COLECȚIA „ILEANA

5281/33

MAXIM GORCHII

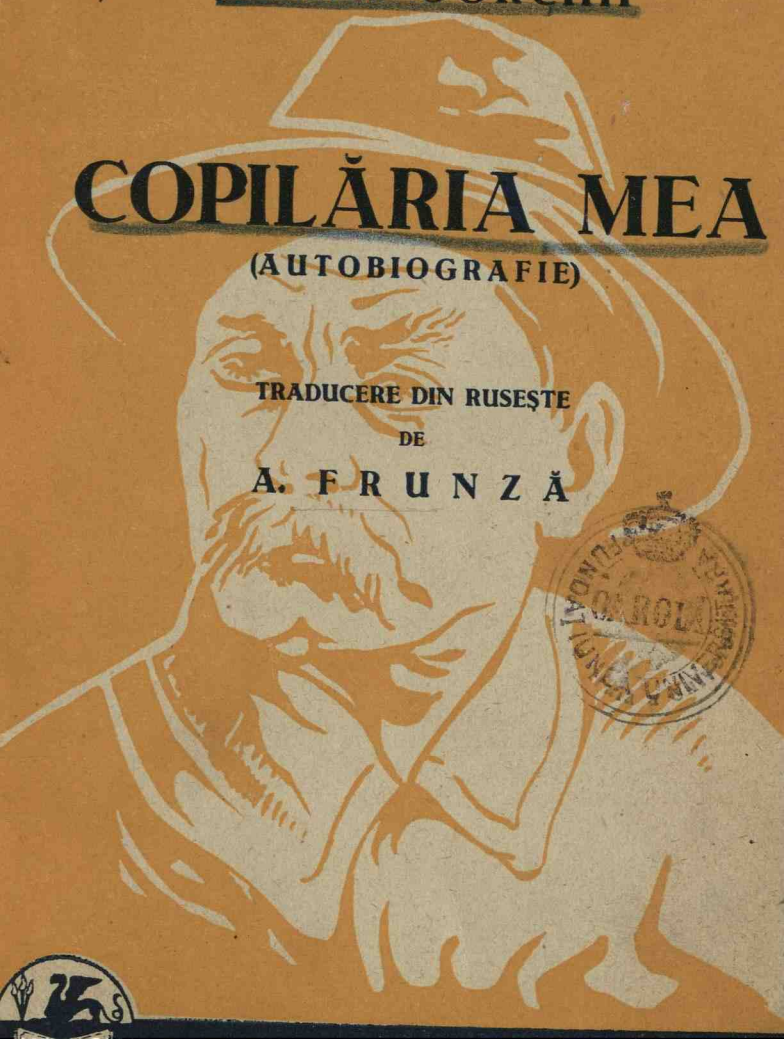
COPILĂRIA MEA

(AUTOBIOGRAFIE)

TRADUCERE DIN RUSEȘTE

DE

A. FRUNZĂ

Inv.A.35.578

COLECȚIA „ILEANA"

MAXIM GORCHII

COPILĂRIA MEA

(AUTOBIOGRAFIE)

57776

TRADUCERE DIN RUSEȘTE
DE
A. FRUNZĂ

1977

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREȘTI

2989. — 933.

RPR

BIBLIOTECA
CENTRALA A
UNIVERSITAŢII
DIN
BUCUREŞTI

Nº Curent 59040 Format .....
Nº Inventar 5776 Anul .....
Secţia Depozit II Raftul .....

4/93

1956

BIBLIOTECA TARĂ
Cota 59040
Inventar 57776

RC 206/02

B.C.U. Bucuresti
C57776

IN LOC DE PREFAȚĂ

„Stilul e omul", și în traducerea unei autobiografii, ca cea de față, stilul trebuie mai ales respectat, trebuie redat cu sfințenie.

Din aceiași preocupare de a reda cu religiozitate stilul, tonul, coloritul originalului, traducătorul a păstrat neschimbate, toate numele rusești de persoane: nume de botez, nume patronimice, nume diminutive, peiorative, diminutivo-peiorative etc., ușoare, de altfel, de reținut, și explicate, cu toate nuanțele și sensurile lor, la locurile lor, jos, în notițe.

Spre a se evita totuși orice fel de nedumeriri, cititorul va trebui să ție seamă dela început, că adevăratul nume al marelui scriitor rus e nu Maxim Gorchii, *ci* Alexei Peșcov, *că Maxim se numea tatăl scriitorului, și că Gorchii (Cel amar) e un nume inventat, un nume literar, potrivit cu ...stilul epocii...*

A. F.

I.

In odaia întunecată și îngustă, jos, lîngă fereastră, zace tatăl meu, îmbrăcat în alb și grozav de lung. Degetele picioarelor lui desculțe sînt încîrcite într'un chip ciudat, degetele mîngîioaselor lui mîini, smerit așezate pe piept, sînt tot strîmbe; ochii veseli sînt acoperiți cu niște rotogoale negre de monede, fața lui bună e întunecată și mă înspăimîntă prin dinții urît dezveliți.

Mama, pe jumătate goală, într'o fustă roșie, stă în genunchi, dînd părul lung și moale al tatei, depe frunte, pe ciafă, cu un pieptăn negru, cu care îmi plăcea mie să rătez coji de pepeni verzi. Mama într'una vorbește, nu știu ce, cu o voce groasă și răgușită; ochii ei suri sînt umflați și parcă se topesc, golindu-se prin picături mari de lacrămi.

Pe mine mă ține de mînă bunica, — o femee rotundă, cu capul mare, cu ochi enormi și cu un nas caraghios și umflat. E neagră în întregime, moale și foarte interesantă. Plînge și ea într'un chip, nu știu cum, deosebit și însoțind frumos pe mama; tremură din tot trupul, mă trage și mă împinge către tata. Eu mă împotrivesc, mă ascund după ea, mi-i frică și mă simt stingherit.

Incă nu văzusem să plîngă oameni mari și nu înțelegeam vorbele rostite nu odată de bunica:

— Ia-ți ziua bună dela tata, n'ai să-l mai vezi, a murit porumbelul mamei, fără zile, ne la ceasul lui...

Fusesem bolnav și eu, abia mă sculasem din pat. In timpul boalei, — țin bine minte, — tatăl meu se juca vesel cu mine, apoi deodată dispăru și fu înlocuit de bunica, o ființă ciudată.

— Tu de unde te-ai luat? — o întrebai.

Imi răspunse:

— De sus, dela Nijnii[1]), și nu m'am luat, am venit pe apă, — tu, pocitură!

Era ceva caraghios și neînțeles: sus, în casă, stăteau niște persani bărboși și boiți, iar jos, în bașcă, un calmuc bătrîn și galben, care vindea piei de oaie. Depe scară te puteai coborî călare pe parmaclîc, sau, dacă ai căzut, veneai deodată cu capul în jos, — asta o știam eu bine... Și ce caută aici apa? Totu-i neadevărat și caraghios de încurcat...

— Dar dece sînt pocitură?

— Fiindcă faci gură, — zise bunica, rîzînd și ea.

Vorbea cu blîndețe, vesel, frumos. M'am împrietenit cu ea din prima zi, și acuma aș fi vrut să plece cu mine mai iute din odaia asta.

Mă apasă mama; lăcrămile și bocetele ei îmi deșteaptă o stare sufletească nouă și plină de neliniște. Pentru întîia dată o văd așa, — întotdeauna fusese severă, vorbea puțin. E curată, netedă și mare cît un cal; are un trup aspru și niște mîini grozav de puternice. Acuma deodată s'a umflat uricios, nu știu cum, și s'a zburlit; totul e rupt pe ea; părul, care-i stătea pe cap frumos, ca o căciulă mare, luminoasă, s'a împrăștiat pe umărul gol, i-a căzut pe față; iar o jumătate din el, împletit, se tîrăște, atingînd fața adormită a tatei. De mult stau în odaie, și ea o singură dată nu s'a uitat la mine, piaptănă pe tata și se bocește într'una, înecîndu-se de lacrămi.

1) Nijnii Novgorod (N. tr.)

Prin uşă bagă capul nişte mujici negri şi un soldat, — gardistul din budcă[1]). Acesta strigă mînios:

— Rîdicaţi-l, iute!

Fereastra e acoperită cu un şal negru, care se umflă ca o pînză de luntre. Odată tata mă plimba cu luntrea cu pînză: deodată izbucni un tunet, tata începu să rîdă, mă strînse între genunchi şi strigă:

— Nu-i nimic, nu te teme, Lue[2])!

Mama se smunci deodată, greoaie, depe duşamele, se lăsă jos din nou, se răsturnă pe spate, împrăştiindu-şi părul pe jos; faţa ei orbită şi albă se învineţi şi, arătînd dinţii, caşi tata, rosti cu o voce fioroasă:

— Închideţi uşa... Pe Alexei[3]) — afară!

Dîndu-mă la o parte, bunica se aruncă spre uşă, strigă:

— Dragii mei, nu vă temeţi, nu vă atingeţi, pentru Dumnezeu! Nu-i holeră, a sosit naşterea, făceţi-vă milă, oameni buni!

Mă ascunsei după cufăr şi de acolo mă uitam cum se zbuciumă mama pe duşamele, gemînd şi scrîşnind din dinţi, iar bunica, tîrîndu-se în jurul ei, zice cu dragoste şi bucurie:

— In numele Tatălui şi Fiului! Rabdă, Variuşa[4])! Prea sfînta Maică Precistă, Ocrotitoareo...

Mi-i frică grozav. Ele se zbuciumă jos, lîngă tata, îl ating, gem şi ţipă, iar el stă nemişcat şi parcă ar rîde. A ţinut mult — zbucimul ăsta pe duşamele; nu odată s'a ridicat mama în picioare şi din nou cădea; bunica se rostogolea prin odaie ca un ghem negru şi moale, apoi deodată în întunerec ţipă un copil.

---

1) Până mai acum 30 de ani pela răspântiile de străzi mai importante, în Rusia, stătea câte o budcă, — ghereta gardistului.

2) Unul din multiplele nume de botez ale lui Gorchii.

3) Adevăratul nume de botez al lui Gorchii (N. tr.)

4) Diminutiv al Varvarei.

— Slavă Ţie Doamne! — zise bunica. — Băiat! Şi aprinse o lumînare.

Eu trebuie să fi adormit în ungher, — mai mult nu ţin minte nimic.

Altă întipărire în amintirea mea: o zi ploioasă, un colţ pustiu de cimitir. Stau pe o moviliţă lunecoasă de pămînt lipicios şi mă uit în groapa, unde au coborît sicriul tatei. In fundul gropii — apă multă şi nişte broaşte. Două s'au şi urcat pe acoperişul galbăn al sicriului.

Lîngă groapă stau eu, bunica, gardistul, ud de ploaie, şi doi mujici mînioşi, cu nişte lopeţi. Pe toţi îi presară o ploaie măruntă ca nişte perle.

— Acoperiţi! — zice gardistul, plecînd.

Bunica începe să plîngă, ascunzîndu-şi faţa cu un colţ al tulpanului depe cap. Mujicii se aplecară şi începură să arunce în grabă pămîntul în groapă; bulborosi apa. Sărind depe sicriu, broaştele începură să se arunce pe pereţii gropii, bulgării de pămînt le prăvăleau la fund.

— Dă-te la o parte, Lenea, — zise bunica, luîndu-mă de umăr. Ţişnii de subt mîna ei, nu-mi venea să plec.

— O, Doamne, vezi cum eşti! — se plînse bunica, — nu ştiu, de mine, sau de Dumnezeu. Şi mult timp stătu tăcută, cu capul plecat. Groapa s'a egalat cu pămîntul, iar ea tot mai stă.

Cu un zgomot surd izbesc mujicii pămîntul cu lopeţile. Năvăli vîntul şi goni, duse ploaia cu el. Bunica mă luă de mînă şi mă duse spre biserica depărtată printre mulţimea de cruci întunecate.

— Dece nu plîngi şi tu? — mă întrebă, după ce eşirăm din împrejmuirea cimitirului. — Să fi plîns şi tu puţin.

— Nu-mi vine, — zisei.

— Nu-ţi vine, nu trebuie, — rosti ea încetişor.

Nu înţelegeam: eu plîngeam rar şi numai de necaz, nu de durere; tata întotdeauna rîdea de lacrimile mele, iar mama striga:

— Nu-ți dau voie să plîngi!

Apoi trecurăm pe o stradă largă și foarte murdară, în trăsură, printre case roșii-întunecoase. Întrebai pe bunica:

— Dar broaștele n'au să iasă?

— Nu, nu mai ese, — răspunse bătrîna. — Dumnezeu cu ele!

Nici tata, nici mama nu rosteau așa de des și cu asemenea ton de rudenie, numele lui Dumnezeu.

* * *

Peste cîteva zile eu, bunica și mama mergeam cu vaporul, într'un mic compartiment. Nounăscutul meu frate, Maxim, murise și zăcea pe masă într'un colț, înfășurat în alb și legat cu o panglică roșie.

Urcat pe niște buccele și cufere, mă uit pe fereastra bombată și rotundă, ca un ochiu de cal. Din dosul geamului ud curge nesfîrșit o apă turbure și spumoasă. Uneori apa, sărind mai sus, linge ochiul de sticlă. Fără să vreau, sar jos.

— Nu te teme, — zicea bunica și, urcîndu-mă ușor cu mîinile ei moi, mă așeza din nou pe buccele.

Deasupra apei — o ceață umedă și sură; departe undeva se arată pămîntul întunecat și din nou dispare în ceață și apă. Totul de jur-împrejur se cutremură. Numai mama, cu mînile încrucișate după ceafă, stă rezămată de părete, fermă și neclintită. Fața ei e întunecată, ca de fier, și oarbă; ochii îi sînt strîns închiși; tace și-i alta, nu știu cum, nouă; chiar rochia depe ea e cu totul alta, mi-i necunoscută.

— Varea, tu ai face bine să mănînci puțin. A!

Mama tace și stă nemișcată.

Cu mine bunica vorbește în șoaptă, cu mama — mai tare, dar cu pază, nu știu cum, cu sfială și foarte puțin. Parcă s'ar teme de mama. Lucrul ăsta e clar și pentru mine și mă apropie foarte mult de bunica.

— Saratov! — zice mama tare, pe neașteptate și supărată. — Dar unde-i matelotul?

Cuvintele îi sînt ciudate, străine. Saratov, matelotul...

Intră un om gros, larg în spete, cărunt, îmbrăcat în albastru, cu o lădiță mică. Bunica luă lădița și începu să așeze în ea pruncul, — pe fratele meu, — învelindu-l, ca să-i fie cald, și cu brațele întinse porni spre ușă. Dar groasă, cum era, nu putea să treacă decît piezișș, și se opri încurcată și caraghioasă în fața ușii.

— He-e, mamașa, — strigă mama, îi luă sicriul, și dispărură amîndouă, iar eu rămăsei înlăuntru, uitîndu-mă la mujicul albastru.

— S'a dus frățiorul! — rosti mujicul, aplecîndu-se spre mine.

— Tu cine ești?

— Sînt matelot.

— Dar Saratov cine-i?

— Oraș, uită-te în fereastră, iată-l!

In dosul ferestrei se mișca pămîntul. Intunecat și preporos, acesta scotea aburi, amintind o felie mare tăiată dintr'o pîne.

— Dar bunica unde s'a dus?

— S'a dus să înmormînteze pe nepoțel.

— Au să-l îngroape în pămînt?

— D'apoi. In pămînt.

I-am povestit matelotului cum au fost îngropate niște broaște la înmormîntarea tatei. Matelotul mă ridică în brațe, mă strînse la piept și mă sărută.

— E-e, dragă, tu nu înțelegi încă nimic, — zise. — De broaște n'are dece să-ți fie milă. Dumnezeu cu ele! Să-ți fie milă de mama, uite cum a izbit-o amarul.

Deasupra noastră se auzi vuiet, urlet. Știam acum că e vaporul și nu m'am speriat; matelotul mă lăsă jos în grabă și alergă afară, zicînd:

— Fug!

Vroiam să fug și eu. Eșii în ușă. In trecătoarea întunecoasă și îngustă nu era nimeni. Nu departe de ușă, pe treptele scării luceau niște stinghii de alamă. Uitîndu-mă în sus, zării oameni cu trăiști și buccele în mîni. Era clar că pleacă cu toții din vapor: va să zică, trebuie să plec și eu. .

Dar cînd, împreună cu mulțimea de mujici, mă pomenii și eu lîngă bord, dinaintea punții, toți începură să strige:

— Al cui e? Al cui ești tu?

— Nu știu.

M'au împins mult timp, m'au izbit, m'au pipăit. In sfîrșit se arătă matelotul cel cărunt și mă înhață, explicînd:

— E din Astrahan, din cabine...

In fugă mă coborî în cabină, mă lăsă între buccele și plecă, amenințîndu-mă cu degetul:

— Iți dau eu!

Zgomotul de deasupra capului se tot potolea, vaporul acuma tremura și nu mai bufnea pe apă. Fereastra cabinei fu întunecată de un fel de perete ud; se făcu întunerec, înăbușitor, boccelele parcă s'ar fi umflat, jenîndu-mă, și totul era uricios. Poate m'au părăsit pentru totdeauna singur în vaporul gol?

Mă apropiai de ușă. Nu se deschide, mînerul de alamă nu se poate întoarce. Luînd sticla cu lapte, o izbii de mîner din răsputeri. Sticla se sfărîmă, laptele îmi scăldă picioarele, pătrunse în cizme.

Amărît de nereușită, mă culcai pe boccele, începui să plîng încetișor și, scăldat în lacrămi, adormii.

Iar cînd mă trezii, vaporul din nou bufnea și tremura, fereastra cabinei ardea ca soarele. Bunica, stînd lîngă mine, își pieptăna părul și-și încrețea fruntea, șoptind ceva. Avea un păr foarte mare, care îi acoperea cu desăvîrșire umerii, pieptul, genunchii,

şi ajungea pînă jos, negru, bătînd în albastru. Ridicîndu-l cu o mînă depe dușamea şi ţinîndu-l sus, cu cealaltă deabia pătrundea în pletele dese cu pieptănul rar de lemn; buzele i se strîmbau, ochii negri sclipeau mînioşi, iar faţa în atîta masă de păr deveni mică şi caraghioasă.

Azi se arată răutăcioasă, dar cînd am întrebat-o dece are păr aşa de lung, îmi răspunse cu vocea ei de eri, caldă şi dulce:

— Ca pedeapsă mi l-a dat Dumnezeu, se vede: poftim de-l piaptănă, afurisitul. In tinereţe mă făleam cu coama asta, la bătrîneţe o blastăm! Caută de dormi! E însă devreme, soarele deabia s'a ridicat din noapte...

— Nu-mi mai e somn!

— Ei, atunci nu dormi! — conveni îndată, împletindu-şi cozile şi uitîndu-se la divanul, unde dormea mama, cu faţa în sus, întinsă ca o coardă. — Cum de ai spart tu eri sticla? Vorbeşte încet!

Vorbea, cîntăndu-şi cuvintele într'un chip, nu ştiu cum, deosebit, şi cuvintele se întipăreau în mintea mea ca nişte flori, zîmbitoare, luminoase şi pline de vlagă. Cînd zîmbea, pupilele întunecate ca nişte vişini, se lărgeau, se aprindeau de o lumină neobişnuit de plăcută, zîmbetul descoperea nişte dinţi albi şi puternici şi, cu toată mulţimea de zbîrcituri depe pielea întunecată a feţei, toată fiinţa ei părea luminoasă şi tînără. Ii strica foarte mult numai nasul, moale şi poros, cu nările umflate şi cu vîrful roşu. Trăgea tabac dintr'o tabachere neagră, împodobită cu argint. Intreaga fiinţă a bunicăi era întunecată, dar luminată din lăuntru — prin ochi — de o lumină nestinsă, veselă şi caldă. Bunica e încovoiată, aproape îngheboşată, foarte groasă; se mişcă uşor şi îndemînatec, ca o pisică; era şi moale, tocmai ca acest blînd animal.

Pînă la apariţia ei, eu parcă dormeam, cufundat în întunerec; dar se arătă ea, mă trezi, mă scoase la

lumină, mă învălui ca printr'un fir neîntrerupt, într'o țesătură multicoloră, și deodată deveni pentru toată viața prietena mea, ființa cea mai înțeleasă și scumpă inimii mele. Numai iubirea ei dezinteresată pentru întreaga lume m'a mîngîiat, înzestrîndu-mă pentru greutățile vieții, cu o mare putere.

* * *

Acum patruzeci de ani vapoarele se mișcau încet; noi pînă la Nijnii-Novgorod am mers mult timp, și-mi amintesc bine aceste zile, cînd pentru întîia dată mă săturai de frumusețe.

Se stabilise un timp frumos; de dimineață pînă în seară stăteam cu bunica pe covertă, subt cerul senin, între malurile muiate în aurul toamnei și brodate cu mătasă, ale Volgei. Fără grabă, alene și bufnind cu roțile pe apa albăstrie, se tîrăște în sus, contra curentului, vaporul roș-deschis, urmat de o *barjă,* legată cu un cablu lung. Barja e sură și seamănă cu o molie. Pe nesimțite plutește soarele pe deasupra Volgei; la fiecare cias totul de jur-împrejur e altfel, totul se schimbă; dealurile verzi seamănă cu niște falduri pe îmbrăcămintea bogată a pămîntului; în depărtare, pe maluri, se arată sate și orașe, care de departe seamănă a jucării; o foaie tomnatecă aurie plutește pe apă...

— Ia privește cît e de frumos! — zice bunica la tot momentul, trecînd dela un bord la altul, și întreaga-i ființă se luminează; ochii i se lărgesc de bucurie.

Adesea, contemplînd malul, uita de mine: stă lîngă bord, cu mînile încrucișate pe piept, zimbește în tăcere, iar în ochi — lacrămi... O trag de fusta-i de percal, neagră, cu flori.

— A? — tresare bunica. — Mi se pare, am adormit și visez.

— Dece plîngi?

— De bucurie, drăguță, și de bătrînețe, — zice, zîmbind. — Sînt doar bătrînă, am trecut de șeaizeci de ani... s'au dus...

Și după ce trage din tabachere, începe să-mi povestească niște istorii ciudate despre niște haiduci buni, despre oameni sfinți, despre fel de fel de sălbătăciuni și puteri necurate.

Poveștile le spune încet, cu aer misterios, aplecîndu-se și privindu-mă în ochi, cu pupile lărgite, parcă ar vărsa în inima mea o putere care mă ridică. Cînd vorbește, parcă ar cînta. Și cu cît vorbește, cu atît se înșiră cuvintele mai frumoase. S'o asculți e o plăcere nespusă. O ascult și o rog:

— Încă!

— Și încă iată ce-a mai fost: pe vatră bătrînul strigoi și-a opărit un picior cu *lapșa*, se leagănă, scîncește: „Vai, șoarecilor, tare mă doare! Vai, șoriceilor, nu mai pot!"

Ridicînd piciorul, bunica îl apucă în mîni, îl leagănă, își zbîrcește fața așa de caraghios, de parcă ar durea-o și pe ea.

Imprejur stau mateloții, — niște mujici bărboși și blînzi, — ascultă, rîd, o laudă și roagă și ei:

— Mai zi, bàbușca, mai zi!

Apoi mai adaogă:

— Hai la cină cu noi!

La cină o cinstesc cu rachiu, pe mine — cu pepeni verzi, cu pepeni galbeni. Asta se face pe ascuns: cu vaporul merge cineva, care oprește de a se mînca fructe, le ia și le aruncă în apă. Umblă ca gardistul din budcă — cu nasturi de alamă — și totdeauna îi beat. Lumea se ascunde de el.

Mama ese rar pe covertă și se ține la o parte de noi. Tace mereu... Trupul ei înalt și svelt, obrazul întunecat și nemișcat ca fierul, greaua coroană de păr deschis și împletit, — întreaga ei ființă, puternică și hotărîtă, — mi se înfățișează azi ca printr'o ceață, sau un nour străveziu: prin el privesc de de-

parte și neprielnici, niște ochi suri, tot așa de mari, ca ai bunicăi.

Odată mama rosti cu o privire severă:

— Rîde lumea de dumneata, mamașa!

— D'apoi Dumnezeu cu ei! — răspunse bunica cu nepăsare. — Las să rîdă, să fie sănătoși!

Mi-aduc aminte de bucuria copilărească a bunicăi la vederea Novgorodului. Zguduindu-mă de braț, mă zmuncea și striga:

— Uite, uite, ce frumos! Iată-l, dragă, Nijnii al nostru! Iată-l, orașul lui Dumnezeu! Uite bisericile: parcă zboară!

Și ruga pe mama aproape cu lacrămi:

— Variușa, ia privește, te rog! A? Ce zici? L-ăi fi uitat! Bucură-te!...

Mama abia zimbi, întunecată.

După ce vaporul se opri în fața frumosului oraș, în mijlocul rîului încărcat de vase, zburlit prin sutele de catarguri ascuțite, de bord se apropie o luntre mare cu o mulțime de oameni, se agăță cu un cîrlig de puntea lăsată în jos, și unii după alții oamenii începură să se urce pe covertă. Înaintea tuturora iute mergea un bătrînel uscat și micuț, într'o haină neagră, lungă, cu o bărbuță roșu-aurie, cu nasul ca un cioc de pasăre și ochi verzi.

— Papașa! — strigă mama cu o voce groasă și tare, și se lăsă peste el, iar el, luînd-o de cap, netezîndu-i mereu tîmplele cu mînele mici și roșii, striga și țipa:

— Ce-e, proasto? A-a! Asta-i... Vai de voi...

Bunica îi îmbrățișea și-i săruta, nu știu cum, pe toți deodată, învîrtindu-se ca un șurub; mă împingea și pe mine către oameni și zicea grăbită:

— Hai mai iute! Ăsta-i unchiul Mihailo, ăsta-i Iacov. Mătușa Natalia! Ăștia-s verii, la amîndoi le zice Sașa; sora Caterina, tot din neamul nostru. Uite!

Bunicul îi zise:

— Eşti bine, mamă?

Se sărutară de trei ori.

Bunicul mă zmulse din grămada înghezuită de oameni şi mă întrebă, ţinîndu-mă de cap:

— Tu de unde eşti?

— Din Astrahan, din cabină...

— Ce spune? — se întoarse bunicul către mama şi, fără să aştepte răspunsul, mă dădu la o parte şi zise:

— Umerii obrazului... ale lui tată-său... Aşezaţi-vă în luntre!

Coborîrăm pe mal şi, în grămadă, o luarăm la deal pe un drum podit cu pietre mari, între două coaste înalte, acoperite de o iarbă veştedă şi călcată.

Bunicul şi bunica mergeau înaintea tuturora. Bunicul abia ajungea la umărul bunicăi, călca mărunt şi iute, iar ea, uitîndu-se la el de sus în jos, parcă plutea în aer. După dînşii mergeau rudele: unchiul Mihail, negricios şi cu părul lins, om uscăţiv caşi bunicul; unchiul Iacov, cu părul blond şi buclat; nişte femei groase, în rochii colorate, şi vro şease copii, toţi mai mari decît mine şi liniştiţi. Eu mergeam cu bunica şi cu mica mătuşa Natalia. Palidă, cu ochi albaştri, cu un pîntec enorm, mătuşa se oprea mereu şi şoptea gîfîind:

— Vai, nu mai pot.

— Şi la ce te-au mai deranjat? — bombănea bunica, supărată. — Ce neam nepriceput!

Nu-mi plăceau nici cei mari, nici copiii, mă simţeam între ei străin; chiar bunica parcă se întunecase şi se îndepărtase de mine.

Nu-mi plăcea mai ales bunicul; deodată simţii în el un duşman şi începui să-l privesc cu o luare-aminte deosebită, cu o curiozitate plină de nelinişte.

Ajunserăm la capătul urcuşului. Chiar aici, sus, la începutul străzii, stătea, rezămată pe povîrnişul din dreapta, o casă scundă, cu un singur cat, dată

cu o murdară boia roşie, cu acoperişul lăsat aproape pînă jos şi cu nişte ferestre holbate. Din stradă mi se părea mare, dar înlăuntru, în odăile mici şi întunecoase te simţeai strîmtorat; pretutindeni, ca la vapor dinaintea portului, se frămîntau nişte oameni supăraţi; ca un stol de vrăbii prădalnice, se îmbulzeau copii, şi pretutindeni se simţea un miros pătrunzător şi străin.

Eşii în curte. Uricioasă şi curtea: în întregime coprinsă de nişte zdrenţe enorme şi ude, e plină de căzi cu apă îngroşată şi colorată. In apă zac nişte otrepe ude. In cocioaba dărăpănată dintr'un colţ pălălăiau lemne într'un cuptor: se fierbea ceva, bolborosea, şi un om nevăzut rostea tare cuvinte ciudate:

— Santal — fucsină — vitriol...

5777/6

II.

Incepu şi curse cu o iuţeală îngrozitoare o viaţă nelămurită, împestriţată, nespus de ciudată. Mi-o amintesc ca pe o poveste crudă, bine povestită de un geniu bun, dar chinuitor de drept. Acuma, reînviind trecutul, eu singur uneori deabia cred, că toate astea au fost anume aşa, cum au fost, şi multe îmi vine să le dezmint, să le resping: e prea plină de cruzimi întunecoasa viaţă a „neamului nepriceput".

Dar adevărul e mai presus de milă, şi apoi povestesc nu despre mine, ci despre acel cerc strîmt şi înăbuşitor, de impresii penibile, în care a trăit şi trăieşte pînă azi locuitorul de rînd al Rusiei.

Casa bunicului era plină de o înăbuşitoare pîclă de uri reciproce ale tuturora încontra tuturora. Mai tîrziu din povestirile bunicăi aflai, că mama sosise tocmai pe timpul, cînd fraţii ei cu stăruinţă cereau tatălui împărţirea avutului. Intoarcerea mamei întări şi mai mult dorinţa lor de a se despărţi.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARA

Le era frică să nu-şi ceară mama partea ei, destinată ca zestre, şi reţinută de bunic, fiindcă fiică-sa s'a măritat „de capul ei", încontra voinţei lui. Unchii se certau şi între ei, demult şi cumplit, neputîndu-se înţelege, care să deschidă atelierul în oraş, care dincolo de Oca, în mahalaua Cunavino.

O ceartă izbucni curînd chiar după sosirea noastră, în timpul mesei, în bucătărie: unchii deodată săriră în picioare şi, aplecîndu-se peste masă, începură să se jelească şi să zbiere la bunic, arătînd dinţii, urlînd şi tremurînd ca nişte cîini; iar bunicul, lovind cu lingura peste masă, se înroşi de mînie şi cu o voce pătrunzătoare — ca un cucoş — ţipă:

— Vă arunc în stradă!

Strîmbîndu-şi dureros faţa, bunica zicea:

— Dă-le totul, tată, — ai să fii mai liniştit, dă-le!

— Ţist, ocrotitoareo, — răcni bunicul, fulgerînd din ochi; era de mirare că un om aşa de mic poate striga aşa de asurzitor.

Mama se sculă dela masă şi, fără să se grăbească, îndreptîndu-se spre fereastră, le întoarse spatele la toţi.

Deodată unchiul Mihail lovi pe fratele său cu dosul mînii peste obraz. Acesta urlă, se înfipse în el, şi amîndoi se rostogoliră pe duşamele, gîfîind, gemînd, înjurîndu-se

Începură să plîngă copiii; ţipă ca o desperată mătuşa Natalia; mama o tîrî nu ştiu unde, luînd-o pe braţe; vesela şi ciupita de vărsat dădaca Evghenia goni copiii din bucătărie; cădeau scaune; tînărul şi spătosul calfă, Ţîganoc încălecă pe unchiul Mihail, iar maistrul Grigorii Ivanovici, un om chel şi bărbos, cu ochelari întunecaţi, liniştit îi lega unchiului mînile cu un şervet.

Lungind gîtul, unchiul se freca cu barba rară şi neagră de duşamele şi horcăia îngrozitor, iar bunicul, alergînd în jurul mesei, ţipa jalnic.

— Nişte fraţi, a? Sînge din sînge! Vai de voi...

Eu, speriindu-mă încă dela începutul certei, sării pe cuptor și de acolo cu mirare și groază priveam cum spală bunica cu apă dintr'un ibric de alamă, sîngele depe fața răvășită a unchiului Iacov. Unchiul plîngea și tropăia, iar bunica zicea cu blastăm în voce:

— Ticăloșilor, neam de sălbateci, veniți-vă în fire!

Bunicul, trăgînd pe umeri o cămașă zdrențuită, îi striga:

— Fiare ai născut, zgripțuroaico!...

După ce unchiul Iacov plecă, bunica se apropie de colțul cu icoane, strigînd cu o voce zguduitoare:

— Preacurata Maică a Domnului, întoarnă mințile copiilor mei!

Bunicul luă loc lîngă ea și, privind masa unde totul era răsturnat, vărsat, rosti încet:

— Tu, mamă, supraveghiază-i, te pomenești că o dau gata pe biata Varvara.

— Tacă-ți gura, Dumnezeu cu tine! Scoate cămașa, să ți-o cos...

Și, strîngîndu-i capul în palme, sărută pe bunic în frunte; iar el, atît de mic pe lîngă ea, își lipi fața de umărul ei.

— N'am încotro, va trebui făcută împărțirea, mamă...

— Trebuie, tată, trebuie.

Vorbiră mult, întăiu prietenește, apoi bunicul începu să hîrșcăie cu piciorul de dușamele, ca cucoșul înainte de bătaie, amenința pe bunica cu degetul și șoptea:

— Te știu eu, tu pe ei îi iubești mai mult. Și Mișca[1]) al tău e un iezuit, iar Iașca[2]) — un farmazon! Au să bea tot avutul meu, au să-l risipească în vînt!...

---

1) Diminutivo-peiorative, dela Michail și 2) Iașca dela Iacov (N. tr.).

Făcînd o mișcare greșită pe cuptor, eu răsturnai un fier de călcat. Rostogolindu-se cu zgomot pe treptele cuptorului, fierul nemeri într'un ciubăraș cu lături. Bunicul sări pe o treaptă, mă trase și începu să mă privească, parcă m'ar fi văzut pentru întîia dată.

— Cine te-a urcat pe cuptor? Mama?

— Singur m'am urcat.

— Minți!

— Nu, singur. M'am speriat!

Mă respinse, izbindu-mă ușor cu palma peste frune.

— Tată-său... ca o picătură... Șterge-o de aici!

Eram bucuros s'o șterg din bucătărie.

* * *

Vedeam bine că bunicul, cu ochii lui verzi, deștepți și pătrunzători, mă urmărea, și mă temeam de el. Mi-aduc aminte că întotdeauna ași fi vrut să mă ascund de ochii aceștia, care mă ardeau. Mi se părea un om rău, care cu toți vorbea în batjocoră, atițînd și batjocorind pe toți.

— Vai de vo-oi! — striga adesea. Sunetul prelungit: vo-o totdeauna îmi deștepta un sentiment uricios, îmi provoca fiori reci.

In ciasurile de odihnă, seara, — în timpul ciaiului, pe cînd el, împreună cu unchii și cu lucrătorii, veneau dela atelier în bucătărie, obosiți, cu mînile boite de santal, arse de vitriol, cu părul depe cap legat cu niște șirete, sămănînd cu toții, cu icoanele întunecoase din colțul bucătăriei, — în aceste ceasuri primejdioase bunicul se așeza drept în fața mea și, provocînd invidia celorlalți nepoți, vorbea cu mine mai des decît cu ei. Intreaga-i făptură era orînduită, lustruită, ascuțită. Vesta de atlas, brodată cu mătăsuri și închisă pînă sus, era veche, cămașa de cit, mototolită; pe genunchii pantalonilor se

vedeau petice mari, şi totuşi bunicul părea îmbrăcat şi mai curat şi mai frumos decît fiii, care purtau jachete, manşete şi legători de mătasă în jurul gîtului.

Peste cîteva zile după sosire, ceru să mă înveţe cineva rugăciunile. Toţi ceilalţi copii erau mai mari şi învăţau carte la cîntăreţul dela biserica Adormirii; vîrfurile aurite ale acesteia se vedeau din ferestrele casei.

Pe mine mă învăţa potolita şi sperioasa mătuşa Natalia, femee cu un obrăjel de copil şi cu nişte ochi atît de străvezii, încît mi se părea că prin ei se poate vedea orice din dosul capului...

Imi plăcea să mă uit mult în ochii ei, fără să mă opresc, fără să clipesc; ea mijea, întorcea capul şi mă ruga încetişor, aproape în şoaptă:

— Hai, zi, te rog: Tatăl nostru, carele eşti...

Şi dacă o întrebam: ce va să zică „precum", se uita cu frică îndărăt şi mă sfătuia:

— Nu întreba, e mai rău! Zi numai după mine: „Tatăl nostru..."

Lucrul ăsta mă turbura: dece e mai rău, dacă întrebi? Cuvîntul „precum" lua un înţeles ascuns, şi eu îl schimonoseam în tot felul, înadins:

— Precum... cumper...

Dar palida mătuşă, care parcă se topea, mă îndrepta, răbdătoare, cu o voce, care mereu i se întrerupea:

— Nu, zi simplu: „precum..."

Dar nici ea, nici cuvintele nu erau simple. Toate astea mă plictiseau, mă împiedecau de a memora rugăciunea.

Intr'o zi bunicul întrebă:

— Ei, Oleşca [1]), ce-ai făcut pe ziua de azi? Te-ai jucat! Văd după cucuiul depe frunte. Nu-i mare ispravă să capeţi un cucuiu! Dar „Tatăl nostru" l-ai învăţat?

1) In loc de Alioşca, diminutivo-peiorativ dela Alexei. (N. tr.)

Mătușa zise încet:

— Are memorie slabă.

Bunicul rîse, ridicînd vesel sprîncenele-i roșietice.

— Dacă-i așa, trebuie bătaie!

Și mă întrebă din nou:

— Tată-tău te bătea cu biciul, ori cu vergi?

Neînțelegînd despre ce vorbește, tăcui, iar mama zise:

— Nu, Maxim nu-l bătea și nu mă lăsa nici pe mine.

— Și dece?

— Zicea că cu bătaia nu faci nimic.

— A fost un prost Maxim acesta în toate, — răposatul, — Doamne iartă-mă! — rosti bunicul supărat și respicat.

Pe mine vorbele astea mă jigniră. Bunicul observă.

— Ce te strîmbi? Auzi...

Și, netezindu-și părul roș-argintiu depe cap, adăugă:

— Sîmbătă îi trag o bătaie cu vergi lui Sașca, pentru degetar.

— Cum așa, cu vergi? — întrebai.

Toți rîseră, iar bunicul zise:

— Așteaptă, ai să vezi.

Mă băgai într'un colț, începui să mă gîndesc: a bate cu biciul... înseamnă a scutura hainele date la boit; a bate cu vergi și a bate, e — se vede — tot una... Se bat caii, cînii, pisicile; la Astrahan gardiștii bat pe persani, — asta am văzut-o și eu. Dar niciodată n'am văzut să fie bătuți așa copiii și, deși aici unchii îi pocneau pe ai lor, cînd în frunte, cînd peste ceafă, — copiii priveau lucrul ăsta cu indiferență, scărpinîndu-și numai locul izbit. Adesea îi întrebam:

— Te doare?

Și totdeauna îmi răspundeau cu nepăsare:

— Nu, defel!

Zgomotoasa istorie cu degetarul o ştiam. Serile, între ciaiu şi cină, unchii şi maistrul coseau la un loc bucăţi de stofă colorată într'o singură „piesă" şi le adăugau cîte o etichetă de carton. Vroind să glumească cu Grigorii, aproape orb, unchiul Mihail porunci nepotului său de nouă ani, să înfierbînte la lumînare degetarul maistrului. Sașa luă degetarul cu cleştele de luat mucul depe lumînare, îl înfierbîntă zdravăn şi, punîndu-l fără să se bage de seamă, la îndemîna lui Grigorii, se ascunse după sobă. Dar tocmai în clipa asta sosi bunicul, se aşează la lucru şi bagă degetul în degetarul înfierbîntat.

Mi-aduc aminte că, sosind în fugă din bucătărie la zgomotul lor, văzui cum bunicul, apucîndu-şe de o ureche cu degetele fripte, sărea caraghios şi ţipa:

— Cine a făcut-o, busurmanilor[1])?

Unchiul Mihail, aplecîndu-se deasupra mesei, împingea degetarul cu un deget şi sufla pe el; maistrul cosea liniştit; umbrele dansau pe chelia lui enormă. Alergă unchiul Iacov şi, ascunzîndu-se după colţul sobei, rîdeà acolo încetişor; bunica freca cu răzătoarea nişte cartofi cruzi.

— Iaşca lui Iacov a făcut-o! — zise dendată unchiul Mihail.

— Minţi! — strigă Iacov, sărind de după sobă.

Iar undeva într'un colţ fiul lui plîngea şi striga:

— Papa, nu-l crede! El m'a învăţat!

Unchii începură să se înjure, iar bunicul se linişti deodată, puse la deget cartofă rasă şi plecă tăcut, luîndu-mă şi pe mine.

Toţi ziceau: e de vină unchiul Mihail. La ciaiu întrebai firește, dacă au să-l bată.

— Ar trebui, — bombăni bunicul, aruncîndu-mi o privire piezişă.

---

1) Busurman=turc, om nelegiuit (N. tr,).

Unchiul Mihail, lovind cu pumnul în masă, strigă mamei:

— Varvaro, astîmpără-ți cățelul, că-i sucesc gîtul!

Mama răspunse:

— Încearcă, atinge-l...

Și toți tăcură.

Mama știa, nu știu cum, să rostească vorbe scurte, prin care respingea parcă pe oameni dela ea, îi zvîrlea, și oamenii eșeau micșorați.

Pentru mine era limpede, că toți se tem de mama; chiar bunicul vorbea cu ea altfel decît cu alții, mai încet. Asta îmi plăcea, și cu mîndrie mă făleam față de veri:

— Mama mea e cea mai puternică!

Nu răspundeau.

Dar ceia ce se întîmplă, Sîmbătă, schimbă raporturile mele cu mama...

* * *

Pînă Sîmbătă apucai să greșesc și eu. Mă preocupa mult, cît de ușor schimbă cei mari culorile stofelor: iau una galbenă, o moaie într'o apă neagră, și stofa devine albastră-închisă, sau „indigo"; moaie puțin o stofă sură în niște apă roșiatică, și stofa se face roșie-„bordo". Simplu, dar greu de înțeles.

Imi veni gustul să boiesc și eu ceva și spusei despre asta lui Sașa, fiul unchiului Iacov, băiat serios. Șașa era întotdeauna bine văzut de cei mari, amabil cu toți, gata să servească oricînd și pe oricine. Cei mari îl lăudau pentru ascultare, pentru cumințenie, dar bunicul se uita la Sașa chiondorîș și zicea:

— Ce prefăcut!

Slăbuț, negricios, cu ochi zgîiți de rac, Sașa lui Iacov vorbea grăbit, în șoaptă, înecîndu-se cu cuvintele și întotdeauna se uita misterios în juru-i,

gata parcă să fugă undeva, să se ascundă. Pupilele-i căprii erau nemişcate; dar cînd se înviora, îi tremurau împreună cu albul ochilor.

Nu-mi plăcea. Mult mai mult îmi plăcea ştersul, greoiul şi lenevosul Saşa al unchiului Mihail, un băiat potolit, cu ochi trişti şi un zimbet plăcut, sămănînd mult cu mumă-sa. Avea nişte dinţi urîţi care-i eşeau afară şi în partea de sus formau două rînduri. Era preocupat de lucrul ăsta şi mereu ţinea degetele în gură; clătinînd şi căutînd să zmulgă dinţii din rîndul de sus, cu supunere permitea să-i pipăie oricine. Dar nu găseam în el nimic mai interesant. In casa bîcsită de oameni îi plăcea să stea prin unghere întunecoase, iar seara lîngă fereastră. Cu dînsul te simţeai bine să taci: să şezi lîngă fereastră, lipindu-te strîns de dînsul, şi să taci cîte un cias întreg, privind cum se agită ciorile subt cerul înroşit al serii, pe lîngă cupolele aurite ale bisericii Adormirii, cum se aruncă departe în sus, se lasă în jos şi, acoperind deodată cerul stins cu o reţea neagră, dispar, nu ştiu unde, lăsînd după dînsele un pustiu. Cînd priveşti lucrurile astea, nu-ţi mai vine să vorbeşti despre nimic; o amorţeală plăcută îţi coprinde pieptul.

Iar Saşa lui Iacov putea vorbi despre toate şi solid, ca unul mare. Aflînd că vreau să mă ocup cu meseria de boiangiu, mă sfătui să iau din dulap o faţă de masă, de sărbătoare, şi să boiesc în albastru.

— Albul totdeauna se boieşte mai uşor, asta o ştiu! — zise foarte serios.

Scosei o faţă grea de masă, alergai cu ea afară; dar abia apucai să moi un capăt în cada cu indigo, cînd năvăli peste mine, nu ştiu de unde, Tîganoc, îmi zmulse stofa şi, storcînd-o cu labele lui late, strigă vărului meu, care-mi observa isprava din tindă:

— Chiamă pe bàbuşca mai iute!

Şi, clătinînd sinistru din capu-i negru şi zburlit, îmi zise:

— O să vezi ce-o să capeţi pentru asta!

Alergă bunica, începu să geamă, plînse chiar, înjurîndu-mă caraghios:

— Vai, urechiatule de permeac [1]! Lua-te-ar şi trînti-te-ar...

Apoi începu să roage pe Ţîganoc:

— Caută, Vanea, de nu spune bătrînului. Am să caut eu să tăinuiesc afacerea; poate o trece cumva...

Vanea vorbea îngrijat, ştergîndu-şi mînile ude cu şorţul colorat:

— Mie ce-mi pasă? Eu n'am să spun; băgaţi de seamă, să nu vă spuie Saşutca! [2])

— Îi dau eu lui un gologan, — zise bunica, luîndu-mă în casă.

Sîmbătă, înainte de vecernie, cineva mă luă la bucătărie; acolo era întunerec şi linişte. Mi-amintesc uşa strîns închisă a tinzii şi odăilor, iar în dosul ferestrelor — pîcla sură a unei seri de toamnă, zgomotul surd al ploiei.

Dinaintea gurii negre a cuptorului, pe o bancă largă, şedea Ţîganoc, întunecat, de nerecunoscut. Bunicul, stînd în colţ, lîngă o albie de rufe, alegea dintr'o căldare cu apă, nişte zmicele lungi, le măsura, împreunîndu-le, şi se juca cu ele, făcîndu-le să vîjie în aer. Bunica, stînd, nu ştiu unde, în întunerec, cu zgomot trăgea tabac şi bombănea:

— Se bucură... calăul...

Saşa unchiului Iacov, stînd pe un scaun în mijlocul bucătăriei, îşi freca ochii cu pumnii, şi cu o voce străină, ca un cerşetor bătrîn, tărăgănea vorbele:

---

1) Nici chiar bunica nu uită că Gorchii se trage din guvernămîntul Perm: un motiv de ocară (N. tr.).

2) Nume diminutivo-peiorativ dela Alexandr. (N. tr.).

3) Diminutiv dela Saşa.

— Ertați-mă pentru numele lui Hristos...

In dosul scaunului copiii unchiului Mihail, frate și soră, stăteau înlemniți, umăr în umăr.

— Te-am bătut, te ert, — zise bunicul, trecîndu-și prin pumnul strîns o vergea udă și lungă. Hai, scoate pantalonii...

Vorbea liniștit, și nici sunetele vocii lui, nici scîrțiiturile scaunului, pe care se mișca băiețașul, nici hîrșcîitul de picioare ale bunicăi, — nimic nu turbura neuitata liniște în semiobscuritatea bucătăriei, subt tavanul jos și afumat.

Sașa se sculă, descheiè pantalonii,îi coborî pînă la genunchi și, ținîndu-i în mînă, aplecat, poticnindu-se, veni la bancă. Numai uitîndu-te cum merge, îți făcea rău, îmi tremurau picioarele și mie.

Dar mă simții și mai rău, cînd se culcă supus pe bancă, cu fața în jos, iar Vanea, legîndu-l de bancă pe subsuori, și de gît cu un prosop lung, se aplecă deasupra lui și cu mînile-i negre îi înhață picioarele aproape de glezne.

— Lecsei [1]), — mă chemă bunicul, — vino mai aproape! Cui vorbesc, a? Uite cum se bate... Una!

Ridicînd puțin brațul, plesni cu vergeaua peste corpul gol. Sașa începu să țipe.

— Minți, — zise bunicul, — acuma nu te doare. Iaca așa, o să te doară mai tare!

Și lovi așa, încît pe trup deodată se aprinse și se umflă o dungă, iar văru-meu începu să urle prelung.

— Nu-i dulce? — întrebă bunicul, ridicînd și coborînd mîna în tact. — Nu-ți place? Asta-i pentru degetar!

Cînd ridica el mîna, la mine, în piept, totul se ridica odată cu ea; cădea mîna — cădeam și eu întreg.

Sașa țipa îngrozitor, subțire, dezgustător:

---

1) Inloc de Alexei (N. tr.).

— Nu mai fa-ac!... Doar despre fața de masă eu am spus... Eu doar...

Liniștit, parcă ar fi citit psaltirea, bunicul zicea:

— Pîra nu-i o dezvinovățire. Pentru pîrîtor — cea dintîiu lovitură! Iată pentru fața de masă!

Bunica se aruncă spre mine și mă ridică în brațe, răcnind:

— Pe Lexei nu-l dau! Nu-l dau, fiaro!

Incepu să lovească cu piciorul în ușă, chemînd:

— Varea, Varvara!

Bunicul se repezi la ea, o trînti jos, mă înhăță și mă duse la bancă. Eu mă zbăteam în mînile lui, îl zmulgeam de barba-i roșiatică, îi mușcai un deget. Bunicul răcnea, mă strîngea și în sfîrșit mă aruncă pe bancă, strivindu-mi fața. Țin minte răcnetu-i sălbatec:

— Leagă-l. Il omor!

Țin minte figura albă a mamei și ochii ei enormi. Alerga în jurul băncii și gemea, răgușită:

— Papașa, nu, nu!... Dă-mi-l!...

* * *

Bunicul mă bătu pînă la pierderea conștiinții, și cîteva zile fui bolnav, tăvălindu-mă cu fața în jos pe așternutul larg și călduros, în odaia mică cu o singură fereastră și nestinsa candelă roșie în colț, dinaintea iconostasului cu o mulțime de icoane.

Zilele bolii fură pentru mine marile zile ale vieții. In cursul lor crescui probabil foarte mult și simții ceva deosebit. Din acele zile îmi veni o atenție neliniștită pentru oameni, și cași cum mi-ar fi fost jupuită pielea depe inimă, aceasta deveni simțitoare pentru orice jignire și durere proprie, sau străină.

Mai întîiu de toate mă izbi cearta bunicăi cu mama; în strîmtoarea odăiei, bunica, neagră și

mare, năvălea asupra mamei, împindgînd-o în colţ cătră icoane, şi-i şoptea printre dinţi:

— Dece nu l-ai zmuls, a?

— M'am speriat.

— Atît de zdravănă! Să-ţi fie ruşine, Varvara! Eu îs bătrînă, şi nu mă tem! Ruşine!

— Lasă-mă, mamă, mi-i silă...

— Nu, tu nu-l iubeşti, nu ţi-i milă de un orfan!

Mama rosti cu o voce grea, apăsată şi tare:

— Sînt şi eu o orfană pe toată viaţa!

Apoi amîndouă au început să plîngă, şezînd în colţ, pe cufăr, şi mama zicea:

— Dacă n'ar fi Alexei, aşi fi plecat demult. Nu pot trăi în acest iad, nu pot, mamă! Nu mai pot.

— Scumpa mea, sufletul meu!.. — şoptea bunica.

Reţinui bine un lucru: mama nu-i puternică; şi ea, caşi toţi ceilalţi, se teme de bunic. Eu o împiedec de a pleca de acasă, unde ea nu mai putea trăi. Era foarte trist. Incurînd mama dispăru din casă de bună seamă. Plecă să mai stea, nu ştiu unde, la nişte „prieteni".

Deodată, nu ştiu cum, parcă ar fi căzut din pod, se arătă bunicul, se aşează pe pat, îmi pipăi capul cu mîna-i rece ca ghiaţa.

— Bună ziua, domnul meu... Răspunde, nu te supăra! Ei, hai!...

Grozav aşi fi vrut să-l lovesc cu piciorul, dar de durere nu puteam să mă mişc. Mi se părea şi mai roşcovan decît înainte. Capul i se clătina nelinişţit, ochii aprinşi căutau ceva pe pereţi. Scoţind din buzunar un ţap de turtă dulce, două fluere de zahăr, un măr şi o crenguţă de stafide, le puse toate astea pe pernă, lîngă nasul meu.

— Vezi, ţi-am adus cadouri!

Aplecîndu-se, mă sărută în frunte; apoi începu să vorbească încet, netezîndu-mi capul cu mîna-i mică, boită cu culoare galbănă, observată mai ales pe unghiile-i încovoiate, păsăreşti.

— Eu, drăguță, atunci te-am cam... Mă aprinsesem tare, mă muşcaseşi, mă zgîriaseşi; ei, m'am supărat şi eu! Nu-i nimic, că ai suferit mai mult, — merge la socoteală. S'o ştii: cînd te bate unul de ai tăi, o rudă, nu-i nici o pagubă, e spre ştiinţă! Unuia străin să nu te dai, al tău — nu-i nimic! Crezi că pe mine nu m'au bătut? Pe mine, Oleşa [1]), mă băteau aşa, cum tu nici în visul cel mai strașnic n'ai să vezi. Aşa mă obijduiau, că plîngea, privindu-mă, poate însuşi Dumnezeu. Şi ce-a eşit? Un copil orfan, fiu al unei mame cerşetoare, am ajuns, uite, la locul ăsta: mai mare peste o breaslă, şef peste oameni!...

Lipindu-se de mine cu trupu-i uscăţiv şi subţirel, începu să povestească despre timpurile copilăriei sale, cu vorbe tari şi grele, legîndu-le una de alta uşor şi cu meşteşug.

Cu ochii lui verzi şi aprinşi, zburlindu-şi vesel părul auriu şi îngroşindu-şi vocea subţire, îmi trîmbiţa în obraz.

— Pe tine, iaca, te-a adus vaporul, te-a adus aburul, pe cînd eu în tinereţe singur, cu puterile mele tîram barja în susul Volgei. Barja pe apă, eu pe mal, desculţ, prin pietrele ascuţite, prin gropi. Şi tot aşa dela răsăritul soarelui pînă în noapte. Soarele îţi arde ceafa, capul fierbe ca un ciaun, iar tu îndoindu-te în trei, de-ţi scîrţie picioarele, mergi şi mergi. Nu vezi nici drumul, ochii îţi sînt scăldaţi de sudoare, iar sufletul se jeleşte, lacrămile lunecă, e-eh, Oleşa, ce să mai vorbesc! Mergi, mergi, şi deodată, te prăvăleşti din ham, cu botul la pămînt; ba eşti mulţumit şi cu atîta: va să zică s'a sleit toată puterea, poţi să te odihneşti, poţi să şi crăpi. Iată cum trăiam subt ochii lui Dumnezeu şi milostivului Iisus Hristos!... Şi iaca aşa am măsurat eu Volga de trei ori, — Volga — maica! Dela

1) Diminutiv dela Alexei (N. tr.)

Simbirsc la Rîbinsc, dela Saratov pînă aici, și dela Astrahan pînă la Macariev, — la bîlciu, — multe mii de verste![1]). In al patrulea an am plecat ca supraveghetor, dovedind stăpînului, că nu sînt un prost!

Vorbea, și iute, ca un nour, creștea bunicul în fața mea, prefăcîndu-se dintr'un moșnegel mic și uscat, într'un om cu puteri din povești: singur duce încontra fluviului barja enormă și sură...

Uneori sărea din pat și dînd din mîini, îmi arăta cum merg *burlacii*, înhămați în chingi, cum scot apa; cînta cu micul lui bas niște cîntece necunoscute, apoi din nou sărea tinerește pe pat și urma cu o voce și mai impunătoare, mai caldă, punîndu-mă în mirare.

— Dar în schimb, Oleșa, la opriri, la odihnă, în serile de vară, undeva la Jigulia, sau în alt loc, la poala unui deal verde, unde trînteam cîte un foc pentru fiert cașa!...[1]). Și cînd vreun burlac[2]) mai necăjit începea un cîntec din inimă, și cînd începea apoi toată artelea[3]), — parcă-ți trecea un foc prin vine, și parcă toată Volga mergea mai iute, parcă s'a ridicat ca un cal pînă în nouri! Și tot amarul — ca praful pe vînt! Pînă la atîta te luai cu cîntecele, de fugea și cașa din cazan. Aici trebuia să pocnești pe bucătar cu polonicul peste cap: cîntă cît vrei, dar nu uita treaba!

De mai multe ori se arătase cineva în ușă, îl chema, dar eu îl rugam:

— Nu pleca!

---

1) O verstă = 1100 metre (N. tr.).

2) Mâncare din boabe mărunte, de obiceiu de hrișcă, fiartă, apoi prăjită cu vre-o grăsime.

3) „Burlacii" au fost o clasă specială de oameni, care târau pe vremuri, barje și alte vase mai mari, în contra apei, mergând pe mal.

4) Străvechea formă cooperativă rusă, cu personal cu tot, păstrată până azi (N. tr.).

El, rîzînd, căuta să scape de oameni.

— Mai aşteptaţi...

Povesti pînă în seară, iar cînd plecă, luîndu-şi cu dragoste seara bună, înţelesei că bunicul nu-i om rău, nici grozav. Imi venea greu, pînă la lacrămi, să-mi aduc aminte că tocmai el mă bătuse, dar nici să uit nu puteam.

Vizita bunicului deschise larg uşa pentru toţi, şi de dimineaţă pînă în seară cineva şedea la patul meu, căutînd în tot chipul să mă distreze. Mi-aduc aminte că asta nu totdeauna mă înveselea, nici nu mă distra. Mai des decît alţii venea pela mine bunica, dormea chiar în acelaşi pat cu mine; dar adevărata impresie a acestor zile mi-o lăsă Ţîganoc. Pătrat, cu pieptul larg, cu un enorm cap buclat, se arătă înspre o seară îmbrăcat ca de sărbătoare, într'o cămaşă de mătasă aurie, pantaloni de pluş şi cizme cu scîrţ, încreţite ca armonica. Ii strălucea părul depe cap, îi scînteiau ochii săşii şi veseli subt sprîncenele dese, şi dinţii albi, subt dunga subţire şi neagră a mustăţilor tinere; strălucea cămaşa, reflectînd molatec lumina roşie a candelei nestinse.

— Ia priveşte, — zise, rîdicînd o mînecă a cămăşii şi arătîndu-mi braţul gol pînă la cot, acoperit de cicatrice roşii, — uite cum s'a umflat! Ba a fost şi mai rău, s'a vindecat mult! Auzi? Cînd a început bunicul să se înfurie, şi văd că are să te dea gata, am început să pun mîna subt lovituri; tot aşteptam: se rupe, zic, vergeaua, pleacă bunicul după o alta, iar pe tine te zmulge bunica, ori mama! Nu, varga nu s'a rupt, e mlădioasă, muiată! Dar tot ai căpătat mai puţine, — vezi cu cît? Eu, dragă, îs hoţ!...

Rîse cu rîsu-i mătăsos şi simpatic, uitîndu-se din nou la mîna umflată, şi adăugă rîzînd:

— Mă coprinsese atîta milă de tine, de simţeam că mi s'a oprit ceva în gît. Ingrozitor!... Şi el îţi trăgea...

Sforăind ca un cal, mătăhăind din cap, începu să înşire, nu ştiu ce, despre afacerile lui. Il simţii deodată scump şi simplu ca un copil.

Ii zisei că-l iubesc foarte mult. Cu o simplitate neuitată îmi răspunse:

— D'apoi doar şi eu te iubesc, — de aceia am primit durerea: pentru iubire. Mă puneam eu pentru altul? Atîta rău...

Apoi începu să mă înveţe încetişor, uitîndu-se des spre uşă.

— Cînd te-or bate a doua oară cu vergi, caută de nu te strîngi, nu-ţi ghemui trupul: auzi? Te doare de două ori mai tare, cînd îţi strîngi trupul: lasă-l slobod, să fie moale; stă ca o piftie! Şi nu te umfla, suflă cît poţi, ţipă cît te-o lua gura, e bine aşa, nu uita.

Il întrebai:

— Oare au să mă mai bată încă?

— D'apoi! — răspunse liniştit. — Se înţelege c'au să te bată. Pe tine au să te bată, cred, des...

— Pentru ce?

— Găseşte el, bunicul...

Şi din nou începu să mă înveţe, îngrijat.

— Dacă bate drept, dacă lasă varga să cadă de sus, atunci stai liniştit, moale; dar dacă bate cu tragere: te-a lovit şi trage varga, ca să ridice pielea, —atunci sucește trupul după dînsul, după vargă, înţelegi? E mai uşor!

Făcînd din ochii întunecoşi şi săşii, adăugă:

La treaba asta eu îs mai deştept şi decît cvartalnîi [1]), din pielea mea, dragă, poţi să faci şi mănuşi!

Mă uitam la faţa lui veselă şi-mi aduceam aminte de povestea despre Ivan Ţarevici [1]) şi Ivanuşca cel Prost [2]).

---

1) Grad poliţienesc, analog cu epistatul nostru depe vremuri (N. trad.).

2) Ceva analog cu Făt-Frumos dela noi.

3) Tip cunoscut şi în poveştile noastre.

III.

După ce mă însănătoşii, înţelesei clar că Ţîganoc ocupă în casă un loc deosebit: bunicul striga la el mai rar şi mai puţin mînios decît la fiii săi, iar pe dindos vorbea despre el, închizînd din ochi şi clătinînd din cap:

— Are nişte mîni de aur Ivancu ăsta, bată-l norocul! Ţineţi minte vorba mea: are să ajungă departe.

Unchii se purtau şi ei cu Ţîganoc cu bunăvoinţă şi prietenie, şi niciodată nu „glumeau" cu el ca cu Grigorii, maistrul, căruia aproape în fiecare seară îi născoceau vre-o pacoste, vre-o răutate: ba îi înfierbîntă în foc mînerul foarfecilor, ba înfig în scaunul lui vre-un cuiu cu vîrful în sus, ba îi pun la îndămînă, ştiindu-l aproape orb, bucăţi de stofe diferite: el le coasă la un loc, iar bunicul îl ocărăşte pentru asta...

Odată, pe cînd dormea după masă, în bucătărie, pe polate[3]), îi boiră faţa cu fucsină, şi mult timp omul umblă caraghios, fioros: din barba căruntă privesc două pete rotunde şi turburi, de ochelari; trist şi abătut îi atîrnă nasul lung şi stacojiu, ca o limbă. Erau nesecaţi în asemenea născociri, dar maistrul pe toate le îndura în tăcere, numai hrechea încetişor şi, înainte de a atinge fierul de călcat, foarfecile, degetarul, îşi uda bine degetele cu scuipăt. Lucrul ăsta ajunse o deprindere: chiar la masă, înainte de a pune mîna pe lingură, sau furculiţă, maistrul îşi uda degetele, stîrnind rîsul copiilor. Cînd îl durea, se arăta un val de încreţituri pe faţa lui lată, îi luneca ciudat pe frunte, ridicîndu-i sprîncenele, şi pierea, nu ştiu unde, pe ţeasta goală.

1) Un pat lung, pe care se pot culca deacurmezişul mai multe persoane, şi atârnat uneori sus, tocmai subt tavan. (N. tr.)

Nu-mi aduc aminte cum privea bunicul aceste distracţii ale fiilor săi, dar bunica îi ameninţa cu pumnul şi striga:

— Ce mutre nerușinate, ce răutate!...

Dar şi despre Ţîganoc, pe din dos, unchii vorbeau cu răutate, în rîs, defaimau lucrarea lui, îl făceau hoţ şi leneş.

Intrebai odată pe bunica, dece.

— D'apoi vezi tu: amîndoi ar vroi să-l ia pe Vaniuşa[1]) la ei, cînd or avea atelierele lor, şi acuma îl latră: că-i lucrător slab! Mint, umblă cu şiretenii. Ba se tem că Vaniuşa n'are să meargă cu ei, ci rămîne la bunic, iar bunicul e un om hursuz, poate să înceapă cu Ivancu un al treilea atelier, şi unchilor nu le vine la socoteală. Ai înţeles?

Rîse încetişor:

— Umblă cu înşelăciuni, de-şi rîde Dumnezeu de ei! Bunicul, se înţelege, vede şireteniile astea şi înadins întărîtă pe Iaşca[3]) şi pe Mişca[4]). „Am să cumpăr, zice, lui Ivan chitanţă de recrut, ca să nu-l ia în oaste, îmi trebuie, zice, şi mie". Şi ei se supără, n'ar vrea, şi li-i milă de bani: chitanţa e scumpă!

Acuma, din nou stăteam cu bunică-mea ca la vapor, şi în fiecare seară, înainte de a adormi, bunica îmi spunea poveşti, sau îmi povestea despre viaţa ei, tot un fel de poveste... Iar despre viaţa de afaceri a familiei, despre împărţirea între copii, despre cumpărarea de către bunic a unei alte case, vorbea zîmbind, în glumă, ca o străină, pe departe, nu ştiu cum, ca o vecină, nu ca o a doua persoană din casă, după rang.

Aflai că Ţîganoc e copil găsit; l-au ridicat, la începutul unei primăveri, într'o noapte ploioasă, de pe o bancă, de lîngă casă.

1) Diminutiv dela Ivan, sau Vanea. (N. tr.).
2) Diminutivo peiorativ tot dela Ivan (N. tr.)
3) Diminutivo-peiorativ dela Iacov. (N. tr.).
4) Diminutiv-peiorativ dela Mihail.

— Stă îmbodolit într'un suman, — povestea bunica, îngîndurată şi misterioasă, — deabia mai piuie, îngheţat.

— Dar dece se aruncă copiii?

— N'are mama lapte, n'are cu ce-l hrăni; dar află că undeva nu de mult s'a născut un copil şi a murit, şi-l lăsă acolo pe al ei.

După ce mai tace, scărpinîndu-se în cap, urmează oftînd, privind în tavan:

— Tot din sărăcie, Oleşa: se întîmplă aşa sărăcie, cum nu-ţi pot spune. Şi se socoate că o fată nemăritată n'are voie să nască: cică-i ruşine! Bunicul era să ducă pe Vaniuşa la poliţie, dar l-am oprit eu: să-l lăsăm, zic, la noi; Dumnezeu ni l-a trimis, zic, în locul celor morţi. Că doar eu am născut optsprezece; de trăiau toţi, eşea o stradă întreagă, optsprezece case! Că eu am fost căsătorită la paisprezece ani, iar la cincisprezece am şi născut. Dar i-a plăcut lui Dumnezeu sîngele meu: mi i-a tot luat, şi-a luat copilaşii la îngeri! Mi-i şi milă, mă şi bucur.

Stînd pe marginea patului numai în cămaşă, învăluită în păru-i negru, enormă şi ciufulită, bunica sămăna cu o ursoaică, pe care o adusese de curînd în curte, din pădure, un mujic din Serhaci. Făcîndu-şi semnul crucii pe pieptu-i alb şi curat ca zăpada, rîde încet, legănîndu-se din tot trupul.

— Ce-a fost mai bun, şi l-a luat pentru El, ce-a fost mai rău, mi-a fost lăsat mie. M'am bucurat mult, găsind pe Ivancu, — ţin mult la voi, la cei mici! Şi aşa, l-am luat, l-am botezat, şi acuma trăieşte. E bun. La început îi ziceam Cărăbuş, — bîzîia ciudat, întocmai ca un cărăbuş: se tîrăşte şi bîzîie prin toate odăile. Să-l iubeşti, e un suflet bun!

Ţineam şi eu la Ivan şi mă miram de el, nespus! Sîmbetele, cînd bunicul, — după ce bătea cu vergi copiii, care greşiseră în timpul săptămînii, —

pleca la vecernie, în bucătărie începea o viaţă de nedescris. Ţiganoc aduna de după sobă prusaci negri, îndată le făcea hamuri de aţă, meşterea din hîrtie o sanie, şi pe masa bine frecată şi curată, treceau încolo şi încoace patru fugari negri ca pana corbului, iar Ivan, îndreptîndu-le mersul cu un beţişor, striga:

— Au plecat după Vlădica!

Lipea de spatele unui prusac o hîrtiuţă mică, îl gonea după sanie şi explica:

— Au uitat sacul. Aleargă un călugăr, îl aduce!

Lega cu o aţă picioarele gîndacului; insecta se tîra, lovindu-se cu capul, iar Vanea striga, bătînd din palme:

— Cîntăreţul pleacă din cîrciumă la vecernie!

Ne mai arăta nişte şoareci, care subt comanda lui stăteau şi umblau pe picioarele dindărăt, tîrînd după ei cozile lungi, clipind caraghios din mărgelele negre şi iuţi ale ochilor.

Cu şoarecii se purta cu băgare de seamă, îi lua în sîn, îi hrănea din gură cu zahăr, îi săruta şi zicea cu convingere:

— Şoarecele e un locuitor cuminte, blînd; domovoiul[1]) ţine la şoareci foarte mult! Cine hrăneşte şoarecii, se bucură de dragostea lui moş-domoviu!

Ştia să facă boscării cu cărţi, cu bani, striga mai tare decît toţi copiii şi nu se deosebea de ei aproape prin nimic. Odată copiii, jucînd cu el cărţile, îl lăsară „prost" de cîteva ori dearîndul, şi Ţiganoc se mîhni foarte, îşi umflă buzele de supărare şi părăsi jocul. Mi se plîngea mai apoi, sforăind din nas:

— Ştiu eu, s'au înţeles! Îşi făceau semne din ochi, îşi băgau cărţile pe subt masă. Asta-i joc? Şarlatanii ştiu şi eu să fac...

---

1) Spiritul protector al casei, analog până la un punct cu strigoiul (N. tr.).

Avea nouăsprezece ani și era mai mare decît noi tuspatru împreună luați.

Mai ales îl țin minte în serile de sărbătoare, cînd bunicul și unchiul Mihail plecau pela prieteni. In bucătărie se arăta unchiul Iacov, cu părul creț și încurcat și cu ghitara, iar bunica făcea ciaiu cu o mulțime de gustări și cu rachiu într'o sticlă verde, cu flori roșii, cu meșteșug turnate pe fund. Ca o sfârlează se învîrtea Țiganoc, îmbrăcat de sărbătoare. Incet, într'o coastă, intra maistrul, sclipind din geamurile întunecate ale ochelarilor. Venea dădaca Evghenia, ciupită de vărsat, cu mutra stacojie și pîntecoasă ca un ulcior, cu ochi șireți și o voce de trîmbiță. Uneori asista părosul cîntăreț dela biserica Adormirii și încă niște oameni întunecați si vîscoși, asemănători cu știuca și cu nalimul.

Toți beau mult, mîncau oftînd din greu. Copiilor li se dădeau cadouri, cîte un păhărel de licheur dulce, și cu încetul începea o veselie aprinsă și ciudată, care coprindea pe toți.

Unchiul Iacov își acorda ghitara cu o grijă de înamorat și, după ce o acorda, rostea întotdeauna aceleași cuvinte:

— Ei, acuma încep!

După ce scutura din bucle, se apleca deasupra ghitarei, lungind gîtul ca o gîscă; fața-i rotundă și fără griji devenea somnoroasă; privirea vioaie și schimbată se înbrobodea cu o pîclă groasă. Incetișor, pișcînd ușor coardele, începea să cînte ceva care, fără voie-ți, te ridica în picioare.

Muzica lui cerea o tăcere încordată; ca un pîrîu grăbit venea aceasta de undeva, de departe, pătrundea prin dușamele și pereți, și, turburînd inima năștea un simțimînt neînțeles, plin de tristeță și neliniște. Ascultînd-o, ți se făcea milă de toți și de tine însuți; cei mari păreau tot mici, și toți stăteau nemișcați, pierzîndu-se într'o tăcere îngînduratâ.

Mai ales Saşa lui Mihail asculta cu o atenţie deosebită, mereu se trăgea spre unchiu-său, se uita la ghitară cu gura căscată, şi din gură i-se scurgeau balele. Uneori uita de sine pînă la atîta, încît cădea depe scaun, lovindu-se cu mînile de duşamele; şi dacă i se întîmpla aşa ceva, apoi aşa rămînea, cu privirea holbată şi întristată.

Şi toţi rămîneau împietriţi, vrăjiţi; numai samovarul cînta încetişor, fără să împiedece plînsul ghitarei. Două pătrate ale ferestrelor mici privesc în întunerecul nopţii de toamnă, din cînd în cînd cineva loveşte încet în geamuri. Pe masă se clatină focurile galbene ale celor două lumînări de său, ascuţite ca nişte lănci.

Unchiul Iacov înţepeneşte tot mai mult; parcă ar fi dormind adînc, cu dinţii strînşi; numai mînele lui trăiesc o viaţă aparte; degetele îndoite ale dreptei tremură neobservate pe scîndura întunecată a rezonanţei, parcă ar fîlfîi o pasere şi s'ar zbate; degetele stîngii, cu o iuţeală de nedescris, aleargă pe mînerul ghitarei.

După ce bea, unchiul Iacov aproape întotdeauna cînta printre dinţi, cu o voce şuerătoare şi neplăcută, un cîntec nesfîrşit:

De ar fi Iacov un cîne,
Ar urla de dimineaţă pînă în seară.
Ah, cît mi-i de urît!
Ah, cît sînt de trist!
Pe stradă păşeşte o călugăriţă,
Pe zaplaz stă o cioară.
Ah, mi-i urît!
După sobă ţîrîie un greer,
Prusacii sînt îngrijoraţi.
Ah, mi-i urît!

Eu nu puteam suferi cîntecul ăsta, iar cînd unchiul începea să cînte despre cerşetori, plîngeam cu hohote, stăpînit de o durere nesuferită.

Țiganoc asculta muzica cu aceiași atenție, cași ceilalți, cu degetele-i înfipte în coama-i neagră, cu ochii spre ungher, moțăind. Uneori strigă deodată tînguitor:

— Ah, să am eu voce, cum aș mai cînta, Doamne!

Bunica zicea oftînd:

— Destul, Iașa, ne sfîșii inima! Și tu, Vaniutca, dece n'ai juca puțin?

Rugămintea ei era îndeplinită nu totdeauna și nu îndată, dar se întîmpla că muzicantul apăsa deodată, pentru o clipă, cu palma pe coarde, apoi, strîngînd pumnul, arunca parcă pe dușamele cu putere ceva nevăzut, fără sunet și striga cu un ton însuflețit, un ton de nepăsare și voinicie:

— Ios tristețea și mîhnirea! Vanca, ia-ți locul!

După ce-și inspecta hainele, scoțîndu-și cămașa galbenă, Țăgănoc, pășind cu băgare de seamă, ca pe niște cuie, ieșea în mijlocul bucătăriei; obrajii lui negricioși se înviorau. Zîmbind sfios, flăcăul ruga:

— Dar mai des, Iacov Vasilievici!

Turbată răsuna ghitara, tocurile băteau des și iute, pe masă și în dulap zăngăneau vasele, iar în miljocul bucătăriei ca focul pălălăia Țîganoc, plana ca un șoim, cu brațele întinse ca aripele, mișcînd neobservat picioarele. Chiuind căzăcește. se lăsa jos și se zbătea ca un puhoer aurit, luminînd totul din juru-i cu strălucirea mătăsei; iar mătasa, tresărind și ondulînd, ardea parcă și se topea.

Țiganoc juca neobosit, uitînd totul, și dacă i-ai fi deschis larg ușa, ar fi plecat poate jucînd așa, pe stradă, prin tîrg, fără să știe încotro...

— Taie deacurmezișul! — striga unchiul Iacov, bătînd cu piciorul în tact. Și șuera pătrunzător și, cu vocea întărîtată, rostea strigări:

O-oh, maică! De nu mi-ar fi milă de opinci,
Aşi fugi dela femee şi copiii mici!

Cei dela masă simţeau neastîmpăr, strigau şi ei din cînd în cînd, izbucneau, parcă ar fi stat pe cărbuni. Bărbosul maistru se lovea peste chelie şi mormăia. Odată, aplecîndu-se spre mine şi acoperindu-mi umărul cu barba-i moale, îmi zise drept în ureche, ca unuia mare:

— Să fie aici tată-tău, dragă Lecsei Macsimăci[1]), altfel de joc ar fi aprins. Vesel mujic mai era, om de petrecere! Il ţii minte?

— Nu.

— Ehe! El şi cu bunica... Aşteaptă...

Se ridică în picioare, înalt, gîrbovit, sămănînd cu un sfînt, se închină bunicăi şi începu s'o roage cu o voce neobişnuit de serioasă:

— Aculina Ivanovna, fă cîţiva paşi! Cum păşeai cu Maxim Savateevici! Fă o bunătate!

— Ce, ce vorbeşti tu, dragă Grigorii Ivanovici? — răspundea bunica, rîzînd şi zgribulindu-se. — Să joc eu! Să rîdă lumea!

Dar toţi începură s'o roage, şi bunica se ridică cu o mişcare tinerească, îşi netezi fusta, se îndreptă, lăsînd pe spate capu-i greoiu, şi porni prin bucătărie, aruncînd strigăte:

— Rîdeţi, să fiţi sănătoşi! Hai, Iacove, zi!

Unchiul sări în picioare, se înţepeni, lăsă pleaopele în jos şi începu mai încet. Ţîganoc se opri o clipă, tresări şi începu să bată mărunt, îndoind genunchii şi pornind în jurul bunicăi; iar bunica plutea lin, ca prin văzduh, privind undeva departe cu ochii întunecaţi. Mi se păru caraghios şi pufnii. Maistrul mă ameninţă aspru cu degetul şi toţi cei mari se uitară spre mine cu mustrare.

1) Numile patronimice în *vici, ici, iti* exprimă oarecare consideraţie pentru persoana numită (N. tr.).

— Nu bocăni, Ivane! — zise maistrul, zîmbind. Țîganoc se dădu supus la o parte și se așeză pe prag, iar dădaca Eughenia, umflîndu-și gușa, începu cu o voce groasă și plăcută:

Toată săptămîna pînă sîmbătă
Impleti horhote fata, —
Se obosi de muncă, —
Ah, deabia suflă!

Bunica parcă nu dansa — povestea ceva. Iat-o înaintînd ușor, îngîndurată, legănîndu-se, privind în juru-i pe subt braț, și tot trupul ei enorm șovăie nehotărît, picioarele pipăie drumul cu băgare de seamă. Se opri, speriindu-se deodată de ceva, figura ei tresări, se întunecă, și îndată se lumină de un zîmbet bun, iubitor. Se lăsă într'o parte, cedînd parcă drumul cuiva, îndepărtînd pe cineva cu brațul. Lăsînd capul în jos, se opri, ascultînd,zîmbind tot mai vesel, — și deodată sări din loc, se învîrti ca un uragan, toată deveni mai sveltă, mai înaltă; și acuma nu-ți mai puteai lua ochii dela ea: așa de voinicește frumoasă și drăguță devenea în aceste clipe ale unei miraculoase întoarceri spre tinerețe!

Iar dădaca Eughenia duduia ca o trîmbiță:

Duminecă, dela slujbă
Pînă la miezul nopții am jucat,
Am plecat din stradă cea din urmă,
Păcat, e prea scurtă sărbătoarea!

Sfîrșind de jucat, bunica se așeză la locul ei, lîngă samovar. Toți o lăudau, iar ea îndreptîndu-și părul, zicea:

— Tăceți, n'ați văzut voi adevărate dansatoare! Iaca la noi, la Balahno, era o fată, — nu mai țin minte a cui, cum îi zicea, — apoi unii, uitîndu-se

la jocul ei, chiar plîngeau de plăcere! Te uitai la ea — sărbătoare curată, nu-ți mai trebuie nimic. Eu o pizmuiam, păcătoasa de mine...

— Cîntăreții și dansatorii sînt cei dintîi oameni pe lume! — zicea cu ton grav dădaca Eughenia, și începu să cînte ceva despre țarul David.

Unchiul Iacov, îmbrățișînd pe Țîganoc, îi zicea:

— Tu ar trebui să joci la ciainărie, — ai înnebunești lumea!

— Eu aș vrea să am voce! — se plîngea Țîganoc. — Să-mi fi dat Dumnezeu glas, zece ani aș fi cîntat, apoi — meargă și la mînăstire!

Toți beau rachiu, mai ales Grigorii. Turnîndu-i pahar după pahar, bunica îl prevenea:

— Caută, Grigorii, să nu chiorăști cu totul!

— Lasă! Nu mai am nevoie de ochi, am văzut eu totul...

Bea fără să se îmbete, dar devenea tot mai vorbăreț și întruna îmi vorbea despre tata.

— A fost bărbat de mare inimă, dragul meu, Macsim Savateici. Bunica ofta întărind:

— Da, un copil dumnezeesc...

Totul era grozav de interesant, totul mă ținea într'o ciudată stare de tensiune, și din toate pătrundea în mine un fel de tristețe ușoară, care nu mă obosea. Tristețea și bucuria trăiau în oameni alături, aproape nedespărțite, înlocuind una pe alta cu o iuțeală neașteptată, neînțeleasă.

Odată unchiul Iacov, nu prea beat, începu să-și rupă depe el cămașa, se trăgea cu furie de bucle, de mustățile roșii — albicioase, de nas și buza atîrnată.

— Ce-i asta, ce-i? — urla, scăldat în lacrămi. — La ce?

Se lovea peste obraji, peste frunte, în piept, și plîngea cu hohot.

— Un netrebnic și un ticălos, un suflet zdrobit! Grigorii bombănea:

— A-a! Asta-i!...

Iar bunică-mea, care nu era mai trează, îl potolea, prinzîndu-i mînile.

— Lasă, Iaşa, Dumnezeu ştie ce ne învaţă!

Cînd bea, bunica era şi mai interesantă: ochii ei întunecaţi zîmbeau, vărsau o lumină care încălzea sufletele, şi zvîntîndu-şi cu batista faţa înfierbîntată, zicea, cîntîndu-şi cuvintele:

— Doamne, Doamne, cît de frumos e totul! Nu, uitaţi-vă, cît e de bine!

Era strigătul inimii ei, lozinca întregei vieţi.

Pe mine strigătele şi lacrămile nepăsătorului unchiu mă izbiră foarte mult. Intrebai pe bunica, decе plîngea, decе se înjura şi se lovea el?

— Prea multe vreai să ştii! — răspunse bunica, în silă, încontra obiceiului său: — mai aşteaptă, e prea devreme să te bagi în asemenea lucruri...

Asta îmi deşteptă curiozitatea şi mai mult. Mă dusei în atelier şi mă legai de Ivan, dar nu vru nici el să-mi răspundă. Rîdea încetişor, uitîndu-se pieziş la maistru şi, gonindu-mă din atelier, strigă:

— Lasă-mă în pace, pleacă. Te bag, uite, cu capul în cazan, te boiesc!

Maistrul, stînd dinaintea cuptorului larg şi scund, cu trei cazane zidite în el, mesteca din cînd în cînd cu o lopată neagră şi lungă şi, scoţînd-o, privea cum se scurg depe capătul ei, picături colorate. Focul ardea cu vioiciune, reflectîndu-se pe poala şorţului de piele, împestriţat ca o odăjdie de popă. In cazane bolborosea apa colorată; un abur usturător se trăgea ca un nour des spre uşă; prin curte bătea un vîntişor ascuţit şi uscat.

Maistrul mă privi pe subt ochelari cu ochii turburi şi roşii şi zise lui Ivan cu o voce grosolană:

— Lemne! Nu vezi?

Iar cînd Tîganoc eşi afară, Grigorii, aşezîndu-se pe un sac de santal, mă trase spre el.

— Vino încoace!

Mă așează pe genunchi și, lipindu-și barba caldă și moale de urechea mea, îmi povesti lucruri neuitate.

— Unchiul tău a bătut pe nevastă-sa pînă a omorît-o, a chinuit-o pînă la moarte și acum îl chinuie și pe el conștiința. Ai înțeles? Tu trebuie să știi tot, altfel te prăpădești!

Cu Grigorii te simți ușor, în voie, cași cu bunica, dar te apucă o frică nehotărîtă și ți se pare că pe subt ochelarii lui omul ăsta pătrunde totul.

— Cum a omorît-o? — mă lămurește, fără să se grăbească. — A omorît-o așa: se culca să doarmă cu ea, o acoperea cu plapoma peste cap și o izbea, o bătea... La ce? Cred că nu știe nici el singur.

Și fără să ție seamă de Ivan care, întorcîndu-se cu un braț de lemne, se cinchise pe vine dinaintea focului, încălzindu-și mînile, maistrul urmează cu un ton grav:

— O bătea, poate fiindcă ea era mai cum se cade decît dînsul, și o pizmuia. Cașirinii, dragul meu, urăsc binele, îl pizmuesc, iar să-l primească nu pot, îl distrug. Întreabă, iaca, pe bunica, cum au scăpat ei de tatăl tău. Bunica are să-ți spuie totul, ea nu sufere nedreptatea, n'o înțelege. Bunica e un fel de sfîntă, cu toate că bea rachiu și trage tabac. Un fel de sfîntă fericită! Ține-te de ea tare...

Mă dădu la o parte. Eșii turburat, îngrozit. In tinda casei mă ajunse din urmă Vaniușa, mă apucă de cap și-mi șopti încetișor:

— Să nu te temi de el, e un om bun; uită-te drept în ochii lui, îi place asta.

Totul părea ciudat și mă turbura. Eu nu cunoșteam altă viață, dar mi-aduceam aminte ca prin vis, că tatăl și mama mea nu trăiau așa: aveau altă vorbă, altfel de petreceri; umblau și ședeau întotdeauna alături, aproape unul de altul. Rîdeau serile adesea și cîte mult timp; cîntau tare, stînd

lîngă fereastră; în stradă se aduna lume, uitîndu-se la ei. Feţele oamenilor, ridicate în sus, mă făceau să rîd şi-mi aminteau nişte farfurii murdare după masă. Aici rîd rar, şi nu totdeauna înţelegi dece rîd. Adesea strigă unul la altul, se ameninţă, nu ştiu cu ce, unul pe altul, îşi şoptesc tainic la ureche. Copiii îs tăcuţi, nici nu-i simţi; parcă ar fi lipiţi de pămînt, ca praful după ploaie. Mă simt străin în casă, şi întreagă viaţa asta mă îmboldeşte prin zecimi de înţepături, făcîndu-mă bănuitor, silindu-mă să privesc totul cu o luare aminte încordată.

Prietenia mea cu Ivan creştea mereu. Bunica, dela răsăritul soarelui pînă noaptea tîrziu, era ocupată cu treaba prin casă, şi eu aproape toată ziua mă învîrteam pe lîngă Ţîganoc, care continua să ţie mîna subt vergi, cînd mă bătea bunicul, iar a doua zi, arătîndu-mi degetele umflate, mi se plîngea:

— Nu, toate astea n'au nici un rost. Ţie nu ţi-i mai uşor, şi mie — ia te uită ici. Mai mult nu mai ţin. Du-te în colo!

Şi la data viitoare din nou primea durerea...

— Tu doar nu vroiai...

— Nu vroiam, dar iaca... Parcă fără să vreau...

In curînd aflai despre Ţîganoc ceva, ce-mi spori interesul şi dragostea pentru el.

In fiecare Vinere Ţîganoc înhăma la o sanie încăpătoare pe Şarap, un cal murg, favorit al bunicăi, şiret, obraznic şi mîncăcios; îmbrăca un cojocel scurt pînă la genunchi şi o căciulă grea şi, încingîndu-se strîns cu un brîu verde, pleca la tîrg, să cumpere provizii. Uneori nu se întorcea mult timp. Toţi din casă erau neliniştiţi, se apropiau de ferestre şi, făcînd să se desgheţe prin respiraţie ghiaţa depe geamuri, se uitau în stradă.

— Nu vine?

— Nu!

Mai mult decît toţi se frămînta bunica.

— Oh, maică, — zicea fiilor săi și bunicului, — o să pierdeți omul și o să-mi pierdeți și calul. Și cum nu vă e rușine, mutre ticăloase? Ce, sînteți voi oameni așa de săraci? O, neam de tîmpiți și hrăpareți, are să vă pedepsească Dumnezeu!

Bunicul bombănea, întunecîndu-se:

— Ei, lasă, e pentru cea din urmă dată...

Uneori Țîganoc se întorcea abia pela amiazi. Unchii, bunicul eșeau îndată în curte. După ei, trăgînd tabac cu înverșunare, ca o ursoaică se mișca bunica — totdeauna, nu știu dece, stîngace la ora asta. Eșeau copiii, și începea descărcarea veselă a saniei, pline de purcei, paseri tăiate, pește, bucăți de carne de tot felul.

— Ai cumpărat de toate, cum ți s'a spus? — întreba bunicul, pipăind încărcătura cu ochi, furișați și ascuțiți.

— Totul, cum trebuie, — răspundea Ivan, sărind vesel prin curte, ca să se încălzească, și plesnind asurzitor din mănuși.

— Nu izbi mănușile, s'au dat bani pentru ele! — striga bătrînul cu asprime. — Rest ai adus?

— Nu.

Bunicul făcea cu pas domol ocolul saniei și zicea încet:

— Iar ai adus parcă prea mult. Ia bagă de seamă: le-i fi cumpărat fără bani... Să n'aud!...

Și pleca îndată, zbîrcindu-și fața.

Unchii se aruncau veseli la încărcătură și, cîntărind din mîni paseri, pește, măruntaie de gîscă, picioare de vițel, bucăți enorme de carne, șuerau, vorbeau tare și aprobau.

— N'ai ce zice, le-a ales bine!

Unchiul Mihail era mai ales încîntat: sărea ca pe resorturi prin prejurul carului, mirosind totul cu nasu-i de ciocănitoare, țocăind cu gust din buze, mijind dulce din ochii neastîmpărați, uscați, asemănător tatălui său, dar mai înalt ca statură, și negru

ca un tăciune. Băgînd mînile înghețate în mîneci, întreba pe Țîganoc:

— Tata cît ți-a dat?

— Cinci ruble.

— Aici ai de unsprezece. Cît ai cheltuit?

— Patru și o grivnă [1]).

— Va să zică, nouă grivne le ai în buzunar. Vezi, Iacov, cum se adună banii?

Unchiul Iacov, stînd în ger numai în cămașă, rîdea încetișor, clipind din ochi spre cerul albastru și rece.

— Ai putea să ne dai cîte o sîngeapă, Vanea, — zicea alene.

Bunica dezhăma calul.

— Ce-i, copilule? Ce-i, pisoiule? Ai chef de joacă? Hai, joacă-te, făptura lui Dumnezeu.

Enormul Șarap, scuturîndu-și coama-i deasă, o zgîria pe umeri cu dinții lui albi, îi zmulgea boneta depe cap, uitîndu-se în ochii ei cu ochiu-i vesel și, scuturînd promoroaca depe pleaope, necheza încet.

— Vrei pîne?

Ii băga în gură o bucată mare de pîne sărată zdravăn, așeza subt botul lui șorțul și-l privea îngîndurată cum mănîncă.

Țîganoc, jucîndu-se și el ca un cal tînăr, alerga la ea.

— Ah, bàbușca, cît e de bun calul ăsta, cît de cuminte...

— Fugi încolo, nu da din coadă... — striga bunica, lovind din picior... — Știi că în ceasurile astea eu nu te iubesc...

Bunica mă lămuri, că Țîganoc nu atît cumpără în tîrg, cît fură.

— Bunicul îi dă cinci ruble: el pentru trei cumpără și pentru zece fură, —îmi explică ea cu un ton mînios. — Ii place ticălosului să fure! A încercat

1) 10 copeici 25 bani (N. tr.).

odată — i-a eşit bine; au rîs şi cei de acasă, l-au lăudat pentru reuşită. De-atunci şi-a luat tălhăria în obiceiu. Bătrînul a îndurat destul amar şi sărăcie din tinereţe, dar numai la bătrîneţe a ajuns lacom; acuma banii îi sînt mai scumpi ca copiii lui. Ii place să capete pe degeaba. Iacov şi cu Mihail...

Făcînd din mînă, tăcu un minut, apoi, privind în tabachiera deschisă, adăugă:

— Aici, Lenea, lucrurile sînt o adevărată horbotă; dar le-a împletit o babă chioară, — cine are să le mai discurce? Au să-l prindă într'o zi cu tălhăria şi au să-l bată pînă la moarte...

Şi după ce mai tăcu, adăugă încetişor:

— Eh, drepturi avem noi multe, dreptate n'avem.

A doua zi începui să rog pe Ivan să nu mai fure:

— C'au să te bată pînă la moarte...

— Nu mă ajung, — scap: sînt sprinten, calul e iute! — zise rîzînd, dar îndată se măhni şi se întunecă. — Şi doar ştiu: să furi e urît şi primejdios. Eu numai aşa, de urît. Nici bani n'adun; unchii tăi într'o săptămînă mi-i scot pe toţi. Nu-mi pare rău, luaţi! Eu sînt sătul.

Mă luă deodată de mînă, mi-o scutură încetişor.

— Eşti uşor, subţire, dar oasele sînt tari, ai să fii puternic. Ştii ce: învaţă-te a cînta din ghitară, roagă pe unchiul Iacov, zău! Eşti încă mic, păcat! Eşti mic, dar îndrăcit. Pe bunic nu-l iubeşti?

— Nu ştiu.

— Eu dintre Caşirini nu iubesc pe nimeni, afară de bunică, iubească-i dracu!

— Dar pe mine?

— Tu nu eşti Caşirin, tu eşti Peşcov; alt sînge, alt neam...

Şi, strîngîndu-mă deodată cu putere, aproape gemu:

— Ah, să am eu voce de cîntat, Doamne! Aşi fi aprins lumea! Du-te, drăguţă, trebue să lucrez.

Mă lăsă jos, își turnă în gură o mînă de cuie mărunte și începu să întindă și să fixeze pe o scîndură mare, pătrată, o bucată de stofă neagră și udă.

A pierit încurînd.

S'a întîmplat așa: afară, lîngă poartă, stătea rezămată de zaplaz, o cruce mare, cu partea de jos groasă și noduroasă. Zăcea acolo demult.. O observasem din prima zi a vieții mele în casa asta. Pe atunci era mai nouă și mai galbenă, dar pe timpul toamnei subt ploi se înegrise mult. Răspîndea un miros amar de stejar putred, și în curtea îngustă și murdară ocupa un loc de prisos.

O cumpărase unchiul Iacov, ca s'o puie la mormîntul neveste-sei, și dăduse făgăduință că va duce crucea asta pe umerii lui pînă la cimitir, peste un an după moartea ei.

Sorocul ăsta sosi Sîmbătă, la începutul ernei. Era ger și bătea vînt, depe acoperișuri se împrăștia zăpada. Toți din casă eșiră în curte; bunicul și bunica cu trei nepoți plecaseră mai dinainte la cimitir, ca să slujească o panachidă. Pe mine mă lăsaseră acasă drept pedeapsă, nu știu pentru ce păcate.

Unchii, în cojocele negre la fel, ridicară crucea depe pămînt și se așezară cu umerii subt aripi; Grigorii și încă nu știu ce fel de necunoscuți, ridicară cu greutate partea de jos a crucii și o puseră pe umărul larg al lui Țîganoc. Flăcăul șovăi, crăcănînd picioarele.

— Oare ai să poți? — întrebă Grigorii.

— Nu știu. Parcă ar fi prea grea...

Unchiul Mihail strigă mînios:

— Să-ți fie rușine, Vanea, noi amîndoi sîntem mai subțiri decît tine...

Dar Grigorii, deschizînd poarta, sfătui pe Ivan cu voce severă:

— Caută, nu te sili peste puteri! Hai, cu Dumnezeu!

— Dobitoc chel! — strigă unchiul Mihail din stradă.

Toți cîți erau în curte, începură să rîdă, să vorbească tare, parcă le-ar fi părut bine că crucea a fost scoasă.

Grigorii Ivanovici, ducîndu-mă de mînă în atelier, zicea:

— Azi bunicul poate nu te mai bate, e așa de vesel...

In atelier, așezîndu-mă pe un morman de lînă, pregătită pentru boit, și îmbodolindu-mă cu grijă pînă în umeri, bătrînul mirosea din cînd în cînd aburul ridicat deasupra cazanelor și zicea îngîndurat:

— Eu, dragă, cunosc pe bunic de treizeci și șeapte de ani, l-am văzut dela începutul afecerei asteia și-l privesc și la sfîrșit. Noi eram mari prieteni; afacerea asta am început-o, am născocit-o împreună. El, bunică-tău, e om deștept! Și iată-l așezat stăpîn; eu nu m'am priceput... Dumnezeu însă e mai deștept decît noi toți: El numai a zimbit, și cel mai deștept om — numai clipește ca un dobitoc! Tu încă nu înțelegi, nici ce se vorbește, nici ce se face, dar va trebui să înțelegi totul. Viața de orfan e grea. Tatăl tău, Maxim Savateici era om, nu glumă, înțelegea orice; de aceia bunicul nici nu-l iubea, nu vroia să știe...

Mi-era plăcut să ascult niște vorbe bune, privind cum joacă în cuptor focul roșu și auriu, cum se ridică deasupra cazanelor nouri de abur alb ca laptele, așezîndu-se ca o brumă sură pe scîndurile acoperișului povîrnit: prin crăpăturile lui destrămate se văd panglici albastre de cer. Vîntul se mai potoli, de undeva luminează soarele, toată curtea e presărată ca de un praf de sticlă; pe stradă scîrțîe tălpile unei sănii, un fum albastru se ridică din coșuri, umbre ușoare lunecă pe zăpadă, povestind parcă și ele ceva.

Grigorii, lung, osos, bărbos, fără căciulă, cu urechi mari, ca un vrăjitor bun, mestecă boiaua clocotitoare și mă tot povățuiește:

— Privește pe toți drept în ochi; s'a aruncat un cîne asupra ta — și pe cîne tot așa: te lasă în pace...

Ochelarii grei i-au lăsat urme pe rădăcina nasului, al cărui vîrf e injectat de un sînge vînăt și seamănă cu al bunicăi.

— Ia stai! — rosti deodată, ascultînd, apoi închise cu piciorul ușcioara cuptorului și plecă, sărind prin curte. Mă luai și eu după el.

In mijlocul bucătăriei, jos, pe dușamele, zăcea Țîganoc cu fața în sus. Niște largi bande de lumină din ferestre îi cădeau, una pe cap, pe piept, alta pe picioare. Fruntea lui lucea straniu; sprîncenele s'au ridicat sus; ochii săși priveau fix în tavanul negru; buzele întunecate, tresărind, scoteau clăbuci roșii, din colțurile gurii; pe obraji, pe gît și pe dușamele se prelingea sîngele, care se scurgea apoi în șiroaie groase pe subt spinare. Picioarele lui Ivan s'au întins, vlăguite, și se cunoștea că pantalonii îi sînt uzi de sînge și s'au lipit bine de dușamelele lucioase, frecate bine cu rugumătură. Șiroaiele de sînge tăiau bandele de lumină și se trăgeau spre prag, foarte dezlușite.

Țîganoc nu se clintea; numai degetele mînilor întinse dealungul trupului, se mișcau zgîriind dușamelele; unghiile înroșite străluceau în soare.

Dădaca Evghenia, cinchită jos, băga în mîna lui Ivan o lumînare subțire. Ivan n'o ținea, lumînarea cădea, și mucul ei mic se îneca în sînge. Ridicînd lumînarea, dădaca o ștergea cu un colț al șorțului și din nou încerca s'o întărească între degetele neastîmpărate. In bucătărie plutea o șoaptă, care mă împingea depe prag ca un vînt. Dar eu mă țineam tare de mînerul ușii.

— S'a poticnit, — povestea unchiul Iacov cu o voce stinsă, tresărind și sucind mereu capul. Toată ființa lui era sură, mototolită; ochii îi erau spălăciți și clipeau mereu.

— Căzu și fu strivit, — l-a lovit în spinare. Ne-ar fi schilodit și pe noi, dar am lăsat-o să cadă la timp

— Voi l-ați strivit, — zise Grigorii cu o voce înfundată.

— Ei, așa...

— Voi!

Sîngele curgea mereu, lîngă prag se adunase acuma o băltoacă întreagă, care se întunecase, și parcă se ridica în sus, scoțînd o spumă trandafirie, Țîganoc gemea ca în vis și se topea, se lățea tot mai mult, lipindu-se de dușamele, intrînd în ele.

— Mihail a plecat în goană la biserică după tata, — șoptea Iacov, eu l-am urcat într'o birjă, și — iute încoace... Bine că nu m'am așezat eu subt soclu, că atunnci... uite...

Dădaca întări din nou lumînarea în mîna lui Țîganoc; îl pica pe palmă cu ceară și cu lacrămi.

Grigorii rosti tare și grosolan:

— Dar lipește-o lîngă cap, pe dușamea, ciuvașo![1]).

— Așa-i.

— Ia-i căciula!

Dădaca îi luă căciula; ceafa lui Ivan se izbi cu un sunet surd. Acuma capul era întors într'o parte, și sîngele curgea mai îmbielșugat, dar numai dintr'o parte a gurii. Asta ținu înfiorător de mult. Eu la început tot credeam că Țîganoc se va odihni, se va scula, se va așeza pe dușamea, și, scuipînd, va zice:

— F-fu, ce căldură!...

Așa făcea, cînd se trezea duminicile, după masă.

1) Basinul oriental al Volgei e plin de neamuri streine: tătari, mordvini, ceremiși, ciuvași, etc., care uneori servesc ca termeni de înjurătură (N. tr.).

Dar Ţîganoc nu se scula, mereu se topea. Soarele se îndepărtase de el, bandele luminoase se scurtaseră şi atingeau numai părţile de jos ale ferestrei. Toată fiinţa lui se întunecă, nu mai mişca din degete, şi spuma dela gură dispăruse. Lîngă creştetul capului şi pe lîngă urechi stăteau acuma trei lumînări, care clătinau din luminile aurii, luminînd părul lui vîlvoi, negru pînă la vineţeală. Pe obrajii întunecaţi lunecau umbre galbene; se lumina vîrful nasului ascuţit şi dinţii trandafirii. Dădaca stătea în genunchi şi plîngea în şoaptă.

— Porumbelul, şoimuleţul mamei...

Era urît şi frig. Eu mă băgai subt masă şi mă ascunsei acolo. Apoi în bucătărie năvăli greoiu bunicul, îmbrăcat într'o blană de enot, bunica în palton cu cozi pe guler; apoi unchiul Mihail, copiii şi mulţi oamenni străini.

Aruncînd blana jos, bunicul începu să strige:

— Nemernicilor, ce flăcău aţi prăpădit voi! Numai peste vro cinci ani ăsta n'ar fi avut preţ!

Imbrăcămintea, care se tot îngrămădea jos, mă împiedeca de a vedea pe Ţîganoc. Eşii şi nemerii în picioarele bunicului. Mă aruncă într'o parte, amenînţînd pe unchi cu pumnu-i mic şi roşu:

— Lupi!

Şi se aşează pe bancă, rezămîndu-se de ea cu mînile, suspinînd, cu ochii uscaţi, vorbind cu o voce scîrţiitoare:

— Ştiu eu, vă stătea ici, în gît... Eh, Vaniuşecica... prostule!... Ce să-i faci, a? Ce să-i faci, zic? „Caii streini, hăţurile putrede". Mamă, ne-a urît Dumnezeu anii ăştia din urmă, da? Da, mamă?

Răvărsîndu-se pe jos, bunica pipăia cu mînile faţa, capul, pieptul lui Ivan, îi sufla în ochi, îl lua de mîni, i le frămînta, răsturna toate lumînările. Apoi se ridică cu greutate în picioare, neagră toată, în rochie strălucitor de neagră, holbă nişte ochi înfiorători şi rosti cu o voce înceată:

— Afară, blăstămaților!

Toți, afară de bunic, ieșiră din bucătărie, împrăștiindu-se.

.....Țîganoc fu înmormîntat, fără să se simtă, fără să se întîmple nimic de seamă...

Stau culcat pe patul încăpător, îmbodolit de patru ori cu plapoma grea, și ascult cum se roagă lui Dumnezeu bunica, stînd în genunchi, apăsîndu-și cu o mînă pieptul, cu alta făcîndu-și cruci din cînd în cînd, fără grabă.

Afară gerul pocnește, lumina verzue a lunei privește prin geamurile înflorite de ger ale ferestrelor, luminînd bine fața ei blajină și năsoasă, și aprinzînd în ochii întunecați un reflex fosforescent. Tulpanul de mătasă, acoperind părul bunicăi, strălucește ca metalul; rochia întunecată se mișcă, curge depe umeri, așternîndu-se pe dușamele.

Isprăvind rugăciunea, bunica se dezbracă în tăcere, își așează cu grijă îmbrăcămintea pe cuier, în colț, și se apropie de așternut, iar eu mă fac că am adormit adînc.

— Minți, mi se pare, hoțule, nu dormi? — zice încetișor. — Nu dormi, suflet de porumbel? Ia dă plapoma!

Incîntat dinainte de ceia ce o să urmeze, nu-mi pot stăpîni zimbetul. Atunci bunica strigă:

— Aa, va să zică, îți bați joc de bătrîna bunică!

Luînd plapoma de o margine, o trage spre ea cu atîta îndemînare și putere, încît eu sar în aer și, rostogolindu-mă de cîteva ori, fac buf pe salteaua moale, iar ea rîde cu hohot:

— Ce, ticălosule? Ai pățit-o?

Dar uneori se roagă foarte mult, eu de bună seamă adorm și nu mai aud cum se culcă ea.

Rugăciunile lungi încheie întotdeauna zilele de amărăciuni, certuri și bătăi. E interesant să le asculți. Bunica povestește lui Dumnezeu cu deamă-

nuntul despre tot ce s'a întîmplat în casă. Greoaie, mare cît o movilă, stă bunica în genunchi, și la început șoptește nelămurit, iute; apoi bombănește cu o voce groasă:

— Tu, Doamne, știi și singur: fiecare vrea ce-i mai bun. Mihail e mai mare, el ar trebui să rămînă în oraș; să plece pe celălalt mal e jignitor pentru el; e și un loc rău acolo, neîncercat; ce va fi, nu se știe. Iar tata, el ține mai mult la Iacov. Parcă e bine să nu iubești pe copii deopotrivă? E încăpățînat bătrînul. Tu, Doamne, să-i fi luminat mintea!...

Privind icoanele întunecate cu ochii săi mari și luminoși, bunica sfătuiește pe Dumnezeul său:

— Dă-i, Doamne, un vis bun, ca să înțeleagă, cum trebuie să facă împărțirea între copii!

Își face cruce, se închină pînă în pămînt, lovindu-se cu fruntea ei mare de dușamea și, sculîndu-se din nou, vorbește cu ton impunător:

— Să-i fi zimbit cu un dram de bucurie Varvarei! Cu ce te-a mîniat? Cu cît e mai păcătoasă decît alții? Cum se poate: o femee tînără, voinică, și trăiește în mîhnire! Și mai adu-ți aminte, Doamne, de Grigorii: cu ochii merge din ce în ce mai rău. Dacă orbește, pleacă să cerșească prin lume... E frumos? Toată puterea și-a cheltuit-o pentru bătrîn; și bătrînul parcă o să-l ajute?... O, Doamne, Doamne!...

Tace mult timp, lăsînd în jos, cu supunere, capul, mînile, — parcă ar fi adormit adînc, parcă ar fi înlemnit.

— Încă ce? — și-audece aminte în auz, încruntînd sprîncenele. — Scapă, miluește pre toți pravoslavnicii; pe mine, proasta și ticăloasa, iartă-mă. Tu știi: păcătuiesc nu din răutate, ci din mintea cea proastă.

Și oftînd din adînc, începe cu iubire, cu mulțumire:

— Tu pe toate le știi, Tată; Ție, Drăguțului, toate îți sînt cunoscute.

Mie îmi place foarte mult Dumnezeul bunicăi, — un Dumnezeu așa de aproape de ea, și adesea o rugam:

— Povestește ceva despre Dumnezeu!

Bunica vorbea despre el cu un ton deosebit: foarte încet, lungind ciudat cuvintele, închizînd puțin ochii, și întotdeauna șezînd; se ridică și se așează, și-aruncă un tulpan pe cap și începe pe larg, pînă adorm:

— Stă Dumnezeu pe o movilă înaltă, în mijlocul cîmpiei raiului, pe un prestol de safir, subt tei de argint; și toți teii aceia înfloresc tot anul. Nu se pomenește în raiu nici iarnă, nici toamnă, și florile niciodată nu se vestejesc, ci înfloresc fără încetare, spre bucuria celor drepți înaintea lui Dumnezeu. Și pe lîngă Dumnezeu zboară îngeri mulți, — cum cade zăpada, sau cînd roiesc albinile, sau cum ar zbura niște porumbei albi din cer pe pămînt și din nou în cer, — și toate le spun lui Dumnezeu despre noi, despre oameni. Aici e și al tău și al meu, și al bunicului: fiecăruia îi e dat un înger; Dumnezeu e deopotrivă pentru toți și tuturor le plătește după faptele lor: unuia cu amărăciune, altuia cu bucurie. Și totu-i așa de bine la El, încît îngerii se înveselesc, lovesc din aripi și-i cîntă neîncetat: „Slavă Ție, Doamne, Slavă Ție!“ Și el, drăguțul, numai le zimbește: va să zică, bine, destul!

Și zimbește și ea, clătinînd din cap.

Tu astea le-ai văzut?

— Nu le-am văzut, dar le știu! — răspunde bunica, îngîndurată.

Vorbind despre Dumnezeu, despre raiu, îngeri, devenea micuță și blîndă, fața ei întinerea, ochii umezi vărsau o lumină deosebit de caldă. Luam în mîni cozile ei grele și mătăsoase, îmi înfășuram

gîtul cu ele şi ascultam fără să mă mişc, cu urechea atent la povestirile ei nesfîrşite, de care niciodată nu mă săturam.

— Omului nu i-i dat să vadă pe Dumnezeu: ai putea să orbeşti; numai sfinţii îl privesc faţă în faţă. Dar îngeri am văzut şi eu; se arată, cînd sufletul e curat. Eram la biserică, la utrenie. Numai iaca doi în altar: umblă aşa, ca nişte pete de ceaţă, se vede prin ei totul. Luminoşi aşa, luminoşi, şi aripile pînă în pămînt: din horbote, din muselină. Umblă prin prejurul prestolului şi ajută pe părintele Ilia, pe bătrîn: bătrînul ridică braţele în sus, rugîndu-se lui Dumnezeu, iar ei îi sprijin coatele. Era foarte bătrîn, orb chiar, se lovea de toate, şi încurînd după asta s'a pristăvit, a murit. Eu atunci, cum îi zării, înlemnii de bucurie, mi se strînse inima, curg lacrămile, — ah, frumos a mai fost! Ah, Lenea, suflet de porumbel, frumos mai e la Dumnezeu: şi în cer, şi pe pămînt, aşa de frumos...

— Dar la noi parcă e bine?

Făcîndu-şi semnul crucii, bunica răspunse:

— Slavă Preasfintei Născătoare, — totul e bine!

Asta mă încurca: îmi venea greu să recunosc. că în casă totul e bine: mie mi se părea, că la noi se trăieşte din ce în ce mai rău.

Odată, trecînd pe lîngă uşa odaiei, unde stătea unchiul Mihail, băgai de seamă că mătuşa Natalia, toată în alb, cu o mînă strînsă la piept, se învîrtea prin odaie, ţipînd nu prea tare, dar cu o înfăţişare îngrozitoare.

— Doamne, ridică-mă, du-mă de aici...

Înţelegeam rugăciunea ei, după cum îl înţelegeam şi pe Grigorii, cînd bombănea:

— Voi chiorî, voi pleca să cerşesc, şi tot mai bine va fi.

Lui Grigorii i-aşi fi dorit să chiorască mai degrabă; l-aşi fi rugat să mă ia de conducător, şi

am fi umblat împreună prin lume... îi și spusei despre asta. Maistrul, rîzînd în barbă, îmi răspunse:

— Bună și asta. Dar eu am să dau de știre prin tîrg: ăsta-i nepotul de fiică al lui Vasile Cașirin, mai marele peste breaslă. Are să fie frumos...

Nu odată am zărit subt ochii înfundați ai mătușei Natalia umflături vinete, pe fața-i galbănă — buzele umflate. Intrebam pe bunica.

— Unchiul o bate?

Oftînd, îmi răspunse:

— O bate pe înfundate, afurisenia! Bunicul nu-i dă voie s'o bată; atunci noaptea... E un om rău, și ea o proastă...

Și urmează, însuflețindu-se:

— Cu toate astea azi nu mai bat, cum băteau! Ți-a dat, să zicem, peste gură, peste ureche, te mai scutură o clipă de cozi... Mai înainte cu ciasurile te chinuiau! Pe mine bunicul odată, la o întîie zi de paște, mă bătu dela eșirea din biserică pînă în seară. Mă bate pînă se obosește; după ce se odihnește, din nou! Și cu hățurile, și în tot felul...

— Pentru ce?

— Nu mai țin minte. Altă dată m'a stîlcit aproape pînă la moarte. Nu mi-a dat să mănînc aproape cinci zile și cinci nopți. Abia am scăpat cu viața atunci. Altă dată...

Astea mă puneau într'o mirare de care amuțeam: bunica era de două ori mai mare decît bunicul, și nu-mi venea să cred, că ar putea-o învinge.

— Parcă el îi mai tare decît tine?

- Nu-i mai tare, dar e mai mare! Afară de asta, e bărbat! Despre mine Dumnezeu are să-i ceară socoteală, și mie mi-i lăsat să rabd...

Era interesant și plăcut să vezi cum șterge praful depe icoane, cum curăță ramele. Icoanele erau bogate, cu coroane de perle, cu plăci de argint și pietre colorate. Bunica lua cu mînile ei înde-

mănatice o icoană, o privea zimbind și zicea, înduioșată:

— Ce față drăguță!...

O săruta, făcîndu-și cruce.

— S'a prăfuit, s'a afumat; ah, Maică atotputernică, bucurie neîntrecută! Uite, Lenea, suflet de porumbel, ce scris subțirel: Slovișoarele sînt micuțe, dar fiecare cu locul ei. Se numește icoana asta „Cele douăsprezece sărbători", iar la mijloc e Maica Domnului Fedorovscaia, de o mare bunătate. Uite, asta e „Nu mă plînge, Maică, privind în mormînt"...

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Nu arareori văzuse draci: grămadă și cîte unul.

— Mergeam odată, prin postul mare, noaptea, pe lîngă casa lui Rudolf, — o noapte cu lună, albă ca laptele. Deodată văd: călare pe acoperiș, lîngă coș, stă unul negru; și-a încovoiat gîtul deasupra coșului și mirosă, sforăie: unul mare așa, ciuhos. Miroasă și tot își poartă coada pe acoperiș, hîrșcăie... Imi făcui cruce: „Să învie Dumnezeu și să se împrăștie dușmanii Lui!" Indată numai scînci ușor, lunecă și se dădu peste cap depe acoperiș pînă în curte, — s'a prefăcut în praf! Trebuie să fi pregătit ceva de frupt Rudolfii în acea zi: de aceia mirosea el, se bucura...

Eu rîd, închipuindu-mi cum se ducea dracul dederbeleacul depe acoperiș, cu capul în jos. Rîde și ea și zice:

Grozav le plac șotiile, — ca la copiii mici. Așa, spălam eu odată rufele în odaia de baie. Era pela miezul nopții: numai sare deodată ușcioara cuptorului! Și unde încep să roiască de acolo, — care de care mai micuț: roșii, verzi, negri ca niște prusaci. Eu — afară! Cînd colo, — eși, dacă poți: m'am încurcat printre diavoli, au umplut toată o-

daia, n'ai unde te întoarce; se bagă pe subt picioare, te trag, te strîng, de n'ai cum să-ți faci cruce! Tot părоși așa, moi ca niște pisoi, calzi; numai că umblă mai mult pe picioarele dindărăt, se învîrtesc, sar, arată niște dințișori ca de șoricei; ochișorii — verzi, coarnele deabia le-au răsărit, — stau ca niște cucuie; cozile ca la purcei... Doamne! Doar mi-am pierdut mințile. Și cînd mi-am venit în fire, lumînarea deabia ardea, balia cu rufe s'a răcit; ce fusese spălat e aruncat pe jos. Ah, crăpare-ați, zic, cu toții!...

Inchizînd ochii, vedeam cum curg din gura cuptorului, de subt pietrele sure, ca un puhoiu gros, dihănii părоase, pestrițe, umplu strîmta încăpere a odaiei, suflă în lumînare, scot limbi roșii și obraznice. Iți vine să și rîzi, te apucă și fiori. Bunica clatină din cap, tace o clipă, și deodată parcă s'ar aprinde întreagă.

— I-am mai văzut, afurisiții, și altă dată. Tot noaptea, pe timp de iarnă; și o furtună... Mergeam prin rîpa lui Diucov, unde ți-am povestit, — ți-aduci aminte — cum Iacov și cu Mihailo vruseră să înece pe tată-tău în copcă? Așa, merg...Deabia, cobor pe cărare la vale, — numai ce încep să șuere, să strige prin rîpă! Mă uit — o troică de telegari negri ca pana corbului vine drept peste mine. Și un drac mare așa, cu o scufie roșie, stă drept ca un par, îi mînă, se ridică pe capră, a întins brațele, ține niște hățuri făcute din lanțuri... Și doar prin rîpă nu era drum! Și zboară troica drept în iaz, acoperită de un nour de zăpadă. Și stau în sanie tot așa, numai draci; șueră, strigă, mătăhăiesc din scufii... Și iaca așa, șeapte troici au trecut ca niște pompieri; și caii tot negri, și toți — numai oameni blăstămați de tați și mame. Și oamenii ăștia slujesc drept petrecere diavolilor, care-i călăresc, îi gonesc nopțile pela sărbători de tot felul, de ale lor. Cred că de

data asta am văzut vre-o sărbătoare drăcească...

Să nu crezi pe bunica, e cu neputință: îți vorbește așa de simplu, de convingător.

Dar mai ales frumos spunea stihurile despre călătoriile Maicii Domnului prin chinurile pământești; cum sfătuia pe „princesa — cucoană" Engalîceva, să nu bată, să nu prade norodul rus; stihuri despre Alexei, omul lui Dumnezeu, despre Ivan-Oșteanul; povești despre preaînțeleapta Vasilisa, despre Popa-Țap și finul lui Dumnezeu; grozavele povestiri despre Marfa-Primăreasa, despre Baba-Usta,-cap de haiduci; despre Maria, păcătoasa Egipteană, despre tristețele unei mame de hoți. Povești, bîli [1] și stihuri știa nenumărate [2].

Fără să se teamă nici de oameni, nici de bunic, nici de draci, nici de orice altă putere necurată, bunica se temea îngrozitor de prusacii negri, simțindu-i chiar la distanțe mari. Uneori mă trezea noaptea și-mi șoptea:

— Oleoșa dragă, se urcă un prusac. Omoară-l, pentru Dumnezeu!

Somnoros, aprindeam lumînarea și mă tîram pe jos, căutînd pe dușman; dar reușeam nu deodată și nu întotdeauna.

— Nu-i nicăieri, — ziceam eu, iar ea, nemișcată, cu capul învelit în plapomă, rostea cu o voce abia auzită:

— Ba e! Ia mai caută, te rog! E aici, știu bine...

Nu se înșela niciodată: găseam prusacul undeva, departe de pat.

— L-ai omorît? Ei, slavă Domnului! Și ție îți mulțumesc...

Și, aruncînd plapoma depe cap, respira ușurată, zimbind.

---

1) Legende.

2) Un larg rezumat despre eposul rus se găsește mai ales în „Istoria Literaturii Ruse", „Ist. russcoi literatură" a lui Cheltuială, vol. I. (N. trad.).

Dacă nu găseam insecta, nu putea adormi; simțeam cum îi tresare corpul la cel mai mic zgomot în tăcerea moartă a nopții, și o auzeam cum șoptește, reținîndu-și suflarea.

— E lîngă prag... a nemerit subt cufăr...

— Dece te temi de ei?

Răspundea cu dovezi:

— Fiindcă nu înțeleg dece trăiesc. Se mișcă, umblă... Negri! Dumnezeu fiecărei făpturi i-a dat rostul ei: cîrcîiacul arată că în casă e igrasie; ploșnița: va să zică, pereții sînt murdari; te-au copleșit păduchii — are să se îmbolnăvească cineva. Totul se înțelege! Dar ăștia: cine poate ști, ce putere trăiește în ei, dece sînt trimiși?...

* * *

Odată, pe cînd stătea în genunchi, de vorbă cu Dumnezeu, bunicul, deschizînd pe neașteptate ușa odăiei, rosti cu voce stinsă:

— Mamă dragă, ne-a văzut Dumnezeu: ardem!

— Ce vorbești? — strigă bunica, sărind jos, și amîndoi, tropăind greoi, ieșiră în fugă în întunerecul odăiei celei mari, de primire.

— Evghenia, ridică icoanele! Natalia, îmbracă copiii! — comandă bunica cu o voce bărbătoasă, pe cînd bunicul scîncea încetișor:

— I-i-î...

Alergai la bucătărie. Fereastra care dădea în curte, strălucea ca aurul; pe dușamele jucau pete galbene; unchiul Iacov, încălțîndu-și cizmele, sărea pe petele acestea, parcă i-ar fi ars tălpile, și striga:

— Mișca a dat foc și a fugit! A-a!

— S-st! Cîne! — rosti bunica, izbindu-l spre ușă cu atîta putere, încît Iacov era cît pe-aci să cadă.

Prin promoroaca depe geamuri se vedea cum arde acoperișul atelierului, iar în dosul ușei des-

chise se vedeau unduind buclele înflăcărate ale focului. In liniștea nopții florile lui roșii înfloreau fără fum; numai sus de tot, deasupra lor, se clătina un nour întunecos, fără să împiedice de a se vedea Calea argintie a Laptelui. Zăpada avea o culoare de purpură; pereții construcțiilor tremurau, se clătinau, trăgîndu-se parcă spre colțul înfierbîntat al curții, unde vesel juca focul, acoperind cu roșu crăpăturile largi din peretele atelierului, pătrunzînd prin ele ca niște cuie aprinse și strîmbe. Pe scîndurile înegrite și uscate ale acoperișului șerpuiau, cuprinzîndu-l iute, panglici aurii și roșii; din mijlocul lor se ridica, sfădalnic și învăluit în fum, coșul subțire de lut. Pocnituri ușoare și foșnet de mătasă băteau în geamurile ferestrei. Focul creștea mereu; atelierul împodobit de el, începu să semene cu un iconostas de biserică și te atrăgea cu o putere neînvinsă.

Aruncîndu-mi peste cap un cojoc greu, băgînd picioarele în cizmele, nu știu cui, mă tîrîi pînă în cerdac și înlemnii, orbit de jocul luminos al focului, asurzit de strigătele bunicului, ale lui Grigorii, ale unchiului, de pocniturile incendiului, înspăimîntat de purtarea bunicăi: aruncîndu-și pe cap un sac gol, învăluindu-se cu o pătură de cal, bunica alerga drept spre foc și intră în el strigînd:

— Vitriolul, nebunilor! Are să explodeze vitriolul!

— Grigorii, oprește-o! — striga bunicul. — Oi, s'a prăpădit...

Dar bunica eși îndată, fumegînd toată, mătăhăind din cap, aplecată, ducînd pe brațele întinse un clondir cu vitricol de o vadră...

— Tată, scoate calul! — strigă tușind, înecîndu-se. Luați-mi depe umeri... ard... Nu vedeți?...

Grigorii zmulse depe umerii ei pătura aprinsă și, frîngîndu-se în două, începu să arunce cu lopata în ușa atelierului bucăți mari de zăpadă; unchiul

sărea pe lîngă el cu un topor în mîni; bunicul se ţinea de bunica, aruncînd în ea cu zăpadă. Ea băgă clondirul într'un nămete, se aruncă spre poartă, o deschise şi, închinîndu-se unor oameni sosiţi în fugă, zicea:

— Apăraţi hambarul, vecini! Dacă focul dă peste hambar, peste şura cu lemne, ard şi ale noastre toate, se aprind şi ale voastre. Trîntiţi la pămînt acoperişul. Fînul — jos în grădină! Grigorii, aruncă mai sus, ce îngrămădeşti zăpada pe jos? Iacov, nu-ţi pierde cumpătul, dă topoare oamenilor, dă lopeţi! Dragi vecini, luaţi-o mai uniţi, Dumnezeu să ne ajute!

Era tot aşa de interesantă caşi incendiul. Luminată de focul, care parcă se ţinea după ea, dar înegrită de fum, bunica alerga prin curte, ajungînd pretutindeni la timp, conducînd totul, văzînd totul.

Se arătă din grajd Şarap, ridicîndu-se în două picioare, purtînd încolo şi încoace pe bunic. Focul îi izbi ochii mari, care sclipiră, înroşiţi. Calul începu să sforăie, se se proptească în picioarele de dinainte. Bunicul lăsă frîul din mîni, strigînd:

— Mamă, ţine-l!

Bunica se aruncă dinaintea calului ridicat în două picioare, se opri cu braţele încrucişate. Calul necheză jalnic, se trase spre ea, închiondorîndu-se la flacări.

— Nu te teme! — zise bunica cu voce groasă, netezindu-i grumazul şi prinzîndu-l de frîu. — Pot eu să te las în aşa grozăvie? Oh, şoricelule!...

„Şoricelul", de trei ori mai mare decît ea, merse supus după ea spre poartă, şi sforăia, uitîndu-se la faţa ei înroşită.

Dădaca Evghenia scoase din casă copiii îmbodoliţi, care urlau înfundat, şi striga:

— Vasilii Vasilevici, lipseşte Lexei!

— Fugi, fugi! — răspunse bunicul, făcînd din mîini, iar eu mă ascunsei subt treptele cerdacului, ca să nu mă găsească dădaca.

Acoperişul atelierului acuma se prăbuşise; se ridicau spre cer numai căpriorii subţiri şi goi, fumegînd, sclipind din aurul cărbunilor; din lăuntrul construcţiei izbucneau cu urlet şi plesnet, vîrtejuri verzi, albastre, roşii. Snopi întregi de flacări năvăleau în afară peste oamenii adunaţi în faţa enormului rug, aruncînd peste el zăpadă cu lopeţile. In foc fierbeau cu furie cazanele; ca un nour gros se ridica aburul şi fumul; nişte mirosuri ciudate pluteau prin curte, storcînd lacrimi din ochi. Eşii şi eu de subt cerdac şi nemerii subt picioarele bunicăi.

— Fugi! — îmi strigă. — Au să te calce, fugi!

In curte năvăli un călăreţ, cu căciulă de alamă, cu creastă. Calu-i roib arunca spumă, iar el, ridicînd mîna cu biciul, striga, ameninţînd:

— La o parte!

Vesel şi grăbit sunau clopoţelele, totul era frumos ca de sărbătoare. Bunica mă înpinse în cerdac.

— Cui vorbesc? Pleacă!

Nu se putea să n'o asculţi în asemenea cias. Plecai în bucătărie, mă lipii din nou de geamul ferestrei; dar din dosul mulţimii întunecate de oameni, focul nu se mai vedea; numai coifurile de alamă străluceau printre şepcile şi căciulele de iarnă.

Focul fu iute culcat la pămînt, udat, înăbuşit; poliţia goni mulţimea, şi în bucătărie intră bunica.

— Cine-i? Tu? Nu dormi, te temi? Nu te mai teme, e gata totul...

Se aşeză lîngă mine şi tăcu, legănîndu-se. Era bine că s'a întors din nou liniştea nopţii, întunerecul; dar îmi părea rău şi de foc.

Bunicul intră, se opri în prag şi întrebă:

— Mamă!

— Oi?

— Te-ai ars?

— Nu-i nimic.

Bătrînul trase un chibrit, luminînd cu focul albastru fața sa de dihor mînjit de funingină, aprinse o lumînare depe masă și, fără să se grăbească, se așeză lîngă bunica.

— Să te fi spălat, — zise ea, plină și singură de funingină, mirosind a fum iute și pătrunzător.

— Bunicul oftă:

— E milostiv Dumnezeu cu tine, mare minte îți dă uneori...

Și, netezind-o pe umăr, adăugă rînjind.

— Pentru un timp scurt, pentru un ceas, dar îți dă!...

Bunica rîse și ea, vru să spună ceva, dar bunicul se încruntă.

— Grigorii trebuie socotit. Asta-i din vina lui! A muncit mujicul destul, nu mai e bun la nimic! Iașca stă în cerdac, plînge dobitocul... Să te fi dus la el...

Bunica se sculă și plecă, ținînd mîna în dreptul obrazului, suflînd în degete, iar bunicul, fără să se uite la mine, mă întrebă încet:

— Ai văzut tot incendiul dela început? Ce zici de bàbușca, a? E doar o bătrînă... bătută, chinuită... Vai de voi...

Se îngheboșă și mult timp tăcu, apoi se sculă și, ridicînd mucul lumînării cu degetele, întrebă din nou;

— Ți-a fost frică?

— Nu.

— Nici n'aveai dece te teme.

Zmuncindu-și mănios cămașa depe umeri, se duse în colț, la lavabou și acolo, în întunerec, trîntind din picior, zise tare:

— Focu-i fleac; pentru foc păgubașul trebuie bătut cu biciul în piață. A fost prost, ori tălhar!

Iată ce trebuie făcut, şi nu va mai fi foc!... Du-te de te culcă. Ce stai?

Plecai, dar de dormit noaptea asta n'avui parte. Deabia mă culcai în aşternut, cînd mă aruncă în picioare un urlet neomenesc. Alergai din nou la bucătărie: în mijlocul ei stătea bunicul, fără cămaşă, cu o lumînare în mînă. Lumînarea tremura, el hărşcăia cu piciorul pe duşamele şi, fără să se mişte din loc, striga:

— Mamă, Iacov, ce e asta?

Eu sării pe cuptor, mă băgai într'un colţ, şi în casă începu din nou o alergătură, ca la incendiu. Ca un val se izbea de tavan şi pereţi un urlet cadenţat, din ce în ce mai tare şi dureros. Bunicul şi unchiul alergau ca nişte nebuni, bunica striga şi-i alunga nu ştiu unde. Grigorii făcea un zgomot îngrozitor, trîntind nişte lemne, băgîndu-le în sobă. Turna apă în cazane şi alerga la bucătărie, clătinînd din cap ca o cămilă de Astrahan.

— Dar aprinde mai iute focul în sobă! — poruncea bunica.

Grigorii alergă după surcele, dădu de un picior al meu şi strigă speriat:

— Cine-i aici? Ptiu, m'ai speriat... Pretutindeni, unde nu trebuie, dai de tine...

— Ce s'a întîmplat?

— Mătuşa Natalia naşte, — răspunse cu sînge rece, sărind jos.

— Mi-adusei aminte că mama nu ţipa aşa, cînd năştea.

După ce aşează cazanele pe foc, Grigorii se urcă pe coptor şi, scoţînd din buzunar o lulea de lut, mi-o arătă.

— Incep să fumez: pentru ochii lumii! Bunica mă sfătuieşte să trag tabac; eu cred că-i mai bun fumatul...

Şedea pe marginea cuptorului, cu picioarele atîrnate în jos, la focul sărăcăcios al lumînării; o ureche

și un obraz îi erau pline de funingină; cămașa într'o parte ruptă: îi vedeam coastele late, ca niște cercuri de butoaie. Un geam al ochelarilor era spart, aproape o jumătate din el căzuse din ramă. Umplînd luleaua cu tutun de foi, cu urechile înspre femeea care năștea, bombănea fără legătură, ca un om beat:

— Dar bunica s'a cam ars! Cum are să primească ea copilul? Auzi cum geme mătușă-ta? O uitaseră: doar chiar dela începutul focului începuse a se zvîrcoli — de spaimă... Vezi cît de greu se naște un om, și femeile nu-s respectate! Ține minte: femeile trebuie respectate, mamele adecă...

Picoteam și mă tot trezeam de alergătura lor, de trîntitul ușilor, de strigătele bete ale unchiului Mihail; auzul era izbit de cuvinte ciudate:

— Trebuie deschise porțile împărătești...

— Dați-i unt de lemn de candilă cu rom și funingină: o jumătate de pahar unt de lemn, o jumătate rom, și funingină o lingură de masă...

Unchiul Mihail cerea cu încăpățînare:

— Lăsați-mă să văd!

Ședea jos, cu picioarele crăcănate și scuipa dinaintea sa, izbind cu palmele în dușamele. Pe cuptor era cald de nesuferit; eu mă coborîi, dar cînd fui în dreptul unchiului, acesta mă prinse de un picior. mă făcu să cad, lovindu-mi ceafa.

— Dobitoc, — îi zisei.

Unchiul sări în picioare, mă înhăță din nou și începu să urle, purtîndu-mă încolo și încoace.

— Te trîntesc de sobă...

Mă trezii în odaia cea mare, în colț, subt icoane, pe genunchii bunicului. Privind tavanul, bunicul mă legăna și rostea încet:

— Iar ertare n'avem, nici unul...

Deasupra capului ardea candela, pe masă, în mijlocul odăiei, — o lumînare; iar în fereastră privea dimineața turbure de iarnă.

Bunicul mă întrebă, aplecîndu-se deasupra mea.
— Ce te doare?

Mă durea totul; capul îmi era ud, trupul — greu; dar nu-mi plăcea să vorbesc despre astea, totul de jur-împrejur era așa de ciudat. Aproape pe toate scaunele ședeau niște oameni străini: preotul îmbrăcat în violet, un bătrînel cu ochelari și îmbrăcăminte militară, și încă mulți. Toți ședeau nemișcați, parcă erau de lemn, încremeniți în așteptare, și ascultau un plescăit de apă de undeva de aproape. Lîngă ușă stătea unchiul Iacov, drept, cu mînile la spate. Bunicul zise:

— Du-l pe ăsta la culcare...

Unchiul îmi făcu semn cu degetul și plecă pe vîrful picioarelor spre odaia bunicăi, iar cînd eu mă urcai în pat, îmi șopti:

— Mătușa Natalia a murit...

Nu m'am mirat: ea demult trăia nevăzută de nimeni, nu mai venea nici la bucătărie, nici la masă.

— Dar unde-i bunica?

— Acolo, — răspunse unchiul, făcînd din mînă, și plecă tot pe vîrful picioarelor desculți.

Stăteam în pat, privind în juru-mi. De geamuri s'au lipit niște fețe părăoase, cărunte, oarbe; în colț, deasupra cufărului, atîrna îmbrăcămintea bunicăi, — o știam asta, — dar acuma parcă s'ar fi tupilat acolo cineva, așteptînd. Ascunzînd capul subt pernă, mă uitam cu un ochiu la ușă: îmi venea să sar din așternut și să fug. Imi era cald, mă înăbușea un miros greu și înecăcios, aducîndu-mi aminte cum murea Țîganoc, și cum curgeau pe dușamele șiroaie de sînge. In cap, sau în inimă îmi creștea un fel de umflătură; tot ce văzusem în casa asta, trecea prin creerul meu ca un șir de care în timpul ernei, mă apăsa, mă nimicea...

Ușa se deschise foarte încet, în odaie intră bunica, închise ușa cu umărul, se rezămă de ea cu spatele și, întinzînd brațele spre lumina albastră

a candelei nestinse, rosti încet, jelindu-se ca un copil:

— Mănuţile mele... mă dor mănuţile...

V.

Spre primăvară unchii se despărţiră: Iacov rămase în oraş, Mihail trecu peste rîu, iar bunicul îşi cumpără o casă mare, interesantă, pe strada Cîmpiei, cu o cîrciumă în catul de jos, de piatră, cu o mică şi plăcută odăiţă sus pe cerdac, şi cu grădină care cobora într'o văgăună acoperită de o perie deasă de lozie.

— Ce mai lozie! — zise bunicul, făcîndu-mi vesel din ochi, pe cînd mergeam cu dînsul pe aleele moi şi ude ale grădinii. — In curînd am să încep a te învăţa carte, au să fie bune...

Casa era bîcsită de chiriaşi. Numai în catul de sus bunicul lăsase o odaie mare pentru el şi pentru primirea musafirilor, iar bunica se mută cu mine în cerdac. Fereastra noastră dădea în stradă şi uitîndu-te în jos, puteai vedea cum, serile şi sărbătorile, ese din cîrciumă beţivii, merg pe stradă poticnindu-se, strigă şi cad. Uneori îi aruncau în drum ca pe nişte saci, iar ei din nou năvăleau în cîrciumă. Uşa se izbea cu zgomot, încuietoarea scrîşnea, bătaia începea. Era interesant să le vezi toate astea de sus. Bunicul pleca dimineaţa pela atelierele fiilor, îi ajuta să se instaleze şi se întorcea acasă obosit, plictisit, supărat.

Bunica gătea, cosea, săpa în grădină, se învîrtea toată ziua, ca o sfîrlează enormă, gonită de un biciu nevăzut, trăgea tabacioc, strănuta cu gust şi vorbea ştergîndu-şi faţa asudată.

— Bună dimineaţa, lume cinstită, în vecii vecilor! Vezi, Oleoşa, suflet de porumbel, cît de li-

niştit trăim? Slavă Ţie, Ţariţă Cerească, aşa de bine a eşit totul.

Mie însă nu mi se părea că am trăi aşa de liniştit. De dimineaţă pînă seara tîrziu, afară şi în casă, chiriaşele alergau ca nişte nebune, mereu se arătau vecinele, veşnic se grăbeau nu ştiu unde şi, totdeauna întîrziind, se plîngeau, veşnic se pregăteau pentru ceva şi strigau bunicăi:

— Aculina Ivanovna!

Zîmbind deopotrivă de binevoitor tuturora, bună şi atentă cu toată lumea, Aculina Ivanovna îşi expedia cu degetul cel mare o porţie de tabac în nări, îşi ştergea cu grijă degetul şi nasul cu o batistă roşie cu pătrăţele şi zicea:

— Contra păduchilor, draga mea, trebuie făcute băi cît mai dese, trebuie să te aburești cu abur de mentă; iar dacă păduchele e subt piele, luaţi o lingură de masă, de grăsime de gîscă, de cea mai curată, o linguriţă de sublimat, trei picături de argint viu, mestecaţi-le toate astea de şapte ori într'o farfurioară de ciaiu, cu un ciob de faianţă, şi ungeţi! Dacă mestecaţi cu lingură de lemn, sau de os, se pierde argintul viu. Aramă, argint nu se întrebuinţează, sînt vătămătoare.

Uneori dădea sfaturi, îngîndurată.

— Dumneata, drăguţă, să te duci la Peciora[1]) la Asaf Schivnicul. Eu nu-ţi pot răspunde.

Indeplinea şi slujbe de moaşă, descurca certuri şi discuţii, vindeca copii, rostea pe dinafară „Visul Maicii Domnului", ca să-l înveţe femeile, pentru noroc, dădea sfaturi de gospodărie:

— Castravetele îţi va spune şi singur, cînd trebuie să-l sari; dacă a încetat de a mirosi a pămînt şi alte mirosuri străine, atunci ia-l în primire. Cvasul trebuie să-l mesteci, ca să fie tare, să turbeze... Cvasului lucrurile dulci nu-i plac, atunci dregeţi-l

1) O mănăstire celebră. N. tr.

cu puține stafide, ori puneți și puțin zahăr, puțin de tot. Zmîntîna se face în multe feluri: este gust dunărean, hișpan, ba și caucazian...

Eu mă învîrteam toată ziua pe lîngă ea, în grădină, în curte; mă duceam pela vecine, unde bunica ciasuri întregi bea ciaiu, povestea întruna fel de fel de istorii. Eu parcă ași fi fost umbra ei, și nu-mi aduc aminte să fi văzut în această epocă a vieții mele altceva decît pe bătrîna neobosită, neastîmpărată și bună.

Uneori, pentru un scurt timp, se arăta nu știu de unde, mama. Mîndră și severă, privea totul cu ochii ei reci și suri ca soarele de iarnă, și iute dispărea, fără să lase amintiri.

Odată întrebai pe bunica:

— Tu ești vrăjitoare?

— Ai născocit! — rîse, și îndată adăugă, pe gînduri: — unde-s eu vrednică? Vrăjitoria e o știință grea. Eu nu știu măcar să citesc, — nici o buche. Bunicul e un cărturar, dar pe mine Maica Domnului nu m'a învrednicit.

Și mai deschise în ochii mei încă o latură a vieții sale.

— Eu am crescut doar tot orfană. Mama mea a fost o ființă fără rost în viață, o ființă schiloadă. Încă în tinerețe a speriat-o un boier. De frică s'a aruncat pe fereastră, și-a rupt o coastă, și-a scrintit și un umăr. De aceia mîna dreaptă, cea mai de trebuință, i s'a uscat. Și doar era o meșteră de horbote strașnică. A ajuns să nu mai fie boierilor de nici o trebuință, și i-au dat drumul: trăiește, zice, cum îi știi. Dar cum să trăiești fără mîni? Și a plecat prin lume, să ceară mila oamenilor. Dar pe acea vreme oamenii trăiau în mai multă îndestulare, erau mai buni, — vestiții dulgheri și danteliere din Balahno, — oameni tot unul și unul! Umblam noi așa amîndouă toamna și iarna prin oraș, iar cînd Ar-

changhelul Gavriil făcea vînt cu sabia şi alunga iarna; cînd primăvara îmbrăţişea pămîntul, atunci noi — cît mai departe, unde ne duceau ochii. Am fost şi la Murom, şi la Iurieveţ, şi pe Volga, şi pe Oca cea liniştită. Primăvara şi vara e frumos să călătoreşti pe pămînt; pămîntul e primitor, iarba — cum-îi catifeaua! Preasfînta Născătoare a sămănat cîmpiile cu flori: aici să vezi bucurie, aici lărgime! Uneori mama numai închidea ochii cei albaştri şi cînd începea să cînte cu voce înaltă, — o avea nu tare, dar limpede — totul de jur-împrejur se liniştea. Un fir nu se clatină, ascultă! Iar după ce eu trecui de nouă ani, i-a fost ruşine mamei să mă poarte prin lume şi s'a statornicit la Balahno. Alerga din casă în casă, iar Sîmbetele cerea pela pridvoarele bisericilor. Eu stau acasă, învăţ să împletesc horbote, mă grăbesc să ştiu, vreau s'ajut mai degrabă pe mama. Se întîmpla de nu nemeream ceva: vărsam lacrămi! In vro doi ani şi ceva am învăţat meşteşugul, ba am ajuns şi la vază în tîrg. Cum i-a trebuit cuiva o lucrare mai frumoasă — aleargă la noi! „Să te văd, Aculina, cum ai să învîrteşti igliţa!“ Mie atîta îmi trebuia, bucuria mea! Se înţelege, meşteşugul nu-i al meu, al mamei: cu toate că era numai cu o mînă, că nu putea lucra, de arătat îmi arăta! Şi unul, care-ţi arată, face cît zece lucrători. Ei, am ajuns acum să mă mîndresc: acuma, mamă, zic, lasă-te de cerut pela oameni, acuma te hrănesc eu şi singură! Iar ea: taci, zice, astea se adună pentru zestrea ta. Aici încurînd se arătă şi bunicul... Flăcău de seamă: douăzeci şi doi de ani, dar supraveghetor. M'a ales mă-sa — lucrătoare meşteră, fiică de cerşetori, va să zică, am să fiu ascultătoare, — mă rog... Făcea covrigi şi avea o inimă rea, — fie-i ţărîna uşoară... Eeh! Ce să mai vorbim de cei răi? Îi vede Dumnezeu şi singur. El îi vede şi dracul îi iubeşte!

Bunica rîde din toată inima, nasul ei tremură caraghios, iar ochii, luminînd îngînduraţi, mă privesc cu drag, vorbind despre toate mai limpede decît cuvintele

* * *

Mi-aduc aminte, era o seară liniştită; luam ceaiul cu bunica în odaia bunicului. Bătrînul nu era bine, şedea pe aşternut fără cămaşă, acoperindu-şi umerii cu un prosop lung şi ştergîndu-şi sudoarea la tot momentul, sufla des, răguşit. Ochii lui verzi erau turburi, faţa-i era umflată, se înroşise; erau roşii mai ales urechile mari şi ascuţite. Cînd întindea mîna după o ciaşcă cu ciaiu, mîna îi tremura în chip jalnic. Era blînd şi schimbat de nerecunoscut.

— Dece nu-mi dai zahăr? — întreba pe bunica cu tonul capricios al unui copil răsfăţat.

— Bea cu miere, pentru tine e mai bine!

Gîfîind şi hrechind, bătrînul înghiţea iute ciaiul fierbinte şi zicea:

— Bagă de seamă, să nu mor!...

— N'ai griijă, te caut.

— Să mor acuma, ar fi caşi cum nici n'aşi fi trăit: totul se duce în vînt!

— Stăi liniştit, nu mai vorbi.

Ca un minut bunicul tăcu, ţinînd ochii închişi, ţocăind din buzele-i înegrite, şi deodată, parcă ar fi fost înţepat, începu să tresară, să facă socoteli în auz.

— Iaşca şi Mişca trebuie însuraţi cît mai degrabă; poate că nevestele şi copiii noi îi vor mai stăpîni, — a?

Şi căuta să-şi aducă aminte, cine are în oraş mirese mai potrivite. Bunica tăcea, bînd cești după cești. Eu şedeam lîngă fereastră, privind cum se aprind deasupra oraşului zorile de seară şi sclipesc geamurile înroşite dela ferestrele caselor: bunicul

îmi interzisese de a mă plimba prin tîrg şi prin grădină, pentru nu ştiu ce vină.

In grădină, prin prejurul mesteacănilor, zburau bîzîind, cărăbuşii; în curtea vecină lucra un dogar, undeva în apropiere cineva ascuţea nişte cuţite; în dosul grădinii, în văgăună, se jucau cu zgomot copiii, încurcîndu-se printre tufele dese. Totul te atrăgea la libertate, tristeţea serii se revărsa în suflet...

— Ia vino încoace, permeacule [1]), neprocopsitule! Şezi ici, obraz de calmuc. Vezi buchea asta? Asta-i az. Zi: az! Buchi! Vedi! Asta ce-i?

— Buchi.

— Ai nemerit! Asta?

— Vedi.

— Minţi, az! Uite: glagol, dobro, est. Asta ce-i?

— Dobro.

— Ai nemerit. Asta?

— Glagol.

— Aşa-i, Dar asta?

— Az.

Se amestecă bunica.

— Mai bine ai sta liniştit, tată...

— Stăi, taci! Pentru mine asta-i tocmai la timp, altfel mă doboară gîndurile. Trage-i, Lexei!

Mi-îmbrăţişă gîtul cu mîna lui fierbinte şi jilavă, şi peste umărul meu împungea literele cu degetul, ţinînd cartea subt nasul meu. Mirosea a oţet cald, a sudoare şi ceapă coaptă. Eu aproape mă asfixiam, iar el turba, gîfîia şi-mi striga la ureche.

— Zemlea! Ludi!

Cuvintele mi-erau cunoscute [1]), dar semnele slave nu le corespundeau: zemplea [2]) sămăna cu un vierme,

1) Aluzie la origina lui Gorkii din guvernămîntul Perm.
2) Se ştie: numirile literelor slave sînt simple termini mnemotechnici foarte inteligibili pentru un rus.
3) Zemlea (Z) înseamnă pămînt.

glagol [1]) — cu îngheboşatul Grigorii, ia [2]) — cu bunica împreună cu mine, iar bunicul avea ceva comun cu toate literele alfabetului. Mult timp mă plimbă prin alfabet, întrebînd în şir şi pe sărite; mă contagie de violenţa lui febrilă. Asudasem şi eu şi strigam din răsputeri. Asta îl făcea să rîdă; ţinîndu-se de piept, mototolea cartea şi gîfîia.

— Ia priveşte, mamă, cum şi-a luat zborul, ce zici? Tu, friguri de Astrahan, ce strigi aşa, dece?

— Dumneata strigi...

Mă prinse veselia, uitîndu-mă la dînsul şi la bunica. Ea, rezămată de masă, sprijinindu-şi obrajii cu mînile, se uita la noi şi rîdea încetişor, zicînd:

— Destul. Ce vă rupeţi pieptul...

— Eu ţip, fiindcă-s bolnav, dar tu dece?

Şi zice bunicăi, scuturînd din capu-i ud:

— Dar ştii, răposata Natalia s'a înşelat, că ăsta n'are memorie; o are cît un cal! Trage-i înainte, cîrnule!

Tot glumind, mă dădu în sfîrşit jos din pat.

— Destul! Ţine cartea. Mîne ai să-mi spui tot alfabetul, fără greşală, şi pentru asta am să-ţi dau un gologan.

Cînd întinsei mîna după carte, mă trase din nou la el şi rosti întunecat:

— Te-a părăsit mama, dragă, pe pămînt...

Bunica tresări:

— Vai, tată, dece vorbeşti aşa?...

— N'aşi fi vorbit, mă sileşte necazul... E-eh, să se încurce aşa faţă...

Mă dădu brusc la o parte.

— Du-te, de te joacă! In stradă n'ai voie, numai în curte, prin grădină...

---

1) Glagol (g, h) înseamnă vorbă, cuvânt.
2) Ia=eu.

Şi mie îmi trebuia tocmai în grădină. Cum mă arătam aci pe movilă, copiii îndată începeau să arunce cu pietre în mine din văgăună, iar eu cu plăcere le răspundeam la fel.

— A venit bîrul! — strigau ei, zărindu-mă şi înarmîndu-se cu grabă. — Daţi-i!

Nu ştiam ce înseamnă bîr[1]), şi porecla asta nu mă supăra; dar era plăcut să te aperi unul contra mai multor; era o plăcere să vezi cum o piatră aruncată de tine cu meşteşug, făcea pe duşman să fugă, să se ascundă în tufişuri. Se petreceau bătăliile astea fără ură, se sfîrşeau aproape fără pagube de o parte şi de alta.

Cu cartea mergeam bine, bunicul mă privea tot mai cu luareaminte şi mă bătea tot mai rar, deşi după socotelele mele s'ar fi cuvenit să fiu bătut mai des decît înainte: devenind mai mare şi mai vioiu, începusem să calc tot mai des regulele şi poruncile bunicului, iar el numai înjura şi mă ameninţa cu palma.

Imi venea să cred că mai înainte mă bătea poate degeaba, şi odată i-o şi spusei.

Cu o uşoară atingere subt bărbie, bunicul îmi ridică numai capul şi clipind, întrebă tărăgănat:

— Ce-e?

Şi începu să rîdă cu hohot, adăugînd:

— Ereticule, d'apoi cum poţi tu să faci socoteală, de cîte ori trebuie să fii bătut? Cine poate s'o ştie asta, afară de mine? Şterge-o, fugi!

Dar îndată mă apucă de umăr şi, uitîndu-mi-se în ochi, întrebă din nou:

— Eşti şiret, ori naiv, a?

— Nu ştiu...

— Nu ştii? Atunci îţi spun eu: fii şiret, e mai bine. Naivitatea e tot prostie. Oaia e naivă. Ţine minte! Hai, du-te de te joacă...

* * *

1) Un termin destul de inofensiv: „furtună" „vârtej" (N. tr.)

Incurînd am început să silabisesc psaltirea. De obiceiu ne ocupam după ciaiul de seară, şi fiecare dată trebuia să citesc un psalom.

Fărtă-est, răţă-i, cer-i, tverdu = fericit. Buchi-ă-răţă-buchi-az tverdu-uc-ludi = bărbatul[1]), — rosteam, plimbînd vărguţa pe pagină şi, de urît întrebam:

— „Fericit bărbatul": asta-i unchiul Iacov?

— Cînd ţi-oi trînti una peste ciafă, vei afla cine-i bărbatul fericit! — pufnea bunicul, furios; dar eu simţeam că se supără numai din deprindere, pentru ordine.

Şi aproape niciodată nu mă înşelam: peste un minut bunicul, uitînd de sigur de mine, bombănea:

— M-da, după joc şi cîntece e ţarul David, dar după fapte e Avesalom otrăvitorul! Cîntăreţ, flecăreţ, comedian... Vai de voi... „Sărit-a, jucînd din picioarele vesele", dar departe o să ajungeţi? Asta-i: departe?

Incetai cu cititul, ascultînd, privind figura lui încruntată, îngrijorată. Ochii lui, mijind, priveau undeva pe deasupra mea, în ei se lumina un sentiment trist, cald, şi acuma ştiam că asprimea obişnuită a bunicului are să se topească. Bocănea des cu degetele-i subţiri pe masă, luceau unghiile colorate, se mişcau sprîncenele aurii.

— Bunicule!

— A?

— Povesteşte ceva.

— Citeşte, mujic lenevos! — rostea supărat şi ştergîndu-şi ochii cu degetele, parcă s'ar fi trezit. —Iţi plac poveşti, nu-ţi place psaltirea...

Dar eu bănuiam că şi lui îi plac mai mult poveştile decît psaltirea. O ştia pe dinafară aproape pe toată. După o făgăduinţă, în fiecare seară înainte

---

1) Metoda aceasta a silabisirii a fost foarte cunoscută şi la noi până pela 1870 (N. tr.).

de somn citea o catizmă în auz, și anume așa cum citesc dascălii, ciaslovul la biserică.

Il rugam stăruitor, și bătrînul, muindu-se din ce în ce, ceda.

— N-da, bine! Psaltirea are să rămîie cu tine totdeauna, pe cînd eu trebuie să plec la Dumnezeu, la judecată...

Lăsîndu-se pe spătarul, cusut cu lînuri, al vechiului fotoliu și, lipindu-se de el tot mai mult, cu capul ridicat însă, privind în tavan, povestea încet și îngîndurat despre vremurile vechi, despre tatăl său: odată au venit la Balahno hoții, ca să prade pe negustorul Zaev. Tatăl bunicului alergă la clopotniță să dea de veste, iar hoții l-au ajuns din urmă, l-au tăiat cu săbiile și l-au aruncat jos de subt clopote.

— Eu pe atunci eram copil mic, lucrul ăsta nu l-am văzut, nu-l țin minte. Am început să țin minte dela franțuji: la anul 1812 aveam tocmai 12 ani împliniți. Au trimis atunci la noi, la Balahno, vro treizeci de prizonieri: norod tot uscățiv, mărunt, îmbrăcat care în ce-a apucat, mai rău decît cerșetorii; tremură; ba care-i mai înghețat, nici nu se mai poate ținea în picioare. Mujicii vroiau să-i omoare cu totul, dar nu i-a lăsat convoiul, îi apărară și cei din garnizoană: au gonit pe mujici pela casele lor. Apoi s'au deprins ușor cu toții. Franțujii ăștia sînt oameni iscusiți, pricepuți, chiar destul de veseli: uneori cîntau chiar cîntece. Din Nijnii sosiră niște boieri, în troici, ca să privească pe franțuji. Vin, și unii înjurau, amenințau pe prizonieri cu pumnii, îi băteau chiar. Alții vorbeau foarte frumos în limba lor, le dădeau bani și fel de fel de îmbrăcăminte caldă. Și un boier, un bătrînel așa, și-a acoperit fața cu mînile și a plîns: a adus la pieire, zice, ticălosul de Bonapart pe franțuji. Vezi? Era rus, chiar boier, dar bun: i-a fost milă de un norod străin...

Bunicul tace ca un minut, închizînd ochii, netezindu-şi părul cu palmele, apoi urmează, trezind trecutul cu băgare de seamă.

— Iarnă, furtuna mătură strada, gerul strînge izbele[1]), şi ei, franţujii, aleargă pe subt fereastra noastră, la mama: mama cocea pîne albă şi o vindea, — bat în fereastră, strigă, sar, cer pîne fierbinte. Mama în casă nu-i lăsa, le dădea pîne pe fereastră; şi franţuzul, cum o apuca, îndată — în sîn: fierbinte aşa, din cuptor — drept la trup, la inimă. Cum de răbdau, nu-i chip de înţeles. Mulţi au pierit de frig: oamenii din ţările calde nu-s deprinşi cu gerul. La noi, în baie, în grădina de zarzavat, stăteau doi: un ofiţer cu ordonanţa, unul Miron. Ofiţerul era lung, slab, — numai pielea şi oasele, — umbla în haină femeiască, de-l ajungea numai pînă la genunchi. Era foarte politicos şi beţiv. Mama făcea şi vindea pe ascuns bere, şi franţuzul cumpăra, se îmbăta şi cînta cîntece. Învăţase limba noastră, îngîna uneori: al vostru ţara, zice, nu alb, al vostru negru, rău! Vorbea rău, dar îl înţelegeai; şi aşa-i: părţile noastre din sus de Volga nu-s blînde, mai jos pămîntul e mai cald; iar dincolo de Caspie cică zăpadă nici nu se pomeneşte. Asta se poate crede: nici în Evanghelie, nici în Fapte, şi mai puţin în Psaltire, despre iarnă, despre zăpadă nu se aminteşte; şi doar locurile pe unde a trăit Hristos, sînt pe acolo... Să sfîrşim, iaca, psaltirea, c'apoi începem să citim şi Evanghelia.

Din nou tace, parcă ar fi aţipit; se gîndeşte la ceva, se uită în fereastră, închiondorîndu-şi ochii, — aşa de mic şi ascuţit...

— Povesteşte, — îi amintesc eu încetişor.

— Şi iaca aşa, — începe, tresărind; — franţujii, va să zică! Tot oameni, nu-s mai răi decît noi,

1) Casele, bordeile (N. tr.)

păcătoşii. Uneori strigau mamei: madama, madama- — va să zică, doamna mea, cucoana mea; cînd colo, cucoana duce în spate dela negustor vre-un sac poate de cinci puduri [1]) greutate. Avea o putere nefemeească, pînă la douăzeci de ani m'a scuturat de păr cu multă uşurinţă. Dar la douăzeci nu mai eram nici eu prost. Şi lui Miron ăsta, ordonanţei, îi plăceau mult caii: umblă prin curţi şi roagă să-i dea vre-un cal, să-l cureţe! La început se temeau: îl strică, duşmanul. Apoi mujicii au început şi singuri să-l cheme: aida, Miron! Rîde, închină capul şi vine ca un bou. Era roşcovan, chiar pînă la roşeaţă, năsos, buze groase. Foarte bine se purta cu caii şi ştia să-i lecuiască minunat. Mai apoi a fost doftor de cai aici, în Nijnii, dar a înebunit şi l-au bătut pompierii pînă l-au omorît. Şi ofiţerul a început spre primăvară a se topi, şi în ziua de Sfîntul Nicola primăvăratecul s'a stins cu încetul: şedea pe gînduri în baie, lîngă fereastră, şi aşa s'a şi sfîrşit, ţinînd capul afară. Mie îmi era milă de el, am plîns chiar pe ascuns. Era om gingaş: mă ia de ureche şi vorbeşte cu bunătate despre ceva dela ei. Nu-l înţelegi, dar îţi place! Bunătatea omenească în piaţă n'o cumperi. Incepuse să mă înveţe cuvinte de ale lor, dar mama n'a dat voie, m'a dus chiar la popă, şi popa a cerut să-mi tragă o bătaie cu vergi şi să se plîngă încontra ofiţerului. Pe atunci, dragă, trăiam în asprime, tu astea n'ai să le mai încerci, pentru tine alţii au îndurat, şi asta ţine-o minte! Iaca, eu, de pildă, am îndurat aşa fel...

Se înoptă. In întunerec bunicul crescu în chip ciudat; ochii i se luminează ca la un motan. Despre toate vorbeşte încet, cu băgare de seamă, îngîndurat, iar despre sine cu foc, iute şi cu laude.

Mie nu-mi place, cînd vorbeşte despre sine, nu-mi plac veşnicele lui porunci:

1) 80 kilogr. (N. tr.).

— Ţine minte! Asta s'o ţii minte!

Multe din cîte îmi povestea, n'aşi fi vrut să le ţin minte, dar ele năvăleau în memorie şi fără poruncile bunicului, ca nişte ţepi dureroase. Bunicul niciodată nu spunea poveşti, ci tot lucruri întîmplate, şi am observat că nu-i plac întrebările. De aceia îl şi întrebam cu stăruinţă:

— Dar care-s mai buni: franţujii, ori ruşii?

— De, cum poţi să ştii? Eu doar n'am văzut cum trăiesc franţujii la ei acasă, — bombăneşte supărat şi adaogă:

— In gaura lui e bun şi dihorul

— Dar ruşii sînt buni?

— Aşa şi aşa. Pe timpul boierilor erau mai buni; era norod oţelit, pe cînd acuma toţi, uite, sînt liberi, dar nu-i nici pîne, nici sare! Boierii, se înţelege, sînt fără milă, în schimb au adunat minte mai multă. Nu despre toţi poţi spune asta, dar cînd boierul e bun, apoi e drept dragul să-l priveşti! Altul e bun, dar prost ca un sac: duce orice îi pune în el. E coajă multă: cînd te uiţi, ai zice: om; cînd îl cauţi mai de aproape, e numai coajă, miezul lipseşte, e mîncat... Ar trebui să ne înveţe cineva, să ne tocească, dar lipseşte tocila adevărată...

— Ruşii sînt puternici?

— Se găsesc şi oameni puternici, dar se ia în seamă nu puterea, ci sprintenia. Oricîtă putere ai avea, calul e tot mai puternic.

— Dar dece franţujii au venit cu războiu?

— Ei, asta e treabaŢarului, noi asta n'o putem înţelege!

Dar la întrebarea mea, cine a fost Bonaparte, bunicul îmi dădu un răspuns neuitat:

— A fost un om înfocat, a vrut să cucerească tot pămîntul, şi după asta toţi să trăiască la fel: nu trebuie nici boieri, nici cinovnici, ci aşa: să trăiască toţi la fel. Numai numirile să fie felu-

rite, dar drepturile — la fel pentru toți. Și credința aceiași. Asta, se înțelege, e o prostie; numai racii nu se pot deosebi, dar peștii sînt de tot felul: morunul nu se potrivește cu somul; sterletul e una, scrumbia — alta. Bonaparți au fost și pe la noi: Razin Stepan Timofeev[1]), Pugaciov Emelian Ivanov. Despre ăștia am să-ți povestesc mai tîrziu[2])...

Uneori mă privea lung în tăcere, cu ochii rotunjiți, parcă m'ar vedea pentru întîia dată. Asta era neplăcut.

Niciodată nu vorbea cu mine despre tatăl meu, despre mama...

* * *

Nu arareori la aceste conversații venea bunica, se așeza încet într'un colț, mult timp stătea acolo tăcută, nevăzută, și deodată întreba cu o voce caldă și plăcută:

— Dar ții minte, tată, cît era de bine, cînd am fost noi amîndoi la Miron, la închinare? Oare în ce an era?

Bunicul, după ce se gîndea puțin, răspundea amănunțit.

Nu-ți pot spune întocmai, dar era înaintea holerii, în anul cînd prindeau pe Olovceni prin păduri.

— Așa-i! Încă ne temeam de ei...

— Asta-i.

Eu întrebam, cine au fost Olovnenii și dece fugeau prin păduri: bunicul îmi răspundea nu tocmai cu plăcere.

— Olovcenii? Niște mujici, și fugeau dela uzinile statului, dela muncă.

— Și cum îi prindeau?

---

1) Vestitul Stepan Timofeevici Razin, care provoacă celebra răscoală subt domnia lui Alexei Mihailovici (sec. XVII).

2) Cazacul Pugaciov care se dă drept țarul Petru III și pune în cumpănă atotputernicia Ecaterinei II (N. tr.).

— Hm, cum? Cum se joacă copiii: unii fug, alții îi prind, îi caută. I-au prins — îi bat cu biciurile, cu cnutul. Le rupeau și nările, le puneau fierul roșu pe frunte, drept semn, că au fost pedepsiți...

— Pentru ce?

— Pentru... Astea sînt lucruri grele. Greu de înțeles, cine-i vinovat: cel care fuge, ori cel care prinde. Noi n'o să înțelegem...

— Dar ții minte, tată, — zice bunica din nou, — cum după focul cel mare?...

Ținînd la exactități, bunicul întreba sever:

— Care „cel mare?"

Cufundîndu-se în trecut, bătrînii uită de mine. Vocile și vorbele lor sună încet și așa de frumos, că uneori ți se pare că ar cînta un cîntec, — un cîntec nevesel despre boli, incendii, distrugere de oameni, despre morți din nebăgare de seamă și escrocherii meșteșugite, despre cerșetori zmintiți și stăpîni nemiloși.

— Cîte s'au petrecut, cîte s'au văzut! — îngînă bunicul încet.

— Dar parcă trăiam rău? — zice bunica. — Aduți aminte cît de frumos a început primăvara după ce am născut eu pe Varea!

— Asta era la anul 48, tocmai în toiul plecării încontra ungurilor. Pe cumătrul Tihon l-au și trimis a doua zi după botez...

— Și s'a prăpădit, — oftează bunica.

— Și s'a prăpădit, da! Din acel an binecuvîntarea lui Dumnezeu a și curs în casa noastră ca apa peste zăgaz. Eh, Varvara...

— Lasă, tată...

— Ce „lasă"? A eșit rău cu copiii, oricum ai privi. Unde s'a dus puterea, vlaga noastră? Noi credeam: adunăm în paner; cînd colo, Dumnezeu ne-a pus în mînă un ciur prost...

Incepea să strige şi să alerge prin odăi, ţipînd de durere, înjurînd copiii, amenințînd pe bunica cu pumnul mic şi uscat.

— Şi tot tu îi acopereai, pe ticăloşi, tu îi stricai, îngăduitoareo! Tu, zgripţuroaico!

Intr'o stare de amărăciune şi întărîtare, ajungînd pînă la urlet şi lacrămi, se băga în colţ, la icoane, se lovea din răsputeri în pieptu-i uscat ca scîndura.

— Doamne, sînt eu oare mai păcătos decît alţii? Pentru ce-e?...

Tremura din tot trupul şi scînteia din ochii plini de lacrămi.

Bunica, stînd în întunerec, îşi făcea cruce în tăcere, apoi, apropiindu-se de el, căuta să-l liniştească.

— Ei, ce te-ai pus pe bocit? Dumnezeu ştie ce face. Mulţi au copii mai buni decît ai noştri? Peste tot locul, tată, e la fel: certuri, judecăţi şi buclucuri. Toţi taţii şi mamele îşi spală cu lacrămi păcatele, nu numai tu...

Uneori vorbele astea îl linişteau. Obosit, tăcut, bunicul se arunca în aşternut, iar noi plecam la cerdacul nostru.

Dar odată, cînd bunica se apropiè de el cu vorbă bună, bunicul se întoarse iute şi din răsputeri, cu zgomot o izbi cu pumnul în faţă. Bunica şovăi, se clătină pe picioare, cu mîna la gură, se stăpîni şi rosti încet, liniştit:

— Eh, ce dobitoc...

Şi scuipă sînge la picioarele lui, iar el urlă prelung de două ori, ridicînd amîndouă mînile.

— Fugi, te omor!

— Dobitoc, — repetă bunica, luînd-o spre uşă; bunicul se aruncă după ea, dar ea, fără să se grăbească, păşi pragul şi-i trînti uşa în nas.

— Jarchină bătrînă! — şopti bunicul printre dinţi, roşu ca jăratecul, ţinîndu-se de uşor şi zgîriindu-l cu degetele.

Eram pe cuptor, nici viu, nici mort, fără să cred ce văd: pentru întîia dată bunicul lovise pe bunica subt ochii mei, și asta fu ceva apăsător și scîrbos; descoperii ceva nou în ființa lui, ceva cu care nu te puteai împăca, și parcă mă strivea. Iar el stătea, înfipt în ușor, și parcă s'ar fi acoperit cu cenușă, însurea, se zgribulea. Păși deodată în mijlocul odăiei, se lăsă în genunchi și, neputîndu-se stăpîni, căzu înainte, atingînd dușameaua cu mîna; dar deodată se ridică, se lovi cu mînile în piept.

— O, Doamne...

Eu lunecai jos depe cuptor și mă aruncai iute afară. Sus bunica își spăla gura, plimbîndu-se prin odaie.

— Te doare?

Bunica se duse în colț, vărsă apa din gură în căldarea cu lături și răspunse liniștit:

— Nu-i nimic, dinții sînt întregi, mi-a strivit numai o buză.

— Ce-i cu dînsul?

Uitîndu-se pe fereastră în stradă, bunica zise:

— Se supără, î-i greu, e bătrîn, totul nu-i merge... Tu culcă-te cu Dumnezeu, nu te uita la astea...

O mai întrebai ceva, dar ea strigă cu un ton neobișnuit de aspru:

— Cui vorbesc să se culce? Ce neascultător...

Se așeză lîngă fereastră și, tot sugîndu-și buza, începu să scuipe des în batistă. Dezbrăcîndu-mă, o priveam în pătratul albastru al ferestrei. Deasupra capului ei negru sclipeau stelele. In stradă era liniște, în odaie întunerec.

După ce mă culcai, se apropie, îmi netezi capul încetișor, și rosti:

— Dormi liniștit, că eu mă mai duc pela el... Tu pe mine nu mă prea jeli, suflet de porumbel, că poate și eu sînt de vină. Dormi...

După ce mă sărută, plecă; iar eu simţii o tristeţă neînvinsă, sării din aşternutul larg, moale şi înfierbîntat, mă apropiai de fereastră şi, privind jos spre strada pustie, înlemnii într'o durere nesuferită.

VI

Din nou începu ceva ca un coşmar. Intr'o seară, după ceaiu, mă aşezasem cu bunicul la psaltire, iar bunica începuse să spele vasele, cînd în odaie năvăli unchiul Iacov, zburlit ca de obiceiu, sămănînd cu o mătură stricată. Fără să zică bună seara, aruncîndu-şi şapca într'un colţ, începu să vorbească iute, scuturîndu-se şi gesticulînd:

— Tătucă, Mişca îşi face de cap din cale afară! A stat la masă la mine, s'a îmbătat şi a început să arate o nebunie urîtă de tot: a spart vase, a rupt în bucăţi o pereche de haine gata, a spart ferestrele, şi-a bătut joc de Grigorii, acum vine aici, ameninţă: am să zmulg, zice, tatei barba, îl omor! Dumneata bagă de seamă...

Bunicul, răzămîndu-se cu mînile de masă, se ridică încet în picioare; faţa i se zbîrci, se strînse în jurul nasului, deveni ameninţătoare, sămănînd cu un topor.

— Auzi, mamă? — ţipă. — Ce zici, a? Vine să omoare pe tatăl său, auzi, bunul lui fiu! Da, e timpul! E timpul, băieţi...

Se plimbă de cîteva ori prin odaie, scuturînd din umeri, se apropiè de uşă, trase cu putere cîrligul greu, îl prinse de belciug şi se adresă lui Iacov:

— Am înţeles: cu toţii vreţi să puneţi mîna pe zestrea Varvarei. Na-vă!

Bagă subt nasul unchiului trei degete:[1]) unchiul se dădu la o parte, jignit.

1) Semnul numit de francezi *nique* (N. tr.).

— Dar eu ce vină am, tată?

— Tu? Te știu eu!

Bunica tăcea, așezînd în grabă ceștile în dulap.

— Eu am venit doară să vă apăr...

— Da-a? — strigă bătrînul, rînjind. — Bine, îți mulțumesc, fiule! Mamă, dă-i ceva vulpii asteia, vre-un vătraiu măcar, vre-un fier de călcat. Și tu, Iacov Vasilievici, cînd o năvăli fratele tău, lovește... în mine, în cap!...

Unchiul băgă mînile în buzunar și se retrase într'un colț.

— Dacă nu mă credeți...

— Să te cred? — răcni bunicul, bătînd din picior. — Nu, eu cred oricărei fiare, unui cîne, unui ariciu, dar ție?... Știu, tu l-ai îmbătat, tu l-ai pus la cale. Bun, acuma lovește, dă! După alegere: în el, în mine...

Bunica îmi zise în șoaptă:

— Aleargă sus, uită-te pe fereastră, și cînd unchiul Mihail s'o arăta în stradă, coboară iute, dă de știre! Pleacă. Mai iute!...

Și iată-mă, destul de speriat de năvala amenințătoare a zurbagiului, dar mîndru de însărcinarea primită, stînd la fereastră și supraveghind strada. E largă și acoperită de un strat gros de praf. Din praf răsar, ca niște umflături, bolovanii caldarîmului. Spre stînga strada se întinde pînă departe și, tăind văgăuna, ese în piața Pușcăriei, unde stă înțepenită pe pămîntul lutos, o clădire sură cu patru turnuri pela colțuri, — vechea închisoare. Are ceva frumos de trist și impunător. La dreapta, peste trei case dela a noastră, se desfășură larg piața Fînăriei, închisă de clădirea galbenă a batalionului disciplinar, și turnul pompieriei, de culoarea plumbului. In jurul gheretei de sus, deschise tuturor vînturilor, se învîrtește paznicul-pompier, ca un cîne prins de lanț. Toată piața e străbătută de rîpi. Intr'una, în fund, se zărește o băltoacă verzuie; mai la dreapta

— puturosul iaz al lui Diucov unde, după povestirile bunicăi, unchii într'o iarnă, l-au aruncat într'o copcă pe tatăl meu. Aproape, în dreptul ferestrelor, e o hudiță încadrată de căsuți mici și împestrițate, — închisă de clădirea greoaie și joasă a bisericii „Trei Ierarchi". Dacă privești drept înainte, acoperișurile se arată ca niște bărci răsturnate cu fundurile în sus în mijlocul valurilor de verdeață ale grădinilor.

Roase de furtunile ernelor lungi, scăldate de nesfîrșitele ploi ale toamnelor, spălăcitele case ale străzii noastre, pudrate cu praf, se înghesuie una în alta, ca niște cerșetori pe treptele pridvorului: așteaptă și ele, împreună cu mine, pe cineva, holbînd ochi largi... Oameni — puțini și se mișcă fără grabă, ca îngîndurații prusaci depe vatra cuptorului. O căldură înăbușitoare urcă spre mine; se simt mirosurile grele și nesuferite de placinți cu ceapă și morcovi. Mirosurile astea întotdeauna îmi deșteaptă o tristețe neînțeleasă.

Mare plictiseală... O plictiseală deosebită, aproape nesuferită. Pieptul se umple ca de un plumb lichid și cald; acesta îmi apasă pieptul și coastele; mi se pare că mă umflu ca o beșică, și mă simt strîmtorat în mica odaie, subt tavanul asemănător unui capac de sicriu.

— Dar iată-l, unchiul Mihail: se uită de după casa sură din colțul hudiții. Și-a apăsat șapca pînă în urechi, și acestea, pleoștite, rămîn în afară. E într'o jachetă albastră și cizme prăfuite pînă la genunchi. A băgat o mînă în buzunarul pantalonilor cadrilați; cu cealaltă se ține de barbă. Fața nu i se vede, dar stă așa, că parcă ar vrea să sară peste stradă și să se înfigă cu mînile negre și păroase în casa bunicului. Trebuie să alerg jos și să dau de știre că a venit. Dar nu mă pot despărți de fereastră și văd cum unchiul, cu băgare de seamă, parcă s'ar teme să nu-și păteze de praf cizmele sure, trece strada, aud

cum deschide ușa cîrciumei, cum scrîșnește ușa și zăngănesc geamurile.

Alerg jos, bat în ușa bunicului.

— Cine-i? — răspunde grosolan, nedeschizînd.

— Tu? Ce? A intrat în crîciumă? Bine, du-te.

— Mi-i frică acolo...

— Mai rabdă...

Stau din nou la fereastră. Se întunecă. Praful din stradă s'a umflat, s'a adîncit, e mai negru. In ferestrele caselor se întind ca niște pete grase, luminile galbene ale focurilor; în casa din față se aude muzică, o mulțime de coarde răsună trist, dar frumos. Cîntă și cei din cîrciumă. Cînd se deschide ușa, în stradă izbucnește o voce obosită și zdruncinată. Știu: e vocea lui Nichitușca, cerșetorul bătrîn și strîmb, bărbos, cu un cărbune roșu în locul ochiului drept, pe cînd cel stîng e strîns închis. S'a închis ușa și i-a tăiat cîntecul ca cu un topor.

Bunica invidiază pe cerșetor; ascultîndu-i cîntecele, zise oftînd:

— Ce om înzestrat de Dumnezeu, ce stihuri știe! Un noroc!

Uneori îl chiamă în curte. Omul se așează dinaintea ușii, rezămat de toiag și cîntă, povestește, iar bunica, alături de el, ascultă, îl întreabă:

— Stăi, dar parcă Maica Domnului a fost și la Reazan?

Și cerșetorul răspunde cu vocea lui groasă, cu ton sigur:

— A fost pretutindeni, prin toate guberniile!

O oboseală somnoroasă plutește dealungul străzii, îmi strînge și-mi apasă inima, ochii. Ce bine ar fi să vie bunica! Sau măcar bunicul. Ce fel de om a fost tatăl meu, dece bunicul și unchii nu-l iubeau, pe cînd bunica, Grigorii și dădaca Evghenia vorbesc despre el așa de bine? Dar mama, unde-i?

Mă gîndesc tot mai des la mama, punînd-o în centrul tuturor poveștilor și întîmplărilor, istorisite de bunica. Că mama nu vrea să trăiască în familia

ei, — asta o ridică tot mai sus în visurile mele. Mi se pare că ar sta într'un han la drumul mare, la bandiți, care pradă pe bogătașii trecători și împart prada cu cerșetorii. Poate stă în pădure, în vre-o peșteră, se înțelege, tot cu hoți de cei buni, gătește pentru ei și păzește aurul prădat. Sau poate umblă pe pământ, numerîndu-i bogățiile, cum umbla „prințesa-cucoană" Engalîceva, împreună cu Maica- Domnului; și Maica Domnului îndeamnă pe mama mea, cum îndemna pe „princesa-cucoană":

N'ai să aduni tu, roabă lacomă,
Tot aurul și argintul întregului pământ;
N'ai să acoperi, suflet nesățios,
Goliciunea ta cu tot avutul pământului!

Și mama îi răspunde cu cuvintele hoației „princesă-cucoană":

Tu iartă-mă, prea Sfîntă Născătoare,
Ai milă de păcătosul meu suflet;
Nu pentru mine am prădat lumea,
Ci numai pentru singurul fiu...

Și Născătoarea, bună cași bunica, o va erta și va zice:

Eh, Variușca, sînge tătărăsc,
Tu, marea nenorocire a creștinilor!
Dar mergi cel puțin pe drumul tău —
Pe drumul tău, cu lacrăma ta!
Nu te lega măcar de norodul rus!
Cutreeră pădurile, pustiește pe Mordvin,
Cutreeră stepele, gonește pe Calmuc!..

Aducîndu-mi aminte de poveștile astea, trăiesc ca în vis. Mă trezește un tropăit, o înghezuială, un urlet de jos, din tindă, din curte. Scoțînd capul pe fereastră, văd cum bunicul, unchiul Iacov și rîndașul cîrciumarului, caraghiosul ceremis Melian scot

pe poartă, în stradă, pe unchiul Mihail: el se împotrivește, ei îl lovesc peste mîni, peste spate, peste ciafă, îl împing cu picioarele. In sfîrșit unchiul pleacă deaderbeleacul în praful străzii. Portița se trînti cu zgomot, bubui cîrligul și zăvorul; aruncară peste poartă șapca mototolită. Se făcu liniște.

După ce zăcu puțin, lungit, unchiul se ridică, zdrențuit, cu părul vîlvoi, ridică un bolovan și-l trîntește în poartă. Se aude un zgomot surd, ca din fundul unui butoiu. Din cîrciumă se arată niște oameni întunecoși, strigă, sforăie, dau din mîni. Din ferestrele caselor se arată capete omenești, strada se înviorează, rîde, strigă. Toate astea sînt tot ca un fel de poveste, curioasă, dar neplăcută și care te îngrozește...

Și deodată totul se șterge, se potolește, tace.

...Lîngă prag, pe un cufăr, stă bunica, ghemuită, nemișcată, fără să respire. Eu stau dinaintea ei și-i mîngîi obrajii calzi, moi, uzi. Dar ea, pe cît se vede, nu simte și îngînă, posomorîtă:

— Doamne, nu ți-a ajuns puțină minte pentru mine și pentru copiii mei? Milueşte-ne, Doamne...

* * *

Pe strada Cîmpiei bunicul n'a stat, mi se pare, mai mult de un an, — din primăvară pînă în primăvară, — dar și în intervalul acesta casa își căpătă un renume răsunător. Aproape în fiecare duminică la poarta noastră se adunau copiii, cu bucurie dînd de veste străzii:

— La Cașirini iar se bat!

Unchiul Mihail se urăta de obiceiu seara și toată noaptea ținea casa în stare de asediu, pe locuitorii ei în stare de groază. Uneori, împreună cu dînsul, veneau două-trei ajutoare, mahalagii din Cunovino, tot unul și unul, urcau din văgăună în grădină și gospodăreau acolo în toată libertatea unei fantezii

bete, zmulgînd tufele de zmeură și agrișe. Odată au distrus baia, spărgînd în lăuntrul ei tot ce se putea sparge: trepte, bănci, cazanele pentru apă; iar cuptorul îl împrăștiară bucată cu bucată; au zmuls cîteva dușamele, ușa, ușorii.

Bunicul, întunecat și mut, stătea lîngă fereastră și asculta lucrarea oamenilor, care-i distrugeau avutul. Bunica alerga, nu știu pe unde, prin curte, nevăzută prin întunerec, și ruga:

— Mișa, ce faci, Mișa?

Din grădină, drept răspuns, îi venea idioata și murdara înjurătură rusească, al cărei sens e probabil inaccesibil pentru mintea și sentimentul dobitoacelor care o expectorează.

Să te ții de bunica în asemenea momente, e cu neputință, iar fără dînsa mi-i frică; mă cobor în odaia bunicului, dar bunicul mă întîmpină cu o voce răgușită:

— Afară, anatemo!

Fug în cerdac și de acolo privesc prin lucarnă întunerecul grădinii și curții, căutînd să nu pierd din ochi pe bunica. Mă tem să n'o omoare, strig, o chem. Bunica nu vine, iar unchiul, înebunit de beție, auzind vocea mea, înjură cu vorbe sălbatice și murdare pe mama.

Odată, într'una din aceste seri, bunicul zăcea bolnav în pat și, mișcîndu-și cu neastîmpăr capul, înfășurat cu o cîrpă, se văita în gura mare:

— Iaca pentru ce-am trăit, pentru ce-am păcătuit, am adunat! Dacă nu mi-ar fi rușine, aș chema poliția, iar mîne — la Gubernatorul... Ți-i rușine! Ce fel de părinți sînt ăștia, cari-și urmăresc copiii cu poliția? Și atunci — taci, moșnege, și rabdă...

Coborî deodată picioarele din pat, plecă, șovăind, la fereastră; bunica îl opri, sprijinindu-l cu brațele.

— Incotro, încotro?

— Aprinde lumina! — porunci bătrînul, gîfîind, aspirînd aerul cu zgomot.

Iar după ce bunica aprinse lumînarea, luă sfeşnicul în mînă şi, ţinîndu-l dinaintea sa, cum ţine soldatul puşca[1]), strigă din fereastră cu voce ridicată şi batjocoritoare:

— Tu de colo, Mişca, hoţ de noapte, cîne turbat şi răpănos!

Indată geamul de sus al ferestrei zbură în ţăndări, şi pe masă, dinaintea bunicăi căzu o jumătate de cărămidă.

— N'a nemerit! — urlă bunicul şi începu să rîdă cu lacrămi.

Bunica îl înhăţă în braţe, parcă m'ar fi luat pe mine, şi-l duse în aşternut, adăugînd cu spaimă:

— Ce faci, ce faci, Hristos cu tine? Aşa doar nemereşte drept în Sibir! Parcă înţelege el în turbare, ce e Sibirul...?

Bunicul zvîrlea din picioare şi plîngea cu hohot, fără lacrămi, gîfîind:

— Las să mă omoare...

Din dosul ferestrei urlau, tropăiau, zgîriau păretele. Eu luai cărămida depe masă şi alergai la fereastră; dar bunica apucă să mă oprească şi, aruncîndu-mă într'un colţ, rosti printre dinţi:

— Ah, fiinţă blăstămată...

Altă dată Mişa, înarmat cu un par gros, căuta să pătrundă din curte în tinda casei, stînd pe treptele cerdacului din dos şi izbind în uşă. Iar în dosul uşii îl aştepta bunicul cu un băţ în mînă, doi chiriaşi cu un fel de ciomege, şi nevasta cîrciumarului, — o femee înaltă, cu un sul de călcat rufe; în dosul lor se agita bunica, gîfîind:

— Lăsaţi-mă la el! Lăsaţi-mă să-i spun o vorbă!

Scoţînd un picior înainte, bunicul amintea pe mujicul cu *rogatina* din tabloul „Vînătoarea la urşi". Cînd bunica se apropia de el, o îndepărta în tăcere cu cotul şi cu piciorul. Toţi patru stăteau

1) In poziţia: „na cra-ul!"—arma ţinându-se în dreptul nasului (N. trad.).

înarmați înfiorător. Deasupra lor, pe perete, clipind mohorît, un felinar lumina capetele lor. Eu le vedeam toate astea depe scara cerdacului și aș fi vrut să duc pe bunica sus.

Unchiul spărgea ușa cu stăruință și succes, ea se clătina în toate părțile, gata să sară din țițina de sus, — cea de jos fusese scoasă și zăngănea uricios. Bunicul vorbea combatanților cu un fel de voce tot zăngănitoare:

— Loviți-l, vă rog, peste mîni, peste picioare; peste cap nu trebuie...

Alături de ușă, în perete, era o ferestruie mică, — cît ai scoate capul. Unchiul apucase să spargă geamul, și gaura cu sticla zimțată, se vedea neagră, ca un ochiu scos.

Bunica se aruncă la ferestruie, scoase mîna afară și, mișcînd-o încolo și încoace, strigă:

— Mișa, pentru numele lui Hristos, fugi! Au să te schilodească, fugi!

Unchiul lovi în mînă cu parul. Se vedea cum a alunecat pe lîngă fereastră și a căzut peste mîna bunicăi ceva lat, iar după asta bunica se lăsă jos, se rostogoli pe spate, reușind încă să strige:

— Miș-șa, fugi...

— A-a, pe mama! — urlă bunicul într'un chip înfiorător.

Ușa se desfăcu, în cadrul ei întunecos intră unchiul, care îndată fu aruncat, ca o lopată de noroiu, jos din cerdac.

Cîrciumăreasa conduse pe bunica în odaia bunicului. Incurînd veni și el, se apropiè întunecat de bunica.

— Osul e întreg?

— O-oh, s'a rupt, se vede, — zise bunica, fără să deschidă ochii. — Dar cu el ce-ați făcut? Cu el?

— Isprăvește! — strigă bunicul cu asprime. — Ce sînt eu, fiară? E legat, zace în șură. L-au udat cu apă... Dar rău mai e! Cu cine o fi sămănînd?...

Bunica începu să geamă.

— Am trimis după meşter, ca să-ţi lege mîna. Mai rabdă puţin, — zise bunicul, aşezîndu-se pe marginea patului, lîngă ea. — Au să ne mănînce zilele, au să ne dea gata...

— Dă-le totul...

— Dar Varvara?...

— Vorbiră mult: bunica încet, văietîndu-se, el mînios, ţipînd.

Apoi sosi o băbuşcă mică, gheboasă, cu o gură enormă, pînă la urechi; falca de jos îi tremura; gura îi era deschisă ca la peşti; în gură privea nasul încovoiat peste buza de sus; ochii nu i se vedeau. Bătrîna deabia îşi mişca picioarele, tîrîndu-şi băţul pe duşamele, ţinînd în mînă o legătură cu nişte instrumente, care zăngăneau.

Mie mi se păru că a sosit moartea bunicăi. Mă apropiai de ea şi răcnii cît îmi luă gura:

— Eşi afară!

Bunicul mă înşfăcă fără multă băgare de seamă şi foarte nedelicat mă scoase în cerdac.

VII.

Am înţeles foarte curînd, că bunicul are un Dumnezeu şi bunica un alt Dumnezeu.

Uneori bunica, după ce, trezindu-se, mult timp îşi descurcă cu pieptănul, stînd în aşternut, minunatul său păr, — flutură din cap, îşi zmulge, strîngînd din dinţi, şuviţe întregi de fire lungi, negre şi mătăsoase, şi ocărăşte în şoaptă, ca să nu fie auzită:

— Ah, lua-v'ar... coltunul[1]), afurisitelor...

Descurcîndu-l cu mare chin, îşi împleteşte iute cozile groase, se spală în grabă, suflînd cu mînie

1) O boală a părului, frequentă la nord, mai ales în Sibe ria (N. tr.).

și, fără să-și spele supărarea depe față, mare și mototolită de somn, se așează dinaintea icoanelor, și numai acuma începe adevărata spălătoare de dimineață, care-i împrospătează deodată întreaga făptură.

Indreptîndu-și spinarea încovoiată, ridicînd capul, privind cu dragoste obrazul rotund al Maicii Domnului dela Cazan, face semnele crucii, largi și apăsate, și șoptește cu căldură:

— Maică Preaslăvită a lui Dumnezeu! Dăruiește mila Ta, pe ziua ce vine, Născătoareo!

Se închină pînă în pămînt, își descovăie spinarea încet și din nou șoptește tot mai fierbinte, mai umil.

— Izvor al bucuriei, frumuseță prea curată, măr înflorit!...

Bunica aproape în fiecare dimineață găsea noi cuvinte de laudă, și asta mă făcea întotdeauna să-i ascult rugăciunea cu atenție încordată.

— Inimioara mea curată, cerească! Apărare și ocrotire, soare aurit, Maică a lui Dumnezeu, păzește-mă de îndemnul cel rău, nu mă lăsa să obijduiesc pe nimeni, și nici pe mine să mă obijduiască pe nedrept!

Cu zimbet în ochii săi negri și întinerită parcă, din nou își face cruci, cu mișcări domoale ale brațului greu.

— Iisuse Hristoase, fiul lui Dumnezeu, fii milostiv cu păcătoasa de mine, pentru Maica Ta...

Rugăciunea îi era întotdeauna un acatist, o laudă sinceră și din inimă.

Dimineața nu se ruga mult. Trebuia pus samovarul; bunicul nu mai ținea servitoare, și dacă bunica întîrzia să pregătească ciaiul la timp statornicit de el, înjura lung și furios.

Uneori, trezindu-se mai de vreme decît bunica, urca în cerdac și, găsind-o la rugăciune, asculta un

răstimp șoapta ei, strîmbînd cu dispreț buzele subțiri și înegrite, iar în timpul ciaiului bodogănea:

— De cîte ori te-am învățat eu pe tine, cap de vită, cum trebuie să te rogi, și tu bolmojești tot cum știi tu, eretico! Cum te mai rabdă Dumnezeu!

— Are să mă înțeleagă El! — răspundea bunica cu încredere. — Descurcă... orice i-ai vorbi...

— Ciuvașă[1]) blăstămată! Vai de voi...

Dumnezeul ei era întotdeauna cu ea; bunica vorbea despre el chiar cu animalele. Pentru mine era limpede că acestui Dumnezeu cu ușurință și ascultare se supune totul: oameni, cîni, paseri, albini, erburi; pe pămînt El era deopotrivă de bun, deopotrivă de aproape pentru toți și toate.

Odată cotoiul răsfățat al cîrciumăresei, — o ființă șireată, lacomă și lingușitoare, de culoare cenușie, cu ochii aurii, favorit al întregei curți, aduse din grădină o mierlă. Bunica îi zmulse paserea chinuită și începu să-l mustreze:

— Nu ți-i frică de Dumnezeu, ticălosule!

Cîrciumăreasa și portarul rîseră de vorbele astea, dar bunica le strigă cu mînie:

— Voi credeți că dobitoacele nu înțeleg pe Dumnezeu? Orice făptură înțelege mai bine decît voi, ființi crude...

Inhămînd pe Șarap, îngrășat din cale afară și melancolic, bunica vorbea cu el:

— Ce ești așa de nemulțumit, muncitor al lui Dumnezeu? Ai îmbătrînit, sărmane...

Calul ofta și dădea din cap...

Și cu toate astea, numele lui Dumnezeu nu-l rostea așa de des ca bunicul. Dumnezeul bunicăi pentru mine era înțeles și nu era de temut, dar în fața lui nu puteai să minți, era o rușine. Dumnezeu

---

1) S'a mai amintit de numeroasele populații străine din sudul Volgei; tătari, ceremiși, ciuvași, etc., — nume obicinuite, întrebuințate ca termini de ocară (N. tr).

îmi deştepta numai o ruşine neînvinsă, şi eu pe bunica niciodată n'o minţeam. Mi-era curat cu neputinţă să ascund ceva de acest Dumnezeu aşa de bun şi, mi se pare, nu-mi venea nici dorinţa de a ascunde.

Intr'o zi cîrciumăreasa, certîndu-se cu bunicul, înjură odată cu bunic, şi pe bunica, care nu luase parte la ceartă, o înjură cu răutate şi chiar aruncă în ea cu un morcov.

— Vai, dar proastă mai eşti, doamna mea—îi zise bunica liniştit; dar eu mă simţii grozav de jignit şi hotărîi să mă răzbun pe mizerabila.

Mă gîndii mult timp, ce aşi putea născoci mai dureros pentru femeea aceasta, reşcovană şi groasă, cu două bărbii şi fără ochi?

După observaţiile mele asupra luptelor lăuntrice dintre vecini, ştiam că aceştia, în răzbunările lor, taie cozile pisicilor, azmuţă cînii, omoară cucoşii şi găinile duşmanului, toarnă gaz în putinile cu varză şi castraveţi; strecurîndu-se noaptea prin pivniţi, dau drumul cvasului de prin butoaie. Dar toate astea mie nu-mi plăceau; trebuia inventat ceva mai impunător şi mai grozav.

Inventai: pîndind cînd cîrciumăreasa se cobora în pivniţă, lăsai capacul peste ea, îl încuiai, dansai deasupra ei dansul răzbunării şi, aruncînd cheia pe acoperiş, alergai în fugă la bucătărie, unde gătea bunica. Ea nu înţelese îndată starea mea de mulţumire, iar cînd înţelese, mă şlepăi pe unde se cuvine, mă scoase în curte şi mă trimise după chee. Mirat de felul ei de a vedea lucrurile, căutai cheia în tăcere şi, ascunzîndu-mă într'un colţ al curţii, priveam de acolo cum liberă bunica pe cîrciumăreasa prizonieră şi cum mergeau amîndouă prin curte, rîzînd prieteneşte.

— Iţi arăt eu, — mă ameninţa cîrciumăreasa cu pumnul ei gros, dar obrazu-i fără ochi zîmbea fără

răutate. Iar bunica mă luă de guler, mă duse la bucătărie și mă întrebă:

— De ce ai făcut așa?

— A aruncat în tine cu morcovul...

— Va să zică, din pricina mea? Aș-șa! Am să te arunc șoarecilor din pivniță, derbedeule. Atunci ai să te trezești! Ce mai apărător! Ia priviți, ce beșică, — de crapă acuș! Te dezumflă el, bunicul, cînd te-oi spune! Pleacă la cerdac, învață cartea!...

N'a vorbit cu mine toată ziua, iar seara, înainte de rugăciune, se așeză pe marginea patului și-mi rosti cuvintele neuitate:

— Iată ce, Lenea, suflet de porumbel, sapă-ți în minte lucrul ăsta: în trebile celor mari nu te băga. Cei mari sunt oameni stricați; aceștia sînt încercați de Dumnezeu; tu încă nu: trăiește cu mintea ta de copil. Trăiește pînă cînd Dumnezeu îți va atinge mintea, îți va arăta rostul tău, te va îndrepta pe calea ta. Ai înțeles? Dar cine și cu ce e vinovat — nu-i treaba ta. Lui Dumnezeu i se cuvine să judece și să pedepsească. Lui, nu nouă!

Mai tăcu, mai trase tabac și, mijind din ochiul drept, adăugă:

— Dar poate nici Dumnezeu, iaca, nu totdeauna e în stare să înțeleagă, unde și a cui e vina.

— Dar Dumnezeu nu știe tot? — întrebai cu mirare, iar ea răspunse încet, mâhnită:

— Dacă ar ști totul, atunci oamenii poate multe nu le-ar face. El, părintele nostru, se uită din cer pe pământ, la noi la toți, și uneori unde începe să se plîngă și să se jeluie: „Oamenii mei, dragii mei oameni! O, cît mi-i de milă de voi!"

Incepu și ea să plîngă și, fără a-și șterge obrajii uzi, plecă în colț să se roage.

Din acel moment Dumnezeul ei mi-a devenit mai aproape și mai înțeles.

Bunicul, învățîndu-mă, spunea de asemenea, că Dumnezeu e o ființă atotființătoare, atotștiutoare,

atotvăzătoare, că e ajutorul cel bun pentru oameni în toate împrejurările. Dar se ruga altfel decît bunica.

Dimineața, înainte de a se așeza în colț, în fața icoanelor, bunicul mult timp se spăla, apoi, îmbrăcat cu îngrijire, își pieptăna frumos părul roșiatic, își dregea bărbuța și, după ce se vedea în oglindă, după ce-și îndrepta cămașa, așezîndu-și legătoarea neagră în dosul vestei, — mergea spre icoane cu băgare de seamă, parcă s'ar fi furișat, se așeza întotdeauna pe același ciot al scîndurii, asemănător unui ochiu de cal, stătea ca un minut în tăcere, lăsînd capul în jos, întinzînd brațele dealungul trupului, ca soldatul. Apoi, drept și subțire, rostea impunător:

— In numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh!

Mie mi se părea că după cuvintele astea în odaie începea o liniște deosebită; chiar muștele băzîiau mai cu pază.

Stă cu capul ridicat drept în sus; sprîncenele ridicate s'au zburlit, barba aurie stă orizontal. Bunicul zice rugăciunile apăsat, parcă ar răspunde o lecție: vocea lui sună clar și stăruitor.

— Din sîrg veni-va Judecătorul, și ale cui fapte se vor dezvălui...

Se bate cu pumnul în piept, fără grabă, și cere cu stăruință:

— Ție unuia Ți-am greșit, întoarce fața Ta dela păcatele mele...

Rostește apăsînd pe fiecare cuvînt. Piciorul drept tresare, parcă ar însoți încet vorbele rugăciunii. Se trage într'una spre icoane, crește și parcă ar deveni tot mai subțire, mai uscat, — așa de curățel, îngrijit și stăruitor.

— Ceia ce ai născut pre Vindecătorul, vindecă învechitele patimi ale sufletului meu. Gemete ne-

pregetate îţi aduc din inimă, arată toată rîvna, Stăpîno!

Chiamă şi se roagă cu glas tare, cu lacrămi în ochi:

— Iar credinţa să mi se numere în locul faptelor. Dumnezeul meu, nu pedepsi faptele, ce nicidecum nu mă îndreptăţesc!

Acuma îşi face cruce mai des, cu spazme, dînd din cap, parcă ar împunge; vocea-i devine tînguitoare şi ascuţită. Mai tîrziu, vizitînd sinagogi, am înţeles că bunicul se ruga ca un evreu.

Samovarul sforăie demult pe masă, prin odaie pluteşte mirosul fierbinte al turtelor de secară cu brînză de vacă: ţi-i foame! Bunica stă posacă, rezămată de prichiciu şi oftează, cu ochii în jos; din grădină priveşte în fereastră soarele vesel, pe arbori roua străluceşte ca perlele, gustos miroasă aerul de dimineaţă a mărar, agrişe, mere pîrguite; iar bunicul tot se mai roagă, se clatină, se scînceşte.

— Stinge flacăra patimilor mele, căci cerşetor sînt şi ticălos!

Cunosc pe dinafară toate rugăciunile de dimineaţă şi pe toate cele de seară, — le ştiu şi le urmăresc cu încordare: nu va greşi bunicul, nu va scăpa vre-un cuvînt?

Asta se întîmplă foarte rar şi-mi deşteaptă întotdeauna un sentiment de bucurie răutăcioasă.

Sfîrşind cu rugăciunea, bunicul rostea:

— Bună dimineaţa!

Noi ne închinam, şi în sfîrşit ne aşezam la masă. Aici eu îi ziceam bunicului:

— Dar azi tu ai scăpat pe „să mulţumească".

— Minţi! — răspundea bunicul, neliniştit şi neîncrezător.

— Ba l-ai scăpat! Trebuia: „iar acea credinţă a mea să te mulţumească în locul tuturor", şi tu n'ai zis.

— Na-ți-o bună! — exclama bunicul, clipind din ochi, vinovat.

Mai pe urmă o să-mi plătească el pentru observația asta; deocamdată, văzîndu-l încurcat, eu triumfez.

Odată bunica zise în glumă:

— D'apoi eu cred că Dumnezeu s'o fi plictisit, ascultînd rugăciunea ta, tată; tot aceiași și aceiași...

— Ce-e? — întîmpină bătrînul cu un ton sinistru. — Ce bolmojești?...

— Zic că niciodată nu dărueşti tu lui Dumnezeu măcar o vorbă din inima ta, de cînd ascult!

Bunicul deveni stacojiu, începu să tremure și săltînd pe scaun, îi aruncă farfurioara în cap, — aruncă și scrășni ca ferestrăul într'un ciot:

— Afară, zgripțuroaică bătrînă!

Vorbindu-mi despre nebiruita putere Dumnezeească, bunicul întotdeauna și înainte de toate, sublinia cruzimile ei: au păcătuit, de pildă, oamenii, și au și fost înecați; au mai păcătuit odată — au fost arși; au fost nimicite orașele lor, a pedepsit Dumnezeu pe oameni cu foamete și boli. Intotdeauna El e — sabie pe pămînt, biciu pentru păcătoși!

— Fiecine, călcînd prin neascultare legile Dumnezeești, pedepsit va fi prin omor și pieire! — rostea bătrînul, bocănind pe masă cu oscioarele micilor sale mîni.

Mie îmi venea greu să cred în cruzimea lui Dumnezeu. Bănuiam că bunicul înadins le născocește toate astea, ca să-mi inspire frică nu față de Dumnezeu, ci față de el. Și-l întrebam pe față:

— Mi le spui astea, ca să te ascult?

Imi răspundea tot pe față și el:

— Apoi da, se înțelege! Atîta ar mai lipsi: să nu mă asculți!

— Dar bunica?

— Tu pe ea, pe baba proastă, să n'o crezi! — mă învăţa cu severitate. — E proastă din tinereţe, e şi fără carte şi nebună. Am să-i poruncesc să nu mai vorbească cu tine despre aceste mari lucruri!

Răspunde: cîte cinuri[1]) îngereşti sînt de toate?

Îi răspundeam şi întrebam:

— Dar cinovnicii[2]) ce sînt?

— Ai găsit ce să întrebi! — rîdea bătrînul, ascunzîndu-şi privirea şi, după ce mai molfăia din buze, mă lămurea fără chef:

— Astea de Dumnezeu nu se ating; cinovnicii — asta-i treabă omenească. Cinovnicul e un om care mănîncă legi, crapă legi!

— Ce-s legile?

— Legile?... Legile... va să zică obiceiuri! — răspundea bunicul mult mai vesel şi mai cu plăcere, lucind din ochii deştepţi şi înţepători. — Trăiesc oamenii, trăiesc şi ajung la o înţelegere: iaca, aşa-i mai bine, o luăm asta ca obiceiu, facem o pravilă, lege! De pildă: copiii, vrînd să se joace, caută să se înţeleagă, cum să facă jocul, în ce ordine. Şi iaca, înţelegerea asta e o lege!

— Dar cinovnicii?

— Un cinovnic e ca un fel de om obraznic şi ticălos: vine şi strică toate legile.

— Dece?

— Ei, asta tu n'ai s'o înţelegi! — rosteşte încruntîndu-se, şi din nou adaogă apăsat:

— Peste toate lucrurile omeneşti e Dumnezeu! Oamenii vor una, El alta. Tot ce-i omenesc, e netemeinic. Numai Dumnezeu e suflet, şi toate celelalte sînt praf şi cenuşă!

Eu aveam multe motive să mă interesez de cinovnici şi continuam să întreb:

— Iaca, unchiul Iacov cîntă:

---

1) Grade. (N. tr.).

2) Funcţionarii Statului, împărţiţi în 14 grade (N. tr.).

„Ingerii cei luminoşi sînt cinurile Dumnezeeşti, Iar cinovnicii — slugile Satanei!"

Bunicul îşi ridică barba cu palma, o bägă în gură şi închise ochii. Obrajii îi tremurau. Înţelesei că în sinea lui rîde.

— Sînteţi buni de legat, şi tu şi Iaşca, şi de aruncat în apă! Nu lui i se cuvine să cînte, nu ţie să asculţi. Astea-s glume nelegiuite, sînt născocite de rascolnici[1]), de eretici.

Şi, îngîndurat, îndreptînd privirea într'o parte, peste capul meu, rosti încet, tărăgănat:

— Vai de voi...

Deşi aşeza pe Dumnezeu sus, deasupra oamenilor, pe o treaptă ameninţătoare, şi el, caşi bunica, îl băga în toate afacerile sale, — şi pe El, şi mulţimea nenumărată de sfinţi. Bunica de altfel parcă nici n'ar fi avut ideie de alţi sfinţi, afară de Nicola, Iurii, Frol şi Lavr, buni şi foarte apropiaţi de oameni: umblau prin sate şi oraşe, se amestecau în viaţa oamenilor, posedînd toate însuşirile lor; pe cînd sfinţii bunicului aproape toţi erau mucenici, care răsturnau idoli, discutau cu împăraţii romani, şi pentru asta erau torturaţi, arşi, jupuiţi de vii.

Uneori bunicul visa:

— Dacă ne-ar ajuta sfîntul Nicola să vindem căsuţa cu un folos măcar de cinci sute, i-aş sluji un tedeum!

Bunica vorbea rîzînd:

— Are să-i vîndă lui, bătrînului dobitoc, casa! Şi cine? Sfîntul Nicola! Parcă Nicola, drăguţul, n'ar avea altă treabă mai bună...

Eu mult timp am păstrat calendarul bunicului, cu fel de fel de însemnări făcute de mîna lui. In ele, între altele, în dreptul lui Ioachim şi Ana,

---

1) Termin general pentru tot felul de schizmatici, despărţiţi de pravoslavie încă depe la sfârşitul secol. XVI (N. tr.)

era scris cu niște cerneală cărămizie și cu litere drepte: „M'au scăpat de un bucluc, milostivii".

Mi-amintesc buclucul ăsta: îngrijat de soarta neprocopsiților săi copii, bunicul începuse să se ocupe cu cămătăria, începu să primească în secret lucruri, drept amanet. Cineva îl denunță, și odată într'o noapte, năvăli poliția cu o perchiziție. Fu mare frămîntare, dar totul se sfîrși cu bine; bunicul se rugă pînă la răsăritul soarelui, și dimineața, în prezența mea, scrisese aceste vorbe în calendar.

Inainte de cină citea cu mine psaltirea, ciaslovul, sau greoaia carte a lui Efrem Sirianul, iar după cină din nou se așeza la rugăciune, și în liniștea serii mult timp sunau cuvintele pline de pocăință:

— Ce aduce-voi, au cu ce răsplăti-voi pre tine, prea darnicule Țar nemuritor... Și păzește-ne... de toate gîndurile deșarte... Doamne, ocrotește-mă de nescare oameni... Dăruie-mi lacrămi și ținere minte de moarte...

Iar bunica nu arareori avea obiceiul să zică:

— Vai, cît sînt de obosită pe ziua de azi! Am să mă culc, mi se pare, fără rugăciune...

Bunicul mă ducea la biserică: sîmbetele la vecernie și în zilele de sărbătoare la liturghie. In biserică deosebeam bine, cînd și cărui Dumnezeu se face rugăciunea: tot ce citește preotul și dascălul — asta-i pentru Dumnezeul bunicului, iar cîntăreții cîntă întotdeauna pentru al bunicăi.

Eu, se înțelege, exprim într'un chip grosolan deosebirea copilărească între zeii care, — mi-aduc aminte, — îmi dezbinau sufletul și mă torturau; dar Dumnezeul bunicului îmi deștepta și frică și ură: acesta nu iubea pe nimeni, urmărea totul cu un ochiu sever. El vedea în om mai întîiu de toate ticăloșia, răutatea, păcatul. Era clar că El nu crede pe om, veșnic așteaptă pocăință și găsește plăcere să pedepsească.

Pe acea vreme gîndurile şi sentimentele despre Dumnezeu erau hrana de căpetenie a sufletului meu, erau partea cea mai frumoasă în viaţă; pe cînd toate celelalte impresii, prin cruzimea şi murdăria lor, îmi deşteptau numai dezgust şi mîhnire, Dumnezeu era tot ce poate fi mai bun şi mai luminos din tot ce mă înconjura, — Dumnezeul bunicăi, un prieten atît de drag pentru tot ce e viaţă. Şi se înţelege, nu putea să nu mă turbure întrebarea: cum de nu vede bunicul pe Dumnezeul cel bun?

Pe mine nu mă lăsau să es în stradă, fiindcă strada mă aţîţa prea mult, eu parcă mă îmbătam de impresiile ei şi aproape întotdeauna deveneam autor de scandaluri şi turburări. Tovarăşi n'aveam, copiii vecinilor mă tratau cu duşmănie; mie nu-mi plăcea să fiu numit Caşirin, iar ei, observînd lucrul ăsta, strigau unul altuia cu atît mai încăpăţînat:

— A eşit nepoţelul lui Caşirin — Caşceiul [1]), uitaţi-vă!

— Pe el!

Şi începea bătaia.

Eram prea puternic pentru vîrsta mea şi sprinten la bătaie; asta o recunoşteau chiar duşmanii, care întotdeauna mă atacau în grămadă. Cu toate astea strada mă bătea regulat, şi acasă mă întorceam de obiceiu cu nasul turtit, cu buzele sfîşiate şi vînătăi pe faţă, rupt şi plin de praf.

Bunica mă întîmpina speriată, jelindu-mă:

— Ce, prăpăditule, iar te-ai bătut? Dar ce va să zică asta, a? D'apoi cînd te-oi lua şi eu...

Imi spăla faţa, îmi punea la vînătăi căciulii de scai, monede de aramă, sau comprese de plumb, îmi făcea morală...

— Şi dece te tot baţi mereu? Acasă eşti cuminte,

---

1) „Caşcei-nemuritorul": o fiinţă mitologică, extrem de slabă şi veşnic flămîndă (N. tr.).

şi în stradă... Se poate? Neruşinatule!... Am să spun bunicului să nu-ţi mai dea drumul...

Bunicul vedea vînătăile mele, dar niciodată nu mă ocărea, numai hrechea şi mormăia:

— Iar cu medalii? Să nu te mai văd în stradă, Oştene — Anica, ai auzit?

Strada, dacă era liniştită, nici nu mă prea atrăgea; dar cînd auzeam zgomotul vesel al copiilor, în fugă eşeam, cu toată interzicerea bunicului. Vînătăile şi zgîriiturile nu mă supărau, dar întotdeauna mă revolta cruzimea distracţiilor de stradă, — o cruzime prea cunoscută, şi care mă făcea să turbez. Nu puteam să sufăr, cînd copiii azmuţeau cînii, sau cucoşii, chinuiau pisicile, goneau caprele evreeşti, îşi băteau joc de cerşetorii beţi şi de iluminatul „Igoşa, moarte în buzunar".

Era un om înalt, uscat şi afumat, într'un cojoc lung de oaie, cu peri aspri pe faţa-i osoasă şi ruginită. Mergea pe stradă îngheboşat, clătinîndu-se ciudat şi tăcut, şi cu încăpăţînare se uita la pămîntul de subt picioare. Faţa de spijă, cu nişte ochi mici şi strînşi, îmi inspira respect şi frică: mi-închipuiam că omul acesta e ocupat de ceva serios, că omul caută ceva, şi că nu trebuie să-l turburi.

Copiii alergau după el, aruncîndu-i cu pietre în spinarea încovoiată. Igoşa mult timp tăcea, parcă nu înţelegea şi nu simţea durerea; dar iată-l că se opreşte, ridică deodată capul cu căciula-i lăţoasă, o îndreaptă cu o mişcare convulsivă a mînii şi se uită în juru-i, parcă abia s'ar fi trezit.

— Igoşa, moarte în buzunar! Igoşa, unde te duci? Uite, moartea în buzunar! — strigau copiii.

Igoşa se apucă de buzunar, apoi, aplecîndu-se cu iuţeală, ridică o piatră de jos, un beţişor, un bulgăr de pămînt uscat şi, învîrtind neîndemînatec mîna sa lungă, mormăie o înjurătură. Injura totdeauna cu aceleaşi trei vorbe uricioase, — în privinţa asta copiii erau fără asemănare mai bogaţi

decît el. Uneori se lua după dînșii, șchiopătînd; cojocul lung îl împiedeca să alerge, Igoșa cădea în genunchi, sprijinindu-se de pămînt cu mînile-i negre, asemănătoare unor cioturi uscate. Copiii îl izbeau în coaste și spinare cu pietre; cei mai îndrăzneți se apropiau de el și săreau îndărăt, după ce îi turnau pe cap pumni de praf.

Alta, și poate cea mai penibilă impresie a străzii, o producea maistrul Grigorii Ivanovici. Acesta orbise cu totul și cutreera lumea după milă: înalt, impunător și respectabil, mut. Il ducea de subsuoară o bătrînă mică și sură. Oprindu-se pe subt ferestre, bătrîna îngîna cu o voce pițigăiată, privind totdeauna undeva într'o parte:

— Dați, pentru numele lui Hristos, unui orb, unui sărman...

Iar Grigorii Ivanovici tăcea. Ochelarii lui negri priveau drept în peretele casei, în fereastră, în fața trecătorului. Mîna-i pătrunsă de boieli, îi netezea barba lată, buzele îi erau închise strîns.

Adesea îl vedeam, dar niciodată n'am auzit nici un sunet din această gură închisă; tăcerea bătrînului mă apăsa dureros. Nu mă puteam apropia de el, nici odată nu mă apropiam; dincontra, văzîndu-l, fugeam acasă și ziceam bunicăi:

— Grigorii umblă pe stradă.

— Și? — exclama bunica, cu neliniște și milă. Na, du-te, de-i dă!

Refuzam cu grosolănie și supărare. Atunci bunica eșea singură în poartă și vorbea cu el mult timp pe trotuar. El rîdea, tremurîndu-și barba, dar vorbea puțin, în monosilabe.

Uneori bunica, chemîndu-l la bucătărie, îl cinstea cu ciaiu, îl hrănea. Odată, nu știu cum, bătrînul întrebă unde sînt eu? Bunica mă chemă, dar eu fugii și mă ascunsei după lemne. Nu mă puteam apropia de el: mi-era rușine, de nesuferit, în fața lui și știam că-i e rușine și bunicăi. Numai odată

vorbii cu ea despre Grigorii: după ce-l petrecu pînă în poartă, bunica mergea încet prin curte și plîngea, cu capul în jos. Mă apropiai de dînsa și-i luai mîna.

— Dece fugi de dînsul? — mă întreabă bunica încet. — Doar el te iubește, e un om bun...

— Dece bunicul nu-l hrănește? — întrebai.

— Bunicul?...

Se opri, mă strînse la piept și aproape în șoaptă rosti profetic:

— Ține minte vorba mea: amarnic are să ne pedepsească Dumnezeu pentru acest om! O să ne pedepsească...

Bunica nu s'a înșelat: peste vro zece ani, pe cînd bunica se odihnea pentru vecie, bunicul umbla singur pe străzile orașului, cerșetor și zmintit, rugînd și jelindu-se pela ferestre:

— Bunii mei bucătari, dați o bucățică de plăcintă! Vai de voi...

Afară de Igoșa și Grigorii Ivanovici, mă mai apăsa, gonindu-mă din stradă, desfrînata Voroniha. Aceasta se arăta sărbătorile, — enormă, ciuhoasă, biată. Avea un mers, nu știu cum, deosebit, parcă n'ar fi mișcat din picioare, nu s'ar fi atins de pămînt, înainta ca un nour și striga cîntece obscene. Toți, cîți o întîlneau, fugeau de ea, intrînd prin porțile curților, pe după colțuri, prin prăvălii: femeea asta parcă mătura strada. Fața ei era aproape vînătă, umflată ca o beșică; ochii mari și suri priveau holbați, înfiorători și batjocoritori. Uneori însă urla, plîngea:

— Copilașii mei, unde sînteți?

Intrebam pe bunica, ce înseamnă asta?

— Tu nu trebuie să știi! — îmi răspundea, posomorîtă. Dar pe scurt tot îmi explica: femeea asta avusese bărbat, unul Voronov. Acesta a vrut să aibă alt grad, mai mare, și a vîndut pe nevastă-sa șefului său, iar acesta o duse undeva, și femeea

n'a fost pe-acasă vro doi ani; iar cînd s'a întors, copiii ei, — un băieţel şi o fată, — muriseră, bărbatul pierduse la cărţi nişte bani ai statului şi stătea la puşcărie. Şi iată că de amărăciune femeea a început să bea şi să-şi facă de cap. In fiecare sărbătoare, spre seară o ia poliţia...

Nu, acasă era mai bine decît în stradă. Erau frumoase mai ales ciasurile de după masă, cînd bunicul pleca la atelierul unchiului Iacov, iar bunica, stînd lîngă fereastră, îmi spunea poveşti interesante, istorioare, îmi vorbea despre tata.

Mierlei, zmulse dela cotoiu, bunica îi reteză aripa ruptă şi, în locul piciorului muşcat, îi potrivi cu mult meşteşug un picioruş de lemn şi, vindecînd paserea, o învăţa să vorbească. Stă uneori cîte un cias întreg dinaintea coliviei depe cerceveaua ferestrei, — dihanie aşa de mare şi bună, — şi cu voce groasă repetă paserii deştepte, negre ca un cărbune:

— Hai cere: Mierluţei — căşiţa! [1])

Mierla, închiondorînd spre ea ochiu-i rotund şi vioiu de umorist, loveşte cu piciorul de lemn în fundul subţire al coliviei, întinde gîtul şi şueră ca grangurul, imită gaiţa, cucul, caută să miorlăe ca pisica, imită urletul cînelui; dar graiul omenesc îi scapă.

— D'apoi nu te juca! — îi zice bunica serios. Zi: Mierluţei — căşiţă!..

Neagra maimuţă cu pene strigă asurzitor ceva asemănător cu vorba bunicăi, bătrîna rîde, bucuroasă, dă paserii căşiţa de meiu depe deget şi zice:

— Te ştiu eu; te faci, prefăcut-o, — poţi orice, te pricepi!

Şi la urma urmelor a învăţa-o; peste cîtva timp mierla începu să ceară caşă destul de lămurit, iar cînd zărea pe bunica, îngîna ceva ca:

1) Diminutiv dela caşă (N. tr.).

— Bu-a ziu-a...

La început atîrna în odaia bunicului, dar bunicul o goni la noi, în cerdac, fiindcă mierla învățase să imite pe bătrîn. Bunicul rostește lămurit vorbele rugăciunii, iar ea, scoțînd printre betișoarele coliviei, nasul galbăn ca ceara, șuera:

— Tiu-tiu-tiu, irr, tu-irr, ti-i-r, tiu-u-u!

Bunicului lucrul ăsta i se păru jignitor. Odată își întrerupse rugăciunea, tropăi din picior și strigă înfuriat:

— Ia-l, dracul ăsta, că-l omor!

Se petreceau în casă multe lucruri interesante, cu haz, dar pe mine mă înăbușea uneori o tristeță neînvinsă, întreaga mea ființă se umplea de ceva împovărător, și timp îndelungat trăiam ca într'o groapă adîncă, pierzînd vederea, auzul, toate simțurile, — orb și pe jumătate mort...

VIII

Bunicul vîndu casa pe neașteptate cîrciumarului, cumpărînd alta pe strada Funiilor, — o stradă curată, liniștită, nepavată, acoperită cu iarbă, — care eșea drept în cîmpie și era mărginită de căsuțe mici, boite pestriț.

Casa cea nouă era mai arătoasă, mai plăcută decît cea de mai înainte; fațada era de o culoare caldă, odihnitoare, roșiatică. Luminos se deosebeau cele trei obloane ale ferestrelor și oblonul zebrelit al ferestrei din cerdac. Acoperișul din partea stîngă era frumos umbrit de verdeața deasă a cîtorva ulmi și tei. In curte și în grădină era o mulțime de unghere plăcute, lăsate parcă înadins pentru joacă și ascuns. Era frumoasă mai ales grădina, nu prea mare, dar deasă și încălcită într'un chip ademenitor. Intr'un colț stătea baia micuță ca o jucărie; în altul — o groapă mare, destul de a-

dîncă. Aceasta era acoperită cu dudău, din care se arătau niște bîrne arse, — rămășiți ale băiei vechi, arse. Din stînga grădina era mărginită de peretele unui grajd al colonelului Ovseannicov; din dreapta — de o construcție a Petrovnei, — lăptăreasa, o femee groasă, roșie, zgomotoasă, asemănătoare unui clopot. Casa ei, tupilată la pămînt, întunecoasă și veche, acoperită bine de mușchi, privea cu nevinovăție, prin cele două ferestre, înspre cîmpia plină de gropi și rîpi, cu un nour greoiu și albastru al pădurilor din depărtare. Pe cîmp toată ziua se mișcau, alergau soldați; în razele piezișe ale soarelui de toamnă scînteiau fulgerile albe ale baionetelor.

Toată casa era plină de oameni noi, nevăzuți de mine: în jumătatea de dinainte locuia un militar dintre tătari, cu o femee mică și rotundă, care de dimineață pînă în seară striga, rîdea, cînta dintr'o ghitară bogat împodobită, și cu o voce înaltă și sonoră repeta mai des decît celelalte cîntece, un cuplet ațîțător:

A iubi pe una e puțin,
Trebuie căutată alta.
Să știi a o găsi,
Și te așteaptă răsplata
Pe acest drum sigur!
O, du-ulce răsplată!...

Militarul, rotund ca un glob, stînd lîngă fereastră, își umfla obrazul vînăt și, dînd peste cap niște ochi roșcați, întruna trăgea din lulea, tușind cu o tusă ciudată, cînească:

— Vuh, vuh-vuh-hh...

In atenansa călduroasă de deasupra pivniții și grajdului stăteau doi cotiugari: micuțul și cenușiul Moș-Piotr și mutul lui nepot, Stiopa, — un flăcău neted și gras, cu fața asemănătoare unei tablale de

aramă; apoi veselul și lungul tătar, Valei, ordonanță. Toți aceștia erau oameni noi, bogați pentru mine prin necunoscut.

Dar mă atrase și mă legă de el mai ales conmeseanul nostru, „Afacere-bună". Ocupa în partea din dos a casei o odăiță alături de bucătărie, — lungă, cu două ferestre spre grădină și curte.

Era un om uscățiv, încovoiat, cu fața albă și bărbuța neagră, despărțită în două, cu ochi blînzi și cu ochelari. Era tăcut, neobservat. Cînd era chemat la masă, ori la ciaiu, răspundea invariabil:

— Afacere bună.

Bunica a și început a-i zice așa, și de față, și în lipsa lui.

— Lenea, strigă lui „Afacere-bună" să vie la ciaiu. Dumneata, Afacere bună, dece nu mănînci?

Toată odaia lui era înțesată cu un fel de cutii, și cărți groase cu litere civile[1]), necunoscute mie; pretutindeni stăteau sticle cu lichiduri de felurite culori, bucăți de aramă și de fier, cu vergele de plumb. De dimineață pînă în seară într'o scurteică roșcată de piele și pantaloni suri, cadrilați, plin de sus pînă jos de boieli, mirosind neplăcut, zburlit și neîndemănatec, „Afacere bună" topea plumb, lipea bucățele de alamă, cîntărea, nu știu ce, pe niște cîntare mici, bombănea, își frigea degetele și sufla în ele grăbit, se apropia, poticnindu-se, de niște desemne depe perete și, stergîndu-și ochelarii, mirosea desemnurile, aproape atingînd hîrtia cu nasul subțire, drept și curios de alb. Iar uneori se oprea deodată în mijlocul odăiei, sau lîngă fereastră, și stătea îndelung, închizînd ochii, ridicînd fața, înlemnit, tăcut.

Eu mă urcam pe acoperișul șurii și-l urmăream peste curte prin fereastra deschisă, vedeam flacăra

---

1) Există oarecare deosebire între vechile caractere chirilice și cele de azi, cele laice, sau „civile" (N. tr).

albastră a lămpii depe masă, figura lui întunecată; vedeam cum scrie ceva într'un caiet mototolit; ochelarii lui lucesc reci şi albaştri, ca nişte bucăţi de ghiaţă. Munca de vrăjitor a acestui om mă ţinea ciasuri întregi pe acoperiş, aprinzîndu-mi o curiozitate chinuitoare.

Uneori, stînd în fereastră ca într'o ramă, cu mînile ascunse la spate, se uita drept la acoperiş, dar pe mine parcă nu mă vedea, şi asta mă jignea foarte mult. Se arunca deodată la masă şi, încovoindu-se în două, bojbăia acolo...

Eu cred că m'aşi fi temut de el, dacă era mai bogat, mai bine îmbrăcat, dar era sărac: din gulerul scurteicii lui se arăta gulerul boţit şi murdar al cămăşii, pantalonii erau plini de pete şi peteci, pe picioarele goale — nişte pantofi turtiţi. Cei săraci nu-s fioroşi, nu-s primejdioşi, despre asta mă convinsese, pe nesimţite, purtarea miloasă faţă de el a bunicăi, şi dispreţuitoare — din partea bunicului.

Nimeni în casă nu iubea pe „Afacere bună"; toţi vorbeau de el în batjocoră; veselnica nevastă a militarului îl numea „nas de cretă", Moş-Piotr îi zicea „farmacist" şi „vrăjitor", bunicul — „omul cărţilor negre" şi „farmazon".

— Ce face el? — întrebam pe bunica. Imi răspundea aspru:

— Nu-i treaba ta; taci, caută-ţi de treabă..

Odată, luîndu-mi tot curajul, mă apropiai de fereastra lui şi-l întrebai, ascunzîndu-mi emoţia:

— Ce faci tu?

Omul tresări, se uită la mine lung pe deasupra ochelarilor şi, întinzîndu-mi mîna plină de răni şi urme de arsuri, zise:

— Urcă...

Faptul că mi-a propus să intru la el nu pe uşă, ci pe fereastră, îl ridică şi mai mult în ochii mei. Se aşeză pe o ladă, mă aşeză în faţa sa, mă depărtă, mă apropie şi în sfîrşit mă întrebă domol:

— Tu de unde te-ai luat?

Era ciudat: eu de patru ori pe zi stătusem la bucătărie, la masă, lîngă dînsul! Îi răspunsei:

— Sînt nepotul de aici...

— A, da, — rosti, privindu-şi un deget, şi tăcu. Atunci crezui de cuviinţă să-l lămuresc:

— Eu nu-s Caşirin, sînt Peşcov...

— Peşcov? — repetă nesigur. — Afacere bună. Mă dădu la o parte, se ridică şi, ducîndu-mă la masă, zise:

— Atunci stăi liniştit...

Am stat mult-mult, urmărind cum roade el cu pila o bucată de alamă prinsă în minghinea. Pe carton, subt minghinea cad firişoare aurite de pilitură. Iată-l că le adună grămăjoară, le toarnă într'o cupă groasă, adaogă la ele, dintr'un borcănaş, puţin praf alb, ca sarea; varsă peste toate astea ceva dintr'o sticlă neagră: în cupă începu să sfîrîie, să scoată fum, un miros ascuţit îmi izbi nările, începui să tuşesc, să scutur din cap, iar el, vrăjitorul, întrebă lăuduros:

— Miroasă urît?

— Da!

— Asta-i! Asta, dragă, e foarte bine!

„Cu ce să laudă!“ — mă gîndii, şi rostii cu ton aspru:

— Dacă-i urît, nu mai e bine...

— Da? — strigă, făcînd din ochi. — Asta, dragă, nu totdeauna e la fel. Dar ştii să joci arşici?

— In zaruri?

— Da.

— Joc.

— Vrei să-ţi fac unul de plumb? Are să fie un bătător bun!

— Vreau.

— Du-te de adă un arşic.

Din nou se apropie de mine, ţinînd în mînă cupa fumegîndă şi, uitîndu-se la ea cu un ochiu, zise:

— Iți fac unul de plumb, dar pe la mine să nu mai vii. Bine?

Asta mă jigni adînc.

— Nici așa n'am să vin niciodată...

Plecai, jignit, în grădină.

Acolo se mocoșea bunicul, acoperind cu băligar rădăcinile arborilor; era toamnă, de mult începuseră să cadă foile.

— Ia tunde tu puțin zmeurișul, — zise bunicul, dîndu-mi foarfecele.

Il întrebai:

— „Bună-afacere" ce face acolo?

— Strică odaia, răspunse bunicul, supărat. — A ars dușamelele, a murdărit tapetul, l-a rupt. Am să-i spun să plece.

— Așa și trebuie, — convenii, apucîndu-mă de tuns rămurelele subțiri ale mălinului.

Dar m'am grăbit.

In serile ploioase, dacă bătrînul pleca de acasă, bunica aranja în bucătărie cele mai interesante întruniri, învitînd la ceaiu pe toți chiriașii: birjari, ordonanța, adesea apărea vioaia Petrovna, uneori venea chiar chiriașa cea veselă, iar în colț lîngă sobă, întotdeauna stătea nemișcat și mut, „Buna-afacere"; Steopa-mutul juca în cărți cu tătarul; Valei se lovea cu cărțile peste nasul turtit și adăuga:

— Aș-șaitan!

Moș-Piotr aducea cîte o enormă bucată de pîne albă și, ca „distracție", dulceață de măline, într'un borcan mare de lut, tăia pînea în bucăți mici, le ungea din bielșug cu dulceață, împărțea la toți gustoasele bucăți, ținîndu-le în palmă și, închinîndu-se adînc, zicea:

— Poftim, mă rog, gustați! Ruga politicos; iar după ce era luată tartina, își inspecta cu atenție palma-i negricioasă și, observînd pe ea vre-o picătură de dulceață, o lingea cu limba.

Petrovna aducea lichior de vișini într'o sticlă; cucoana cea veselă — nuci și cofeturi. Incepea banchetul, — plăcerea cea mare a bunicăi. Peste cîtva timp, după ce „Buna-afacere" vru să mă mituiască, ca să nu-l mai vizitez, bunica aranjă o asemenea șezătoare. Cernea și plescăia nesfîrșita ploaie de toamnă, urla vîntul, vuiau arborii, zgîriind pereții cu crengile. In bucătărie era cald, plăcut, toți ședeau aproape unul de altul, toți erau parcă neobișnuit de drăguți și liniștiți, iar bunica spunea niște povești, cum arareori se mai întîmplase: tot una și una.

Ședea pe marginea cuptorului, sprijinindu-se cu picioarele de prichiciu, aplecîndu-se spre oamenii luminați de focul lămpii de tinichea. De altfel așa făcea întotdeauna: cînd era în toanele cele bune, se urca pe cuptor, explicînd:

— Trebuie să vorbesc de sus, de sus mi-i mai bine!

Eu mă așezai la picioarele ei, pe o treaptă largă, aproape deasupra capului lui „Afacere-bună". Bunica povestea o istorioară nostimă despre Ivan-Oșteanul și Miron-Sihastrul. Măsurat curgeau vorbele pline și grave.

* * *

A fost odată un rău voievod, Gordion,
Suflet negru, inimă de piatră;
Dreptatea o prigonea, pe oameni îi schingiuea.
Trăia în răutate, ca cioful în scorboră.
Ura Gordion, mai presus de toate,
Pe bătrînul Miron-Pustnicul,
Apărătorul zmerit al dreptății, —
Al lumii binefăcător neînfricoșat.
Chiamă voievodul sluga credincioasă, —
Pe viteazul Ivanușca-Oșteanul.
— Du-te, Ivan, de omoară pe bătrîn, —
Pe moșneagul Miron cel îngîmfat.

Du-te, de-i taie capul.
Ia-l de barba căruntă,
Adu-l, ca să hrănesc cu el cînii!
Pleacă Ivan, se supune,
Merge Ivan, se gîndeşte cu amărăciune:
„Nu merg de bună voie, mă duc de nevoie.
Aşa o fi soarta mea dela Dumnezeu".
Ascunde Ivan sabia ascuţită subt poala hainei,
Vine, se închină pusnicului.
Mai eşti sănătos, cinstite bătrîn,
Cum mai miluieşte Dumnezeu pe un bătrîn?"
Aici prevăzătorul zîmbeşte,
Din gura înţeleaptă vorbeşte:
— Nu mai ascunde adevărul, Ivanuşca,
Domnului Dumnezeu toate îi sînt ştiute,
Binele şi răul sînt în mîna Lui!
Ştiu doar dece ai venit la mine!
I-i ruşine lui Ivanca în faţa pustnicului
I-i frică lui Ivanca să n'asculte.
Scoate paloşul din teaca de piele,
Şterge fierul cu poala largă.
— Eu, Miroane, vroiam să te omor
Aşa, ca să nu vezi paloşul,
Dar acuma roagă-te lui Dumnezeu,
Roagă în ciasul din urmă,
Pentru tine, pentru mine, pentru tot neamul omenesc.
Apoi îţi voi tăia capul!...
Căzu în genunchi bătrînul Miron,
Se aşează încetişor subt un stejar tînăr,
Stejarul se închină în faţa lui,
Bătrînul vorbeşte zimbind:
— Oi, Ivan, priveşte: mult trebuie să aştepţi!
E lungă rugăciunea pentru tot neamul omenesc!
Mai bine să mă omori deodată,
Ca să nu te mai osteneşti zadarnic!
Aici Ivan se încruntă mînios
Se lăudă Ivan ca un prost:

— Nu, cum s'a zis, așa rămîne!
Tu roagă-te mereu, eu aștept și un veac!
Se roagă pustnicul pînă în seară,
De cu seară pînă în zorile dimineții,
Din zorile dimineții pînă în noapte,
Din vară se roagă din nou pînă în primăvară.
Se roagă Miron ani după ani.
Tînărul stejar ajunge la nouri,
Din ghinda lui a crescut o pădure deasă,
Și bătrînul se roagă fără sfîrșit!
Așa stau ei pînă în ziua de azi.
Bătrînul se jelește încetișor lui Dumnezeu,
Îi cere ajutor pentru oameni,
Preaslăvitei Născătoare — bucurie.
Iar Ivan-Oșteanul stă alături,
Paloșul lui demult s'a prefăcut în praf,
Zalele ferecate, le-a mîncat rugina,
Hainele cele bune toate au putrezit.
Iarnă și vară stă gol Ivan,
Arșița îl arde, nu-l usucă.
Necurățenia îl suge, nu-l istovește,
Lupii, urșii nu-l ating.
Furtunile și gerurile nu-l doboară
Ivan nu-i în stare să se ridice depe pămînt,
Nici să ridice mîna, nici să zică o vorbă.
Asta, vezi, drept pedeapsă i s'a dat:
De reaua poruncă să nu fi ascultat,
Să nu se fi ascuns după conștiința altuia!
Iar rugăciunea bătrînului pentru noi, păcătoșii,
Pînă în acest cias bun spre Dumnezeu curge,
Ca un rîu luminos în Oceanul mării!

Încă dela începutul povestirii băgai de seamă că „Afacere-bună" e neliniștit, mișcînd ciudat, convulsiv din mîni; își ridica și-și așeza ochelarii, îi purta în tactul cuvintelor cîntate, dădea din cap, își atingea ochii, apărîndu-i cu degetele, mereu își ștergea cu mișcări grăbite ale palmei, fruntea și obrajii, parcă

ar fi fost foarte asudat. Cînd cineva dintre ascultători se mișca, tușea, hîrșcăia din picioare, omul rostea sever printre dinți:

— Șș!

Iar cînd bunica tăcu, sări furtunos și, dînd din mîini, începu să se învîrtească, nu știu cum, nefiresc, începu să bombănească:

— Știți, e ceva minunat, asta trebuie scrisă numai decît! E ceva foarte adevărat, ceva rusesc...

Acuma se vedea clar că plînge: ochii îi erau scăldați în lacrămi, care îi izbucneau pe deasupra și pe dedesubtul ochelarilor. Era ceva ciudat și jalnic. Omul alerga prin odaie, sărind caraghios, neîndemănatec, purtînd ochelarii pe dinaintea propriului nas, vrînd să-i așeze, și tot nu putea prinde urechiușa monturii. Moș-Piotr rîdea, uitîndu-se la el, toți tăceau, stingheriți, iar bunica zicea, grăbită:

— Scrie-o, dă, nu-i nici un păcat; eu mai știu multe de astea...

— Nu, anume asta! Asta-i înfiorător de rusească! — striga omul, excitat, tăind aerul cu mîna dreaptă, pe cînd în cea stîngă îi tremurau ochilarii. Vorbi mult, furios, țipînd și tropăind din picioare, mereu repetînd aceleași vorbe:

— Nu se poate trăi cu conștiința altuia, da, da!

Apoi deodată, parcă i s'ar fi rupt vocea, tăcu, se mai uită la toți și eși încet, rușinat, cu capul plecat. Oamenii zimbeau, uitîndu-se mirați unii la alții, bunica se înfundă mai departe după sobă, în umbră, și ofta din adînc.

Ștergîndu-și cu palma buzele roșii și groase, Petrovna zise:

— Parcă s'ar fi supărat?...

— Nu, — răspunse Moș-Piotr. — așa face el...

Bunica se coborî depe cuptor și începu să încălzească, în tăcere, samovarul, iar Moș-Piotr zise tărăgănat:

— Domnii așa-s toți, — ciudați!

Valei trînti în auz:

— Un burlac totdeauna face prostii!

Toți începură să rîdă, iar Moș-Piotr rosti:

— A ajuns pînă la lacrimi. Se vede că mai înainte venea și știuca la undiță, acuma pînă și zvîrluga...

Incepui să mă plictisesc. Un fel de mâhnire neînțeleasă îmi strîngea inima. „Afacere-bună" mă pusese în mare nedumerire, îmi era milă de el, — atît de limpede îmi aduceam aminte de ochii lui înecați în lacrămi.

N'a mai dormit acasă, iar a doua zi veni după masă tăcut, abătut; se vedea că-i rușinat.

— Eri am făcut gură... — zise bunicăi, rușinat ca un copil. — Sînteți supărată?

— Dece m'așsi supăra?

— D'apoi fiindcă m'am amestecat, vorbeam...

— Dumneata n'ai supărat pe nimeni...

Simțeam că bunica se teme de el, nu-l privește în față și, contra obiceiului său, vorbește prea încet.

Omul se apropiè de bunica și vorbi cu un ton așa de simplu, că mă miră.

— Vedeți, eu sînt așa de singur... n'am pe nimeni! Taci, taci, și deodată începe să fiarbă în suflet, izbucnește... Ești gata să vorbești unei pietre, unui arbore...

Bunica se dete la o parte.

— Dumneata ai face bine să te însori...

— E-e, — strigă, încrețindu-se, și plecă, dînd din mînă.

Bunica se uită în urma lui, posomorîtă, trase tabac și-mi zise cu ton sever:

— Tu caută, de nu te prea da pe lîngă el. Dumnezeu știe ce fel de om o fi...

Dar simții că iar mă atrage ceva nou spre el.

Mă uitai din curte în fereastra odăiei lui: era goală și sămăna cu o cămară, unde au fost aruncate în grabă, în dezordine, fel de fel de lucruri fără întrebuințare, — tot așa de stranii și nefolositoare,

caşi stăpînul lor. Plecai în grădină şi acolo, în groapă, dădui peste el. Ingheboşat, cu mînile prinse după cap, sprijinindu-se cu coatele pe genunchi, şedea incomod pe capătul unei bîrne arse. Bîrna era acoperită cu pămînt, iar capătul ei, lucind de negreaţa cărbunilor, se ridica în aer deasupra brusturilor, urzicilor, pelinului. Şi faptul că omul acesta şedea aşa de rău, mă atrăgea spre el şi mai mult.

Nu mă observă un răstimp lung, privind parcă pe alături, cu ochi orbi de bufniţă, apoi deodată mă întrebă, cu un fel de necaz:

— După mine?

— Nu.

— Atunci?...

— Aşa...

Işi scoase ochelarii, îi şterse cu batista plină de pete roşii şi negre şi zise:

— Hai, vino ici!

După ce mă aşezai alături de el, mă cuprinse cu putere de umeri.

— Şezi. Să şedem şi să tăcem. Aşa? Vrei? Iaca aşa... Eşti încăpăţinat?

— Da.

— Bună afacere.

Tăcurăm mult timp. O seară liniştită, blîndă, una din acele melancolice seri de toamnă tîrzie, cînd totul de jur-împrejur e atît de împodobit şi aşa de îngălbenit, sărăcind din cias în cias; pe cînd pămîntul şi-a secat toate parfumurile sătule ale verii, miroase numai a umezeală rece, iar aerul e ciudat de străveziu, şi în cerul roşiatec cu neastîmpăr zboară stăncile, deşteptînd gînduri triste. Totu-i mut şi liniştit, fiecare sunet, fişiitul unei foi căzute, pare zgomotos, te face să tresari cu grijă, dar tresărind, din nou rămîi nemişcat: liniştea a îmbrăţişat tot pămîntul şi-ţi umple pieptul.

In asemenea clipe se nasc gînduri neobișnuite, curate, ușoare; dar ele sînt subțiri, străvezii, ca păiajenul, și nu se închiagă în cuvinte. Pîlpîie și dispar iute, ca stelele căzătoare, atingînd sufletul ca o flacără trecătoare, îl mîngîie, îl turbură. Dar aici fierbe el, se călește, formîndu-se pentru viață, aici se creiază fizionomia lui.

Lipindu-mă de trupul lui cald, priveam împreună cu el printre crengile înegrite ale pomilor cerul înroșit, urmăream zborul îngrijorat al petroșeilor, vedeam cum scutură stigleții căciuliile brusturilor uscați, dobîndind bobițele lor uscate și strepezii, cum se trag dinspre cîmpii nourii suri și lățoși, cu marginile stacojii, iar pe subt nouri zboară greoaie, ciorile spre cuiburile lor, spre cimitir. Totul era altfel, nu știu cum, dar neobișnuit de aproape și înțeles. Uneori „Bună-afacere" întreba, oftînd din adînc.

— Frumos, dragă? Dar oare aici nu-i umed, nu ți-i frig?

Iar cînd cerul se întunecă și totul de jur-împrejur se umflă, umplîndu-se de întunerecul umed, rosti:

— Acuma destul, mergem...

Lîngă portița grădinii se opri și zise încet:

— Minunată femee e bunica ta, — o, ce pămînt bun!

Inchizînd ochii și zimbind, rosti încet, dar foarte clar:

Asta drept pedeapsă i s'a dat,
De reaua poruncă să nu fi ascultat,
După conștiința altuia să nu se fi ascuns!

— Asta, dragă, s'o ții minte!

Și, împingîndu-mă înainte, întrebă:

— Știi să scrii?

— Nu.

— Invață-te. Și cînd ai învățat, scrie ceia ce povestește bunica; asta, dragă, îți va fi de mare folos...

Ne împrietenirăm. Din ziua asta veneam la „Buna-afacere“ oricînd vroiam, mă așezam pe o ladă cu niște vechituri și urmăream cu un nesfîrșit interes cum topește el plumbul, cum încălzește arama, înfierbîntînd-o, face niște lame subțiri pe nicovală cu un ciocan ușurel cu mîner roșu, lucrează cu rozătoarea, cu pila, cu șmirghelul și un ferestrău subțire ca ața. Și cîntărește mereu pe simțitorul cîntar de alamă. Turnînd în niște cupe groase și albe fel de fel de lichide, se uită cum ese fumul și umple odaia cu un miros iute, se încrețește, se uită într'o carte groasă și mormăie, mișcîndu-și buzele, sau fredonează cu voce răgușită:

O, roza...

— Ce faci tu?

— Fac, drăguță, ceva care...

— Ce?

— E-e, vezi? Nu știu eu cum să-ți spun, ca să înțelegi...

— Bunicul zice că tu poate faci bani falși...

— Bunicul? Mm..... Vorbește fleacuri. Banii, dragă, sînt o prostie...

— Dar cu ce se plătește pentru pîne?

— M-da, dragă, pentru pîne trebuie să plătești, așa-i...

— Vezi? Și pentru carne tot așa...

— Și pentru carne...

Rîde încetișor, grozav de nostim, mă gîdilă după ureche, ca pe un pisic, și zice:

— Nu pot deloc să discut cu tine, tu-mi tai vorba, drăguță; mai bine să tăcem...

Uneori se oprea din lucru, se așeza lîngă mine, și amîndoi ne uitam lung în fereastră, cum țîrîie ploaia pe acoperiș, peste curtea plină de iarbă, cum sărăcesc merii, pierzîndu-și foile. „Bună-afacere“ era zgîrcit la vorbă, dar întotdeauna avea un fel de vorbe potrivite. De cele mai multe ori însă,

dorind să-mi atragă spre ceva atenția, mă atingea ușor și-mi arăta cu ochiul, mijind.

Nu se vede în curte nimic deosebit, dar din atingerile cu cotul și din vorbele astea scurte, tot ce vezi cu ochii, pare de o importanță deosebită, totul se întipărește în chip deosebit în memorie. Iaca aleargă pisica prin curte, s'a oprit dinaintea unei băltoace și, privindu-și chipul, ridică lăbuța moale, parcă ar vrea să lovească cu ea, iar „Buna-afacere" zice încetișor:

— Pisicile sînt mîndre și neîncrezătoare...

Roșiaticul și auriul cucoș, Mamai, a zburat pe gardul grădinii, s'a înțepenit bine, își scutură aripile, e cît pe-aci să cadă și, supărat, cîrîie mînios, întinzînd gîtul.

— Grozav general, dar nu-i așa de deștept...

Trece neîndemînatecul Valei, călcînd greoiu prin noroiu, ca un cal bătrîn; fața lui cu pomete largi e umflată, se uită mijind spre cer, iar de acolo drept în piept îi cade o rază albă de toamnă: un nasture de alamă al tunicei arde, tătarul s'a oprit și-l atinge cu degetele strîmbe.

— Îi place, parcă ar fi primit o medalie...

Mă împrietenii cu el iute și strîns. „Buna-afacere" îmi deveni indispensabil, și în zilele de grea amărăciune, și în ciasurile de bucurie. Deși tăcut, pe mine nu mă oprea de a vorbi despre orice-mi trecea prin minte, pe cînd bunicul întotdeauna mă întrerupea cu strigăt aspru:

— Nu mai hodorogi, moara dracului!

Iar bunica era așa de preocupată de ale ei, încît nu mai asculta, nu mai primea nimic străin. „Buna-afacere" asculta întotdeauna flecăreala mea cu atenție și adesea îmi zicea zîmbind:

— Ei asta, dragă, nu-i așa, asta ai născocit-o tu...

Și micile lui observații întotdeauna veneau la timp, erau bune: omul parcă ar fi văzut de de-

parte tot ce se petrecea în capul şi în inima mea, prevedea toate vorbele de prisos, sau greşite; înainte de a le rosti eu, vedea şi le tăia scurt, cu două vorbe:

— Minţi, dragă!

Nu arareori puneam la încercare înadins această putere magică a lui; inventam, de pildă, vre-o minciună şi începeam să i-o povestesc ca ceva întîmplat, dar el, după ce asculta puţin, îndată începea să clatine din cap:

— E-e, minţi, drăguţă...

— Dar de unde ştii?

— D'apoi văd eu...

Adesea, plecînd la piaţa Fînăriei după apă, bunica mă lua cu dînsa, şi odată văzurăm cum cinci mahalagii băteau pe un mujic: l-au trîntit la pămînt şi-l sfîşie, cum sfîşie cînii un cîne. Bunica lăsă jos căldările şi, ameninţînd pe mahalagii cu cobiliţa, îmi strigă:

— Fugi de aici!

Deşi speriat, mă luai după ea şi începui să arunc cu pietre în mahalagii, ea îi izbea cu cobiliţa peste umeri, peste capete. Se mai amestecară încă nişte oameni, mahalagiii o luară la fugă, bunica începu să spele pe cel bătut. Faţa lui era strivită, şi eu şi azi văd cu desgust, cum îşi ştergea nenorocitul cu un deget murdar, o nare ruptă, şi urla, tuşea, iar de subt deget îi ţîşnea sîngele în obraz, pe pieptul bunicăi; răcnea şi ea şi tremura.

Cînd, după întoarcere, alergai la „Buna-afacere" şi începui să-i povestesc, lăsă lucrul şi se opri dinaintea mea, ridicînd pila lungă, ca o sabie, privindu-mă drept şi sincer pe subt ochelari; apoi mă întrerupse deodată cu un ton neobişnuit de serios:

— Foarte bine, aşa a fost anume! Foarte bine!

Cutremurat de cele văzute, n'avui timp să mă mir de cuvintele lui şi continuam să vorbesc, dar

el mă îmbrățișează și, plimbîndu-se prin odaie, poticnindu-se, începe să vorbească:

— Destul, mai mult nu trebuie! Ai spus, dragă, tot ce trebuie, — înțelegi? Tot!

Tăcui jignit, dar după ce mă mai gîndii, cu o nedumerire foarte înțeleasă pentru mine înțelesei că omul m'a oprit tocmai la timp: în adevăr, spusesem totul.

— Tu, drăguță, la întîmplări de astea nu te opri, — nu-i bine să le ții minte! — zise.

Uneori rostea pe neașteptate vorbe, care mi-au rămas pentru toată viața. Îi povestesc eu odată despre dușmanul meu, Cliușnicov, bătăuș din strada Nouă, un băiat gros și cu cap mare, pe care nici eu nu-l puteam învinge în bătaie, nici el pe mine. „Buna-afacere" ascultă cu luare-aminte necazurile mele și zise:

— Astea-s prostii; așa putere — nu-i putere. Adevărata putere e în iuțeala mișcărilor; cu cît ești mai iute, cu atît ești mai tare. Înțelegi?

Duminica următoare încercai să lucrez cu pumnii mai iute și învinsei pe Cliușnicov cu ușurință. Lucrul acesta ridică și mai mult în considerația mea vorbele prietenului.

— Orice lucru trebuie să știi cum să-l iai, — înțelegi? E foarte greu să știi cum s'o iai!

Nu înțelesei nimic, dar fără să vreau, îmi aduceam aminte de asemenea vorbe și altele la fel, — mi le aduceam aminte anume, fiindcă în simplitatea lor era ceva supărător de misterios: doar nu se cere niciun meșteșug deosebit să iai o piatră, o bucată de pîne, o ceașcă, un ciocan!

In casă „Buna-afacere" începu să fie privit tot mai rău și mai rău. Chiar blînda pisică a chiriașei celei vesele nu se urca pe genunchii lui, cum se urca la mine, și la chemarea lui prietenoasă nu se ducea. Eu o băteam din pricina asta,

o trăgeam de urechi şi aproape cu lacrămi o îndemnam să nu se teamă de omul acesta.

— Imi miroasă hainele a aciduri, de aceia nu vine, — îmi explica el, dar eu ştiam că toţi, chiar bunica îşi explica lucrurile altfel, în chip duşmănos, greşit şi jignitor faţă de „Buna-afacere".

— Ce tot stai la el? — mă întreba bunica, supărată. — Caută să nu te înveţe ceva...

Iar bunicul mă bătea îngrozitor pentru fiecare vizită făcută conmeseanului, aflată de el, dihorul roşcat. Eu, se înţelege, lui „Buna-afacere" nu-i spuneam că prietenia cu el îmi e interzisă, dar îi spuneam pe faţă ce cred despre el cei din casă.

— Bunica se teme de tine, zice că eşti vraciu, şi bunicul tot aşa: că eşti duşmanul lui Dumnezeu şi primejdios pentru oameni...

„Buna-afacere" scutura din cap, parcă ar fi gonit o muscă, faţa cretoasă i se împurpura de un zîmbet, de care mie mi se strîngea inima, şi vedeam verde dinaintea ochilor.

— Văd eu, dragă, zicea el încetişor. — E trist, dragă a?

— Da!

— Trist, dragă...

In sfîrşit l-au scos.

Odată mă duc la el după ciaiul de dimineaţă şi-l văd jos, pe duşamele, adunîndu-şi lucrurile în lădiţi, fredonînd încet despre „Roza lui Saron".

— Acuma rămîi sănătos, dragă, iată-mă că plec...

— Se uită la mine fix şi zice:

— Dar tu nu ştii?Au nevoie de o odaie pentru mama ta...

— Cine a zis?

— Bunicul...

— Minte!

„Buna-afacere" mă trase de mînă la el şi, după ce mă aşezai şi eu jos, începu încetişor:

— Nu te supăra. Eu, dragă, credeam că tu ştii şi că nu mi-ai spus; asta nu-i bine, îmi ziceam... Eram amărît, supărat pe el, fără să-mi dau seamă dece.

— Ascultă, — zicea aproape în şoaptă, zîmbind — Ţii minte? Ţi-am spus: nu veni pela mine? Dădui din cap.

— Te supăraşi pe mine?

— Da...

— Şi eu nu vroiam, dragă, să te jignesc; eu, vezi, ştiam: dacă tu te împrietenești cu mine, ai tăi au să te certe.

Vorbea ca un copil mic, de aceiaşi vrîstă cu mine; iar eu mă bucurai grozav la vorbele astea; mi se păru chiar că l-am înţeles demult, încă deatunci. Aşa i-am şi spus:

— Demult am înţeles!

— Ei, iaca, vezi! Aşa-i, dragă. Tocmai asta, dragă...

Mă duru de nesuferit.

— Dece te urăsc ei?

„Buna-afacere" mă îmbrăţişă, mă strînse la piept şi răspunse, făcînd din ochi:

— Un străin, — înţelegi? Asta-i. Nu-s de ai lor... Eu îl scuturam de mînecă, neştiind, neprice-pîndu-mă ce să zic.

— Nu te supăra, — repetă el, — şi-mi adăugă în şoaptă, la ureche. — Nu trebuie nici să plîngi... Dar lui, de subt ochelarii turburi, îi curgeau lacrămi.

Apoi, ca întotdeauna, stăturăm mult timp şi tăcurăm, numai din cînd în cînd schimbînd vorbe scurte.

Seara plecă, luîndu-şi politicos ziua bună dela toţi; pe mine mă îmbrăţişă cu putere. Eşii în poartă şi văzui cum se scutura căruţa, care sfă-rîma cu roţile bulgării de noroiu îngheţat. Indată după plecarea lui bunica începu să spele şi să

cureţe odaia murdară, iar eu înadins umblam din colţ în colţ şi o împiedecam.

— Pleacă! — striga, de cîte ori dădea peste mine.

— Dece l-aţi gonit?

— Mai vorbeşte!

— Sînteţi nişte proşti cu toţii!

Bunica începu să mă plăftureascâ cu o cîrpă udă, strigînd:

— D'apoi tu ai înebunit, diavole?

— Nu tu, toţi ceilalţi sînt proşti, — mă corijai; dar asta n'o linişti.

La cină bunicul zicea:

— Ei, slavă Domnului. Totdeauna, cum îl vedeam — ca un cuţit în inimă: oh, trebuie gonit!

— Eu, de necaz, frînsei o lingură şi din nou o păţii.

Aşa se sfîrşi cea dintîiu prietenie a mea cu cel dintîiu om din nesfîrşitul şir de oameni străini în ţara lor şi cei mai buni...

IX

In copilărie, mă închipui pe mine însu-mi, un fel de stup, unde tot felul de oameni simpli, suri, adunau ca albinele mierea cunoştinţilor şi gîndirii asupra vieţii, îmbogăţindu-mi din belşug sufletul, care cu ce putea. Adesea mierea asta era plină de necurăţenii, adesea amară, dar orice cunoştinţă e tot miere.

După plecarea lui „Bună-afacere", cu mine se împrieteni Moş-Piotr. Sămăna cu bunicul: tot aşa de uscăţiv, îngrijit, curăţel; dar era şi mai mic decît bunicul şi în totul mai slab. Sămăna cu un băieţaş care s'a îmbrăcat în glumă ca moşneag. Faţa lui amintea împletitura unui ciur: toată din şuviţe subţiri de piele, printre care, ca nişte scatii

într'o colivie, priveau ochii vioi, cu albul ochilor gălbuiu. Părul cenușiu se încreța, bărbuța se inela de asemenea. Chiar vorba lui era împodobită, întortochiată, plină de zicători și glume. Vorbea cu o voce zbărnăitoare, dar mie mi se părea că rîde de toți.

— Cînd eram băiat, îmi poruncește cucoana- Contesa, Tatian — luminata, Lexeevna[1]), — să fii,— zice, — fierar"; dar mai apoi zice: „să ajuți pe grădinar". E mult de atunci. Dar pe mujic, cum l-îi pune, tot rău! Altă dată zice: „tu, Petrușa, să prinzi pește". Da mie mi-i tot una: hai și la pește... Numai că deabia am îndrăgit eu pescăria, — destul, mulțumesc; că să merg la oraș, ca birjar, la obroc[2]). Bun, hai și la birjă. Și încă unde? Ei, mai mult n'a mai schimbat nici cucoana, nici eu; a venit liberarea și am rămas eu cu calul; calul merge acuma în locul cucoanei...

Calul era bătrîn, ai fi zis că-i alb și că l-a boit cîndva cu tot felul de boieli vre-un zugrav beat; a început și n'a sfîrșit. Picioarele îi erau scrintite, și toată făptura parcă era cusută din cîrpe; capul osos, cu ochi turburi, și veșnic lăsat în jos, abia prins de trup prin niște vine umflate și o piele roasă și veche. Moș-Piotr îl trata cu respect, nu-l bătea și-i zicea Tanca[3]).

Bunicul îi zise odată:

— Dar dece numești tu vita cu nume creștinesc?

— Deloc, cinstite Vasilii Vasilievici! Așa nume creștinesc nu se află: Tanca! Este Tatiana!

Moș-Piotr știa carte, era foarte tare în scripturi și avea mereu discuții cu bunicul: care dintre sfinți e mai sfînt? Condamnau pe întrecute amîn-

1) In loc de „luminata" Tatiana Alexievna—inversiune frecventă în graiul popular rus. (N tr).

2) Liberare de „boieresc", cu condiția unei dări către boier. (N. tr.).

3) Termin diminutivo-peiorativ înloc de Tatiana (N. Tr.)

doi pe păcătoşii din vechime; o păţea mai ales Abesalom. Uneori discuţiile luau un caracter curat gramatical: bunicul termina verbele slavone la perfect, pers. II plur. în „ahom", iar Moş-Piotr susţinea că trebuie rostit „şa"...

— Eu zic una, tu alta! — se înfierbînta bunicul, înroşindu-se şi schimonosind vorbele adversarului: şa, şa!...

Dar Moş-Piotr, învăluindu-se în mister, întreba cu un ton viclean:

— Şi cu cît e mai bun, „chom" al tău? Pentru Dumnezeu e tot una!... Dumnezeu, ascultînd o rugăciune, se gîndeşte poate: roagă-te tu, cît îi vrea, preţul tău — o para!

— Fugi, Lecsei! — striga bunicul cu furie, scăpărînd din ochii săi verzi.

Piotr ţinea foarte mult la curăţenie. Mergînd prin curte, întotdeauna arunca cu piciorul la o parte, surcele, hîrburi, oase, — le arunca şi mustra:

— Ce cauţi aici, a?

Era vorbăreţ, părea bun, dar uneori ochii i se opreau ca la un mort. Stă uneori într'un colţ, în întunerec, zgribulit, posomorît, mut ca şi nepotul lui.

— Ce-i cu tine, Moş-Piotr?

— Pleacă, — răspundea cu voce înfundată şi aspră.

Intr'o căsuţă din strada noastră se mutase un fel de boier, cu o umflătură pe frunte şi o deprindere foarte ciudată: sărbătorile, se aşeza la fereastră şi împuşca cu haliciuri mărunte în cîini, pisici, găini, ciori, ba şi în trecători, care nu-i plăceau. Odată îl sămănă cu becasine pe „Buna-afacere"; alicelele nu străbătură prin scurteica de piele, dar cîteva din ele îi nemeriră în buzunar. Imi aduc aminte cu cîtă atenţie examina omul prin ochelarii săi suri, alicelele. Bunicul începu să-l

sfătuiască să se plîngă, dar „Buna-afacere", aruncînd alicelele în colţul odăiei, zise:

— Nu face.

Altă dată puşcaşul băgă cîteva alice într'un picior al bunicului. Bunicul se înfurie, făcu jalbă judecătorului de pace, începu să adune în stradă oameni păţiţi şi martori, dar boierul dispăru undeva îndată.

Şi iată că, de cîteori pocneau în stradă împuşcături, Moş-Piotr, dacă era acasă, punea îndată pe capul sur, şapca sa de sărbătoare, roasă, cu cozoroc mare, şi eşea în grabă din curte; ascundea mînile la spate, subt caftan şi, ridicîndu-l ca pe o coadă de cucoş, scoţînd pîntecele înainte, mergea grav pe trotuar, pe lîngă locuinţa puşcaşului. Trece, se întoarce şi — din nou... Noi, toată casa, stăm în poartă; din fereastră priveşte figura albastră a militarului; deasupra lui — capul blond al neveste-sei. Din curtea lui Betleng au eşit deasemenea nişte oameni. Numai casa sură şi moartă a lui Ovseannicov nu arată pe nimeni.

Uneori Moş-Piotr se plimba zadarnic: puşcaşul, pe semne, nu-l considera drept vînat, care să merite o încărcătură; dar uneori puşca cu două ţevi bubuia deodată de două ori.

— Bu-bu!...

Fără să grăbească pasul, Moş-Piotr se apropie de noi şi, foarte mulţumit, zice:

— Mă pocni în poală!

Odată alicelele îl nemeriră într'un umăr şi ceafă; bunica, scoţîndu-le cu acul, ocărea pe Moş-Piotr:

— Ce te potriveşti cu nebunul? Dar dacă-ţi scoate un ochiu?

— Nu-u, nu se poate, Aculina Ivanovna, — răspundea tărăgănat Moş-Piotr. — Ăsta-i puşcaş?

— Dar dece îl laşi să se joace?

— Parcă-l las? Imi place să plictisesc un boier...

Şi privind în palmă alicele scoase, adăugă:

— Puşcaş e ăsta? La cucoana-contesa, Tatian-Lecseevna, stătea o vreme, ca în slujbă de soţ, — dumneaei schimba bărbaţii, ca pe lachei, — apoi era, zic, unul Mamont Iliici, om de parte ostăşească. Ei, ăsta ţintea bine! Punea pe Ivaşca-prostul departe, poate la patruzeci de paşi, şi lega prostului de brîu, o sticlă, — aşa, ca să-i atîrne între picioare. Şi Ivaşca se cràcănă, rîde, prostul, Mamont Iliici întinde pistolul şi — poc! S'a dus slicla. Numai că odată, o strechie — ştiu eu? — îl înţepă pe Ivaşca; se zmunci, şi glontele — drept în genunchi, în rotiţă. Au chemat doftorul, i-a tăiat piciorul, şi — gata! I l-au îngropat.

— Dar prostul?

— Nimic. Prostului nu-i trebuie nici picioare, nici mîni; cu prostia lui se hrăneşte bine. Pe cel prost toată lumea îl iubeşte, prostia e nevinovată. Se ştie: de-i diac, de-i scriitor, dacă-i prost, n'are vină...

Pe bunica asemenea povestiri n'o mirau, ea şi singură cunoştea zecimi de astea, dar pe mine mă înfiorau. Intrebai pe Piotr:

— Dar de omorît, poate să omoare un boier?

— Dece să nu poată? Poa-ate! Ei se bat chiar unul pe altul. Vine odată la Tatian Lecseevna un ulan, se ceartă cu Mamont, îndată pistoletele în mînă, es în parc. Acolo, lîngă iaz, în cărare, ulanul ăsta — pac pe Mamont drept în piept! Pe Mamont — la cimitir, pe ulan — la Caucaz [1]). Şi gata.

Ei singuri! Despre mujici şi ceilalţi — nici vorbă! Acuma cred că nici nu le mai pasă de oameni, nu mai sînt ai lor; ei, dar mai înainte tot mai aveau milă: bunul lor!

---

1) Pe timpul nesfârşitelor războaie din urmă în Caucazia, cu „Spânzuratul de Samil", mulţi erau trimişi la aceste războaie nesfârşite, drept pedeapsă. (N. tr.).

Moș-Piotr crede tot așa:

— E-e, nu prea aveau milă, — zice bunica.

— Așa-i: bunul lor, dar eftin.

Cu mine moșneagul era drăguț, cu mine vorbea mai simplu decît cu cei mari și nu-și ascundea ochii, dar era în el ceva, ce nu-mi plăcea. La toți dădea dulcețuri de ale lui, ungea bucățica mea cu un strat mai gros, îmi aducea din oraș turte dulci dospite, plăcinte cu mac, și întotdeauna îmi vorbea serios, încetișor:

— Ce facem, domnișorule? Mergi la oaste, ori la cinovnicie?

— La oaste.

— Nu-i rău; azi îi mai ușor și pentru soldat. Și la popie e bine, mai strigi colo: „Doamne miluește!", și gata! Popei îi-i mai ușor decît soldatului. Și mai ușor pentru pescar! Nu-i trebuie nici o știință, destul să te deprinzi...

Cu haz povestea cum umblă peștii pe lîngă nadă, cum se zbat, nemerind în cîrlig, șalăi, zglăvocii, leșcii...

— Iaca, tu te superi, cînd te bate bunicul cu vergi, — mă consola el. — Aici, iubite domn, nu trebuie să te superi deloc; pe tine te bat pentru știință. Asta-i bătaie de copil! Iaca, stăpîna mea, Tatian — Lecseevna, — ei, asta bătea! Avea pentru treaba asta un om ales înadins. Îi ziceau Cristofor, — așa de meșter la treaba lui, încît boierii de prin conacurile vecine îl cereau pentru ei dela cucoana-contesă: dați voie, Tatian — Lecseevna, lui Cristofor, să mai bată puțin oamenii mei din curte! Și-i dădea voie.

Povestea fără răutate și cu amănunte cum cucoana, îmbrăcată în rochie albastră de muslină și tulpănaș de culoarea cerului, ședea în micul cerdac cu colonete, într'un mic fotoliu, iar Cristofor ardea cu biciul mueri și mujici.

— Şi era, dragă domnule, acest Cristofor, deşi din Reazan, — cum să zic? — un fel de ţigan, ori hahol[1]): mustăţile pînă la urechi şi mutra vînătă, îşi rădea barba. Şi ori că era prostuţ de felul lui, ori se făcea, ca să nu-l întrebi ce nu-i plăcea. Uneori la bucătărie turna apă într'o ceaşcă, prindea o muscă, ori un prusac, vre-un gîndac, şi dă să-l înece: îl îneca cu încetul, cu un beţişor. Ori scotea de după guler unul sur, de ai lui, de-l îneca...

Asemenea povestiri şi altele la fel mi-erau demult şi bine cunoscute, multe le auzisem dela bunica şi bunicul. Sînt de tot felul, dar — lucru ciudat — într'o singură privinţă se asemănau toate: în fiecare din ele omul e chinuit, batjocorit, gonit. Eu mă plictisisem de aceste povestiri, nu vroiam să le mai aud şi rugam pe căruţaş:

— Spune alta!

Omul îşi aduna toate zbîrciturile înspre gură, apoi le ridica pînă la ochi şi se învoia:

— Bine, lacomule, — alta. Era la noi un bucătar...

— La cine?

La Contesa Tatian Lecseevna.

— Dece îi zici Tatian? Parcă-i bărbat?

Rîdea subţirel.

— Se înţelege, era cucoană, dar avea mustăcioare. Negre: era de felul ei din nemţii cei negri, — un păcătos de norod în felul arabilor. Şi iaca aşa, un bucătar... Asta, dragă domnule, va fi o istorie hazlie...

Conţinutul hazliei istorii era, că bucătarul a stricat o *culebeacă* şi a fost forţat s'o mănînce toată deodată; o mîncă şi se îmbolnăvi...

Eu mă supăram.

— Nu-i nimic hazliu!

---

1) Poreclă aplicată ucranienilor, sau maloruşilor (N. tr.)

— Dar ce e hazliu? Ia spune!
— Eu nu știu...
— Atunci taci!

Din nou începea să țese vre-un paiajen plicticos. Uneori, sărbătorile, veneau verii mei, — tristul și leneșul Sașa Mihailov[1]), îngrijitul și știutorul de toate, Sașa Iacovov[2]). Odată, călătorind toți trei pe acoperișurile clădirilor, zărirăm în curtea lui Betleng un boier într'un surtuc verde, blănit. Șezînd pe o grămăjoară de lemne, boierul se juca cu niște căței. Capul lui mic, chel și galbăn era descoperit. Unul dintre veri propuse să furăm un cățel, și dindată se formă un ingenios plan de furt: verii au să iasă îndată în stradă, la poarta lui Betleng, eu am să spariii pe boier, și cînd el, în spaimă, va fugi, ei vor năvăli în curte și vor înhăța cățelul.

— Cum să-l sparii?

Unul din veri propuse:

— Scuipă-l în chelie!

Mare păcat să scuipi pe un om în cap? De multe ori văzusem și auzisem că omul e tratat uneori mult mai rău și, se înțelege, îmi îndeplinii cinstit sarcina.

Fu mare zgomot și scandal; la noi, în curte, veni dela Betleng o armată întreagă de bărbați și femei; o conducea un ofițer tînăr și frumos. Și fiindcă verii în momentul crimei se plimbau liniștiți pe stradă, făcîndu-se că nu știu nimic despre sălbateca mea ispravă, bunicul mă bătu numai pe mine, satisfăcînd cu prisosință pe toți locuitorii casei Betling.

Pe cînd zăceam bătut în pat, la bucătărie, intră la mine, îmbrăcat ca de sărbătoare și vesel, Moș-Piotr.

---

1) Fiul unchiului Michail.
2) Fiul unchiului Iacov.

— Bună ai mai născocit-o, drăguță! — îmi șopti. — Așa-i trebuia țapului celui bătrîn, așa — scuipă-l! Și mai bine era — cu o piatră în capul cel putred!

In fața mea stătea figura rotundă, cheală, copilăroasă a boierului, țineam minte cum scăncea încet și jalnic, ca un cățel, ștergîndu-și chelia galbănă cu mînuțile mici, simțeam o rușine nesuferită, uram pe veri, dar toate astea se uitară deodată, cînd zării fața împletită a căruțașului: ea tremura atît de înspăimîntător de uricioasă, — ca figura bunicului, cînd mă bătea cu vergi.

— Pleacă! — strigai, izbind pe moșneag cu mîini și cu picioare.

Incepu să rîdă, clipi des și dispăru.

De atunci îmi pieri pofta de a mai sta cu el de vorbă, începui să-l evit și încelași timp începui să-l urmăresc cu bănuială, așteptîndu-mă la ceva...

Incurînd după istoria cu boierul se mai întîmplă una. Demult mă preocupa casa liniștită a lui Ovseannicov, mi se părea că în casa asta sură se petrece o viață deosebită, misterioasă, ca în povești.

In casa lui Betleng se trăia zgomotos și vesel, erau acolo multe cucoane frumoase, la care veneau ofițeri, studenți; era veșnic rîs, strigau și cîntau, făceau muzică. Chiar înfățișarea casei era veselă, geamurile ferestrelor străluceau luminos, verdeața florilor din dosul lor — felurită și vie. Bunicul ura casa asta.

— Niște eretici, niște oameni fără Dumnezeu, — zicea despre toți locuitorii ei, iar pe femei le numea cu niște vorbe urîte, al căror sens îmi fu explicat de către Moș-Piotr, într'o formă tot urîtă și plină de răutate.

Severa și tăcuta casă a lui Ovseannicov inspira bunicului respect.

Casa asta, cu un singur cat, dar înaltă, ocupa o mare parte din curtea plină de iarbă verde, cu-

rată, goală și pustie, cu puț în mijloc, subt un acoperiș susținut de doi stîlpi. Casa parcă se depărta de stradă, ascunzîndu-se de lume. Trei ferestre înguste și arcuite erau sus deasupra pămîntului, iar geamurile lor — turburi și împodobite de soare prin toate culorile curcubeului. De cealaltă parte a porții stătea un hambar, cu același fel de fațadă, cași casa, tot cu trei ferestre, dar false: de peretele sur erau prinse în cuie ramele boite în alb. Ferestrele acestea produceau o impresie neplăcută, și întreg hambarul dădea încă a înțelege că aici lumea vrea să se ascundă, să trăiască neobservată. Ceva liniștit și jignit, sau liniștit și mîndru era în toată casa asta, în grajdurile ei pustii, în șuri cu porți enorme și tot pustii.

Uneori prin curte umbla, schiopătînd, un bătrîn, ras, cu mustăți albe; perii mustăților stăteau ca niște ace. Alte dăți alt bătrîn, cu favorite și nasul strîmb scotea din grajd un cal sur, cu picioare lungi. Cu pieptul lui îngust, cu picioarele subțiri, calul, eșind în curte, se închina în toate părțile, ca o călugăriță zmerită. Șchiopul îl lovea cu palma, șuera, ofta în auz; apoi calul din nou era închis în grajdul întunecos. Mie mi se părea că bătrînul ar vrea să plece din casă, dar nu poate, e vrăjit.

Aproape în toate zilele, în curte, dela prînz pînă seara se jucau trei băieței, îmbrăcați la fel în scurteici sure și pantaloni, cu șepcile la fel, cu fețele rotunde, cu ochi suri, sămănînd unul cu altul pînă la atîta, încît îi deosebeai numai după statură.

Îi urmăream prin crăpăturile zaplazului; ei pe mine nu mă observau, și ași fi vrut să mă observe. Imi plăcea cît de frumos, de vesel și cît de uniți joacă niște jocuri necunoscute; îmi plăceau costumele lor, grija frumoasă a fiecăruia pentru cei-

lalți, observată mai ales în purtarea celor mai mari față de fratele mai mic, — un bondoc caraghios și vioiu. Cînd cădea, ei rîdeau, cum se rîde întotdeauna de cel ce-a căzut, dar rîdeau fără răutate, îndată îl ajutau să se scoale; iar dacă își murdărea mînile, sau genunchii, îi ștergeau degetele și pantalonii cu foi de molotru, cu batistele; și cel mijlociu zicea fără gînd rău:

— Te neîndemînatec!

Niciodată nu se înjurau, nu se înșelau unul pe altul și toți trei erau foarte sprinteni, puternici, neobosiți.

Intr'o zi mă urcai într'un copac și le șuerai. Ei se opriră acolo, unde-i ajunsese șuerătura, apoi se adunară fără grabă și, uitîndu-se la mine, începură să se sfătuiască împreună. Mi-închipuiam că au să înceapă a arunca cu pietre în mine, mă coborîi jos, adunai pietre în buzunare, în sîn, și din nou mă urcai pe copac. Dar ei se jucau acuma departe de mine, în alt colț al curții, și se cunoștea că au și uitat de mine. Asta mă mîhni, totuși n'aș fi vrut să încep războiul cel dintîiu; apoi cineva le strigă tare pe fereastră:

— Copii, marș acasă!

Plecară fără grabă și supuși, ca niște gîște.

De multe ori am stat eu pe copac, deasupra zaplazului, așteptînd să mă cheme, să mă joc cu ei; dar ei nu mă chemau. In închipuire mă și jucam cu ei, antrenîndu-mă pînă la atîta, încît țipam și rîdeam în auz. Atunci ei toți trei se uitau la mine, vorbind ceva încetișor, iar eu mă coboram jos, rușinat.

Odată începuseră jocul dea ascunsele. Rîndul de a căuta căzu pe cel mijlociu. Băiețașul se așează după hambar, acoperindu-și ochii cinstit cu palmele, fără să pîndească, iar frații alergară să se ascundă. Cel mai mare se bagă iute și sprinten într'o sanie încăpătoare subt acoperișul hambarului,

iar cel mai mic, tot încurcîndu-se, începu să alerge caraghios în jurul puțului, neștiind unde să se ascundă.

— Una, — strigă cel mare, — două...

Cel mic sări pe ghizdelele fîntînii, se apucă de funie, bägă picioarele în ciutura goală, și ciutura, bocănind surd de pereții ghizdelelor, dispăru.

Eu încremenii, văzînd cum se învîrtește iute și fără zgomot roata unsă, dar iute înțelesei ce putea să fie, și sării la ei în curte, strigînd:

— A căzut în fîntînă!

Băiețașul cel mijlociu alergă la ghizdele odată cu mine, se agăță de funia, care-l zmunci în sus, îi arse mîna, dar eu avusesem timp să apuc funia; atunci alergă și cel mai mare, ajutîndu-ne să scoatem ciutura. Băiatul zise:

— Incetișor, te rog...

Iute scoaserăm pe cel mic, speriat și el. Din degetele mînei drepte îi picura sînge, un obraz îi era deasemenea julit zdravăn, era ud pînă la brîu, palid pînă la vineață, dar zîmbea, tresărind. Deschizînd larg ochii, zîmbea și îngîna tărăgănat:

— Cu-um cădea-am...

— Tu ai înebunit, iată te e, — zise cel mijlociu, îmbrățișîndu-l și ștergîndu-i cu batista sîngele depe obraz, iar cel mare zicea posomorît:

— Să mergem, tot n'o să putem ascunde...

— Au să vă bată? — întrebai.

— Băiețașul făcu din cap, apoi zise, întinzîndu-mi mîna:

— Tu ai alergat foarte iute!

Bucuros de laudă, n'apucai să-i iau mîna, cînd el din nou zise celui mijlociu:

— Să mergem, are să răcească! O să spunem că a căzut, dar despre fîntînă nu trebuie!

— Da, nu trebuie, — conveni cel mic, tresărind. — Să zic că am căzut în băltoacă. Da?

Plecară.

Toate astea avură loc așa de iute, încît în momentul cînd mă uitai eu la creaca, depe care sărisem în curte, ea încă tot se clătina, aruncînd foile îngălbenite...

Vre-o săptămînă fraţii nu se arătară prin curte, apoi apărură mai zgomotoşi decît mai înainte. Cel mare, văzîndu-mă pe arbore, îmi strigă prietenește:

— Vino la noi!

Ne băgarăm subt acoperişul hambarului, în sanie, şi, privindu-ne unii pe alţii, vorbirăm mult.

— V'au bătut? — întrebai.

— Am păţit-o zdravăn, — zise cel mare.

Era greu de crezut că şi copiii ăştia sînt bătuţi, caşi mine; mă revolta lucrul ăsta.

— Dece prinzi tu paserele? — mă întrebă cel mic.

— Cîntă frumos.

— Nu, nu le prinde, lasă-le mai bine să zboare cum vor...

— Bine, nu mai prind!

— Ba prinde, dar numai una, şi dăruieşte-mi-o mie.

— Ţie? Ce fel de pasere?

— Una veselă. Şi cu colivie.

— Va să zică, un scatiu?

— O să-l mănînce pisica, — zise cel mijlociu. — Şi n'are să dea voie nici papa.

Cel mare fu de aceiaşi părere.

— N'are să dea voie...

— Dar mamă aveţi?

— Nu, — zise cel mare, iar cel mijlociu îl corectă:

— Avem, dar o alta, nu a noastră, a noastră nu-i, a murit.

— Cealaltă se chiamă maşteră, — zisei. Cel mai mare dădu din cap.

— Da.

Şi toţi trei căzură pe gînduri, se întunecară.

Din poveștile bunicăi eu știam ce e o mașteră, și înțelegeam această îngîndurare. Ședeam strînși unul lîngă altul, toți trei la fel, ca niște pui de găină; iar eu îmi adusei aminte de zgripțuroaica — mașteră, care ocupase locul de mamă prin înșelăciune, și le făgăduii:

— O să se întoarcă ea, mama cea bună, o să vedeți!

Cel mai mare strînse din umeri.

— Dacă a murit... Asta nu se întîmplă.

Nu se întîmplă? Doamne, dar de cîte ori cei morți, chiar cei tăiați bucăți, n'au înviat, dacă-i stropești cu apă vie? De cîteori moartea n'a fost adevărată, dela Dumnezeu, ci dela vrăjitori și vrăjitoare?

Incepui să le povestesc cu însuflețire povești de ale bunicăi. Cel mai mare tot zîmbea și zicea încetișor:

— Astea le știm noi, astea sînt povești...

Frații lui ascultau tăcuți, cel mic ținînd strîns buzele și supărat; iar cel mijlociu, rezămat cu cotul pe genunchiu, se apleca spre mine și apăsa pe frate-său cu mîna, îmbrățișîndu-i gîtul.

Se înserase bine, niște nouri roșii atîrnau pe deasupra acoperișurilor, cînd dinaintea noastră se arătă bătrînul cu mustățile albe, în haină cărămizie, lungă, ca la un popă, și o căciulă de blană lățoasă.

— Cine-i ăsta? — întrebă, arătîndu-mă cu degetul.

Cel mare se sculă și arată cu capul spre casa bunicului:

— De acolo...

— Cine l-a chemat?

Copiii se coporîră imediat cu toții din sanie, amintindu-mi încă odată niște gîște supuse.

Bătrînul mă apucă cu putere de umăr și mă duse prin curte pînă la poartă. Imi venea să plîng de frica lui, dar el pășea atît de hotărît și de

iute, încît n'apucai să plîng, cînd mă și pomenii în stradă, iar el, oprindu-se în portiță, mă amenință cu degetul și zise:

— Să nu te văd pe aici!

Mă supărai foc.

— N'am venit la tine, drac bătrîn!

Cu mîna sa lungă bătrînul mă înșfăcă din nou și începu să mă conducă pe trotuar, întrebîndu-mă și izbindu-mă parcă cu un ciocan peste cap:

— Bunicul tău e acasă?

Spre nenorocul meu, bunicul era acasă; se ridică în fața fiorosului bătrîn, ridicînd capul, scoțînd barba înainte și zise grăbit, uitîndu-i-se în ochii șterși și rotunzi, ca niște gologani:

— Mamă-sa e departe, eu sînt om ocupat, n'are cine vedea de el, ertați, colonele!

Colonelul hrechi, de se auzi pînă în fundul casei, se întoarse ca un stîlp de lemn și plecă, iar pe mine, peste un răstimp, mă aruncară afară, în căruța lui Moș-Piotr.

— Iar ai pățit-o, cavalerule? — întrebă moșneagul, dezhămînd calul. — Pentru ce ai fost bătut?

După ce îi spusei pentru ce, moșneagul se aprinse și rosti printre dinți:

— Dar tu dece te-ai împrietenit cu ei? Ăștia-s cuconași, pui de șarpe; vezi ce-ai pățit din pricina lor! Acuma trage-le și tu o bătaie bună! Ce te uiți?

Vorbi așa mult. Înrăit de bătăi, îl ascultasem la început cu simpatie, dar figura lui împletită tremura tot mai neplăcut și-mi aduse aminte că băieții sînt și ei bătuți, și că față de mine n'au nici o vină.

— Nu trebuie bătuți, sînt băieți cum se cade. și tu spui prostii, — răspunsei.

Moșneagul se uită la mine și strigă deodată:

— Coboară jos din căruță!

— Ești un dobitoc! — strigai, sărind jos.

Moşneagul începu să alerge după mine prin curte, zadarnic încercînd să mă prindă; alerga şi striga cu o voce caraghioasă:

— Dobitoc? Eu? Spun prostii? Ţi-arăt eu!...

In uşa bucătăriei eşi bunica, alergai la ea, iar moşneagul începu să se plîngă:

— N'am traiu de băieţaşul ăsta! Sînt mai mare decît el de vro cinci ori, şi el mă... de mamă... şi în tot felul... că-s mincinos...

Cînd cineva mintea în ochii mei, eu, de mirare, îmi pierdeam cumpătul, mă zăpăcii şi acuma, dar bunica rosti apăsat:

— E-e, Petre, de data asta tu curat că minţi, cu vorbe urîte nu te-a înjurat el!

Bunicul l-ar fi crezut.

Din ziua asta începu un război tăcut şi crîncen. El căuta să mă izbească cumva, ca din nebăgare de seamă, mă lovea cu hăţurile, dădea drumul păsărelelor mele, odată băgă pisica la ele, şi cu orice ocazie se plîngea bunicului, întotdeauna mintind; iar mie mi se părea că-i tot aşa de copil, caşi mine, numai că-i îmbrăcat ca moşneag. Ii despleteam şi eu opincile [1]), îi destrămam şi-i rupeam obielele, care se desfăceau, cînd le încălţa moşneagul. Odată i-am turnat în căciulă piper şi l-am făcut să strănute un cias întreg. In general căutam după puterea şi priceperea mea, să nu-i rămîn dator. Sărbătorile, mă urmărea cu ochi aţintiţi şi nu odată m'a prins cu lucruri nepermise: în relaţii cu cuconaşii. Mă prindea şi mă spunea bunicului. Cunoştinţa cu cuconaşii continua, devenindu-mi tot mai plăcută. Intr'un colţuşor ascuns dintre casa bunicului şi zaplazul lui Ovseannicov creştea un ulm, un teiu şi o tufă deasă de soc. Subt această tufă eu făcui în zaplaz o gaură în

---

1) Ceia ce nu-i greu deloc, căci ruşii poartă de obiceiu opinci făcute din coajă de teiu. (N. tr.).

formă de semicerc. Fraţii, pe rînd, sau cîte doi, se apropiau de gaură, şi noi conversam încetişor, cinchiţi, sau în genunchi. Vre-unul dintre ei urmărea întotdeauna, să nu ne surprindă colonelul.

Băieţaşii povesteau despre viaţa lor plictisită, şi poveştile astea mă întristau adînc; îmi povesteau cum trăiesc păserelile prinse de mine, despre multe lucruri copilăreşti; dar niciodată o vorbă n'a fost şi despre maşteră şi tată, — cel puţin nu-mi aduc aminte despre aşa ceva. De cele mai multe ori îmi propuneau pur şi simplu să le spun vre-o poveste. Eu le repetam conştiincios istorioarele bunicăi, iar dacă uitam ceva, îi rugam să aştepte, alergam la bunica şi o întrebam despre locul uitat. Asta întotdeauna îi făcea plăcere.

Le povesteam multe despre bunica. Băieţaşul cel mai mare zise odată, oftînd din adînc:

— Bunicile sînt, se vede, toate foarte bune, — şi noi am avut o bunică bună.

Aşa de des şi de trist rostea: „aveam", „am avut", uneori „era", de parcă ar fi trăit pe lume o sută de ani, nu unsprezece. Avea, — mi-aduc aminte, — nişte palme înguste ca nişte degete, şi toată fiinţa lui subţire, delicată; iar ochii — foarte, foarte clari, blînzi, ca luminile candelelor dela biserică. Şi fraţii lui erau tot drăguţi, deşteptau un sentiment larg de încredere; totdeauna ai fi vrut să le faci ceva plăcut, dar cel mai mare îmi plăcea mai mult.

Antrenat de conversaţie, nu observam adesea, cum se arăta Moş-Piotr şi ne gonea cu vocea-i tărăgănată.

— Din no-ou?

Observam că din ce în ce mai ades îl apucau accese de o înţepenire posomorîtă; învăţasem chiar se aflu dinainte în ce dispoziţie se întoarce dela lucru: poarta o deschidea de obiceiu fără grabă, ţiţînile scrăşneau prelung şi lenevos; iar dacă omul

era rău dispus, ţiţînile scîrţîiau scurt, gemînd parcă de durere.

Mutul lui nepot plecase la ţară, să se însoare; Piotr trăia singur deasupra grajdului, într'o bojdeucă joasă, cu o ferestruie foarte mică, plină de mirosul gros de piele putredă, păcură, sudoare şi tutun. Din cauza acestui miros eu niciodată nu mă duceam la locuinţa lui. Dormea acuma, fără să stingă lampa, ceia ce deloc nu plăcea bunicului.

— Bagă de seamă, ai să mă arzi, Piotr!

— Nu, fii liniştit. Eu noaptea pun lampa într'o strachină cu apă, — răspundea moşneagul, privind într'o parte.

Acuma la toate se uita, nu ştiu cum, dintr'o coastă, şi pe la seratele bunicăi încetase demult să mai vie; nu mai oferea dulceţuri, faţa i se usca, zbîrciturile i se adînciseră, umbla legănîndu-se, tîrşindu-şi picioarele ca un bolnav.

Odată, într'o zi de lucru, dimineaţa, pe cînd rîneam eu cu bunicul, în curte, zăpada căzută în timpul nopţii, deodată clămpăni în mod deosebit cliampa dela portiţă, şi în curte intră un poliţist, acoperi portiţa cu spatele şi cu degetu-i gros şi sur făcu semn bunicului să se apropie. După ce se apropie bunicul, poliţistul se aplecă spre el cu faţa-i năsoasă şi începu parcă să ciocănească fruntea bunicului, vorbindu-i ceva încet, iar bunicul răspundea grăbit:

— Aici! Cînd?

Şi, sărind deodată ciudat, strigă:

— Doamne miluieşte, se poate?

— Mai încet! — zise poliţistul, sever.

Bunicul se uită îndărăt, mă zări.

— Adună lopeţile şi pleacă în casă!

Mă ascunsei după un colţ, iar ei intrară în bojgeuca căruţaşului, poliţistul scoase din mîna dreaptă mănuşa şi lovea cu ea palma mîinii stîngi.

— El înţelege; a lăsat calul şi s'a ascuns...

Alergai la bucătărie, să spun bunicăi tot ce văzusem și auzisem. Ea mesteca niște aluat pentru pîne, clătinîndu-și capul prăfuit; după ce mă ascultă, zise liniștit:

— Se vede că a făcut ceva... Du-te, ție ce-ți pasă?

Eșind din nou în curte, văzui pe bunicul stînd în portiță cu căciula în mînă, făcîndu-și cruce și uitîndu-se la cer. Avea fața supărată, zburlită, și un picior îi tremura.

— Ți-am spus: pleacă în casă! — îmi strigă, tropăind din picior.

Veni și el în bucătărie și, intrînd, strigă:

— Vino încoace, mamă!

Plecară în odaia vecină, șoptiră acolo mult și, după ce bunica din nou veni în bucătărie, pentru mine fu limpede că s'a întîmplat ceva grozav.

— Dece te-ai speriat, bunică?

— Taci și-ți caută de treabă, — răspunse încet.

Toată ziua în casă fu neliniște, frică. Bunicul și bunica schimbau priviri îngrijorate, vorbeau încetișor și neînțeles, în vorbe scurte care îngroșeau și mai mult neliniștea.

— Tu, mamă, fă bine de aprinde candele pretutindeni, — porunci bunicul, tușind din cînd în cînd.

Masa fu neveselă și grăbită, parcă se aștepta ceva. Bunicul își umfla obrajii, obosit, hrechea și bombănea:

— E puternic diavolul față de om! Ai zice, evlavios parcă, bisericos; cînd colo, auzi?

Bunica ofta.

Obositor de lung ținu această zi pîcloasă și albă de iarnă, iar în casă neliniștea devenea tot mai mare, mai grea.

Spre seară veni un alt polițist, unul roșcovan și gros; se așeză pe bancă la bucătărie și tot moțăia, fosăind și închinîndu-se; și cînd lumea îl întreba:

— Dar cum au aflat? — răspundea nu deodată şi cu voce groasă:

— La noi se află totul, n'aveţi grijă!

Mi-aduc aminte că stăteam lîngă fereastră, încălzind în gură un groş[1]) vechiu, vroiam să întipăresc pe ghiaţă pe Sf. Gheorghe, învingătorul balaurului.

In tindă se auzi deodată un zgomot surd, uşa se deschise larg, şi Petrovna strigă asurzitor din prag.

— Priviţi ce e în dosul casei voastre!

Zărind un gardist, sări din nou în tindă, dar el o înhaţă de fustă şi începu să răcnească, speriat şi el:

— Stăi, cine eşti? Ce cauţi?

Poticnindu-se de prag, femeea căzu în genunchi şi începu să strige, înecîndu-se în cuvinte şi lacrămi:

— Mergeam să mulg vacile, mă uit: zic, ce e în grădina Caşirinilor aşa, ca o cizmă?...

Aci bunicul strigă furios, bătînd din picioare:

— Minţi, proasto! N'ai putut să vezi în grădină nimic, zăplazul e înalt, găuri n'are, minţi! Nu e nimic la noi!

— Tătucule! — urla Petrovna, întinzînd o mînă spre el, iar cu alta ţinîndu-se de cap. — Adevărat, tătucule, mint doar! Merg eu, cînd colo, înspre zaplazul vostru nişte urme, şi zăpada într'un loc călcată; atunci mă uitai peste zaplaz şi văd că zace...

— Cine-e?

Strigătul ăsta ţinu mult, şi nu puteai înţelege din el nimic. Dar deodată parcă ar fi înebunit cu toţii şi, izbindu-se unii pe alţii, se aruncară afară din bucătărie, alergară în grădină: acolo, în groapa aşternută cu zăpadă moale zăcea Moş-Piotr, rezămat cu spatele de o grindă arsă, cu capul lăsat

1) Moneda cea mai mică, demult eşită din uz. (N. tr.).

pe piept. Subt urechea dreaptă avea o crăpătură adîncă, roşie ca o gură; din ea, ca nişte dinţi, se arătau nişte bucăţele albăstrii. Inchisei de frică ochii şi printre gene zării pe genunchii lui Moş-Piotr cuţitul de curelar, cunoscut mie, iar lîngă dînsul degetele dela mîna dreaptă, sucite şi negre. Cea stîngă era aruncată cît colo şi se înecase în zăpadă. Zăpada de subt căruţaş se topise, micul lui trup se îngropase adînc în puful moale şi luminos, şi se arăta şi mai copilăresc. Din partea dreaptă, pe zăpadă se vedea un ciudat desemn roşu, asemănător cu o pasere, iar din cea stîngă, zăpada era neatinsă, netedă şi orbitor de albă. Capul plecat cu supunere se rezăma cu bărbia pe piept, turtind barba deasă şi inelată; pe pieptul gol, între şiroaiele roşii de sînge închegat era o cruce mare de alamă. De zgomotul vocilor, dureros mi se învîrtea capul; într'una ţipa Petrovna, striga poliţistul, trimiţînd nu ştiu unde pe Valei; bunicul răcnea:

— Nu călcaţi urmele!

Dar se întunecă deodată şi, uitîndu-se subt picioarele sale, zise poliţistului cu o voce poruncitoare:

— Tu degeaba faci gură, oştene! Aici numai Dumnezeu ştie ce e, judecata lui Dumnezeu va hotărî, şi tu... cu prostii de tot felul... Vai de voi...

Şi toţi tăcură deodată, toţi se opriră, cu ochii la răposat, oftînd şi făcîndu-şi cruce.

Din curte alergau în grădină oameni, se urcau pe zaplazul dinspre Petrovna, cădeau, strigau, dar era încă oarecare linişte, cînd bunicul, uitîndu-se în juru-i, începu să strige desperat:

— Vecini, d'apoi dece-mi rupeţi mălinii, cum nu vă e ruşine?

Bunica mă luă de mînă şi, tot plîngînd, mă duse în casă...

— Ce-a făcut? — o întrebai.

Ea îmi răspunse:

— Dar nu vezi?...

Toată seara pînă în noapte în bucătărie şi în odaia vecină se înghesuiau şi strigau nişte oameni străini, comanda poliţia; un om, care sămăna a diacon, scria ceva şi întreba, măcăind ca o raţă:

— Ce? Cum?

La bucătărie bunica îi cinstea pe toţi cu ceiaiu, la masă stătea un om rotund, ciupit de vărsat, mustăcios şi cu o voce obosită povestea.

— Adevăratul lui nume, sau poreclă nu se ştie. S'a aflat numai că ar fi din Elahno. Şi mutul deloc nu-i mut, şi a mărturisit totul. A mai mărturisit şi un al treilea, mai e şi un al treilea... Prădau biserici, încă demult, asta era îndeletnicirea lor mai de seamă.

— O, Doamne, — oftă Petrovna, roşie şi udă.

Eu stăteam culcat pe polate, uitîndu-mă în jos; toţi mi se păreau scurţi, groşi şi fioroşi...

X.

Odată, într'o sîmbătă, plecai disdimineaţă în grădina Petrovni, să prind cintiţe. Stătui acolo mult, dar frumoasele paseri cu pieptul roşu nu veneau la laţ. Atiţindu-mă prin frumuseţea lor, se plimbau pe coaja argintie a zăpezii îngheţate, zburau pe ramurile tufelor, cald îmbrăcate în promoroacă, şi se legănau pe ele ca nişte flori vii, împrăştiind scîntei albăstrii de zăpadă. Era aşa de frumos, încît nereuşita vînătoarei nu-mi pricinuia necaz. Nu eram eu vînător aşa de pătimaş, îmi plăcea mai mult procedura decît rezultatul; îmi plăcea să privesc cum trăiesc păsărelele şi să mă gîndesc la ele...

E o plăcere să stai singur la marginea unei cîmpii, aşternute cu zăpadă, ascultînd cum ciripesc paserile în liniştea de cristal a unei zile geroase,

iar undeva departe cîntă clopoţelele unei troici în trecere, — duioasă ciocîrlie a ernei ruseşti...

Pătruns de frig, simţind că mi-au îngheţat urechile, îmi adunai laţurile şi coliviile, sării zaplazul bunicului şi venii acasă. Poarta din stradă era deschisă, un mujic enorm scotea din curte o sanie mare acoperită, trasă de trei cai; aburi groşi se ridicau de pe cai, vesel şuera mujicul, iar mie îmi tresări inima.

— Pe cine ai adus?

— Pe popa!

Dar asta nu mă interesa: dacă-i popă, e de sigur pentru chiriaşi.

— E-eh, găinuşilor! — strigă mujicul, şuieră şi, atingînd caii cu hăţurile, umplu liniştea de veselie. Caii o luară deodată spre cîmpie, mă uitai pe urma lor, închisei poarta; dar cînd intrai în bucătăria goală, în odaia de alături se auzi vocea puternică a mamei, vorbele ei clare:

— Şi acuma ce vreţi, să mă omorîţi?

Fără să mă dezbrac, aruncînd coliviile, alergai în tindă, mă izbii de bunic care, apucîndu-mă de umeri, mi se uită în faţă cu ochi însălbătăciţi şi, înghiţînd ceva cu greutate, zise răguşit:

— A venit mama, du-te! Stăi... Mă clătină aşa de tare, încît abia mă ţinui pe picioare, şi mă împinse în uşa odăiei. — Du-te, du-te...

Dădui de uşa căptuşită cu pîslă şi muşama, cu mare greutate nemerii clanţa, căutînd-o cu degetele tremurînde de frică şi emoţie, în sfîrşit deschisei încet uşa şi mă oprii în prag, orbit.

— Iată-l, zise mama. — Doamne, cît e de mare! Ce, nu mă recunoşti? Cum îl îmbrăcaţi voi, zău... Dar urechile îi sunt albe! Mamă, dă-mi nişte grăsime de gîscă mai iute...

Se opri în mijlocul odăiei, aplecîndu-se deasupra mea, aruncînd depe mine îmbrăcămintea, învîrtindu-mă ca pe o minge. Trupul ei mare era învăluit

într'o rochie caldă și moale, largă ca un *ciapan* țărănesc, încheiată cu nasturi negri, dela umăr și pieziș pînă la poale. Niciodată nu văzusem asemenea rochie.

Fața ei mi se păru mai mică decît înainte, mai mică și mai albă, dar ochii i-au crescut, au devenit mai adînci, și părul e auriu. Dezbrăcîndu-mă, aruncă hainele spre prag, buzele ei purpurii se strîmbau cu dezgust, și mereu răsuna vocea-i poruncitoare.

— Ce taci? Îți pare bine? Fi, ce cămașă murdară...

Apoi îmi frecă urechile cu grăsime de gîscă; mă durea, dar dinspre ea venea un parfum proaspăt și plăcut, și asta îmi micșora durerea. Mă lipii de ea, privind-o în ochi, amuțit de emoție, și printre vorbele ei auzeam vocea înceată, veselă, a bunicăi:

— E încăpățînat, nu se supune, chiar de bunic nu se mai teme... Eh, Varea, Varea...

— Nu te jeli, mamă, lucrurile se vor îndrepta.

In comparație cu mama totul de jur-împrejur deveni mic, jalnic și vechiu; mă simțeam și eu bătrîn ca bunicul. Strîngîndu-mă cu genunchii săi puternici, netezindu-mi părul cu mîna grea și caldă, zicea:

— Trebuie tuns. E timpul să meargă și la școală. Vrei să înveți?

— Am învățat!

— Mai trebuie încă. Dar cît ești tu de voinic! A?

Și rîdea cu un rîs gros, cald, jucîndu-se cu mine.

Intră bunicul, sur, zburlit, cu ochii roșii; mama mă îndepărtă cu o mișcare a mînii și întrebă tare:

— Așa dar, papașa, să plec?

Bătrînul se opri lîngă fereastră, începu să zgîrie cu unghia ghiata depe geam, tăcu un răstimp lung; de jur-împrejur totul era într'o stare de nerăbdare, de teamă, și ca întotdeauna în momentele unor asemenea încordări, mie pe tot trupul

îmi creșteau ochi și urechi; ciudat mi se lărgea pieptul, deșteptîndu-mi dorința de a țipa.

— Lecsei, eși afară, — rosti bunicul cu voce înfundată.

— Dece? — întrebă mama, trăgîndu-mă din nou spre ea.

— N'ai să pleci nicăieri, nu-ți dau voie...

Mama se sculă, pluti prin odaie ca un nour înroșit și se opri la spatele bunicului.

— Papașa, ascultă...

— Taci!

— A-a, să strigi la mine, nu-ți dau voie, — zise mama încet.

Bunica se ridică depe divan, amenințînd cu degetul:

— Varvara!

Iar bunicul se așeză pe scaun, începu să mormăiască:

— Stăi, eu — cine sînt? A? Cum așa?

Și deodată urlă cu o voce străină:

— M'ai făcut de rîs, Varea-a!

— Fugi! — îmi porunci bunica. Plecai în bucătărie, copleșit, mă urcai pe cuptor și mult timp ascultai cum cei din dosul peretelui de despărțire, cînd vorbeau cu toții deodată, întrerupînd unul pe altul, cînd tăceau, parcă ar fi adormit deodată. Vorbeau despre copilul născut de mama și dat de ea cuiva, dar nu se putea înțelege, dece se supără bunicul: fiindcă mama a născut, fără să-l întrebe, sau fiindcă nu i-a adus copilul?

Apoi bunicul intră în bucătărie, zburlit, roșu și obosit; după el bunica, ștergîndu-și cu poala bluzei lacrămile depe obraji. Bunicul se așeză pe bancă, sprijinindu-se de ea cu mînile, îngheboșîndu-se, tresărind și mușcîndu-și buzele sure; bunica se lăsă în genunchi încetișor dinaintea lui, dar vorbind cu foc:

— Tată, dar iart-o, pentru Dumnezzeu, iart-o. Calul are patru picioare, şi încă se poticneşte. Parcă pela boieri, pela negustori nu se întîmplă de astea? Gîndeşte-te că e femee! Iart-o, doar nimeni nu-i sfînt!...

Bunicul se dădu spre perete, i se uita în faţă şi bombănea, rîdea strîmbîndu-se, plîngea.

— Apoi da, mă rog! Cum nu? Tu pe cine nu erţi? Pe toţi. Da-a! Vai de voi...

Se aplecă spre ea, o luă de umeri şi începu s'o scuture, şoptind iute:

— Dar Dumnezeu, ştii, nu iartă nimic, a? La marginea mormîntului ne-a ajuns, uite, ne pedepseşte. Sînt cele din urmă zile, şi n'ai parte, nici de linişte, nici de bucurie, şi n'o să le ai! Şi, — ţine minte vorba mea! — o să crăpăm cerşind, cerşind!

Bunica îi luă mînile, se aşeză alături de el şi rîse încet, uşor:

— Mare treabă. Te-ai speriat: „cerşind"! Fie şi cerşind, mie îmi dau, vom fi sătui! Lasă-le toate astea!

Bunicul începu deodată să rîdă, întoarse gîtul, curat ca un ţap, şi apucînd pe bunica de gît, se lipi de ea, mic şi strivit, plîngînd.

— Eh, proa-asto, fericită şi proastă, fiinţa mea cea din urmă! Nu ţi-i milă ţie, proasto, de nimic, de nimic! Să-ţi fi adus aminte; n'am muncit amîndoi, n'am păcătuit eu pentru dînşii? Dacă măcar acuma s'ar gîndi, măcar puţin...

Aici eu nu mai putui răbda mai mult, mă podidiseră lacrămile, sării depe cuptor şi alergai la ei, plîngînd, — de bucurie că, uite, vorbesc aşa de frumos, cum nu-i mai văzusem; de amărăciune pentru ei, şi pentrucă a venit mama, şi pentru că m'au primit cu toate drepturile în plînsul lor, mă îmbrăţişează amîndoi, mă strîng, stropindu-mă cu lacrămi, iar bunicul îmi şopteşte în urechi şi în ochi:

— A, drăcușorule, și tu ești aici! Dacă ți-a venit mama, acuma tu cu ea, pe bunic, pe dracul cel bătrîn și rău — la o parte, a? Pe bunică-ta care a fost așa de bună cu tine, care te-a stricat — la o parte! Eh, vai de voi...

Deschise brațele, ca să ne dea la o parte, și se sculă, rostind tare, supărat:

— Toți fug, toți umblă să se despartă — totul se împrăștie... Hai, chiam-o odată! Dar mai degrabă...

Bunica eși îndată din bucătărie, iar el, plecînd capul, rosti către colțul cu icoanele:

— Milostive Doamne, vezi acuma? Vezi?

Și se lovi cu pumnul în piept, cu putere, cu zgomot. Mie asta nu-mi plăcu; în general nu-mi plăcea cum vorbește bunicul cu Dumnezeu, lăudîndu-se parcă întotdeauna.

Veni mama. Rochia ei roșie făcu să se mai lumineze bucătăria. Ea se așeză pe bancă lîngă masă, bunicul și bunica — lîngă ea, unul deoparte, altul de alta. Mînicile largi dela rochia ei erau pe umerii lor, ea povestea ceva încetișor și serios, iar ei o ascultau în tăcere, fără s'o întrerupă. Acuma amîndoi se făcuseră mici, și mama parcă era mama lor!

Obosit de emoții, eu adormii pe polate.

Seara, bătrînii, îmbrăcîndu-se ca de sărbătoare, plecară la vecernie, bunica făcu vesel din ochi spre bunicul îmbrăcat în mundir de șef al breslei, în blană de enot, pantaloni cu șnur, — făcu din ochi și zise mamei:

— Ia privește pe tată-tău, — ca un țap curățel.

Mama rîse vesel.

După ce rămăsei cu ea în odaia ei, se așeză pe divan, strîngînd picioarele subt ea, și zise, lovind cu palma lîngă ea:

— Vino lîngă mine. Ei, cum trăiești tu, rău, a? Cum trăiam?

— Nu știu.

— Bunicul te bate?

— Acuma nu prea.

— Da? Povestește-mi, ce vrei, hai.

Să-i povestesc despre bunic, nu-mi venea; începui să spun că, iaca, în odaia asta a stat un om foarte drăguț, dar nimeni nu-l iubea, și bunicul i-a refuzat locuința. Se cunoștea că istoria asta mamei nu-i place, ea zise:

— Ei, încă ce?

Ii povestii despre cei trei băieței, și cum m'a gonit colonelul din curte. Ea mă îmbrățișă cu putere.

— Ce căzături...

Și tăcu, privind în jos, clătinînd din cap. O întrebai:

— Dece se supărase pe tine bunicul?

— Sînt vinovată în fața lui.

— Să-i fi adus copilul...

Ea tresări, se încreți, mușcîndu-și buzele și — începu să rîdă cu hohot, strîngîndu-mă.

— Ah, dihanie mică! Să nu vorbești despre asta, auzi? Să taci și nici să nu te gîndești!

Mult timp vorbi ceva încet și neînțeles, apoi se sculă și începu să umble, lovindu-și bărbia cu degetele, mișcînd din sprîncenele dese.

Pe masă stătea, topindu-se și reflectîndu-se în golul oglinzii, o lumînare de său, niște umbre murdare se tîrau pe dușamele; în colț, dinaintea unei icoane, ardea candela; fereastra înghețată se arginta de razele lunii. Mama se uita în toate părțile, parcă ar fi căutat ceva, pe pereți, jos, pe tavan.

— Tu cînd te culci să dormi?

— Puțin mai tîrziu.

— De altfel ai dormit ziua, — și-aduse aminte, și oftă.

Intrebai:

— Tu vrei să pleci?

— Unde? — răspunse mirată și, ridicîndu-mi capul, mă privi lung în față, așa de mult, încît îmi țișniră lacrămi din ochi.

— Ce ai?

— Mă doare gîtul.

Mă durea și la inimă, deodată simții că mama n'are să stea în casa asta, are să plece.

— Tu ai să semeni cu tatăl tău, — zise mama, aruncînd într'o parte, cu picioarele, covorașul. — Bunica ți-a povestit despre el?

— Da.

— Ea îl iubea pe Maxim foarte mult, — foarte! Și el pe ea...

— Știu.

Mama se uită la lumînare, se încreți și o stinse, zicând:

— Mai bine așa!

Da, așa e mai bine și mai curat, încetară de a se tot mișca umbrele întunecoase și murdare, pe dușamele se întinseră pete luminoase și azurii, în geamurile ferestrei se aprinseră scîntei aurii.

— Dar unde ai stat tu? — întrebai.

Cași cum și-ar fi adus aminte de ceva demult uitat, mama numi cîteva orașe, și mereu se învîrtea prin odaie, fără zgomot, ca un uliu,

— Dar de unde ai luat tu așa rochie?

— Singură am cusut-o. Toate mi le fac singură.

Imi plăcea că mama nu seamănă cu nimeni, dar eram trist că vorbește așa de puțin, iar dacă o întrebi, tace cu totul.

Apoi din nou se așeză lîngă mine pe divan, și șezurăm tăcuți, lipindu-ne strîns unul de altul, pînă ce veniră bătrînii, pătrunși de mirosul cerei, tămîei, solemni, liniștiți și blînzi.

Cinarăm ca la o mare sărbătoare, grav; se vorbi puțin și cu băgare de seamă, de teamă parcă să nu trezim somnul delicat al cuiva.

In curînd mama începu cu energie să mă învețe citirea și scrierea„ civilă", cumpără cărți, și după una din ele („Cuvîntul Matern"), învinsei în cîteva zile marea înțelepciune de a citi tiparul „civil". Dar mama îndată îmi propuse să învăț pe dinafară versuri, și de aci începură amărăciunile noastre reciproce.

Versurile ziceau:

Drum mare, drum drept,
Nu puțin loc ai luat tu dela Dumnezeu...
Pe tine nu te-au netezit toporul și lopata...
Ești moale pentru copită și bogat în praf...

Eu rosteam adesea greșit, și mama zadarnic mă corecta.

— Te-au „netezit", nu te-au „trezit"! Nu înțelegi, monstrule?

Înțelegeam, dar citeam tot greșit, mirîndu-mă și singur.

Mama se supăra, zicea că-s idiot și încăpățînat. Eram amărît, cînd o auzeam, căutam foarte conștiincios să țin minte afurisitele de versuri, și în gînd le ziceam fără greșeală, dar cînd le citeam în auz, greșeam îndată. Prinsei ură încontra acestor rînduri, pe care nu le puteam prinde cu nici un preț și, de necaz, începui a le schimonosi înadins, înșirînd fără nici un rost cuvinte cu același sunet; grozav îmi plăcea cînd fermecatele rînduri pierdeau orice sens.

Dar distracția asta mă costă scump: odată după o lecție reușită, cînd mama mă întrebă dacă am învățat în sfîrșit versurile cu pricina, începui să băiguiesc, fără să vreau:

Drum, bun, clum...
Copită, pită, pripită, lipită...

Mă trezii tîrziu: mama, rezămîndu-se cu mînile de masă, se ridică și rosti respicat:

— Asta ce înseamnă?
— Nu știu, — rostii, încremenind.
— Nu, ce-i asta?
— Așa....
— Cum așa?
— Caraghios...
— Marș în colț!
— Dece?
Repetă încet, dar fioros:
— In colț!
— In care?
Fără să-mi răspundă, mă privi în ochi așa, că mă zăpăcii cu totul, neînțelegînd: ce vrea?... In colț, subt icoană, stătea o mesuță rotundă, pe ea un vas cu niște erburi și flori mirositoare și uscate; într'alt colț, lîngă ușă, era un cufăr acoperit cu un covor. Colțul din dos era ocupat de un pat, iar al patrulea lipsea: ușorul ușii ajungea pînă la perete.
— Nu știu ce vrei, — răspunsei, pierzînd nădejdea de a o înțelege.
Ea se lăsă pe scaun, tăcu puțin, frecîndu-și fruntea și obrajii, apoi întrebă:
— Pe tine bunicul te punea în colț?
— Cînd?
— In general, cîndva! — strigă, lovind de două ori în masă cu palma.
— Nu. Nu țin minte.
— Știi că asta-i o pedeapsă — să stai în colț?
— Nu. Dece — pedeapsă?
Mama oftă.
— F-fu! Vino încoace.
Mă apropiai întrebînd-o:
— Dece strigi la mine?
— Dar dece schimonosești tu înadins versurile?
Ii explicai cum putui, că, uite, cînd închid ochii, țin minte versurile așa, cum sînt imprimate, dar dacă le zic, îmi vin alte cuvinte.

— Tu nu te prefaci?

Răspunsei: nu, dar mă gîndii îndată: „dar poate mă prefac?“ Şi deodată rostii versurile foarte bine. Lucrul ăsta mă miră şi pe mine.

Simţind că faţa parcă mi s'ar fi umflat deodată, iar urechile mi s'ar fi umplut de sînge, s'au îngreuiat, că în cap îmi vuieşte neplăcut, stăteam în faţa mamei, arzînd de ruşine, şi printre lacrimi vedeam cum i s'a întristat şi i s'a întunecat faţa, i s'au strîmbat buzele, s'au apropiat sprîncenele.

— Cum aşa? — întrebă cu o voce străină. — Va să zică, te prefaci?

— Nu ştiu. Eu n'am vrut...

— Greu cu tine... — rosti, lăsînd capul în jos. — Pleacă!

Incepu să-mi ceară să învăţ tot mai multe versuri, iar memoria mea îşi însuşea tot mai greu aceste rînduri egale, şi neînvinsa dorinţă de a schimba, de a schimonosi versurile, de a alege alte cuvinte, creştea mereu, devenea mai răutăcioasă. Reuşeam uşor: cuvintele inutile îmi veneau roiuri întregi, şi iute încurcam ceia ce trebuia, ce era în carte. Adesea se întîmpla să pierd din vedere un rînd întreg, şi oricît de cinstit aşi fi căutat să-l prind, cuvîntul îmi scăpa din cîmpul vizual al memoriei. Multe amărăciuni îmi aduse o tînguitoare poezie, mi se pare, a prinţului Veazemschii:

In ceasul serii şi în timpul dimineţii
Mulţi bătrîni şi văduve şi orfani
Cer ajutor în numele lui Hristos;

iar rîndul al treilea:

„Pe subt ferestre cu traista umblă“

îl săream regulat. Indignată, mama povestea despre isprăvile mele bunicului, care răspundea cu ton sinistru:

— Se joacă. Are memorie: rugăciunile le știe mai bine decît mine. Minte, are o memorie de piatră: ce s'a prins, nu mai smulgi. Dă-i o bătaie bună!

Mă denunța și bunica:

— Poveștile le ține minte, cîntecele le ține minte. Și cîntecele nu sînt stihuri?

Toate astea erau adevărate, mă simțeam vinovat, dar, cum mă puneam să învăț versuri, nu știu de unde, dela sine apăreau ca prusacii, alte cuvinte și se așezau tot în stihuri:

La noi, în poarta noastră
Vin mulți bătrîni și orfani,
Umblă, plîng, cer pîne.
Au adunat — o duc Petrovnei,
O vînd pentru vaci
Și beau rachiu în rîpă.

Noaptea, stînd cu bunica pe polate, o plictiseam repetîndu-i tot ce țineam minte din cărți, și tot ce compuneam singur: bunica rîdea uneori cu hohot, mai adesea mă mustra:

— Vezi, știi, poți! Dar de cerșetori nu trebuie să rîzi. Hristos cu ei! Hristos a fost cerșetor și Sfinții tot așa...

Ingînam:

Nu-mi plac cerșetorii,
Nici bunicul.
Ce să fac?
Iartă-mă, Doamne!
Bunicul totdeauna caută
Cum să mă bată...

— Ce prostii sînt astea, usca-ți-s'ar limba! — se supăra bunica. — Dar dacă aude bunicul asemenea vorbe?

— Las s'audă!

— Faci rău, că-ți faci de cap; superi și pe mama! Are ea destule amărăciuni și așa, mă sfătuia bunica, îngîndurată, cu dragoste.

— Dece e amărîtă?

— Taci, nu mai vorbi! Tu nu poți înțelege...

— Știu, bunicul o tot...

— Taci, zic!

Duceam o viață mizerabilă, încercam o stare sufletească aproape desperată, dar, nu știu dece, căutam s'o ascund, mă țineam vesel, îmi făceam de cap. Lecțiunile mamei se înmulțeau, și tot mai neînțelese. Invingeam aritmetica cu ușurință, nu puteam suferi însă scrisul și nu înțelegeam gramatica. Dar ceia ce mă apăsa mai ales, — vedeam, simțeam cît îi e de greu mamei să stea în casa bunicului. Ea mereu se încrunta, totul privea cu ochi de străin, stătea cîte mult timp tăcută lîngă fereastra dinspre grădină, și întreaga ei ființă parcă se vestejea. Primele zile dela sosire, era sprintenă, vioaie, acuma subt ochi i se așezaseră pete întunecate. Toată ziua umbla nepieptănată, într'o rochie mototolită, fără să-și încheie bluza. Asta o urâțea și mă jignea: mama trebuie să fie întotdeauna frumoasă, severă, îmbrăcată curat — mai bine decît toți!

In timpul lecțiilor privea cu ochi distrați, — peste mine, — peretele, fereastra, mă întreba cu voce obosită, uita răspunsurile și se supăra tot mai des, striga, și asta încă mă jignea: mama trebuie să fie dreaptă, mai mare decît toți, ca în povești.

Uneori o întrebam:

— Tu nu ești fericită cu noi?

Imi răspundea mînioasă:

— Ocupă-te de ale tale!

Vedeam de asemenea că bunicul vorbește ceva ce speria pe bunica și pe mama, adesea se încuia în odaia mamei și se jelea, țipînd ca uriciosul fluier al lui Nicanor, ciobanul cel ghebos. In timpul unei

asemenea conversații mama strigă de răsună pînă în fundul casei:

— Nu, asta nu va fi!

Și trînti ușa, iar bunicul începu să urle.

Asta era seara; bunica, stînd în bucătărie, lîngă masă, cosea o cămașă pentru bunic și șoptea ceva cu sine. Cînd se trînti ușa, zise ascultînd:

— A plecat la chiriași, o, Doamne!

Deodată năvăli în bucătărie bunicul, alergă la bunica, o lovi peste cap și șopti printre dinți, scuturîndu-și mîna izbită:

— Nu liorbăi ce nu trebuie, zgripțuroaico!

— Ești un dobitoc bătrîn, — răspunse liniștit bunica, îndreptîndu-și boneta depe cap. — Atîta rău, cît am să tac eu! Totdeauna, tot ce-oi afla despre nebuniile tale, am să i le spun...

Bunicul se aruncă la ea și începu să bocănească cu pumnii peste capul mare al bunicăi. Fără să se apere, să-l respingă, ea zicea:

— Hai, bate, bate, dobitocule! Hai, na, bate-mă!

Eu începui să arunc în ei depe polate, perne, plapome, niște cizme depe cuptor; dar bunicul înfuriat nu observa, iar bunica se prăbuși jos, bunicul o izbea cu picioarele, pînă cînd se poticni, răsturnînd o căldare cu apă; sări, scuipînd și sforăind, se uită sălbatec în juru-i și plecă în cerdac. Bunica se ridică oftînd, se așeză pe bancă, începu să-și strîngă părul încurcat. Eu sării depe polate, iar ea rosti mînioasă:

— Adună pernele și celelalte, pune-le pe cuptor. Ai născocit: să arunci cu perne! Treaba ta? Și-a eșit din țîțîni și dracul ăsta bătrîn, — dobitocul...

Un ah! îi izbucni deodată, bunica se încreți și, aplecînd capul, mă chemă:

— Ia vezi, mă doare ici ceva!

Descurcai părul ei masiv: în piele îi pătrunsese adînc o spelcă. O scosei, mai descoperii una, dar îmi înțepeniră degetele.

— Mai bine chem pe mama, mă tem!

Bunica începu să dea din mîni.

— Ce-e? Cum se poate? Slavă Domnului că n'a auzit, că n'a văzut. Şi tu! Fugi încolo!

Şi cu degetele-i de dantelieră începu singură să scormonească prin coama sa neagră şi deasă. Adunîndu-mi tot curajul, îi ajutai să scoată de subt piele încă două spelce groase, îndoite.

— Te doare?

— Nu-i nimic, mîne încălzesc baia, mă spăl, — îmi trece.

Şi începu să mă roage frumos:

— Dar tu, suflet de porumbel, nu spune mamei, că m'a bătut! Auzi? Ei şi aşa sînt înfuriaţi unul pe altul. Nu spui?

— Nu.

— Ei, ţine minte! Ia să aranjem noi aici toate astea. Dar faţa nu mi-i stîlcită? Bine, va să zică nu ştie nici pămîntul.

Începu să spele duşamelele, iar eu rostii din toată inima:

— Tu eşti curat ca o sfîntă: te chinuiesc — te chinuiesc, şi tu — pace!

— Ce bolmojeşti prostii? Sfîntă... Ţi-ai găsit!...

Bombăni mult timp, tîrîndu-se pe brînci, iar eu, stînd pe prichiciu, mă gîndeam cum aşi răzbuna-o.

Pentru întăia dată o bătuse bunicul subt ochii mei aşa de uricios şi aşa de grozav. In faţa mea, în întunerec, ardea figura lui roşie, flutura păru-i roşiatec; în inima mea fierbea mînia, şi-mi era necaz că nu pot inventa o răzbunare potrivită.

Dar peste vro două zile, intrînd pentru ceva în cerdac, observai că bunicul, stînd jos dinaintea unui cufăr deschis, descurcă nişte hîrtii, iar pe masă stă calendarul lui favorit, — douăsprezece coale de hîrtie groasă şi sură, împărţită în pătrate după numărul zilelor într'o lună. Şi în fiecare pătrat — figurile tuturor sfinţilor zilei. Bunicul ţinea foarte

mult la acest calendar, îngăduindu-mi să mă uit în el numai în cazuri rare, cînd era cumva mai mulțumit de mine; iar eu totdeauna priveam aceste figurine, așezate strîns una lîngă alta, sure, micuți și drăguțe, cu o simpatie deosebită. Cunoșteam viața unora din ei, — pe Chirica și pe Ulita, pe marea mucenică Varvara, pe Pantelimon și încă mulți. Mult îmi plăcea mai ales trista viață a lui Alexei, omul lui Dumnezeu, și frumoasele stihuri despre el: deseori și mișcător mi le spunea bunica. Te uitai uneori la sutele acestea de oameni, și te mîngîiai în liniștea sufletului, că întotdeauna au fost mucenici.

Acuma însă hotărîi să tai în bucăți acest calendar și, cînd bunicul se îndreptă spre fereastră, citind o hîrtie albastră cu niște vulturi, înhățai iute cîteva foi, iute coborîi jos, șterpelii foarfecele din saltarul bunicăi și, urcîndu-mă pe polate, începui să tai capetele sfinților. Decapitai un șir, și mi se făcu milă de calendar; atunci începui să tai după liniile, care despart pătratele. Dar n'apucai să distrug pe al doilea, cînd se arătă bunicul, se urcă pe prichiciu și întrebă:

— Cine ți-a dat voie să iai calendarul?

Observînd pătrățelele de hîrtie, împrăștiate pe scînduri, bunicul începu să le apuce, le apropia de obraz, le arunca, din nou le lua. O falcă i se strîmbă, barba îi juca, bunicul sufla așa de tare, încît hîrtiuțele zburau.

— Ce-ai făcut? — strigă în sfîrșit și mă zmunci de picior spre el, mă întoarse în aer; bunica mă prinse în mîni, iar bunicul ne izbea cu pumnul, pe ea, pe mine, și țipa:

— Te omo-or!

Apăru mama; eu mă pomenii în colț, lîngă sobă, iar ea, îngrădindu-mă, prinzînd și respingînd mînile bunicului, care zburau pe dinaintea obrazului ei, zicea:

— Ce sălbătăcie e asta? Vino-ți în fire!...

Bunicul se prăbuşi pe bancă, subt fereastră, urlînd:

— M'aţi omorît! Toţi sînteţi contra mea, toţi!

— Cum nu ţi-i ruşine? — suna surd vocea mamei. — Ce te tot prefaci mereu?

Bunicul urla, lovea cu picioarele în bancă, barba lui privea, caraghioasă, în tavan, iar ochii îi erau închişi. Mie de asemenea mi se părea că i-i ruşine de mama, că de bună seamă se preface, de aceia a şi închis ochii.

— Am să le lipesc cu cleiu pe o bucată de madepolon, are să fie încă mai bine, — zicea mama, examinînd bucăţile şi foile. — Nu vezi? Totu-i învechit, se desface...

Vorbea cu el ca cu mine, cînd nu înţelegeam ceva în timpul lecţiilor; şi deodată bunicul se sculă, îşi aranjă liniştit cămaşa, vesta, scuipă şi zice:

— Să mi le înclei chiar azi. Ţi le aduc îndată şi celelalte foi...

Plecă spre uşă, dar lîngă prag se întoarse, arătînd spre mine cu degetul strîmb:

— Iar ăsta trebuie bătut cu vergi!

— I se cuvine, — conveni mama, aplecîndu-se spre mine. — De ce ai făcut aşa?

— Am făcut înadins. Să nu bată pe bunica, că-i mai tai şi barba...

Bătrîna, care-şi scotea bluza sfîşiată, rosti cu mustrare, clătinînd din cap:

— Ai tăcut, cum ai făgăduit!

Şi scuipă în duşamele.

— Umflaţi-s'ar limba, să n'o mai poţi mişca, să nu mai vorbeşti!

Mama se uita la ea, se plimba prin bucătărie, se apropie din nou de mine.

— Cînd a bătut-o?

— Şi tu, Varvaro, ar trebui să-ţi fie ruşine, zău, să întrebi despre astea. Treaba ta? — zise bunica, supărată.

Mama o îmbrățișă.

— Ah, mamașa, scumpa mea...

— Lasă-mă în pace! Auzi...

Se uitară una la alta și tăcură; se despărțiră. In tindă tropăia bunicul.

Chiar din prima zi a sosirii, mama se împrietenise cu chiriașa cea veselă, nevasta militarului, și aproape în fiecare seară se ducea în partea din față a casei, unde venea lume dela Betleng, — cucoane frumoase, ofițeri. Bunicului lucrul ăsta nu-i plăcea. Nu odată, șezînd în bucătărie la masă, amenința cu lingura și bombănea:

— Afurisiții, iar s'au adunat! Acuma pînă dimineață nu te mai odihnești!

Incurînd rugă pe chiriași să golească apartamentul, iar cînd aceștia plecară, aduse nu știu de unde, două care cu mobilier de tot felul, l-a aranjat în odăile din față și le-a încuiat cu un lacăt mare, atîrnat.

— Nouă nu ne trebuie chiriași, eu singur am să primesc musafiri!

Și iată că, sărbătorile, începură să se arate musafiri: venea vara bunicăi, Matriona Ivanovna, o spălătoreasă cu nas mare și gălăgioasă, în rochie de mătasă cu dungi și o bonetă aurie, și cu ea fiii: Vasilii, — desenator, cu părul lung, — o fire bună și veselă, — în întregime îmbrăcat în gris; împestrițatul Victor, cu cap de cal, fața îngustă, stropit de pistrui. Incă din tindă, lăsîndu-și galoșii, cînta pițigăiat, ca Petrușca:

— Andrei — papa, Andrei — papa...

Asta mă mira grozav și mă speria.

Venea unchiul Iacov cu ghitara, aducea cu dînsul pe strîmbul și chelul meșter-ciasornicar, într'un surtuc negru și lung, om liniștit și tăcut, sămănînd cu un călugăr. Acesta se așeza totdeauna în vre-un colț, lăsa capul într'o parte și zîmbea, spri-

jinindu-l ciudat cu degetul înfipt în bărbia roşie, desfăcută în două.

Era om cam întunecat, singurul lui ochiu privea pe toţi deosebit de fix, vorbea puţin şi adesea repeta aceleaşi cuvinte:

— Nu vă osteniţi, tot una...

Cînd îl văzui pentru întîia dată, imediat mi-adusei aminte cum odată, de mult, încă pe cînd stăteam noi pe strada Nouă, în dosul porţii cu zgomot şi larmă bătea dărăbana: pe stradă, dela temniţă spre piaţă mergea o căruţă neagră şi înaltă, înconjurată de soldaţi şi de mulţime, şi în ea, pe o bancă, un om într'o şapcă mică şi rotundă de postav, în lanţuri. Pe gît îi era atîrnată o scîndură neagră cu o inscripţie mare cu cuvinte albe: omul lăsase capul în jos, parcă ar fi citit inscripţia, şi se clătina întreg, sunînd din lanţuri. Şi cînd mama zise meşterului ciasornicar:

— Iaca fiul meu, — mă dădui cu spaimă îndărăt, ascunzînd mînile.

— Nu vă osteniţi,—zise musafirul, trecîndu-şi cu un aer fioros, toată gura spre urechea dreaptă, mă apucă de cingătoare, mă trase spre el, mă învîrti împrejur iute şi uşor şi-mi dădu drumul, aprobînd:

— Da, un băiat voinic.

Mă băgai într'un ungher, într'un fotoliu de piele, atît de mare, încît se putea sta în el şi culcat, — bunicul întotdeauna se lăuda, numindu-l fotoliul prinţului Gruzinschii, — mă băgai şi mă uitam cît de plicticos se veselesc cei mari, cît de des şi de bănuitor se schimbă faţa meşterului ciasornicar. Era o faţă grăsoasă şi lichidă, care se topea şi plutea; cînd omul zîmbea, buzele lui groase o luau spre partea dreaptă a obrazului, şi micul nas o lua şi el, ca o plăcintă mică pe o farfurie. Ciudat se mişcau urechile mari şi clăpăuge, cînd ridicîndu-se împreună cu sprînceana ochiului sănătos, cînd lăsîndu-se spre umerii obrazului. Mi se

părea că, dacă ar vrea, ar putea să-şi acopere cu ele nasul ca cu palmele. Uneori, oftînd, scotea o limbă întunecată şi rotundă ca un pilug şi, făcînd cu ea, cu îndemînare, un cerc regulat, îşi netezea buzele groase şi umede. Nu că erau aşa de caraghioase toate astea, dar te puneau în mirare, făcîndu-te să-l urmăreşti necontenit.

Beau ciaiu cu rom, care avea un miros de ciapă coaptă; beau lichioruri de ale bunicăi, unul galbăn ca aurul, altul negru ca păcura, altul verde. Mîncau coraslă îngroşată, plăcintele cu unt, cu mac şi cu miere, se umflau şi lăudau pe bunica. După ce se săturau, se aşezau ceremonios pe scaune, roşi şi umflaţi, şi rugau alene pe unchiul Iacov să cînte ceva.

Unchiul se apleca deasupra ghitarei şi drăngănea, acompaniindu-se cu o voce neplăcută şi plicticoasă:

Am trăit cum am putut
Am făcut zgomot prin tot tîrgul,
Am povestit totul cu amănunte
Cucoanei din Cazan...

Mie cîntecul ăsta mi se părea foarte trist, iar bunica zicea:

— Tu, Iaşca, mai bine ai cînta altceva, un cîntec adevărat. A? Ţii minte, Motrea, ce cîntece se cîntau înainte?

Indreptîndu-şi rochia zgomotoasă, spălătoreasa zicea cu autoritate:

— Azi, draga mea, e altă modă...

Unchiul se uita la bunica, strîngînd din ochi, parcă ar fi fost foarte departe, şi continua să arunce sunete jalnice, vorbe plicticoase.

Bunicul vorbea misterios cu meşterul ciasornicar, arătîndu-i ceva pe degete, iar acela, ridicînd sprîncenele, se uita înspre mama, dădea din cap, şi figura lui uleioasă juca, asemănătoare unei ape în mişcare.

Mama întotdeauna şedea între Sergheevi, vorbind mult şi serios cu Vasilii, care zicea oftînd:

— Da-a, la lucrul ăsta ar trebui să ne gîndim...

Iar Victor zîmbea, sătul, îşi tîrşea picioarele şi deodată începea să cînte cu voce piţigăiată:

— Andrei-papă, Andrei-papă...

Toţi se uitau la el, tăcuţi, miraţi, iar spălătoreasa explica cu ton grav:

— Astea dela chiatru le-a luat, aşa se cîntă acolo...

Au fost vro două, sau trei serate de astea, neuitate prin apăsătoarea lor plictiseală, apoi meşterul ciasornicar se arătă ziua, într'o duminică, îndată după liturghie. Eu şedeam în odaia mamei, ajutînd-o să desfacă o cusătură veche, lucrată cu perle, cînd pe neaşteptate se deschise uşa, bunica băgă în odaie faţa speriată şi dispăru îndată, strigînd tare:

— Varea, a sosit!

Mama nici nu se mişcă, nu tresări, iar uşa din nou se deschise, în prag se arătă bunicul şi zise solemn:

— Imbracă-te, Varea, vino!

Fără să se scoale, fără să se uite la el, mama întrebă:

— Unde?

— Vino cu Dumnezeu! Nu discuta. E un om liniştit, meşter în ramura lui şi pentru Lexei un bun tată...

Bunicul vorbea neobişnuit de grav şi-şi tot netezea coastele cu palmele, coatele îi tresăreau, îndoindu-se spre spate, iar mînile parcă ar fi vrut să se întindă înainte, şi el parcă se împotrivea.

Mama îl întrerupse liniştit.

— Iţi spun că asta n'are să fie!...

Bunicul păşi în spre ea, întinzînd mînile, parcă ar fi orbit, aplecîndu-se, zburlindu-se, şi rosti răguşit:

— Vino, altfel te duc! De cozi...

— Ai să mă duci? — întrebă mama, sculîndu-se. Faţa i se înălbise, ochii i se strîmtaseră, amenin-ţători; începu să-şi scoată iute bluza, fusta şi, rămînînd numai în cămaşă, se apropie de bunic.— Du-mă!

Bunicul arătă dinţii, amenin-ţînd-o cu pumnul.

— Varvara, îmbracă-te!

Mama îl dădu la o parte cu mîna, atinse clanţa uşii:

— Hai, mergem!

— Te blăstăm! — rosti bunicul în şoaptă.

— Nu mă tem. Ei?...

Deschise uşa, dar bunicul o înhăţă cu mînile de poala cămăşii, căzu în genunchi şi şopti:

— Varvara, diavole, ai să te prăpădeşti! Nu mă face de ruşine!

Şi începu să se bocească încet, jalnic:

— Ma-amă, ma-amă...

Bunica apucase să îngrădească drumul mamei, făcînd la ea cu mînile, ca la o găină, o împinse în uşă şi începu să bombănească printre dinţi:

— Varea, nebuno, ce faci? Fugi, neruşinato!

Impingînd-o în odaie, închise uşa cu un cîrlig şi se aplecă spre bunic, cu o mînă ridicîndu-l, cu alta amenin-ţîndu-l.

— U-uf, drac bătrîn şi nebun!

Il aşează pe divan; el se lăsa ca o păpuşă de petici, deschise gura şi începu să scuture din cap; bunica strigă mamei:

— Imbracă-te, tu!

Mama, ridicînd rochia depe duşamele, zise:

— Eu nu merg la el, — n'auziţi?

Bunica mă goni depe divan.

— Adu un ulcior de apă, mai iute!

Rostea încet, aproape în şoaptă, liniştit şi po-runcitor. Eu eşii în tindă. In partea de dinainte a casei tropăiau măsurat nişte paşi grei, iar în odaia mamei se auzi vocea ei bărbătoasă.

— Mîne plec!

Intrai în bucătărie, mă așezai lîngă fereastră, ca în vis.

Gemea și plîngea bunicul, bombănea bunica, apoi se trînti o ușă, urmă liniște și o clipă de groază. Aducîndu-mi aminte la ce-am fost trimis, luai apă în ulciorul de alamă, eșii în tindă: din jumătatea de dinainte a casei apăru meșterul ciasornicar, aplecând capul, netezindu-și cu mîna căciula de blană și tușind. Bunica, apăsîndu-și mîna pe pîntece, i se închina dela spate și zicea încet:

— Știți și singuri, dragostea cu sila nu merge.

Omul se poticni de pragul ușii și eși afară, iar bunica își făcu cruce și începu să se cutremure toată, parcă de plîns tăcut, parcă de rîs.

— Ce-i cu tine? — întrebai, alergînd la ea.

Imi luă ulciorul, udîndu-mi picioarele și strigînd:

— Unde ai fost tu după apă? Inchide ușa!

Și plecă în odaia mamei, iar eu — din nou la bucătărie, ca să ascult cum oftează ei alături, gem și bombănesc, parcă ar fi mutat dintr'un loc în altul niște greutăți prea mari.

Ziua era luminoasă; în două ferestre prin geamurile înghețate priveau razele piezișe ale soarelui de iarnă; pe masa aranjată pentru dejun, lucea spălăcit vesela de cositor, o sticlă cu cvas roșiatec și alta cu un rachiu verde-întunecat al bunicului, făcut cu flori de betonie și sunătoare. Prin petele desghețate ale ferestrelor se vedea zăpada orbitor de strălucitoare, depe acoperișuri, scînteia căciulițele argintate de pe stîlpii zaplazului și pe cotineața paserilor. Pe ramele ferestrelor, în coliviile pătrunse de soare jucau păserelele mele: ciripeau scatii veseli și domesticiți, scîrțîiau bot-groșii, se întrecea pe el însuși stiglețul. Dar ziua aceasta, veselă, argintată și plină de zvon, nu mă bucura, era o zi uricioasă, totul era uricios. Imi venea să dau drumul păserelelor, începui să ridic coliviile,

cînd intră deodată bunica, lovindu-se cu mînile peste şolduri, şi se aruncă spre cuptor, ocărînd:

— Ah, afurisiţii, lua-v'ar... Bătrînă şi proastă ce sînt!...

Scoase din cuptor un pirog, îl bocăni cu degetul pe coajă şi scuipă jos, înfuriată.

— Uite cum s'a uscat! L-am încălzit de l-am prăpădit! Crăpare-aţi cu toţii, demoni ce sînteţi! Ce holbi ochii ca o bufniţă? Imi vine să vă trîntesc pe toţi, ca pe nişte oale vechi!

Şi umflîndu-şi faţa, întorcînd pirogul depe o parte pe alta, bocănind cu degetele pe coaja uscată, începu să plîngă; lacrămi mari căzeau pe coaja pirogului.

In bucătărie intră bunicul şi cu mama; bunica aruncă pirogul pe masă cu atîta putere, încît zăngăniră farfuriile.

— Uite ce-a eşit din pricina voastră, fi-v'ar...

Mama, veselă şi liniştită, o îmbrăţişă, şfătuind-o să nu se amărască; bunicul, stors, obosit, se aşează la masă şi, legîndu-şi de gît şervetul, bombănea, mijindu-i de soare ochii înroşiţi.

— Lasă, nu-i nimic, am mîncat şi pirogi buni. Dumnezeu e cam zgîrcit, pentru ani plăteşte cu minute. Procente nu recunoaşte. Şezi, Varea, las că-i bine!

Parcă era nebun, tot timpul mesei a vorbit numai de Dumnezeu, despre nelegiuitul Achab, despre greaua soartă de a fi tată. Bunica îl oprea, supărată.

— Taci şi mănîncă!

Mama glumea, scăpărînd din ochii ei luminoşi.

— Ce, te-ai speriat adineaori? — mă întrebă, atingîndu-mă cu cotul.

— Nu, atunci nu mă prea speriasem, dar mă încurcasem, nu înţelegeam.

Mîncarăm ca întotdeauna, sărbătorile, obositor de mult, şi se părea că nu mai sînt oamenii aceia

care, acum o jumătate de cias, strigau unul la altul, gata să se bată, fierbeau de mînie, de lacrămi şi hohote.

Parcă nu-mi mai venea să cred că toate astea le fac serios, şi că lor nu li-i greu să plîngă. Şi lacrămile şi tristeţele lor şi toate torturile reciproce, aprinzîndu-se adesea deodată, stingîndu-se deodată, îmi deveniră familiare, mă turburau tot mai puţin, îmi atingeau inima tot mai rar.

Tîrziu mai apoi am înţeles că lor, din pricina sărăciei şi lipsurilor vieţii, în general le place să se distreze cu amărăciunile, se joacă cu ele ca copiii, şi rareori se ruşinează că sunt nenorociţi. In nesfîrşita proză a vieţii e o sărbătoare şi durerea, e o distracţie şi incendiul; pe o faţă ştearsă e podoabă şi o zgîriitură...

XI.

După istoria asta mama prinse la putere, ridică fruntea şi deveni stăpînă în casă, iar bunicul se micşură, rămase îngîndurat, liniştit, de nerecunoscut.

Bunicul aproape nu mai eşea, mereu şedea singur în cerdac, citind o carte misterioasă: „Memoriile tatălui meu". Cartea asta o ţinea într'un cufăr, subt lacăt, şi nu odată am băgat de seamă că, înainte de a o scoate, bunicul îşi spăla mînile. Era micuţă, groasă, într'o legătură de piele cărămizie; pe foaia albastră, dinaintea titlului figura inscripţia împodobită, făcută cu nişte cerneală de mult spălăcită:

„Onoratului Vasili Caşirin drept mulţumire, spre veşnică amintire". Un nume foarte ciudat era iscălit. iar parafa înfăţişea o pasere în zbor. După ce deschidea cu băgare de seamă tartajul greu al legăturii, bunicul punea ochelarii cu montură de argint şi, privind inscripţia, mişca mult timp din

nas, potrivind ochelarii. Nu odată l-am întrebat, ce fel de carte e; cu gravitate îmi răspundea:

— Tu n'ai nevoie să știi. Mai așteaptă: dacă mor, ți-o las ție, îți las și blana de enot.

Incepu să vorbească cu mama mai cu blîndețe și mai puțin, asculta vorba ei cu luareaminte, lucind din ochi ca Moș-Piotr, bîiguia, dînd din mînă.

In cufere avea o mulțime de costume ciudate: fuste de mătasă, paltoane de atlas, rochii lungi de mătasă, brodate cu argint, peruci și diademe împodobite cu perle, șaluri și dantele de culori vii, salbe grele de Mordva, coliere de pietre colorate. Toate astea le aduna cu brațele în odaia mamei, le așeza pe scaune, pe mese. Mama le admira, iar el zicea:

— Pe vremea noastră îmbrăcămintea era mai frumoasă și mai bogată, decît azi! Imbrăcămintea mai scumpă, dar trăiau mai simplu, mai bine. Au trecut vremurile, nu se mai întorc! Hai, potrivește-le, gătește-te!...

Intr'o zi mama plecă în odaia vecină și apăru de acolo îmbrăcată într'un sarafan albastru, cusut cu aur, și în diademă de perle. Inchinîndu-se adînc bunicului, întrebă:

— E bine, stăpîne — tată?

Bunicul hrechi, se lumină, nu știu cum, întreg, se învîrti în jurul mamei, mișcînd degetele, și zise încet, ca prin vis:

— Eh, Variușa, să ai tu bani mai mulți și niște oameni mai detreabă în jurul tău...

Mama stătea acuma în două odăii ale părții de dinainte a casei, la ea adesea veneau musafiri; mai des decît alții, frații Maximovi: Piotr, un om puternic și frumos, ofițer, cu o mare barbă blondă și ochi albaștri, — tocmai acela, față de care m'a bătut cu vergi bunicul, pentrucă scuipasem pe boierul cel bătrîn; Evghenii, tot înalt, cu picioarele subțiri, palid, cu o barbă neagră, ascuțită. Ochii lui

mari semănau cu niște prune, se îmbrăca în mundir verde cu nasturi și monograme de aur pe umerii înguști. Acesta mereu și cu îndemănare zmucea din cap, aruncînd depe fruntea înaltă și netedă, părul ondulat și des, zîmbea cu indulgență și întotdeauna povestea ceva cu o voce puțin înfundată, începînd cu vorbe insinuante:

— Vedeți, după cum mi se pare mie...

Mama îl asculta zîmbind și adesea îl întrerupea:

— Ești un copil, Evghenii Vasilievici, scuză-mă...

Ofițerul, lovindu-se cu palma peste genunchi, striga:

— Anume copil...

Vesele și zgomotoase trecură sărbătorile crăciunului, la mama aproape în fiecare seară veneau oameni deghizați, se deghiza și ca — întotdeauna mai bine decît toți — și pleca cu musafirii.

De fiecare dată, cînd pleca ea cu grămada împestrițată de musafiri, casa parcă se prăbușea subt pămînt, peste tot locul se statornicea o liniște amenințătoare și apăsătoare. Ca o gîscă bătrînă plutea bunica prin odăi, punînd totul în ordine; bunicul stătea, lipindu-se cu spinarea de pătratele calde ale sobei și vorbea cu el însuși...

— Ei, da, bine... Să vedem ce fum o să iasă...

După sărbători mama ne duse, pe mine și pe Saşa, fiul unchiului Mihail, la școală. Tatăl lui Saşa se însurase, maștera începu să urască pe fiul vitreg chiar din primele zile, începu să-l bată, și după stăruințele bunicăi, bunicul luase pe Saşa la el. Merserăm la școală vre-o lună de zile; din tot ce ni s'a predat acolo, țin minte numai că la întrebarea:

— Cum ți-i numele? — nu se poate răspunde simplu:

— Peşcov, ci trebuia să zici:

— Familia mea e Peşcov.

De asemenea nu se poate zice profesorului:

— Tu, dragă, nu striga, eu de tine nu mă tem...

Mie şcoala nu mi-a plăcut dela început, dincontra vărul meu la început era foarte mulţumit: uşor îşi găsi prieteni. Dar odată, în timpul lecţiei, adormi şi strigă deodată grozav în timpul somnului:

— Nu mai fa-ac!...

Fiind trezit, se ceru afară din clasă, fu luat în rîs în chip îngrozitor, şi chiar a doua zi, pe cînd noi, mergînd la şcoală, ne coboram în rîpa de lîngă piaţa Fînăriei, Saşa zise, oprindu-se:

— Tu du-te, că eu nu merg. Mai bine mă plimb.

Se cinchi jos, îngropă cu grijă, în zăpadă, legăturica cu cărţi şi plecă. Era o luminoasă zi de Ianuarie, pretutindeni scînteia soarele argintiu; îl invidiam grozav pe văru-meu, dar cu inima în dinţi plecai la învăţătură, — nu vroiam să amărăsc pe mama. Cărţile îngropate de Saşa, se înţelege, se pierdură, şi a doua zi băiatul avea şi un motiv legim să nu vie la şcoală, iar a treia zi purtarea lui ajunse la ştirea bunicului...

Ne chemară la judecată: în bucătărie, la masă, şedea bunicul, bunica, mama, şi ne puneau întrebări. Mi-aduc aminte cît de curagios răspundea Saşa la întrebările bunicului.

— Cum de nu nemereşti tu la şcoală?

Saşa, uitîndu-se drept în ochii bunicului cu ochii săi blînzi, răspundea fără grabă:

— Am uitat unde-i.

— Ai uitat?

— Da. Am căutat, am căutat...

— Să te fi dus după Lexei, el ţine minte!

— L-am pierdut!

— Pe Lexei?

— Da.

— Ei, cum aşa?

Saşa se gîndi şi răspunse oftînd:

Era viscol, nu se vedea nimic.

Toți începură să rîdă: timpul fusese liniștit, senin. Saşa zîmbi şi el cu oarecare sfială, iar bunicul zîmbea răutăcios, viclean, arătîndu-şi dinții:

— Să te fi ținut de mîna lui, de brîu...

— Mă țineam, dar m'a zmuls vîntul, — explică Saşa.

Vorbea alene, fără nădejde, mie îmi venea rău să ascult această minciună zadarnică şi neîndemănatecă şi mă miram foarte mult de încăpățînarea lui.

Ne traseră bătaie cu vergi şi ne tocmiră un conducător, fost pompier, un bătrîn cu o mînă ruptă: acesta trebuia să bage de seamă, ca Saşa să nu cîrnească din drumul științii. Dar zadarnic: chiar a doua zi vărul meu, ajungînd la rîpă, se aplecă deodată, scoase din picioare o cizmă şi o azvîrli cît colo, scoase pe cealaltă şi o aruncă în altă direcție, apoi numai în ciorapi începu să alerge prin piață. Bătrînul numai ofta şi n'avea curagiul să caute cizmele; apoi, temîndu-se să nu ne piardă, mă conduse acasă numai pe mine.

Toată ziua au cutreerat tîrgul bunicul, bunica şi mama, căutînd pe fugar, şi numai spre seară îl găsiră lîngă mînăstire, în ciainăria lui Circov, unde Saşa înveselea publicul cu dansul. L-au adus acasă şi nici nu l-au mai bătut, speriați de tăcerea lui încăpățînată; el stătea culcat cu mine în polate, cu picioarele în sus, hîrşcăind cu ele pe tavan, şi vorbea încet:

— Maştera nu mă iubeşte, tata de asemenea şi nici bunicul: ce să mai trăiesc cu ei? Am să întreb mai bine pe bunica, unde stau hăiducii, şi mă duc la ei; atunci o să aflați cu toții... Fugim împreună?

Eu nu puteam să fug cu el: pe atunci eu aveam o problemă a mea, — hotărîsem să deviu ofițer, cu o barbă mare şi blondă, iar pentru asta trebuia învățătură. După ce îi povestii planul, vărul meu se gîndi puțin şi mă aprobă.

— E bună şi asta. Cînd îi ajunge tu ofiţer, eu am să fiu demult ataman, şi tu o să trebuiască să mă prinzi, şi unul din noi va trebui să-l omoare pe celălalt, ca prizonier... Eu pe tine n'am să te omor.

— Şi eu pe tine tot aşa.

Hotărîrea rămase aşa.

Veni bunica, se urcă pe cuptor şi, uitîndu-se spre noi, începu să vorbească:

— Ce, şoriceilor? E-e-eh! Orfanilor...

După ce ne mai jeli soarta, începu să înjure pe maştera lui Saşa, — pe groasa mătuşa Nadejda, fiica unui proprietar de ciainărie; apoi în general pe toate maşterele, pe toţi taţii vitregi, şi cu ocazia asta povesti cum înţeleptul Iona pusnicul, fiind copil, se judecă cu mama sa vitregă la judecata lui Dumnezeu. Pe tatăl lui, de felul lui din Uglici, pescar pe Lacul-Alb:

L-a dat gata tînăra femee,
L-a îmbătat cu bragă tare
Şi încă cu buruiene dătătoare de somn.
L-a pus, adormindu-l,
Intr'o barcă de stejar, ca într'un sicriu îngust,
Şi luă vîslă de arţar,
Singură vîsli pînă la mijlocul lacului.
Spre acele adîncimi întunecoase
Spre nerușinata faptă vrăjitorească.
Acolo se aplecă, se clătină.
Răsturnă zgripţuroaica luntrea cea uşoară,
Mujicul se duse la fund ca ancora,
Iar ea înotă îndată la mal.
Ajunse, căzu la pămînt
Şi începu să plîngă plînsete muiereşti,
Incepu să spuie amaru-i minciunos.
Oamenii buni o crezură,
Impreună cu ea amarnic plîngeau:
Vai ţie, tînără văduvă,
Mare e amarul tău femeesc!

Şi viaţa noastră e în mîna lui Dumnezeu,
Şi moartea de Dumnezeu ni se trimite!
Numai fiul vitreg Ionîşco
Nu crezu lacrămilor maşterei,
Ii puse mîna la inimă,
Ii vorbi cu voce blîndă:
— Tu, maşteră, soarta mea,
— Tu, şireată pasere de noapte,
Nu cred eu lacrămilor tale,
Prea bucuroasă ţi se bate inima!
Dar ia să întrebăm noi pe Dumnezeu,
Toate Sfintele puteri cereşti!
Las să ia cineva un cuţit,
Să-l arunce în cerul limpede:
Dacă ai tu dreptate — cuţitul meu mă va ucide pe mine,
Dacă am eu — va cădea pestte tine.
Se uită la el maştera,
Un foc rău se aprinse în ochii ei,
Puternică se ridică în picioare,
Incepu să se certe cu Iona:
Tu, fiinţă fără judecată,
Stîrpitură şi gunoiu,
Ce ai născocit?
Cum rosteşti aşa vorbe?
Se uitau la ei oamenii,
Văd o afacere încurcată!
Se mîhniră toţi, căzură pe gînduri,
Se sfătuiesc între ei.
Apoi eşi un pescar mai bătrîor,
Se închină în toate părţile,
Rosti vorbă hotărîtă:
— Ia daţi-mi mie, oameni buni,
In mîna dreaptă
Un cuţit de oţel,
Eu îl voiu arunca pînă în cer.
Las să cadă: cine-i vinovat, îl va găsi!
Dădură bătrînului în mînă un cuţit ascuţit.

Il aruncă bătrînul deasupra capului cărunt;
Ca o pasere zboară cuțitul în ceruri.
Așteaptă-așteaptă, nu mai cade.
Se uită oamenii în înălțimea de cristal,
Și-au luat căciulile, stau deși.
Toți tac, e mută și noaptea,
Și cuțitul din înălțime tot nu cade!
Se aprinseră pe lac zorile trandafirii,
Maștera se înroși, începu să rîdă.
Aici, ca o rîndunică, iute zboară cuțitul spre pămînt,
Nemeri drept în inima mașterii.
Căzură în genunchi oamenii buni,
Se rugară lui Dumnezeu Sfîntul:
Slavă Ție, Doamne, pentru dreptatea Ta!
Bătrînul pescar luă pe Ionîșco
Și-l duse într'un schit depărtat,
Depe luminoasa apă a Cherjenței,
Aproape de orașul nevăzut Chitej.

A doua zi mă trezii cu trupul acoperit în întregime de pete roșii, începu vărsatul. Mă așezară în cerdacul din dos, și mult timp am zăcut acolo orb, legat zdravăn de mîni și de picioare cu benți largi, suferind coșmaruri sălbatece, — de unul din ele eram să mor. Venea la mine numai bunica, ca să mă hrănească din lingură, ca pe un copil mic, să-mi povestească nesfîrșite povești, întotdeauna noi. Intr'o seară, pe cînd mă însănătoșeam și zăceam dezlegat, — numai degetele îmi erau legate în niște mănuși, ca să nu-mi pot zgîria fața, — bunica întîrzie, nu știu dece, sosirea la timpul obișnuit.

Asta mă neliniști, și deodată o văzui: stă în dosul ușii, pe podeaua prăfuită a cerdacului, cu fața în jos, cu brațele întinse; gîtul ei e pe jumătate tăiat, ca la Moș-Piotr; dintr'un colț, din întunerecul prăfuit, se apropie de ea o pisică mare, holbînd cu lăcomie ochii verzi.

Sării din așternut, spărsei cu picioarele și umerii amîndouă cercevelele ferestrei și mă aruncai afară, în mormanul de zăpadă. In acea seară la mama erau musafiri, nimeni n'a auzit cum spărgeam eu geamurile și frîngeam cercevelele. Stătui în zăpadă un răstimp destul de lung. Nu-mi rupsesem nimic, îmi scrintii numai un braț din umăr și mă tăiasem rău cu geamurile. Dar mi se luară picioarele și vre-o trei luni am zăcut, fără să mișc; zăceam și ascultam cum trăiește casa din ce în ce mai zgomotos, cum adeseori se izbeau ușii, tot mai multă lume umblă.

Hîrșcîiau pe acoperiș furtuni rele, în dosul ușii, în cerdac urla și vuia vîntul, cînta urît în coș; zdrăngăneau capacele dela sobă; ziua cîrîiau ciorile; în nopțile liniștite, din cîmpie venea urletul melancolic și tărăgănat al lupilor: subt această singură muzică îmi creștea inima. Apoi în fereastră începea să privească încet și sfios, dar mai cu drag în fiecare zi, sperioasa primăvară, cu ochiul lucios al soarelui de Martie; pe acoperiș, în cerdac începură să cînte, să urle pisicile; foșnetul primăverii pătrundea prin ferestre; se rupeau țurțurii de cristal, luneca depe culmea acoperișului zăpada topită; iar sunetul clopotelor deveni mai sonor decît iarna.

Venea bunica. Vorbele ei începură să miroase tot mai tare a rachiu; începu apoi să aducă cu ea un ciainic mare, alb, îl ascundea la mine, subt pat și zicea, făcînd din ochi:

— Tu, suflet de porumbel, bătrînului strigoiu să nu-i spui!

— Dar dece bei?

— S-st! Cînd îi fi mare, ai să afli...

După ce sugea din gura ciainicului, stergîndu-și buzele cu mîneca, zîmbea dulce și întreba:

— Și iaca așa, dragul meu, despre ce-ți vorbeam eu eri?

— Despre tata.

— Dar în ce loc m'am oprit?

li aduceam aminte, și atunci mult timp curgea ca un pîrîu vorba ei întocmită.

Incepu să-mi povestească și singură despre tata; vine odată trează, tristă și obosită și zice:

— Am văzut în vis pe tatăl tău, mergea parcă pe cîmp cu un bețișor de nuc în mînă, șuerînd din cînd în cînd, și în urma lui aleargă un cîne tărcat, scutură din limbă. Cam des a început să mi se arate în vis Macsim Savateici: se vede că nu-i liniștit sufletul neastîmpărat.

Cîteva seri dearîndul îmi povesti istoria tatei, tot așa de interesantă, ca și toate istorisirile ei: tata a fost fiu de soldat, care a ajuns pînă la gradul de ofițer, și a fost trimis în Siberia pentru cruzimi cu subalternii. Acolo, în Siberia, s'a născut și tatăl meu. Trăia rău, încă de mic copil a început să fugă de acasă. Odată bunicul s'a pus să-l caute prin pădure cu cînii, ca pe un epure; altă dată, prinzîndu-l, începu să-l bată așa, încît vecinii îi luară copilul și-l ascunseră.

— Pe cei mici totdeauna îi bat? — întrebai. Bunica răspunse liniștit:

— Totdeauna.

Mama tatălui meu a murit de tînără, iar cînd tata împlini nouă ani, muri și bunicul, pe tata l-a luat moșul, — tîmplar, — l-a înscris în breasla orașului Perm și începu să-l învețe meșteșugul său. Dar tata a fugit dela el, conducea orbi pela bîlciuri; la șaisprezece ani sosi la Nijini și începu să lucreze la un antreprenor — tîmplar, la vapoarele lui Colcin. La douăzeci de ani era un bun lucrător în abanoserie, bun tapițer-decorator. Atelierul, unde lucra el, era în rînd cu casa bunicului, pe strada Covalicha.

— Zaplazurile nu erau prea înalte, iar oamenii — vioi, — zicea bunica, rîzînd... Intr'o zi adunam, eu și cu Varea, niște zmeură în grădina noastră; numai iată pe tată-tău: țup peste zaplaz. Eu m'am

și speriat. Merge printre meri, voinic, așa, în cămașa albă, pantaloni de pluș, dar desculț, fără căciulă; părul lung și prins cu o panglică de piele. Cică a venit să ceară mîna fetei! Îl mai văzusem eu și mai înainte; trecea pe lîngă ferestre; de cîte ori îl vedeam, mă gîndeam: ce mai flăcău! Îl întreb, după ce s'a apropiat: „Dar ce umbli, voinice, așa, fără rost?“ Cade în genunchi: „Aculina Ivanovna, zice, eu iată-mă aici din tot sufletul, iată și Varea; ajută-ne pentru Dumnezeu, noi vrem să ne căsătorim“. Aici eu înțepenii, amuții. Mă uit: mumă-ta, hoața, stă ascunsă după un pom, roșie toată ca smeura, îi face semne, și — ochii plini de lacrămi... „A, spînzuraților, dar ce va să zică asta? Variușa, d'apoi n'ai înebunit tu? Și tu, voinice, nu te gîndești: nu ții prea sus?“ Doar bunicutău pe atunci era bogat, copiii încă nu erau despărțiți, avea patru perechi de case, avea și bani, era în cinste, cu puțin înainte de întîmplarea asta îi dăduseră pălărie cu galoane și mundir, fiindcă zece ani a fost în țeh ca mai mare peste corporație. Era mîndru pe atunci! Le vorbesc cum trebuie, dar tremur de frică; mi-i și milă: se întunecaseră amîndoi. Atunci tată-tău a zis: eu, zice, știu că Vasilii Vasilievici nu-mi dă pe Varea de bună voie, atunci am s'o fur; tu numai să ne ajuți: cică să-i ajut eu! Rădicai chiar mîna să-l lovesc, dar el nici nu se sinchizește: dă și cu piatra, zice, numai ajută-ne, eu tot n'am să mă las! Acuma și Varea se apropie de el, îi pune mîna pe umăr și, nici una-nici două, noi — zice — demult sîntem căsătoriți, încă din Maiu, trebuie numai să ne cununăm. Eu — să pleznesc de rîs. Doa-oamne!

Bunica începu să rîdă, cutremurîndu-se din tot trupul, apoi trase tabac, își șterse lacrămile și continuă oftînd, ușurată.

— Tu încă nu poți să înțelegi, ce-i asta: să te însori, și ce va să zică — să te cununi; numai că-i

mare bucluc, dacă o fată face copil, fără să fie cununată. S'o ţii minte asta, şi cînd îi creşte mare, să nu îndemni fetele la aşa treabă, ai să faci mare păcat, fata are să fie nenorocită; şi rămîne nelegitim şi copilul; caută, nu uita! In viaţă să ai milă de femei, iubeşte-le din inimă, nu pentru ticăloşii. Iţi dau sfat frumos!

Se opri pe gînduri, legănîndu-se pe scaun; apoi începu din nou, tresărind:

— Ei, ce eram să fac? Lui Maxim — peste cap; pe Varvara — de coadă! Dar el îmi vorbi cuminte: cu bătaia nu dregi lucrurile! Şi ea tot aşa: dumneata mai întăiu, — zice, — să te gîndeşti ce-i de făcut. Bătaia — mai apoi! Il întreb: bani ai? Aveam, — zice, — dar am cumpărat cu ei Varei un inel. — Cîţi aveai, — zic, trei ruble? — Nu, — zice, — aproape o sută. — Dar pe acea vreme banii erau scumpi, lucrurile eftine. Mă uit la ei, la mama ta cu tată-tău: ce copii, îmi zic, ce proşti! Mama ta zice: eu inelul, zice, l-am ascuns subt duşamea, ca să nu-l vedeţi, se poate scoate! Copii şi pace! Cu toate astea, într'un fel, sau altul, am hotărît să se cunune peste o săptămînă, şi eu să mă înţeleg cu popa. Urlam, de nu mai puteam, inima mi se bătea întruna, mă temeam de bunicutău, mi-era grijă şi de Varea. Dar de rău — de bine o puserăm la cale...

— Numai că avea tată-tău un duşman, — o calfă, un om rău. Pricepuse de mult totul şi ne tot pîndea. Bun. Imbrac eu singura mea fiică cu ce aveam mai bun; o scot pe poartă, iar după colţ stătea troica... Se aşezară ei, Maxim şueră, s'au dus! Merg acasă lăcrămînd, numai iată că mă întîlneşte omul acela şi zice, ticălosul: eu, zice, sînt om bun, soartei nu mă împotrivesc, numai că tu, Aculina Ivanovna, zice, să-mi dai pentru asta cincizeci de ruble! Dar eu bani n'am, nu ţineam la bani, nu-i adunam. Din prostie i-o şi spusei:

n'am bani și nu dau! Tu, zice, făgăduiește-mi! Cum să făgăduesc, de unde apoi să-i iau? E-e, zice, dar ți-i greu să furi dela un bărbat bogat? Eu, proasta, să fi stat de vorbă cu el, să-l fi reținut: îl scuipai în ochi și plecai! El se grăbi înaintea mea acasă și — gata scandalul!

Inchizînd ochii, bunica urmează zîmbind:

— Mi-i groază azi să-mi aduc aminte, așa îndrăzneală. Unde începu bunicu-tău să urle — fiară adevărată. Mai înainte se lăuda, cînd se uita la Varea: o dau după un domn! Acuma — iată-ți boierul, iată-ți domnul! Preasfînta Născătoare știe mai bine decît noi pe cine cu cine să unească. Se frămîntă bunicu-tău prin curte, parcă ar fi luat foc, chiamă pe Iacov și pe Michail, ia calfa și pe Clim vizitiul. Mă uit: drept armă, pune mîna pe o bucată de fier, legat cu o curea. Michail înhață pușca. Aveam niște cai buni de tot, iuți, o trăsurică ușoară — îl ajung, zic! Aici mă povățui și pe mine îngerul, — păzitorul Varei: găsii un cuțit și retezai puțin curelele dela hulube: se rup ele, zic, pe drum! Așa a și fost: pe drum o hulubă se întoarse, fu cît pe-aci să omoare pe bunicu-tău, pe Michail și pe Clim; s'au oprit. Apoi, cînd au ajuns la biserică, Varea și cu Maxim stăteau lîngă pridvor, cununați, slavă Domnului!

— Se repeziră ai noștri cu pumnii la Maxim. Ei, era zdravăn grozav, o putere rară. Aruncă jos pe Michail, îi scrinti o mînă; trînti și pe Clim; numai bunicul cu Iașca și cu calfa s'au temut să-l atingă.

— Nu-și pierdea mintea nici în mînie și zise bunicului: aruncă bomba, zice, n'o mai mătăhăi, sînt om pașnic; și ce-am luat, Dumnezeu mi-a dat; și nimeni, zice, nu mi-o poate lua. Dela tine mai mult nimic nu cer. Se dădură la o parte, se urcă bunicul în trăsură, strigă: acuma rămîi sănătoasă, Varvara, nu mai ești fiica mea, nu vreau să te mai

văd; vrei, trăiește; vrei — poți să și crăpi de foame! S'a întors, și unde începu să mă bată, să mă înjure! Eu numai icnesc și tac: toate au să treacă, zic, și ce o fi, o fi! Zice apoi: acuma, Aculina, să știi: nu mai ai fată, ține minte! Eu — cu gîndul meu: fă gură, îmi zic, roșcovane, mînia e ca ghiața, — ține pînă se încălzește!

Ascult cu luareaminte, cu lăcomie. Cîte ceva în povestirile ei mă miră: bunicul îmi înfățișea cununia mamei cu totul altfel; el ar fi fost încontra acestei căsătorii, după cununie n'a mai lăsat pe mama în casă, dar s'ar fi cununat ea nu în ascuns, și după povestirile lui, în biserică ar fi fost și el. Nu-mi vine s'o întreb, care din ei spune mai adevărat, fiindcă istorisirea bunicăi e mai frumoasă și-mi place mai mult. Cînd povestește bunica, tot timpul se leagănă, parcă ar merge cu o barcă. Dacă vorbește de ceva trist, sau grozav, atunci se clatină mai tare, întinzînd brațele înainte, parcă ar reține ceva în aer. Bunica adesea închide ochii, și în zbîrciturile obrajilor ei adesea se ascunde un zîmbet bun, iar sprîncenele dese abia-abia tremură. Uneori această bunătate oarbă și împăciuitoare îmi mișcă inima, dar uneori aș dori foarte mult s'o văd rostind vre-un cuvînt puternic, rostind cu răcnet.

— La început, vre-o două săptămîni nici nu știam măcar, unde-i Varea și Maxim, mai apoi a venit un băiețaș, vioiu, de mi-a spus. Aștept pînă Sîmbătă, mă fac că merg la vecernie și mă duc la ei. Stăteau departe, pe coborîșul Suchin, într'o aripă a casei; toată casa e ocupată de ateliere de tot felul. Noroiu, murdărie, zgomot, și ei — pace: parcă-s niște pisoi, veseli amîndoi, miorcăie și se joacă. Le adusei ce se putea: ciaiu, zahăr, crupe de tot felul, dulcețuri, făină, bureți uscați, bănișori, nu țin minte cîți, — i-am tot șterpelit dela bunic: doar cînd nu-i pentru tine, poți să și furi! Tată-tău de colo, nu vrea, se supăra: dar ce sîntem noi,

zice, cerşetori? La fel şi Variuşa— ah, la ce, mamaşa?... I-am mustrat eu bine: proştilor, zic, d'apoi eu cine sînt? Pentru tine, prostule, sînt mama dată de Dumnezeu, şi ţie, proasto, mama care te-a făcut! Cum să mă supăraţi voi aşa! Doar cînd ai supărat pe mama pe pămînt, în cer plînge cu amărăciune Maica Domnului! Ei, aici Maxim, unde mă ia în braţe şi unde începe să mă poarte, ba încă joacă cu mine prin odaie; era doar tare ca un urs! Şi Varea, fetiţa mamei, parcă-i o păuniţă: se laudă cu bărbatul ei ca cu o păpuşă nouă, şi tot îşi ia aere şi mereu aduce vorba la gospodărie, parcă ar fi chiar femee: să mori de rîs! Dar cînd aduse vatruştele[1]) la ciaiu — să-şi rupă dinţii un lup! Brînza se risipeşte ca rugumătura!...

— Aşa merse treaba mult timp; acuma erai pe cale să te naşti tu, şi bunicul tot tace! Incăpăţînat, strigoiul! Eu mă duceam pela ei pe ascuns; el, deşi ştia, se făcea că habar n'are. N'are voie în casă nimeni să vorbească despre Variuşa şi toţi tac; tac şi eu, dar ştiu bine: inima de tată n'o să tacă mult! Dar iată că a sosit ciasul sorocit: noapte, urlă furtuna, prin ferestre parcă ar năvăli urşii, cîntă coşurile; au scăpat de prin lanţuri toţi dracii; stăm culcaţi, eu şi cu bunicu-tău, nu ni-i somn... Eu de colo: rău de cel sărac în aşa noapte, zic; şi mai rău cui inima nu-i-i la loc! Deodată mă întreabă bătrînul: cum o mai duc ei? Aşa şi aşa, zic, bine. Eu, zice, despre cine am întrebat?

— Despre fiica noastră, Varvara, despre ginerele Maxim. — Dar cum te-ai priceput tu că despre ei? — Destul, tată, zic, cu prostiile, lasă jocul ăsta: cui îi foloseşte? Oftează... Ah, diavolilor, diavoli suri, ce sînteţi! Incepe apoi să întrebe:

---

1) Ceva analog cu brînzoaicele noastre. (N. tr.).

că ce face, mă rog, dobitocul ăsta așa de mare? Asta despre tată-tău. Adevărat că-i dobitoc? — E dobitoc, zic, cine nu vrea să muncească, care trăiește pe spinarea altora, — mai bine te-ai uita la Iacov și la Michailo, nu cumva trăiesc ca niște dobitoci? Cine muncește în casă, cine cîștigă? Tu. Dar ei, cu mult te ajută? Unde începe să mă înjure: că-s și proastă, și ticăloasă, și codoșcă, — nici nu mai știu cîte. Tac. Cum ai putut tu, zice, să fii prostită de un om cine știe de unde, de un străin? Tac și tac, și numai cînd se obosi, zic: „Să te fi dus, să vezi cum trăiesc! Trăiesc doar bine!" — „Prea multă cinste, zice, să vie ei". Nu mi-am mai stăpînit plînsul de bucurie, iar el părul din cap îmi desface, — îi plăcea să se joace cu părul meu, — bombănește: nu te zmiorcăi, proasto; ce crezi, zice, că eu n'am inimă?... Că mai înainte bunicu-tău era doar om foarte bun, dar de cînd a născocit că-i deștept, de atunci s'a și înrăit, s'a și prostit!

— Și așa, iată-i, pe tată-tău și cu mă-ta în duminica Floriilor, zdraveni amîndoi, frumoși, curați. Vine Maxim la bunicu-tău, — lui numai pînă în umăr, — vine și zice: „Pentru Dumnezeu, să nu crezi, Vasilii Vasilievici, că am venit la tine după zestre; nu, am venit să dau cinste tatălui femeei mele! I-a plăcut bunicului vorba asta, rîde. Destul, hoților, zice, veniți de stați la noi. Se încruntă Maxim: d'apoi asta, zice cum o vrea Varea; mie mi-i tot una. Și deodată începură a se ciocni, nu se înțeleg și pace! Îi fac eu lui tată-tău și semne din ochi, și cu piciorul pe subt masă, — ține una! Și avea niște ochii frumoși: veseli, limpezi; sprîncenele — negre. Uneori, cînd le împreuna, deodată i se ascundeau ochii, fața i se făcea ca de piatră, încăpățînată, și atunci nu mai asculta, atunci mă asculta numai pe mine. Eu îl iubeam mult mai mult, decît pe copiii mei, și el o știa, și de aceia

mă iubea. Se lipeşte aşa de mine, mă îmbrăţişează, ori mă ia în braţe, mă poartă prin odaie şi zice: eşti adevărata mea mamă, ca pămîntul, şi pe tine te iubesc mai mult, decît pe Varea! Şi mama ta era pe atunci o ştrengăroaică grozav de veselă; unde se arunca la el şi striga: cum poţi tu să rosteşti asemenea vorbe, păcătosule! Şi ne hărjoneam, ne jucam tustrei: bine trăiam, suflet de porumbel. Ştia să joace — mai rar! Cîntece ştia minunate, le luase depe la orbi: orbii doar cîntă — nu se mai află!

— S'au mutat în aripa casei, în grădină. Acolo te-ai şi născut tu. Vine tată-tău acasă, vii şi tu! Atîta bucurie, atîtea nebunii! Pe mamă — s'o înăbuşe cu dezmierdările, parcă cine ştie ce greutate ar fi să naşti un copil! Pe mine mă ridică pe umeri şi mă duce prin curte la bunic, să-i dea de ştire că i-a mai venit un nepot. Rîde şi bătrînul: eşti un adevărat diavol, zice, Maxim!

— Dar unchii tăi nu-l iubeau, — nu-i plăcea băutura, era ascuţit la limbă şi meşter la şotii: amarnic i le-au mai plătit! Odată, prin postul mare, începu să bată vîntul, şi deodată prin toată casa — cîntece, vuiet: toţi înlemniră, ce drăcie? Bătrînul se sperie cu totul, porunci să se aprindă peste tot locul candele, aleargă, strigă: trebuie făcut o sfeştanie! Şi deodată linişte: s'au speriat şi mai rău cu toţii. Unchiu-tău, Iacov, ghici: astea-s de ale lui Maxim, zice, fiţi siguri! Mai apoi ne spune şi singur: a aşezat în fereastra cea rotundă o mulţime de sticle, de sticluţe: le suflă vîntul în gîturi — cîntă şi ele, care mai de care cu altă voce... L-a şi ameninţat bunicul: Maxim, de nu te-ar întoarce şotiile astea din nou la Sibir!

— Odată era un ger grozav, şi începură să vie în oraş lupii depe cîmp: ba gîtuie un cîne, ba sparie vre-un cal, au mîncat pe paznicul beat, fu mult bucluc! Şi tată-tău numai ia puşca, încalţă

rachetele şi — la cîmp, noaptea! Te uiţi: aduce un lup, ba şi doi. Le ia pieile, le curăţă oasele capului, le pune ochi de sticlă — eşea minunat. Într'o seară iată că ese unchiu-tău Michail pînă în în curte, şi deodată — îndărăt, cu părul măciucă, cu ochi speriaţi, cu suflarea oprită, de nu poate rosti o vorbă. Îi lunecă pantalonii pe vine, se încurcă în ei, cade, şopteşte: un lup! Indată cu toţii, care cu ce-a putut, aleargă în tindă cu lumînare, se uită: de după scară de bună seamă un lup a scos capul! Dau să-l lovească, să-l împuşte — capul nici nu se sinchizeşte. Se uită ei: numai blana, capul — gol; picioarele de dinainte prinse de scară cu nişte cuie! Grozav s'a mai supărat atunci bunicu-tău pe Maxim. Ba a mai început să se ia după şotiile astea şi Iacov: Maxim făcea din carton un fel de cap, îi încleia nas, ochi, îi făcea gură, îi lipea cîlţi în loc de păr, apoi umbla cu Iacov pe uliţi, arăta mutrele astea pela ferestre. Lumea, se înţelege, se sparie, strigă. Nopţile plecau cu ciarşafuri, au speriat pe popa, a fugit popa la budca gardistului, s'a speriat şi gardistul, a început să strige caraul... Multe au tot născocit ei de astea, şi nu era chip să-i astîmperi. Le ziceam şi eu, le zicea şi Varea: lăsaţi, destul. Degeaba, Maxim rîde: e o curată plăcere, zice, să vezi cum se sparie lumea de un fleac, fug să-şi rupă gîtul. Poftim de vorbeşte cu el!...

— Din toate astea, cît pe-aci să-i vie şi moartea. Doar unchiu-tău Michail e ca două picături bunică-tău: supărăcios, suflet hain... Şi aşa, se gîndi să dea gata pe tată-tău. Se întorceau ei odată, pela începutul ernei, dela o petrecere: Maxim, unchii şi un cîntăreţ de biserică, — pe ăsta l-au şi tuns mai apoi, că a bătut pe un birjar, de l-a omorît. Veneau dinspre strada Rîpei, şi iată că-l zmomesc ei pe Maxim spre iazul lui Diuc: ca să se dea pe ghiaţă, aşa, în picioare, cum fac copiii. Îl zmun-

cesc şi-l împing în copcă, — ţi le-am mai povestit eu astea...

— Dece sînt aşa de răi unchii?

— Nu-s răi, — zise liniştit bunica, trăgînd tabac. — Sînt numai proşti, atîta. Mişca e şiret, dar prost. Iacov — aşa şi aşa: un fel de nerod... Cum ţi-am spus, îl împing în apă... Maxim eşi deasupra, se apucă cu mînile de marginea copcii. Ei dau să-l lovească peste mîni, i-au turtit cu totul degetele cu călcîile. Norocul lui că era treaz, iar ei beţi. Nu ştiu cum, cu ajutorul lui Dumnezeu, a întins picioarele subt ghiaţă, stă cu faţa afară, în mijlocul copcii, suflă... Nu l-au putut ajunge, i-au tot aruncat peste cap, bucăţi de ghiaţă şi au plecat: se îneacă el, zice, şi singur! Cînd colo — a scăpat şi — la poliţie. Poliţia — ici, lîngă piaţă. Il cunoştea şeful şi pe dînsul şi toată familia noastră, îl întreabă: cum s'a întîmplat?

Bunica îşi face cruce şi mulţumind lui Dumnezeu, urmează:

— Odihneşte, Doamne, pe Maxim Savateici cu drepţii Tăi, că e vrednic de mila Ta! La poliţie doar a tăinuit afacerea asta. Singur, zice, fiind beat, am nemerit la iaz şi-am dat în copcă! — Nu, — şeful de colo, — minţi, tu nu bei! In sfîrşit l-au frecat acolo, la poliţie, cu rachiu, l-au îmbrăcat în haine uscate, l-au învelit într'un cojoc şi l-au adus acasă. Cu el şeful şi încă doi. In timpul ăsta Iaşca şi cu Mişca încă n'apucaseră să se întoarcă acasă, cutreerau cîrciumele, — mai mare cinste pentru tată şi mamă! Ne uităm noi la Maxim: nu mai seamănă, faţa îi e vînătă; din degetele strivite îi curge sînge; pe tîmple parcă ar fi un strat de zăpadă, dar nu se topeşte: i-au încărunţit tîmplişoarele!

Ţipă Varvara ca o zmintită: ce-au făcut cu tine? Şeful de colo caută să miroase, întreabă... Mie îmi simte inima— e-eh, nu-i bine! Pun pe

Varea să ţie de vorbă pe şef, întreb încetişor pe Maxim: ce s'a întîmplat? Eşiţi în cale, — îmi şopteşte, — lui Iacov şi lui Michail, învăţaţi-i să spuie că s'au despărţit de mine pe strada Rîpei, că ei ar fi luat-o spre Pocrovschii şi că eu aş fi cîrnit spre hudiţa Torcatorilor. Nu vă încurcaţi, că o să fie bucluc cu poliţia. Eu — la bunic: du-te de ţine de vorbă pe şef, că eu es în poartă, să întîlnesc pe fiii noştri; şi-i spusei ce nenorocire a eşit. Se îmbracă bunicu-tău, tremură, băiguieşte: o ştiam, mă şi aşteptam! Minţea: nu ştia nimic. In sfîrşit îi întîmpin eu cu palme peste obraz. Mişa, de frică, deodată se trezi. Iacov, drăguţul mamei, abia întorcea limba, îngînă totuşi: nu ştiu, n'am văzut, ştie Michail, el îi mai mare! Liniştim noi de bine — de rău pe şef, — un domn foarte de treabă! — Oh, băgaţi de seamă, zice, de se întîmplă la voi ceva urît, eu am să ştiu a cui e vina! S'a dus cum a venit. Atunci bunicul se apropie de Maxim şi zice: îţi mulţumesc; un altul în locul tău n'ar fi făcut aşa, eu înţeleg! Şi ţie, fiica mea, îţi mulţumesc că ai adus în casa părintească, un om de treabă! Doar el, bătrînul, cînd vroia, vorbea frumos. Numai mai tîrziu, numai din prostie a început să-şi pună lacăt inimii. Rămaserăm tustrei, începu să plîngă Maxim Savvateici şi parcă să aiureze: dece mă urăsc, ce rău le-am făcut? Mamă, dece? Nu-mi zicea mamaşă, ci mamă, ca un copil mic, şi era de bună seamă după caracter, ca un copil. Dece? — întreba. Incep şi eu să url: ce-mi mai rămînea? Sînt doar copiii mei, mi-i milă. Mămică-ta şi-a zmuls toţi nasturii dela bluză, stă ciufulită, ca după o bătălie; urlă: să plecăm, Maxim! Fraţii ne sînt duşmani, mă tem de ei, plecăm! Caut eu s'o tistuesc: n'arunca gunoiu în cuptor, şi aşa ne ameţeşte mirosul... Trimite bunicul pe dobitoci, să-şi ceară ertare, Varea s'a năpustit asupra lui Mişa, pliosc peste obraz — iată toată erta-

rea. Tată-tău de acolo: cum așa, fraților? Doar puteați să mă lăsați ciung, ce lucrător eram să fiu eu fără mîni? De rău — de bine s'au împăcat. A mai zăcut tată-tău vre-o șeapte săptămîni, s'a tot tăvălit fără treabă. Stă, stă, și numai îl auzi: E-e, plecăm, mergi cu noi, mamă, prin alte tîrguri, e urît aici... Incurînd i-a căzut sorțul să plece în Astrahan: așteptau acolo, în vară, pe Țarul, și lui tată-tău i s'a poruncit să facă poarta de triumf. Au plecat cu cel dintîiu vapor. Parcă m'așî fi despărțit de suflet, așa m'am despărțit de ei. Era trist și el și mereu mă îmbia să merg cu ei la Astrahan. Varvara era fericită, nu căuta, nerușinata, măcar să-și ascundă bucuria... Și s'au tot dus. Și asta-i totul.

Bău o înghițitură de rachiu, trase tabac și zise, privind, îngîndurată, prin fereastră, cerul albastru-întunecat.

— Da, eu cu tată-tău nu eram de un sînge înrudit, dar aveam același suflet...

Uneori, pe cînd povestea ea, intra bunicul, ridica în sus fața-i de dihore, mirosea aerul cu nasul său ascuțit, se uita cu bănuială la bunica, asculta vorba ei și bombănea:

— Mai înșiră la minciuni, înșiră!

Intreba deodată:

— Lexei, a băut ea aici rachiu?

— Nu.

— Minți, văd după ochi. Și pleca nehotărît. Bunica, făcînd din ochi în urma lui, rostea vre-o zicătoare:

— Treci Mihai, nu da peste cai.

Odată bătrînul, stînd în mijlocul odăiei, privind în dușamele, întrebă:

— Mamă?

— Ce e?

— Tu vezi cum stau lucrurile?

— Văd.

— Şi ce zici?

— Soarta, tată! Ţii minte, tot vorbeai tu despre un boier?...

— N-da...

— Ăsta-i.

— Un golan.

— Dar asta-i treaba ei.

Simţind ceva trist, întrebai pe bunica:

— Despre ce vorbeaţi voi?

— Ai vrea să ştii prea multe, — bombăni, fricţionîndu-mi picioarele. — Dacă le-i şti pe toate de tînăr, la bătrîneţe n'o să mai ai ce întreba... Şi rîde, clătinînd din cap.

Ah, bunicule, bunicule, ce fir mic de praf eşti tu în ochii lui Dumnezeu! Dar tu, Lenea, despre asta să nu vorbeşti! S'a ruinat doar bunicul tău cu totul. A dat unui boier o grămadă mare de bani, şi boierul s'a încurcat...

Zîmbind, căzu pe gînduri, şezu mult timp aşa: faţa ei mare se zbîrcea, devenind tristă, întunecîndu-se.

— La ce te gîndeşti?

— Mă gîndesc ce să-ţi povestesc, — tresări bunica. — Doar despre Estihnei? Da? Bine.

Era odată un diac, unul Estihnei.
Credea că nu e altul mai deştept decît el,
Nici între popi, nici între boieri,
Nici între cînii cei mai bătrîni!
Umbla mîndru, ca un curcan,
Dar se socoate paserea *Sirin*.
Invaţă pe vecini, pe vecine,
Nu-i place nimic din ce vede:
Se uită la biserică — e joasă!
Se uită la stradă — e îngustă!
La un măr — nu-i rumân!
A răsărit soarele — prea de vreme!
Orice i-ai arăta lui Estihnei...

Aici bunica își umflă obrajii, dă ochii peste cap, buna ei figură devine proastă și caraghioasă și zice cu o voce lenevoasă:

Așa, zice, și eu știu să fac,
Așa lucru l-aș face și eu încă mai bine,
Dar tot n'am timp.

După ce mai tace, bunica urmează zîmbind:

Și veniră la diac noaptea dracii:
„Ție, diacule, nu-ți place aici?
Atunci poftim cu noi în iad,
Bine mai ard acolo cărbunii!"
N'a apucat deșteptul diac să-și ia căciula,
Îl înhățară dracii cu labele,
Îl tîrăsc, îl gîdilă; urlă,
I se urcă doi pe umeri,
Îl băgară în focul iadului.
„Ți-i bine cu noi, Eustihneiușca?"
Se coace diacul, se uită în juru-i,
Se reazămă cu mînile de șolduri,
Buzele i s'au umflat de trufie,
„Dar mare fum e, zice, la voi în iad!"

Isprăvind basmul cu o voce groasă și leneșă și schimbîndu-și fața, bunica rîde încetișor, explicîndu-mi:

— Nu s'a lăsat Eustihnei al nostru, ține încăpățînat la ale lui, tocmai ca bunicul nostru! Hai dormi, e timpul...

Mama urca la mine, în cerdac, rareori, nu stătea mult cu mine, vorbea grăbit. Devenea tot mai frumoasă, se îmbrăca tot mai bine, dar și la ea, ca și la bunica, eu simțeam ceva nou, ascuns de mine, simțeam și ghiceam.

Tot mai puțin mă interesau poveștile bunicăi, și chiar cele ce-mi povestea ea despre tatăl meu, nu-mi

potoleau neliniștea, neînțeleasă, dar tot mai mare, din zi în zi.

— Dece e neliniștit sufletul tatei? — întrebai pe bunica.

— Dar cum poți să știi? — răspundea, acoperindu-și ochii. — Asta-i treaba lui Dumnezeu, ceva ceresc, neînțeles pentru noi...

Nopțile, cînd priveam fără somn prin geamurile albăstrite, cît de încet plutesc pe cer stelele, născcoceam un fel de istorioare triste, în care tata ocupa locul principal: veșnic mergea, nu știu unde, singur, cu un băț în mînă, și un cîne lățos în urma lui...

XII

Intr'o zi, spre seară, adormii, iar trezindu-mă, simții că mi s'au trezit și picioarele. Le coborîi și din nou simții că mi-au amorțit, dar îmi veni încrederea, că-mi sînt întregi și că am să pot merge. Lucrul acesta fu pentru mine așa de clar și așa de plăcut, încît țipai de bucurie, apăsai cu tot trupul picioarele pe dușamea, căzui, dar îndată mă tîrîi spre ușă, pe scară, închipuindu-mi cît de mult au să se mire toți, văzîndu-mă.

Nu-mi aduc aminte cum m'am pomenit în odaia mamei, pe genunchii bunicăi. In fața ei stăteau niște oameni străini; o bătrînă uscată și verde vorbea sever, înăbușind toate vocile.

— Să-i dați să bea zeamă de zmeură, să-l înveliți cu cap cu tot...

Era verde în întregime, și rochie și pălărie, și fața cu un neg subt ochi, chiar tufa de păr depe neg era ca iarba. Lăsînd să-i atîrne buza de jos, o ridica pe cea de sus și mă privea cu dinții ei verzi, acoperindu-și ochii cu mîna îmbrăcată într'o mănușă de dantelă neagră, fără degete.

— Asta cine-i? — întrebai sfios. Bunicul răspunse cu o voce neplăcută.

— Încă o bunică pentru tine.

Mama, rîzînd, împinse spre mine pe Evghenii Maximov.

— Iată-l și tata...

Începu să vorbească ceva iute, neînțeles; Maximov, mijind, se aplecă spre mine, și zise:

— Am să-ți dăruiesc niște culori.

In odaie era foarte luminos, în colțul de dinainte, pe o masă, ardeau niște candelabre de argint, cu cîte cinci lumînări și între ele stătea icoana favorită a bunicului, „Nu mă plînge, Mamă"; sclipeau și se topeau în lumini perlele odăjdiilor ei; lucitoare ardeau ametistele pe aurul coroanelor. In geamurile întunecoase ale ferestrelor, dinspre stradă, stăteau lipite, ca niște plăcinte, — mutre turburi și rotunde, cu nasuri turtite; totul de jur-împrejur plutea mișcîndu-se, nu știu încotro, iar bătrîna de culoare verde îmi pipăia o ureche cu degetele ei reci, zicînd:

— Numai decît, numai decît.

— Picotează, — zise bunica și mă duse spre ușă.

Dar eu nu dormeam, ci închisesem numai ochii, și pe cînd ea mă ducea sus, pe scară, o întrebai:

— Dece nu mi-ai spus despre asta?...

— Lasă, taci!...

— Voi mă înșelați...

După ce mă așeză în pat, bunica se băgă cu capul în pernă și începu să tremure din tot trupul și să plîngă; umerii îi tresăreau întruna. Inecîndu-se de lacrămi, îngîna:

— Plîngi... plîngi și tu puțin...

Nu-mi venea să plîng. In cerdac era întunecos și frig, eu tremuram, patul se clătina și scîrția, bătrîna cea verde stătea dinaintea ochilor mei. Mă prefăcui că am adormit, și bunica plecă.

Un şir de cîteva zile monotone trecu ca într'un pustiu. După logodnă mama plecă, nu ştiu unde; în casă era o linişte apăsătoare.

Intr'o dimineaţă veni bunicul cu o custură în mînă, se apropie de fereastră şi începu să scoată chitul dela cercevelele de iarnă. Apăru bunica cu un lighean de apă şi cu nişte cîrpe. Bunicul o întrebă încet:

— Ce zici, bătrîno?

— Ce e?

— Iţi pare bine?

Ii răspunse caşi mie pe scară:

— Lasă, taci...

Cuvintele simple aveau acuma un înţeles deosebit, în dosul lor se ascundea ceva mare, trist, despre care nu trebuie să se vorbească şi despre care toţi ştiu.

Ridicînd cu băgare de seamă cerceveaua, bunicul o scoase afară, bunica deschise fereastra: în grădină ţipa o mierlă, ciripeau vrăbiile; mirosul îmbătător de pămînt dezgheţat năvăli în odaie; pătratele albăstrii ale sobii se înălbiră sfioase; simţeai frig, cînd te uitai la ele. Mă dădui jos din aşternut.

— Să nu umbli desculţ, — zise bunica.

— Mă duc în grădină.

— Incă nu s'a uscat, mai aşteaptă!

Nu vroiam s'o ascult şi nu-mi mai plăcea nici să văd pe cei mari. In grădină răsăriseră acele verzi-luminoase ale tinerei erbi, prin meri se umflau şi crăpau mugurii, plăcut înverzi muşchiul pe acoperişul casei Petronvei, pretutindeni mulţime de paseri; de zvonul vesel, de aerul proaspăt şi parfumat ţi se învîrtea capul. In groapa, unde fusese înjunghiat Moş-Piotr, zăcea dudăul încurcat, călcat, frînt de zăpadă. Nu-ţi vine nici să te uiţi: n'are nimic din frumuseţea primăverii. Tăciunii negri lucesc întristător, şi întreaga groapă e uricioasă şi enervantă. O pornire furioasă mă apucă: să zmulg.

să rup dudăul, să scot bucăţile de cărămizi, tăciunii, să dau la o parte tot ce e murdar, supărător, şi făcîndu-mi în groapă o locuinţă curată, să stau vara acolo, singur, fără cei mari. Indată mă pusei pe lucru, — ceiace mă îndepărtă în chip plăcut şi pentru mult timp de tot ce se petrecea în casă; şi, deşi toate mă amărau, dar pe zi ce mergea, îşi pierdeau din interes.

— Ce tot umbli bosumflat? — mă întrebau, cînd mama, cînd bunica. Mă simţeam stînjenit, cînd mă întrebau, căci eram supărat doar nu pe ele, ci totul în casă îmi deveni străin. La masă, la ciaiul de seară şi la cină adesea lua parte şi bătrîna cea verde, — ca un par putred într'un gard vechiu. Ochii ei păreau cusuţi de obraz prin nişte aţişoare nevăzute. Uşor lunecînd din gropile osoase, ochii aceştia se mişcau foarte iute, văzînd totul, băgînd de seamă totul, ridicîndu-se spre tavan, cînd era vorba despre cele casnice. Sprîncenele păreau făcute din tărîţe şi lipite cu cleiu. Dinţii goi şi laţi sfărîmau fără zgomot tot ce băga ea în gură, sucind mîna într'un chip curios, îndepărtînd degetul cel mic. Pe lîngă urechile ei se mişcau nişte gologoaşe de os, urechile se mişcau, şi perii verzi ai negului se mişcau de asemenea, tîrîndu-se pe pielea galbenă, zbîrcită şi scîrbos de curată. Era tot aşa de curată în tot, caşi fiu-său, de parcă nu-ţi venea, sau îţi era silă să te atingi de ea. Primele zile, începuse să-şi apropie mîna ei moartă de buzele mele; mîna îi mirosea a săpun galbăn de Cazan şi tămîie. Eu îmi întorceam faţa, fugeam.

Adesea zicea către fiu-său:

— Băieţaşul ăsta trebuie numaidecît educat; auzi, Jenea?

El pleca cu supunere capul, strîngea din sprîncene şi tăcea. Şi toţi strîngeau din sprîncene, cînd erau cu această femee verde.

Uram pe bătrîna asta — ba şi pe fiu-său — cu o ură necurmată, şi multe bătăi mi-a adus acest înveninat sentiment. Odată, la masă, bătrîna rosti, dînd fioros ochii peste cap:

— Ah, Alioşenca [1]), dece te grăbeşti aşa de tare, cînd mănînci, şi nişte bucăţi aşa de mari! Ai să te îneci, drăguţă!

Scosei bucata din gură, o înfipsei din nou în furculiţă şi i-o întinsei:

— Luaţi-o, dacă vă pare rău!

Mama mă zmulse dela masă, şi cu ruşine fui gonit în cerdac. Veni bunica şi începu să rîdă cu hohot, astupîndu-şi gura...

— Doamne! Că buclucaş mai eşti, Dumnezeu cu tine...

Nu-mi plăcea că-şi strînge gura, şi fugii dela ea, mă urcai pe acoperişul casei şi stătui mult timp acolo după coş. Da, grozav aşi fi dorit să fac obrăznicii, să spun tuturora vorbe răutăcioase, şi-mi era greu să-mi înving această dorinţă, dar am fost nevoit s'o înving: într'o zi unsei scaunele viitorului meu tată vitreg şi viitoare bunică, cu nişte cleiu de vişini. S'au lipit amîndoi, eşi ceva foarte caraghios, dar după ce bunicul îmi trase o bătaie bună, veni la cerdac mama, mă trase la ea, mă strînse zdravăn între genunchi şi zise: Ascultă, dece te porţi aşa de obraznic? Dacă ai şti tu cîtă durere îmi pricinuieşte asta!...

— Ochii i se umplură de lacrămi limpezi; îmi strînse capul de obrazul ei; îmi veni aşa de greu, încît mai bine m'ar fi lovit! Am spus că n'am să mai supăr pe Maximovi niciodată, — numai să nu plîngă.

— Da, da, — răspunse încetişor. — Să nu te mai porţi obraznic. Iaca, în curînd noi ne cununăm, apoi mergem la Moscva, apoi ne întoarcem, şi tu

1) Un nou diminutiv al numelui Alexei. (N. tr.).

ai să stai cu noi. Evghenii Vasilievici e un om foarte bun și deștept, are să-ți fie bine cu el. Ai să înveți la liceu, apoi te faci student, — așa cum e el acuma! Apoi ai să fii doctor... Ce vrei... un învățat, poate... orice... Hai, du-te, de te joacă...

Acești „apoi", puși de ea unul după altul, mi se părură o scară înspre un adînc nemăsurat, în jos și departe de ea, în întunerec, în singurătate. Nu mă bucura asemenea scară. Grozav îmi venea să-i răspund:

— Nu te mărita, te rog, am să te hrănesc eu!

Dar vorbele astea n'au fost rostite. Mama întotdeauna îmi deștepta multe gînduri dragi despre ea, dar să le rostesc aceste gînduri, nu mă hotăram niciodată.

In grădină afacerile mele merseră bine: plivii, tăiai buruienele cu secerea, zidii marginile gropii, pe unde luneca pămîntul, cu bucăți de cărămidă, clădii din ele o ședere largă, pe care se putea sta chiar culcat. Adunai o mulțime de bucăți de sticle colorate și cioburi de vase, le lipii cu lut și le așezai în găurile dintre cărămiți. Cînd soarele se uita în groapă, toate astea străluceau ca curcubeul, ca în biserică.

— Strașnic ai mai născocit-o! — zise într'o zi bunicul, privind lucrarea mea. — Numai că are să te copleșească dudăul; rădăcinile nu le-ai scos! Las că sap eu pămîntul cu hîrletul. Du-te de-l adă!

Adusei lopata de fier, bunicul scuipă în palme și tot hrechind, începu să înfigă hîrletul cît mai adînc în pămîntul gras.

— Dă la o parte rădăcinile! Apoi am să-ți sădesc eu aici niște floarea soarelui, am să sădesc nalbă. Are să fie frumos! Frumos...

Și deodată, îngheboșindu-se deasupra hîrletului, tăcu, încremeni. Mă uitai bine la el: din ochii lui mici, deștepți ca ai unui cîne, căzeau pe pămînt lacrămi mărunte.

— Ce ai?

Bătrînul tresări, își șterse fața cu palma, mă privi cu ochi turburi.

— Am asudat. Uite ce de viermi!

Apoi începu din nou să sape și zise deodată:

Degeaba ai muncit atîta. Degeaba, dragă! Eu doar vînd casa în curînd! Spre toamnă o vînd numaidecît. Trebuie bani, mamei pentru zestre. Așa stau lucrurile... Las să trăiască măcar ea cum se cade, Dumnezeu cu ea...

Aruncă hîrletul și, dînd din mînă, se duse în dosul băiei, în colțul grădinii, unde avea o seră, iar eu începui să sap, și îndată îmi stîlcii cu hîrletul un deget dela picior.

Rana asta mă împiedecă de a petrece pe mama la biserică, la cununie. Am putut să es numai pînă în poartă și văzui cum mama, la braț cu Maximov și lăsînd capul în jos, pune cu băgare de seamă piciorul pe cărămida trotuarului, pe iarba verde eșită din crăpăturile lui, — parcă ar fi mers pe niște cuie ascuțite.

Nunta fu fără zgomot; după întoarcerea dela biserică băură ciaiul neveseli, mama schimbă hainele și plecă la ea, în odaia de dormit, ca să reguleze cuferile. Tatăl vitreg se așeză lîngă mine și zise:

— Am făgăduit că-ți dăruiesc niște culori, dar aici, în oraș, nu se găsesc bune, și pe ale mele nu ți le pot da; am să-ți trimit dela Moscva...

— Dar ce să fac cu ele?

— Nu-ți place să pictezi?

— Nu știu să pictez.

— Atunci îți trimit altceva.

Se apropie mama.

— Noi doar ne întoarcem curînd; să dea numai tata examenele, să isprăvească învățătura, și ne întoarcem...

Imi plăcea că vorbește cu mine ca cu un om mare, dar mi se părea ciudat, nu știu cum, că un om cu barbă tot mai învață. Intrebai:

— Tu ce înveți?

— Știința geodezică...

Mi-era lene să întreb ce fel de știință e asta? O liniște plicticoasă umplu casa, un fel de fôșnet de stofe de lînă; aș fi vrut să vie mai degrabă noaptea. Bunicul stătea cu spinarea lipită de sobă și se uita în fereastră, mijind; bătrîna cea verde ajuta pe mama la împachetat, bombănea, ofta. Pe bunica, beată încă dela amiază, o duseseră, de rușine, în cerdac și o încuiaseră acolo.

Mama plecă disdedimineață a doua zi. La plecare mă îmbrățișă, ridicîndu-mă ușor de jos, mă privi în ochi cu niște ochi necunoscuți mie și zise, sărutîndu-mă:

— Ei, să ne vedem cu bine...

— Spune-i să asculte de mine, — rosti bunicul posomorît, privind cerul încă înroșit.

— Ascultă de bunic, — zise mama, făcîndu-mi semnul crucii. Mă așteptam să spună altceva, și mă supărai pe bunic, căci el o împiedecase.

Iată-i că se așează în trăsură. Mama mult timp, și supărată, își descurcă poalele rochiei, prinse de ceva.

— Ajut-o, ori nu vezi? — îmi zise bunicul. N'o ajutai, durerea despărțirii mă ținea încătușat.

Maximov își așeza cu răbdare în trăsurica îngustă picioarele lungi, cu pantaloni albaștri și înguști, bunica îi băga în mînă niște legăturele. El și le așeza pe genunchi, sprijinindu-le cu bărbia și-și zbîrcea sperios fața palidă, îngînînd:

— Des-tul...

In altă cabrioletă se așează baba cea verde cu fiul cel mai mare, ofițerul. Ea ședea înțepenită și țanțoșă, iar el își scărpina barba cu mînerul săbiei și căsca.

— Va să zică, dumneata pleci la război? — îl întrebă bunicul.

— Numai decît!

— Faptă bună. Turcul trebuie bătut...

Plecară. Mama se întoarse de cîteva ori, fălfîind cu batista. Bunica, rezămîndu-se cu mîna de peretele casei, scutura și ea în aer din mînă, cu fața scăldată în lacrămi. Bunicul își storcea cu degetele, lacrămile din ochi și băiguia întrerupt.

— Asta n'are să ducă la bine... n'are... să ducă...

Eu ședeam pe tumbă [1]), privind cum saltă trăsurile: iată-le, au apucat pe după colț, și în piept deodată se închise ceva; ca prin izbitura unei uși se încuie.

Era devreme, ferestrele caselor erau încă acoperite cu obloane, strada — pustie: niciodată n'am văzut-o așa de pustie și moartă. In depărtare, supărător cînta din fluer un cioban.

— Mergem să bem ciaiu, — zise bunicul, luîndu-mă de umăr. — Așa-i soarta ta, se vede, să trăiești cu mine. Mereu ai să te freci de mine, ca chibritul de cărămidă!

De dimineață pînă în seară ne mocoșirăm amîndoi în grădină. El săpa straturi, lega rugii de zmeură, ridica mușchiul depe meri, strivea omizile, iar eu clădeam și-mi înfrumusețeam locuința. Bunicul tăiè capătul unei bîrne arse, înfipse în pămînt niște bețe, eu îmi atîrnai de ele coliviile cu paseri, împletii din buruienele uscate un gard zdravăn și-mi durai deasupra băncii un umbrar contra soarelui și rouăi: la mine era acuma bine de tot.

Bunicul zicea:

— Asta-i foarte folositor, să înveți să-ți construiești singur pentru tine, cît mai bine.

---

1) Mic stâlp, de obiciu de lemn, așezat de obiceiu pela colțurile străzilor, spre a proteja trotoarele (adesea neexistente). (N. trd.)

Apreciam mult vorbele lui. Uneori bunicul se lungea pe banca acoperită de mine cu iarbă, și mă învăța fără grabă, scoțînd vorbele parcă cu greu.

— Tu acuma ești despărțit de mama, ca o bucată tăiată dintr'o pîne; ea are să aibă alți copii, ăștia au să fie mai aproape de ea. Bàbușca a început uite, să bea...

Tace mult timp, parcă ar asculta ceva; din nou, fără voie, încet, lasă să cadă cuvintele grele....

— Asta-i pentru a doua oară, cînd începe să bea; cînd Michail era să intre în oaste, începuse deasemenea să bea. Și mă sfătuia, nebuna, să-i cumpăr chitanță de recrut. Poate că în oaste se schimba... E-eh, vai de voi... Și eu în curînd am să mor. Va să zică, rămîi singur, de capul tău, să-ți cîștigi pînea singur. Ai înțeles? Asta-i. Învață să muncești singur, nu te lăsa după alții! Trăiește liniștit, dar drept! Ascultă-i pe toți, dar fă cum ți-i mai bine...

Toată vara, afară, bineînțeles, de zilele ploioase, am stat în grădină; în nopțile călduroase am dormit chiar acolo, pe o pîslă dăruită de bunica. Adesea dormea și ea în grădină. Aducea un braț de fîn, îl așternea lîngă culcușul meu, se culca și timp lung povestea ceva, adesea întrerupîndu-și vorba pe neașteptate.

— Uite, a căzut o stea! Vre-un biet suflet curat a fost cuprins de dorul pămîntului — născător! Va să zică, s'a născut undeva un om bun în clipa asta!

Sau îmi arăta:

— O nouă stea a răsărit, ia privește! Cît de mare! Ah, cerule drăguț, ce odăjdie luminoasă a lui Dumnezeu! Bunicul bombănea:

O să răciți, proștilor, o să vă îmbolnăviți, dacă nu vă apucă damblaua. Vin hoții, vă gîtuie...

Uneori a asfințit soarele, rîuri de foc s'au revărsat pe ceruri și se sting cu încetul. O cenușă roșie-aurie s'a lăsat pe verdeața catifelată a grădinii, apoi totul, văzînd cu ochii, se întunecă de jur-împrejur, se lățește, se umflă, scăldat în întunerecul cald. Se apleacă foile sătule de soare, se încovoaie erburile spre pămînt, totul devine mai moale, mai sumptuos; încet se ridică feluritele mirezme, mîngîind ca o muzică. O muzică vine și de departe, din cîmp: se cîntă retragerea în lagăre. Vine noaptea și împreună cu ea, ceva puternic și răcoritor, ca buna mîngîiere a unei mame, se revarsă în piept. Liniștea, ca o mînă caldă și moale îți dezmiardă inima, și se șterge din memorie tot ce trebuie să uiți, — tot praful otrăvitor, iute și mărunt al zilei. E fermecător să stai culcat cu fața în sus, urmărind cum se aprind stelele, adîncind nesfîrșit cerul. Această adîncime, urcînd tot mai sus, descoperind stele noi, ușor te ridică depe pămînt și, — lucru ciudat, — ba parcă tot pămîntul s'a micșorat pînă la tine, ba parcă tu singur ai crescut, ca printr'o minune, te-ai desfășurat și te topești, amestecîndu-te cu totul de jur-împrejur... Se face mai întunerec, mai liniștit, dar pretutindeni în chip nevăzut sînt întinse niște coarde simțitoare, și fiecare sunet, — de a cîntat o pasăre în somn, de a trecut un ariciu, a izbucnit încet undeva o voce omenească, — totul e altfel de sonor, nu ca ziua, totu-i mîngîiat de simțitoarea duioșie a nopții.

A răsunat o harmonică, un rîs de femee, zdrăngăni o sabie pe cărămida trotuarului, chelălăi un cîne, — toate astea sînt fără rost, astea-s cele din urmă foi ale zilei vestejite....

Erau nopți, cînd deodată, în cîmp, în stradă se ridica un strigăt beat, cineva fugea, tropăind greu cu picioarele: astea erau în obiceiu și nu deșteptau nici o atenție.

Bunica nu doarme mult timp, stă culcată cu mînile încrușișate subt cap și într'o liniștită înviorare povestește ceva, vădit fără să se îngrijească dacă eu o ascult, sau nu. Și întotdeauna știa să aleagă vre-o poveste care făcea ca noaptea să fie mai însemnată, mai frumoasă.

La vorba ei măsurată adormeam, fără să simț, și mă trezeam odată cu paserile. Soarele te privește drept în ochi. Incălzindu-te cu încetul, liniștit curge aerul dimineții. Foile merilor își scutură roua, verdeața umedă a erbei lucește tot mai clar, căpătînd o transparență de cristal. Un abur subțirel se ridică deasupra ei. In cerul liliachiu evantaiul razelor de soare crește, cerul devine albastru. Sus, nevăzut, se aude zvon de ciocîrlie, și toate culorile și sunetele pătrund în piept ca o rouă, deșteptînd o bucurie liniștită, trezind dorința de a te scula mai de dimineață, de a face ceva și de a trăi în unire cu tot ce e în juru-ți.

Timpul acesta a fost cel mai liniștit și mai contemplativ al întregii mele vieți; în această vară anume s'a format și întărit sentimentul de încredere în forțele mele. Insălbăticisem, devenisem străin de oameni. Auzeam strigătele copiilor lui Ovseannicov, dar nimic nu mă atrăgea spre ei, iar vizitele verilor mei nu mă bucurau deloc, deșteptau numai grija să nu-mi distrugă construcțiile din grădină, — opera celei dintîiu inițiative a mea.

Nu mă mai interesau nici vorbele bunicului, din ce în ce mai seci, mai cicălitoare, mai miorlăite. Incepuse să se certe cu bunica din ce în ce mai des, s'o gonească din casă. Ea pleca, cînd la unchiul Iacov, cînd la Michail. Uneori nu se întorcea acasă cîte trei zile dearîndul; bunicul gătea singur, își frigea mînile, urla, înjura, spărgea vesela și devenea tot mai zgîrcit.

Uneori, venind la mine, în sălaș, se așeza comod pe iarbă, mă urmărea timp lung, tăcea și deodată întreba:

— Dece taci?

— Aşa. Dar ce e?

Incepea să mă povăţuiască:

— Noi nu sîntem boieri. Pe noi n'are cine să ne înveţe. Noi singuri trebuie să înţelegem tot. Pentru alţii, uite, sunt scrise cărţi, s'au clădit şcoli, pentru noi nimic nu s'a făcut. Tot singuri trebuie să chibzuim...

Şi cădea pe gînduri, se usca, nemişcat, mut, înspăimîntîndu-mă...

In toamnă vîndu casa, dar cu cîtva timp mai înainte de vînzare, deodată, în timpul ciaiului de dimineaţă declară bunicăi cu un ton posac şi nehotărît:

— Ştii, mamă, pînă acum te-am hrănit, te-am hrănit, — destul. Dobîndeşte-ţi pînea şi singură.

Bunica primi vorbele astea cu cea mai mare linişte, parcă ar fi ştiut demult că au să fie rostite, şi se aştepta la ele. Scoase tabacherea fără grabă, îşi încărcă nasul, asemănător cu un burete, şi zise:

— Ei, şi ce? Dacă-i aşa, fie şi aşa...

Bunicul închirie două odăiţi întunecoase în subsolul unei case vechi, la o răspîntie, lîngă o colină.

Pe cînd ne mutam, bunica luă o opincă veche cu curea lungă, o aruncă în cotruţă şi, cinchindu-se jos, începu să cheme domovoiul:

— Domovoi al casei, na-ţi sania, hai cu noi, hai cu noi la un loc, la un noroc nou...

Bunicul se uită pe fereastră din curte, şi-i strigă:

— Iţi arăt eu sănii, eretico! Incearcă să mă faci de rîs...

— Ah, bagă de seamă, tată, are să fie rău, — îl preveni bunica, cu seriozitate; dar bunicul se înfurie şi-i interzise de a lua pe domovoiu.

Mobilierul şi alte lucruri bunicul le vîndu în vre-o trei zile tătarilor-negustori de vechituri, tîrguindu-se şi înjurînd cu furie, iar bunica se uita din fereastră şi, cînd plîngea, cînd rîdea, strigînd cu jumătate de voce:

— Duceți-le, spargeți-le...

Eram gata să plîng și eu, căci mi-era milă de grădină, de sălașul meu...

Am plecat în două căruți, și una în care ședeam eu, între atîtea vechituri, se scutura grozav, parcă înadins, ca să mă arunce cît colo.

Și cu senzația aceasta a unei încăpățînate scuturături, care ar fi vrut să mă arunce undeva departe, am trăit doi ani, pînă la moartea mamei.

Mama se arătă în curînd, după ce ne mutarăm noi în subsol: palidă, slabă, cu niște ochi enormi, și în ei cu o lucire fierbinte și mirată. Mereu se tot uita la toate, parcă pentru întîia dată ar fi văzut pe bătrîn, pe bătrînă, pe mine, se uita și tăcea, iar tatăl meu vitreg se plimba fără încetare prin odaie, șuera încetișor, tușind din cînd în cînd, cu mînile la spate, jucînd din degete.

— Doamne, cît de îngrozitor crești tu! — îmi zise mama, strîngîndu-mi fața cu palmele ei fiebinți. Era îmbrăcată urît, într'o rochie largă, cărămizie, umflată în dreptul pîntecelui.

Tatăl vitreg îmi întinse mîna.

— Bonjur, dragă. Ei, ce faci, a?

Mirosi aerul și zise:

— Dar știți, la voi e foarte umed!

Amîndoi parcă ar fi alergat mult timp și s'ar fi obosit; totul pe ei era mototolit, ros, și parcă nu le-ar fi trebuit nimic, decît să se culce și să se odihnească.

Ciaiul îl luarăm plictisiți; bunicul, privind cum spală ploaia geamurile ferestrelor, întreba:

— Va să zică, a ars totul?

— Tot, — întări hotărît tatăl meu vitreg. — Noi singuri abia am scăpat.

— Așa. Focul nu glumește.

Lipindu-se de umărul bunicăi, mama îi șoptea ceva la ureche; bunica mijea din ochi, parcă ar fi izbit-o o lumină din față. Eu mă plictiseam din ce în ce.

Deodată bunicul rosti cu o liniște vicleană, dar foarte tare:

Cu toate astea, Evghenii Vasilievici, mie mi-a ajuns vestea, dragul meu, că n'a fost nici un foc și că numai tu ai pierdut totul la cărți...

Se făcu liniște ca într'o pivniță; sforăia samovarul, pleznea ploaia peste geamuri, apoi mama rosti:

— Papașa...

— Ce-e? Papa-așa? — strigă bunicul, asurzitor. — Dar ce are să mai fie încă? Nu ți-am spus? Să nu iei tu, de treizeci de ani, pe unul de douăzeci! Iată-l, rafinatul tău! Nobil, a? Ce, fiica mea?

Începură să strige toți patru, mai tare decît toți tatăl meu vitreg. Eu eșii în tindă, mă așezai acolo pe lemne și înlemnii în nedumerire: pe mama parcă ar fi înlocuit-o cineva, nu mai era cea de mai înainte. In odaie lucrul ăsta se observa mai puțin, dar aici, în întunerec, mi-aduceam aminte clar cum era mai înainte.

Apoi nu mai țin minte cum, mă pomenii la Sormovo, într'o casă, unde totul era nou, pereții fără tapet, cu cîlți prin crăpăturile dintre bîrne, și prin cîlți o mulțime de prusaci. Mama și tatăl vitreg stăteau în două odăi, cu ferestrele la stradă; eu cu bunica în bucătărie, cu o fereastră în acoperiș.

Din dosul acoperișului ca o batjocoră se ridicau spre cer coșurile negre ale uzinei, fumegînd și scoțînd bucle dese, purtate de vîntul de iarnă peste tot satul; în odăile noastre veșnic friguroase se simțea un nelipsit miros de funingină. Dimineața, ca un lup urla sirena:

— Hoou, ou, ou-u...

Dacă te urcai pe bancă, prin geamurile de sus ale ferestrei, pe deasupra acoperișurilor, se vedea, luminată de felinare, poarta uzinei, deschisă ca o gură fără dinți a unui cerșetor bătrîn: în ea intra o mulțime deasă de oameni mici. La amiazi

— din nou sirena. Se desfăceau buzele negre ale porții, descoperind gaura adîncă. Uzina vărsa mulțimea nemistuită de oameni; ca un puhoiu negru se revărsau aceștia în stradă; un vînt alb și pletos plutea deacurmezișul străzii, gonind și împrăștiind oamenii pela casele lor. Deasupra satului cerul se vedea foarte rar; din zi în zi deasupra acoperișurilor, deasupra troienilor de zăpadă, presărate de funingină, apăsa alt acoperiș, sur, plat, care strivea închipuirea și orbea ochii prin culoarea-i neschimbată.

Serile, pe deasupra uzinei se legăna o lumină roș-tulbure, luminînd vîrfurile coșurilor, și se părea, că coșurile nu se ridică spre cer, ci coboară la pămînt din nourul acesta de fum, că se lasă în jos, respiră cu guri roșii, urlă și vuiesc. Era destul să te uiți la toate astea, și te apuca o greață nesuferită; o plictiseală cumplită îți rodea sufletul. Bunica era în loc de bucătăreasă: gătea, spăla dușamelele, tăia lemne, aducea apă, — era în treabă de dimineață pînă în seară, se culca obosită, gemînd și oftînd. Uneori, după ce sfîrșea de gătit, îmbrăca o bluză scurtă și vătuită și, ridicînd sus poalele fustei, pleca în tîrg.

— Să văd ce mai face acolo moșneagul.

— Ia-mă și pe mine!

— Ai să îngheți, ia privește ce viscol!

Și pleca la șeapte verste de aici, pe un drum pierdut în cîmpiile acoperite de zăpadă. Mama, palidă, însărcinată și friguroasă, se înfășura într'un șal sur și rupt, cu ciucuri. Mult uram eu șalul ăsta, care-i urîțea corpul mare și svelt, uram și rupeam ciucurile, uram casa, uzina, satul. Mama umbla în niște papuci turtiți, de pîslă, tușea, zgribulindu-și pîntecele mare și urît.

Ochii ei sur-albaștri scînteiau, uscați și mînioși, și adesea se opreau nemișcați pe pereții goi, lipindu-se parcă de ei. Uneori cîte un cias întreg privea pe fereastră, în stradă. Strada sămăna cu

o falcă; o parte din dinți se înegrise, se strîmbase de bătrînețe, o parte din ei căzuse, iar cei noi păreau puși de o mînă stîngace: prea mari pentru falcă...

— Dece stăm noi aici? — o întrebam; iar ea îmi răspundea:

— Ah, nu mai vorbi...

Vorbea puțin cu mine, numai îmi poruncea:

— Du-te, dă, adu...

In stradă mă lăsau rareori; de fiecare dată mă întorceam stîlcit de băieți: bătaia era singura mea plăcere și distracție și mă dedam ei cu pasiune. Mama mă plesnea cu cureaua, dar pedeapsa mă întărîta și mai mult; de data următoare mă băteam și mai crîncen, iar mama mă pedepsea și mai tare. Intr'o zi o prevenii că, dacă mă tot bate mereu, am să-i muşc mîna, fug în cîmp și îngheț acolo: mă dădu la o parte, se plimbă de cîteva ori prin odaie și rosti, găfăind de oboseală:

— Dihanie mică!

Jocul viu și palpitant al sentimentului, care se numește iubire, se stingea în sufletul meu; tot mai des se aprindeau luminile albastre și otrăvicioase ale urii încontra întregei lumi; un sentiment de nemulțumire adîncă clocea în inimă, — conștiința singurătății în această lume sură, absurdă și moartă.

Tatăl vitreg era sever cu mine, vorbea puțin și cu mama, mereu șuera, tușea, iar după masă se așeza dinaintea oglinzii și cu îngrijire, mult timp scormonea cu un beţișor între dinții neegali. Cu mama se certa tot mai des, se înfuria și-i zicea „dumneata", — ceiace mă revolta grozav. In timpul certelor totdeauna închidea bine ușa bucătăriei, nevroind de sigur să-i aud eu vorbele, dar eu tot ascultam, auzeam basul lui destul de înfundat.

Odată striga, bătînd din picior:

— Din cauza idiotului pîntece al dumitale nu pot să invit la mine pe nimenea, vacă ce eşti!

Mirat, turbat de mînie, sării cu atîta furie din pat, încît mă lovii cu capul de tavan şi-mi muşcai limba pînă la sînge.

Sîmbetele, veneau la el zeci de lucrători, ca să-i vîndă bonurile de provizii, care trebuiau să fie luate din cantina uzinei. Aceste bonuri li se dădeau în loc de bani, şi el le cumpăra cu jumătate de preţ. Primea pe lucrători în bucătărie. Şezînd la o masă, grav, posac, lua hîrtiuţa şi zicea:

— O rublă şi jumătate.

— Evghenii Vasilievici, ai frică de Dumnezeu...

— O rublă şi jumătate.

Viaţa asta idioată şi întunecată nu ţinu mult. Inainte de a naşte mama, pe mine m'au dus la bunic. El stătea acuma la Cunavino, ocupînd o odaie strîmtă cu o sobă mare şi două ferestre la stradă, într'o casă cu două caturi, pe strada Nisipoasă, care cobora spre baza unei coline şi cimitirul bisericii Cîmpeneşti.

— Ce-e? — zise, văzîndu-mă întors, şi începu să rîdă cu vocea lui ascuţită. — Se zicea că nu se află prieten mai drag, decît mama care te-a născut; acuma va trebui, mi se pare, să zicem: nu mama, ci dracul de bunic! E-eh, vai de voi...

N'apucai să mă deprind cu noua locuinţă, cînd veniră la bunic şi mama cu copilul. Tatăl vitreg fusese gonit din uzină, pentru că pungăsea pe lucrători; dar se înfăţişă în alt loc şi îndată fu primit la o gară, ca vînzător de bilete.

Trecu mult timp, sterp şi plicticos, şi eu din nou fui trimis la mama în subsolul unei case cu două caturi. Mama îndată mă dădu la şcoală, dar şcoala îmi deşteptă dezgust chiar din prima zi.

Venii acolo în nişte papuci ai mamei, în paltonaş croit dintr'o haină a bunicăi, în cămaşă şi pantaloni cu „şnururi". Toate astea fură îndată

luate în rîs. Din pricina cămășei galbene fui poreclit „as de carou". Cu băieții mă împăcai eu în curînd, dar învățătorului și popei nu plăcui...

Învățătorul era galbăn și chel. Mereu îi curgea sînge din nas; venea în clasă cu nasul plin de vată, se așeza la masă, întreba lecția cu o voce uricioasă, pe nas, și deodată, oprindu-se la o jumătate de vorbă, scotea vata din nas, o examina, clătinînd din cap. Avea o față turtită, arămie, înăcrită; prin zbîrcituri se zărea un fel de culoare vînătă. Ceia ce mai ales îi sluțea fața, erau niște ochi plumburii și inutili, care se lipeau de fața mea așa de neplăcut, încît întotdeauna îmi venea să-mi șterg obrajii cu palma.

Cîteva zile am stat în secția întîia, pe banca de dinainte, aproape lîngă masa lui: era ceva nesuferit. Mi se părea că nu vede pe nimeni, numai pe mine, și tot timpul mormăia pe nas:

— Peș-cov, schimbă cămaașa! Peș-cov, nu drăngăni din picioare. Peș-cov, din încălțămintea ta iar a curs o baltă întrea-agă!

Îi plăteam prin năzbîtii sălbatice: într'o zi găsii o jumătate de pepene verde înghețat; îl scobii și-l legai cu o ață de scripetul ușii din sala aproape întunecoasă. Cînd se deschise ușa, pepenele se ridică deodată în sus, iar cînd învățătorul o închise, pepenele i se așeză ca o căciulă pe chelia goală. Servitorul mă conduse pînă acasă cu biletelul învățătorului, și pentru această ispravă plătii cu pielea.

Altă dată turnai în saltarul mesei lui un strat de tabac: omul începu să strănute pînă la atîta, încît părăsi clasa, trimițînd în locu-i pe ginerele său, un ofițer, care porunci întregei clase să cînte „Apără, Doamne, pe Țarul" și „O, libertatea mea"! Pe cei care cîntau rău, îi pleznea cu linia peste cap, într'un chip, nu știu cum, deosebit de sonor și curios, dar fără mare durere.

Profesorul de religie, un popă frumos, tînăr şi cu o coamă splendidă, mă luă în ură, fiindcă n'aveam „Istoria Sacră a Vechiului şi Noului Testament" şi fiindcă-i maimuţăream felul de a vorbi.

După ce intra în clasă, mă întreba mai întîiu pe mine:

— Peşcov, ai adus cartea, ori nu? Da? Cartea?

Răspundeam:

— Nu. N'am adus-o. Da.

— Ce „da"?

— Nu.

— Atunci pleacă acasă. Da. Acasă. Căci eu pe tine n'am de gînd să te învăţ. Da. N'am de gînd.

Asta nu mă prea stingherea, plecam, şi pînă la sfîrşitul clasei rătăceam prin străzile murdare din mahala, privind viaţa ei neastîmpărată.

Popa avea o nostimă figură de Hristos, nişte ochi blînzi, femeeşti, şi mîni mici, blînde, nu ştiu cum, cu tot ce atingea. Fiecare lucru: carte, linie, condeiu, le lua minunat de frumos, parcă lucrul ar fi fost viu, fragil: popa îl iubea şi parcă se temea să nu-l vatăme printr'o atingere neatentă. Cu copiii era mai puţin blînd, dar ei tot îl iubeau.

Cu toate că învăţam destul de bine, în curînd mi se spuse că am să fiu gonit din şcoală pentru purtare rea. Asta mă măhni: mama, devenind din ce în ce mai nervoasă, mă bătea tot mai des.

Dar veni un ajutor: în şcoală se arătă pe neaşteptate episcopul Hrisanf[1]), pe cît ţin minte, unul ghebos.

După ce se aşeză la catedră, mic cum era, într'o haină largă şi neagră, scoase mînile din mîneci şi rosti:

— Hai să stăm de vorbă, copiii mei, — în clasă deodată se simţi căldură, veselie, adie ceva necunoscut şi plăcut.

1) Scriitor destul de cunoscut în literatura creştino-mitologică.

Chemîndu-mă la el, după alții mai mulți, mă întrebă serios:

— Tu de cîți ani ești? Numai? Dar lung mai ești, a? Ai stat deseori subt ploaie, a?

Așezînd pe masă mîna uscătivă, cu niște unghii mari și ascuțite, luîndu-și între degete barba nu prea luxoasă, mă fixă cu ochii lui buni, propunîndu-mi:

— Ia povestește ceva, din istoria sacră, ce ți-a plăcut?

Cînd îi spusei că n'am carte și nu învăț istoria sacră, își îndreptă comănacul și întrebă:

— D'apoi cum așa? Dar asta trebuie învățat. Dar poate știi ceva, ai auzit? Psaltirea, o știi? Bine! Și rugăciuni? Ei, iaca, vezi. Ba încă și vieți? In stihuri? D'apoi tu știi multe.

Intră popa nostru, roșu, gîfîind. Episcopul îi dădu binecuvîntarea; dar cînd popa începu să vorbească despre mine, ridică mîna, zicînd:

— Dă-mi voie, o clipă... Ia spune despre Alexei, omul lui Dumnezeu...

— Frumoase stihuri, dragă, a? — zise, cînd mă oprii, uitînd nu știu ce vers. — Dar încă ceva?... Despre Țarul David? Ascult foarte!

Vedeam că de bună seamă ascultă și că-i plac versurile. Mă întrebă mult timp, apoi se opri, întrebînd deodată:

— După psaltire ai învățat? Cine te-a învățat? Bunicul e bun?... E rău? Se poate? Dar obrăznicii, faci multe?

Mă încurcai, dar răspunsei: da. Învățătorul și popa întăriră mărturisirea mea pe larg; episcopul îi asculta, lăsînd ochii în jos, apoi zise, oftînd:

— Iată ce se spune despre tine: ai auzit? Ia vino ici!

Punîndu-mi pe cap mîna, care mirosea a lemn de chiparis, întrebă:

— Și dece faci obrăznicii?

— Mi-i urît tare să învăţ.

— Ţi-i urît? Asta, dragă, parcă n'ar fi adevărat. Dacă ţi-ar fi urît să înveţi, ai învăţa rău; dar iaca: profesorii spun că înveţi bine. Va să zică e altceva la mijloc...

Scoţînd un carneţel din sîn, scrise:

— Peşcov, Alexei. Aşa. Dar ai face bine, dragă, să te stăpîneşti, să nu faci prea multe obrăznicii. Puţine, se poate; dar multe — necăjeşti lumea. Aşa-i copii?

O mulţime de voci răspunseră vesel:

— Aşa-i.

Băieţaşii începură să vorbească, zîmbind:

— Nu. Tot multe! Multe!

Episcopul se lăsă pe spătarul scaunului, mă îmbrăţişă şi rosti mirat, aşa, încît toţi, chiar profesorul şi popa începură să rîdă:

— Mare comedie, fraţilor, doar şi eu la vîrsta voastră eram un mare ştrengar? Oare de unde vine asta, fraţilor?

Copiii rîdeau, el îi întreba, încurcîndu-i cu meşteşug pe toţi, făcîndu-i să-şi răspundă unul altuia, sporind veselia şi mai mult. In sfîrşit se sculă şi zise:

— E bine cu voi, ştrengarilor, dar e timpul să plec!

Ridică braţul, aruncînd mîneca spre umăr şi, făcînd cruci largi pe deasupra tuturora, binecuvîntă:

— In numele Tatălui şi Fiului şi Sfîntului Duh, vă binecuvîntez pentru munca bună! Fiţi sănătoşi.

Cu toţii strigară:

— Fiţi sănătos, Vladico! Mai veniţi!

Clătinînd din comănac, episcopul zicea:

— Eu, viu, viu! Am să vă aduc cărţi!

Şi plutind odată cu mantia, zise învăţătorului, la eşire:

— Mai daţi-le drumul pe acasă.

Mă scoase de mînă pînă în tindă şi aci adăugă încetişor, aplecîndu-se spre mine:

— Va să zică, ai să te stăpînești, aşa-i? Eu doar înţeleg dece faci tu obrăznicii! Ei, rămîi sănătos, dragă!

Eram foarte emoţionat; un fel de sentiment deosebit fierbea în pieptul meu şi, după ce profesorul, dînd drumul băieţilor, mă opri şi începu să-mi spună că de aci încolo trebuie să mă port ca un sfînt, îl ascultai chiar cu atenţie, cu plăcere.

Imbrăcînd blana, popa îngînă cu glasul lui adînc, cu un ton binevoitor:

— Acuma tu trebuie să asişti la lecţiile mele! Da. Trebuie. Dar — cuminte! Da. Cuminte.

In şcoală afacerile mele se îndreptară, dar acasă avu loc o istorie uricioasă: furai mamei o rublă, — o crimă comisă fără vre-un plan premeditat. Intr'o seară mama plecă, nu ştiu unde, lăsîndu-mă să văd de copil. De urît, deschisei una din cărţile tatălui vitreg, — „Amintirile unui medic" — ale lui Dumas — tatăl, şi printre pagini găsii două bilete, de zece ruble şi de o rublă. Nu înţelesei din carte nimic, o închisei, dar deodată îmi făcui socoteală, că cu o rublă se poate cumpăra nu numai „Istoria Sacră", ci cu siguranţă şi cartea despre „Robinson". Că asemenea carte există, aflasem cu puţin mai înainte la şcoală: într'o zi geroasă, pe timpul recreaţiei, le spusei băieţilor o poveste. Unul din ei rosti deodată cu dispreţ:

— Poveştile sînt o prostie, iaca Robinson, da: o istorie adevărată!

Se mai găseau cîţiva băieţi, care citiseră cartea asta şi cu toţii o lăudau. Mă simţii jignit că povestea bunicăi n'a plăcut, şi chiar atunci hotărîi să citesc pe Robinson, ca să pot spune şi eu la rîndu-mi: o prostie!

A doua zi adusei la şcoală „Istoria Sacră" şi două volumaşe terfălogite din povestirile lui An-

dersen, trei funturi[1]) de pîne albă şi un funt de cîrnaţi. In întunecoasa şi micuţa prăvălioară de lîngă curtea bisericii Sf. Vladimir, se găsea Robinson, — o cărţulie subţirică, cu înveliş galbăn şi pe prima foaie cu un om bărbos, cu căciulă de blană, cu o piele de sălbătăciune pe umeri; nu-mi plăcu, pe cînd poveştile erau drăguţe chiar după exterior, deşi atît de rupte.

Pe timpul recreaţiei celei mari împărţii cu băieţii pînea şi cîrnatul, apoi începurăm să citim minunata poveste: „Privighetoarea", care îndată ne căzu la inimă.

„In China toţi locuitorii sunt chineji, şi însuşi împăratul e chinez": mi-aduc aminte cît de plăcut m'a surplins fraza asta prin simplitatea, prin muzica ei veselă şi zimbitoare, şi încă nu ştiu prin ce, minunat de frumos.

N'apucai să isprăvesc „Privighetoarea", la şcoală nu mi-a ajuns timp, iar cînd venii acasă, mama care stătea lîngă vatră cu tigaia în mînă, făcînd o omletă, mă întrebă cu o voce ciudată şi stinsă:

— Tu ai luat rubla?

— Da. Iată — cărţile...

Tot cu tigaia mă şi bătu cu multă sîrguinţă, iar cărţile lui Andersen mi le luă şi le ascunse undeva pentru totdeauna, — ceia ce era şi mai rău decît bătaia.

Cîteva zile lipsii dela şcoală, iar în timpul ăsta tatăl vitreg povesti probabil despre isprava mea colegilor, iar aceştia — copiilor. Unul dintr'aceştia aduse istoria asta la şcoală, şi cînd venii eu, fui întîmpinat cu o nouă poreclă, — „hoţ". Scurt şi clar, dar — nedrept: eu doar n'am tăinuit că am luat rubla. Am încercat să explic lucrul ăsta, — nu m'au crezut. Atunci plecai acasă şi declarai mamei, că eu la şcoală nu mă mai duc.

---

1) Un funt = 400 grame (N. tr.).

Stînd lîngă fereastră, însărcinată din nou, sură, cu ochi rătăciți, chinuiți, mama hrănea pe fratele meu, pe Saşa, şi se uită la mine cu gura căscată, ca un peşte.

— Minți, — zise încet. — Nimeni nu poate să ştie că ai luat rubla.

— Du-te şi întreabă.

— Tu singur ai spus. Spune: singur? Caută că mîne am să aflu cine a adus vorba asta la şcoală!

Am numit un elev. Faţa ei se zbîrci cu jale şi începu a se scălda în lacrămi.

Plecai în bucătărie, mă culcai pe aşternutul meu, aranjat pe nişte lăzi, după sobă. Stăteam culcat şi ascultam cum în odaie gemea încetişor mama.

— Doamne, Doamne...

N'avui răbdarea să stau în uriciosul miros de cîrpe murdare şi înfierbîntate; mă sculai, plecai spre uşă, dar mama îmi strigă:

— Incotro? Unde te duci? Vino la mine.

Apoi ne aşezarăm jos. Saşa era culcat pe genunchii mamei şi tot apuca nasturii dela rochia ei, se apleca şi gîngăvea:

— Na-tule, ceia ce însemna nasture.

Eu şedeam lipit de coasta mamei, care-mi zise, îmbrăţişîndu-mă:

— Noi sîntem săraci, la noi fiecare ban...

Şi tot nu putea rosti ceva, strîngîndu-mă cu mîna înfierbîntată.

— Ce secătură... Secătură! — rosti deodată, — cuvinte pe care eu le mai auzisem dela ea.

Saşa repetă:

— Secătua!

Era un copil ciudat: tofolog, cu capul mare, privea totul din juru-i cu nişte admirabili ochi albaştri, cu un zimbet uşor şi parcă tot aşteptînd ceva. Incepuse a vorbi foarte curînd, niciodată nu plîngea, trăind într'o stare neschimbată de paşnică veselie. Era slab, abia se tîra, şi cînd mă vedea, se

bucura strașnic: se cerea în brațe. Îi plăcea să-mi mototolească urechile cu degetele lui moi care, nu știu dece, miroseau a viorele. A murit pe neașteptate, fără boală: încă dimineața fusese vesel și liniștit ca întotdeauna, iar seara, pe cînd clopotele sunau de vecernie, era întins pe masă. Asta se întîmplă în curînd după nașterea lui Nicolai, copilul de al doilea.

Mama făcu ceiace făgăduise; cu școala mă aranjai destul de bine, dar împrejurările mă aruncară din nou în brațele bunicului.

Odată, pe timpul ciaiului de seară, intrînd din curte în bucătărie, auzii un sfâșiitor țipăt al mamei.

— Evghenii, te rog, te rog...

— Pros-tii! — rosti tatăl vitreg.

— Doar eu știu că tu te duci pela ea!

— Ei, și?

Cîteva secunde tăcură amîndoi, apoi mama începu să tușească, zicînd:

— Ce secătură răutăcioasă ești...

Auzii cum a lovit-o. Alergai în odaie și văzui pe mama căzută în genunchi, sprijinindu-se cu spatele și coatele de un scaun, cu pieptul eșit înainte, cu capul lăsat pe spate, gîfîind și cu ochii grozav de strălucitori; iar el, îmbrăcat curățel într'un mundir nou, o lovește peste piept cu piciorul său lung. Înhățai depe masă un cuțit cu mîner de argint, cu care se tăia pînea, — singurul obiect rămas mamei după moartea tatălui meu, — îl înhățai și izbii pe tatăl vitreg într'o coastă, din răsputeri.

Din fericire mama apucă să înlăture pe Maximov, cuțitul trecu pe alături de coastă, pricinuind o gaură largă în mundir și zgîriind numai pielea. Maximov țipă și dispăru din odaie, ținîndu-se de coastă, iar mama mă înșfăcă, mă ridică și cu urlet mă aruncă jos. Fui zmuls din mănile ei de Maxim, întors de afară.

Seara tîrziu, cînd el plecă totuşi de acasă, mama veni la mine după sobă, începu să mă îmbrăţişeze, să mă sărute şi să plîngă.

— Iartă-mă, eu sînt de vină. Ah, dragul meu, cum ai putut?... Cu cuţitul...

Ii spusei cu toată sinceritatea, şi dîndu-mi seamă pe deplin de ceiace vorbesc, că am să omor pe tatăl vitreg şi am să mă omor şi pe mine. Cred că o făceam, în tot cazul încercam. Pînă azi văd piciorul acesta lung şi infam, cu şnur alb dealungul pantalonului, clătinîndu-se în aer şi izbind cu vîrful ghetei în pieptul unei femei.

Amintindu-mi aceste grozăvii fără nume, ale sălbaticei vieţi ruseşti, mă întreb uneori: dar merită oare să mai vorbeşti despre ele? Şi cu o siguranţă reînoită îmi zic: merită; căci acest infam adevăr n'a crăpat nici pînă azi. E un adevăr, care trebuie cunoscut pînă în rădăcini, ca să fie zmuls tot cu rădăcini din sufletul omului, din întreaga noastră viaţă penibilă şi ruşinoasă.

Mai e şi altă pricină, mai pozitivă, care mă sileşte să zugrăvesc această ruşine. Deşi sînt scîrboase, deşi ne apasă, strivind pînă la moarte o mulţime de suflete frumoase, sufletul rus e totuşi încă destul de sănătos şi tînăr, încît începe să le învingă şi le va învinge. Nu numai prin atîta e plină de surprize viaţa noastră, că conţine un strat gros de murdărie animalică de tot felul, ci şi prin faptul că prin stratul acesta, atît de îmbelşugat, cu biruinţă pătrunde lumina, sănătatea şi puterea creatoare, creşte binele, creşte ceiace e omenesc, deşteptînd nestrămutata speranţă în renaşterea noastră pentru o viaţă luminoasă şi omenească.

XIII

Sînt din nou la bunicul.

— Ce, hoţule? — mă întîmpină, lovind cu mîna în masă. — Ei, acuma eu nu te mai hrănesc, las să te mai hrănească şi bunică-ta!

— Şi am să-l hrănesc! — zise bunica. — Grozav lucru!...

— Bine, hrăneşte-l, — strigă bunicul, dar se linişti îndată, lămurindu-mă:

— Noi ne-am despărţit cu totul: acuma fiecare cu al lui.

Bunica, stînd subt fereastră, iute împletea nişte dantele; vesel sunau igliţele; ca un ariciu de aur strălucea, în soarele de primăvară, pernuţa sămănată cu ace dese de alamă. Şi însăşi bunica parcă-i turnată din alamă — e neschimbată! Bunicul însă s'a uscat şi mai mult, s'a zbîrcit; părul cărămiziu a însurit; în locul gravităţii liniştite a mişcărilor se observă o sîcîială febrilă; ochii privesc bănuitori. Bunica îmi povesti rîzînd despre împărţirea averii între ea şi bunic, care-i dădu toate oalele, hîrburile, toate vasele şi-i zise:

— Astea sînt ale tale, şi mai mult să nu-mi ceri nimic!

Apoi îi luă toate rochiile vechi, alte lucruri, o blană de vulpe, le vîndu pe toate cu şapte sute de ruble, iar banii îi dădu cu camătă unui evreu, fin al său, negustor de fructe. Bunicul s'a îmbolnăvit cu totul de zgîrcenie, şi-a pierdut ruşinea: a început să umble pela cunoştinţile vechi, foşti tovarăşi de ai lui dela tribunalul de comerţ, pela negustorii bogaţi şi, plîngîndu-se că a fost ruinat de copii, cerea ajutor. Era încă respectat, îi dădeau din belşug, îi dădeau bilete însemnate. Fluturînd biletele de bancă pe subt nasul bunicăi, moşneagul se lăuda şi o necăjea, ca un copil:

— Vezi, proasto? Ţie nu ţi-ar da nici a suta parte!

Banii adunaţi îi dădea cu procente noului său prieten, un blănar lung şi chel, poreclit în mahala „Biciuşcă", şi surorii acestuia, unei băcănese, femee zdravănă, cu faţa rumănă, cu ochi căprii, molatecă şi dulceagă, ca siropul de miere.

In casă totul era împărţit cu străşnicie: într'o zi masa era gătită de bunica, din proviziile cumpărate de ea; în ziua următoare provizia şi pînea erau cumpărate de bunic, şi totdeauna în zilele lui masa era mai proastă: bunica cumpăra carne bună, el — maţe, ficaţi, plămîni, băzărău. Ciaiul şi zahărul se păstra de fiecare a parte, dar ciaiul se opărea întrun singur ciainic, şi bunicul zicea turburat:

— Stăi, aşteaptă: cît ai pus?

Işi turna cîteva fire de ciaiu pe palmă şi, numărîndu-le, zicea:

— Ciaiul tău e mai mărunt decît al meu; va să zică, eu trebuie să pun mai puţin; al meu e mai mare.

Urmărea cu mare luareaminte, ca bunica să-şi toarne ciaiul, şi ei şi lui.

— Cel din urmă, aşa-i? — întreba ea, înainte de a-şi turna.

Bunicul se uita la ciainic şi zicea:

— Hai, fie şi cel din urmă!

Chiar untdelemnul din candelă de dinaintea icoanei, fiecare îl cumpăra pe al lui, — asta după o jumătate de veac de viaţă comună...

Mie îmi venea să şi rîd, îmi era şi silă de toate aceste isprăvi ale bunicului; bunica numai rîdea.

— Şi tu, ţie ce-ţi pasă? — mă liniştea ea. — Mare treabă! A îmbătrînit, sărmanul, şi face prostii! Are de opt ori cîte zece ani, — fă socoteală. Las să facă prostii, ce-ţi pasă? Pentru mine şi pentru tine cîştig eu o bucată de pîne, nu te teme!

Incepui să-mi cîştig şi eu pînea: sărbătorile, dis-dimineaţă luam un sac şi plecam să aduc de prin curţi, de prin străzi, oase, cîrpe, hârtie, cuie. Un pud [1]) de peteci şi hîrtie negustorii de vechituri îl cumpărau cu cîte un grivennic [2]), cu cîte opt copeici. Mă ocupam cu treaba asta şi în zilele de lucru, după şcoală, vînzînd în fiecare sîmbătă felurite mărfuri de cîte treizeci de copeici, de cîte un poltinnic [3]), iar cînd aveam noroc, şi mai mult. Bunica lua banii dela mine, îi băga iute în buzunarul fustei şi mă lăuda, lăsînd ochii în jos:

— Iaca aşa: îţi mulţumesc, suflet de porumbel. Eu şi cu tine o să avem cu ce ne hrăni. Mare treabă!...

Odată o observai ţinînd în palmă gologanii, uitîndu-se la ei şi plîngînd în tăcere; o lacrămă turbure îi atîrna de nasul păros, spongios ca piatra ponce.

Un articol mult mai productiv decît vechiturile era furătura de lemne şi scînduri mici din depozitele depe malul Ocăi, sau la Nisipuri, — o insulă, unde pe timpul bîlciului se face negoţ de fierărie, prin bărătcile construite în grabă. După bîlciu bărătcile se desfac, iar leaţurile, scîndurile se adună grămezi şi stau acolo, pe Nisipuri, aproape pînă la răvărsarea apelor de primăvară. Pentru un leaţ bun, negustorii din mahala plăteau cîte un grivennic, şi într'o zi se puteau şterpeli 2—3 leaţuri. Dar pentru reuşită se cereau zile urîte, cînd furtuna, sau ploaia goneau pe paznici, făcîndu-i să se ascundă undeva.

Se aduna ceata credincioasă: Sanca Veahir, fiul de zece ani al unei cerşetoare mordvine, — un băieţaş gingaş şi totdeauna vesel şi liniştit; Co-

1) 16 kilograme.
2) Zece copeici = 25 bani.
3) 50 de copeici. (N. tr.).

stroma, copil găsit în drum, îndrăzneț, osos, cu niște enormi ochi negri, — acesta mai tîrziu, la vîrsta de treisprezece ani s'a spînzurat în colonia de criminali minori, unde a nemerit pentru o pereche de porumbei furați; tătărușul Habi, atlet de doisprezece ani, — un suflet simplu și blajin; Iaz, cu nasul turtit, fiu de paznic și gropar dela cimitir, — copil de vro opt ani, tăcut ca peștele, suferind de „boala neagră". Cel mai mare după vîrstă era Hrișca Ciurca, fiul unei cusătorese — văduve, — o minte judicioasă, dreaptă, luptător pătimaș în bătaia cu pumnul. Toți din aceiași stradă.

In mahala hoția nu era socotită ca păcat. Era în obiceiuri și socotită aproape ca singurul mijloc de viață pentru oamenii aproape veșnic flămînzi. O lună și jumătate, cît ținea bîlciul, nu le putea asigura traiul pentru tot anul, și foarte mulți și onorabili gospodari „cîștigau depe apă", prindeau lemne de ars și bîrne, duse de revărsări, cărau cu plutele mici greutăți. Dar se ocupau mai ales cu furătura de prin barje și în general șterpeleau ce puteau pe Volga și Oca, punînd mîna pe tot ce „nu era bine pus". Pela sărbători cei mari se lăudau cu succesele lor, cei mici ascultau și învățau.

Primăvara, pe timpul muncii febrile, înainte de bîlciu, serile, străzile mahalalei erau sămănate din belșug cu meseriași beți, birjari și tot felul de norod muncitor; și copiii din mahala întotdeauna le scotoceau buzunarele. Era un cîștig obișnuit, de care se ocupau fără frică, subt ochii rudelor.

Dulgherilor li se furau instrumentele, birjarilor — cheile de scos ghevinturile, căruțașilor — cuiele de dricuri și piulitile osiilor. Compania noastră cu asemenea afaceri nu se ocupa. Intr'o zi Ciurca declară hotărît:

— Eu nu fur, nu dă voie mama!

— Și eu — mă tem, — zise Habi.

Costroma avea față de potlogari un adevărat

dispreț. Cuvîntul „hoț" îl rostea cu un ton deosebit, și, cînd vedea băieți străini de ceata noastră buzunărind vre-un bețiv, îi gonea, iar dacă reușea să puie mîna pe vre-unul, îl stîlcea îngrozitor.

Băiatul acesta cu ochi enormi și triști, se credea mare, avea un mers deosebit, mers de hamal, căuta să vorbească cu o voce înfundată și groasă; avea ceva greoiu, nu știu cum, gîndit, bătrînesc. Veahir avea credința că tîlhăria e un păcat. Dar să sfeterișești scînduri și leațuri dela Nisipuri nu se socotea ca păcat, nimeni nu se temea de așa ceva, și cu toții elaborarăm un șir de procedee, care înlesneau lucrarea cu succes. Seara, cînd se întuneca, sau în zilele ploioase, Veahir și Iaz plecau la Nisipuri pe ghiața umflată și udă: ei mergeau fără să se ascundă, căutînd să atragă luareaminte a paznicilor, iar noi cei patru, ne strecuram pe nesimțite cîte unul. Paznicii, îngrijorați de prezența lui Veahir și Iaz, îi urmăreau, iar noi ne adunam la grămada aleasă dinainte, ne alegeam materialul nostru, și pe cînd tovarășii iuți la picior hîrțuiau pe paznici, făcîndu-i să alerge după ei, noi porneam îndărăt. Fiecare avea cîte o funie, la capătul ei se afla cîte un cîrlig, făcut dintr'un cuiu zdravăn. Apucînd cu ele o scîndură, sau leaț, le tîram pe zăpadă, sau pe ghiață, încît paznicii niciodată nu ne observau, sau observîndu-ne, nu ne puteau ajunge. Vînzînd scîndurile, împărțeam cîștigul în șease părți. Venea cîte un pitac, sau cîte șeapte copeici de tovarăș.

Cu banii aceștia se putea trăi foarte bine o zi, dar pe Veahir îl bătea mama, dacă nu-i aducea un păhărel, sau un ciocan de rachiu. Costroma aduna banii, visînd să-și instaleze o hulubărie. Ciurca avea pe mamă-sa bolnavă și căuta să cîștige cît mai mult. Habi aduna bani de asemenea, pregătindu-se să plece în orașul, unde se născuse și de unde îl adusese unchiu-său, înecat curînd după sosirea în Nijnii.

Habi uitase şi cum se chiamă oraşul, ţinea minte numai că e pe malul Camei, lîngă Volga.

Nouă, nu ştiu dece, ne venea să rîdem de oraşul ăsta şi ne băteam joc de încrucişatul tătăruş şi-i cîntam:

Un oraş pe Cama,
Unde-i, nici singuri nu ştim!
Nu-l atingi cu mînile,
Nu-l ajungi cu picioarele!

La început Habi se supăra pe noi, dar într'o zi Veahir îi zise cu o voce gungurită şi care-i îndreptăţea porecla[1]):

— Ce te strîmbi? Parcă pe nişte tovarăşi poţi să te superi?

Tătăruşul se fîstîci şi începu să cînte şi el despre oraşul depe Cama.

Nouă tot mai mult ne plăcea adunatul peticilor şi oaselor, decît furatul scîndurilor. Ocupaţia asta devenea mai ales interesantă primăvara, după ce se lua zăpada, şi după ploile care spălau bine străzile pavate şi pustii ale bîlciului. Acolo, la bîlciu, întotdeauna se puteau aduna cuie multe, bucăţi de fier; uneori găseam bani de aramă şi de argint; dar, ca paznicii prăvăliilor goale să nu ne gonească şi să ne ia sacii, trebuia, sau să le plătim, sau să le facem lungi temenele. In general, banii nu-i dobîndeam aşa de uşor, dar trăiam în foarte mare înţelegere şi, cu toate că ne mai certam cîte odată, eu nu ţin minte între noi nici o bătaie.

Impăciuitorul nostru era Veahir; acesta întotdeauna ştia să ne zică nişte vorbe deosebite, care ne şi mirau, ne şi ruşinau. Cu mirare le rostea şi el. Prostiile răutăcioase ale lui Iaz nu-l speriau. Veahir

1) *Veahir* în dialectul local înseamnă *porumbel* sălbatec, turturică, *holztaube*, care „gungureşte" caşi porumbeii noştri. (N. tr.).

găsea că tot ce-i rău, e și fără folos, și zicea liniștit, convingător:

— Ei, și asta la ce? Intreba, și vedeam și noi limpede că — n'are la ce!

Pe mamă-sa o numea „mordvinca mea", dar asta nu ni se părea caraghios.

— Eri mordvinca mea iar a venit beată. Turtă! — povestea vesel, strălucind din ochii rotunzi, de culoare aurie. — Zmunceşte uşa, se aşează pe prag şi cîntă, cîntă, găina!

Om pozitiv, Ciurca întreabă:

— Cîntă. Ce?

Veahir se lovea cu palma peste genunchi şi cu o voce subţirică reproducea cîntecul mamei sale:

O-oh, poc, poc, tronc!
E tînărul cioban: el cu ghioaga în ferestre,
Noi în fugă la stradă!
Borca ciobanul
In amurgul serii
Cîntă din fluer —
Toţi în sat se potolesc!

Ştia o mulţime de cîntece hazlii şi le cînta cu mult meşteşug.

— Da, — urmează Veahir, — a adormit în prag şi a răcit odaia grozav. Eu tremur din tot trupul, cît pe-aci să îngheţ, şi s'o tîrăsc de acolo, n'am putere. Azi dimineaţă zic: dece eşti aşa de beţivă? Zice: nu-i nimic, mai rabdă puţin, în curînd am să mor!

Ciurca întăreşte cu seriozitate:

— Are să moară în curînd, s'a umflat cu totul.

— Are să-ţi pară rău? — întreb.

— D'apoi? — se miră Veahir. — E doar foarte bună...

Şi cu toţii, deşi ştim că mordvinca bate pe Veahir fără nici un rost, credem că e o fiinţă bună; ba uneori, în zilele fără cîştig, Ciurca propunea:

— Hai să adunăm cu toţii cîte o copeică pentru mama lui Veahir, pentru rachiu. Că altfel îl bate!

Ştiutori de carte în ceată erau doi: Ciurca şi cu mine; Veabir ne invidia foarte mult şi gungurea, ţinîndu-se de urechea-i ascuţită, ca de şoarec:

— Ingrop pe mordvinca mea şi plec şi eu la şcoală; mă închin la picioarele învăţătorului, să mă ia. Învăţ şi mă bag grădinar la episcop, ori tocmai la Ţar!...

In primăvară mordvinca, împreună cu un bătrîn adunător de bani pentru construcţia unei biserici, şi împreună cu o sticlă de rachiu, fu turtită de o stivă de lemne, căzute peste ei. Femeea fu dusă la spital, iar gravul Ciurca zicea lui Veahir:

— Hai şi-i sta la mine, mama mea te va învăţa carte...

Şi peste foarte puţin timp Veahir, cu capul sus, citea firmele depe la prăvălii:

— Magazin de coniolale...

Ciurca îl îndrepta:

— Coloniale, neprocopsitule!

— Văd, dar îmi sar losvele.

— Slovele, mă!

— Iaca, îs bucuroase că le citesc...

Grozav ne deştepta rîsul şi mirarea prin dragostea lui pentru arbori, pentru erburi.

Mahalaua înprăştiată prin nisipuri era sărăcăcioasă în plante; abia pe ici-colo, prin curţi, se găsea cîte o salcie sărăcăcioasă, tufe strîmbe de soc, pe subt garduri abia îndrăznea să ridice capul firişoare sure şi uscate de iarbă. Cînd cineva se aşeza peste ele, Veahir bombănea supărat:

— Ei, şi ce călcaţi iarba? Nu puteţi sta şi pe nisip, nu-i tot una?

Cînd era el cu noi, nu puteai să frîngi un ciot de salcie, să rupi o crenguţă cu flori de soc, sau să tai o nueluşă de răchită pe malul Ocăi: întotdeauna se mira, ridicând din umeri, dînd din mîni.

— Ce tot rupeți? Ce dracu?

Și la toți le era rușine de mirarea lui.

Sîmbetele, organizam niște distracții, pentru care ne pregăteam toată săptămîna, adunînd depe străzi opinci vechi și păstrîndu-le prin colțuri mai ascunse. Seara, cînd se întorceau cetele de tătari-hamali dela debareaderul „Siberian" spre case, noi, ocupînd poziții la vre-o răspîntie, începeam să aruncăm în tătari cu opinci. La început lucrul ăsta îi plictisea, tătarii se luau după noi, înjurau, apoi începeau și singuri să se antreneze la joc și, știind dinainte ce-i așteptă, se arătau pe cîmpul bătăliei înarmați și ei cu opinci. Mai mult, aflînd unde ascundeam noi materialul de război, uneori ni-l furau. Atunci noi protestam:

— Așa — nu-i joacă!

Atunci împărțeau opincile, dîndu-ne o jumătate, și lupta începea. Ei se așezau de obiceiu într'un loc deschis, noi cu țipete alergam prin prejurul lor, aruncînd cu opinci. Urlau și ei și hohoteau asurzitor, cînd vre-unul din noi, fugînd, se îngropa cu capul în nisip, trîntit de o opincă aruncată cu meșteșug subt picioare.

Jocul fierbea mult timp, uneori pînă se înopta. Se aduna mahalaua, se uita de după colțuri și făcea gură „pentru ordine".

Ca niște ciori zburau în aer opincile sure și prăfuite, cîte odată unii din noi o pățeau, dar plăcerea era mai presus decît durerea și obida.

Tătarii se înfierbîntau deopotrivă cu noi. Adesea, isprăvind lupta, noi plecam împreună cu dînșii la artel[1]). Acolo ne hrăneau cu carne dulce de cal, cu o fiertură ciudată de legume. După cină beam ciaiu îngroșat, „de chirpici", cu pastă de alune, grasă și îndulcită. Ne plăceau acești oameni enormi, atleți

1) Străvechea formă de cooperație rusă, care pătrunde și la popoarele vecine, supuse (N. tr.).

tot unul și unul: era în ei ceva copilăresc, înțeles pentru noi. Pe mine mă izbea mai ales lipsa lor de răutate, o bunătate și o simplitate neclintită și o purtare atentă și serioasă, unul față de altul.

Toți aveau un rîs grozav de nostim, rîdeau pînă la lacrămi, și unul din ei, din Casimov, cu nasul rupt, avea o putere ca din povești. Ăsta a dus odată depe barjă, pînă departe pe mal, un clopot în greutate de 27 puduri[1]): rîdea, urla și zicea:

— Vvu, vvu! Vorba-i iarbă; iarba — ban mărunt, ama vorba — aur!

Odată așează pe Veahir pe palmă, îl ridică sus și zise:

— Stat acolo, în cer!

In zilele ploioase ne adunam la Iaz, la cimitir, în ghereta tatălui său. Era un om cu oasele strîmbe, cu brațe lungi, sleit de puteri. Pe capul mic, pe fața întunecată creștea o tufă de păr des și murdar; capul sămăna cu o măciulie de brustur; gîtul lung și subțire amintea tulpina. Inchidea ochii cu o plăcere nespusă, un fel de ochi galbeni, și bombănea repede:

— Ferească Dumnezeu de nesomn! Uh!

Cumpăram zece grame de ciaiu, o optime de funt de zahăr, pîne, numai decît un ciocan de rachiu pentru tatăl lui Iaz, — căruia Ciurca îi zicea cu asprime:

— Mujic netrebnic, pune samovarul!

Mujicul rîdea și punea samovarul de tinichea. In așteptare noi, discutam despre afacerile noastre; el ne dădea sfaturi bune.

— Băgați de seamă, poimîne la Trusovi sînt patruzeci de zile, are să fie masă: acolo oase pentru voi!

— La Trusovi oasele le adună bucătăreasa, — observa atotștiutorul Ciurca.

---

1) 432 de kilograme (N. trad.).

Veahir visa, privind pe fereastră spre cimitir:
— In curînd mergem la pădure. He-he!...

Iaz totdeauna tăcea, privind cu luareaminte, cu ochii lui triști, pe toți în tăcere, ne arăta jucăriile sale: soldați de lemn, dobîndiți în groapa cu gunoaie, cai fără picioare, bucăți de alamă, nasturi.

Tatăl lui așeza pe masă cești de tot felul, căni și samovarul; Costroma se așeza să toarne ciaiu fiecăruia, iar bătrînul, după ce-și bea ciocanul, se urca pe cuptor și, întinzînd de acolo gîtu-i lung, ne privea cu ochi de bufniță și bombănea:

— Uh, crăpare-ați, parcă n'ați fi copii, a? A, tîlharilor, să nu dea Dumnezeu nesomn!

Veahir îi zicea:

— Noi nu sîntem hoți!

— Hm, atunci... hoțomani!

Dacă Iaz-tatăl ne plictisea, Ciurca îi striga mînios:

— Astîmpără-te, mujic netrebnic!

Mie, lui Veahir și lui Ciurca nu ne plăcea, cînd omul acesta începea să numere, în care casă se găsește vre-un bolnav, cine din mahala are să moară în curînd. Vorbea despre lucrurile astea cu o adevărată plăcere și fără milă, iar cînd vedea că toate astea ne sînt neplăcute, stăruia și-și bătea joc de noi înadins.

— Aha, vi-i frică, țopîrlanilor! Asta-i! Iaca, în curînd are să moară unul gros. Ehe, pînă o putrezi...

Noi îl opream, el nu se lăsa:

— Doar și voi trebuie să muriți: prin gropile cu lături n'o s'o duceți voi mult!

— Ei, și? Murim, — zicea Veahir; — pe noi au să ne ducă la îngeri...

— Pe vo-oi? — se îneca de mirare tatăl lui Iaz. — Pe voi? La îngeri?

Hohotea și din nou ne aținta, povestind despre cei răposați fel de fel de ticăloșii.

Dar uneori omul acesta deodată începea, cu o voce înceată și scăzută, lucruri stranii de tot.

— Ascultați, băieți, auziți? Alaltaeri am îngropat o femee: am aflat despre ea, dragii mei, o istorie... ce femee!

Foarte des vorbea despre femei și întotdeauna cu vorbe murdare, dar era în povestirile lui ceva întrebător, plîngător; parcă ne invita să ne gîndim împreună cu el, și noi îl ascultam cu luareaminte. Avea vorba stîngace, fără șir, adesea întrerupîndu-se cu întrebări, dar din povestirile lui rămîneau în amintire bucăți și fragmente turburătoare.

— O întreabă: cine a dat foc? Eu am dat foc! Cum așa, proasto? Tu în noaptea aceia nu erai acasă, tu zăceai la spital! Eu am aprins! Cică ea... Dar la ce? Uh, nu da, Doamne, nesomn!

Cunoștea trecutul aproape fiecărui mahalagiu, îngropat de el în nisipul cimitirului trist și gol. Parcă ne-ar fi deschis ușile caselor: noi intram în ele, vedeam cum trăiesc oamenii, simțeam ceva serios, grav. Ar fi putut să vorbească, mi se pare, toată noaptea pînă dimineață. Dar cum începea să se turbure fereastra gheretei, acoperindu-se de întunerec, Ciurca se scula dela masă:

— Eu plec acasă, că are să-i fie frică mamei, Cine merge cu mine?

Plecau toți; Iaz ne petrecea pînă în stradă, închidea poarta și, lipindu-și de gratie fața întunecată și osoasă, zicea cu voce surdă:

— Noapte bună!

Ii strigam și noi: — noapte bună! Intotdeauna ne simțeam stingheriți, că-l lăsăm în cimitir. Odată Costroma zise, uitîndu-se îndărăt.

— Iaca, ne trezim mîne, și el — mort!

— Iaz o duce mai rău decît toți, — zicea adesea Ciurca, iar Veahir răspundea întotdeauna:

— Noi nu stăm rău deloc...

Şi după părerea mea, nu stăteam rău: viaţa asta de stradă, neatîrnată îmi plăcea foarte mult, îmi plăceau şi tovarăşii: îmi deşteptau un fel de sentimente mari, întotdeauna parcă aşi fi vrut să fac vre-un bine pentru ei.

In şcoală mă simţii din nou rău; elevii mă luau în rîs, numindu-mă negustor de vechituri, cerşetor; iar odată, după o ceartă, declarară profesorului că dela mine vine un miros de groapă murdară şi că nu se poate sta lîngă mine. Mi-aduc aminte cît am fost jignit de această plîngere şi cît de greu îmi era apoi să mai vin la şcoală. Plîngerea fusese născocită din răutate: eu mă spălam foarte stăruitor în fiecare dimineaţă, şi niciodată nu veneam la şcoală în hainele, în care adunam peticărie.

Dar iată că în sfîrşit dădui examenul de clasa a treia primară, cu premii: o evanghelie, fabulele lui Crîlov, legat, şi încă o carte fără legătură, cu un titlu neînţeles: „Fata Morgana". Imi dădură de asemenea şi un certificat „de laudă". Cînd adusei acasă cadourile astea, bunicul se bucură foarte mult, se emoţionă şi declară, că toate astea trebuie păstrate şi că are să încuie cărţile la el în cufăr. Bunica zăcea de cîteva zile bolnavă, n'avea bani, bunicul ofta şi ţipa:

— Mă beţi, mă mîncaţi pînă la oase, vai de voi...

Dusei cărţile la băcan, le vîndui cu 50 de copeici, dădui banii bunicăi, iar „foaia de laudă" o stricai cu nişte inscripţii şi îndată o dădui bunicului, care încuiè hîrtia cu băgare de seamă, fără s'o desfacă, să observe stricăciunea comisă.

Sfîrşind cu şcoala, începui din nou cu traiul de stradă. Acuma era şi mai bine: primăvara era în toiu, cîştigul deveni îmbielşugat. Duminicile, plecam cu toată compania, de dimineaţă, în cîmp, în pădurea de brad. Ne întorceam acasă seara tîrziu, după o oboseală plăcută, şi încă mai uniţi.

Dar viața asta nu ținu mult: tatăl vitreg fu scos din slujbă, dispăru, nu știu unde, din nou. Mama cu micul meu frate, Nicolai, se mută la bunic, și pe mine mă însărcinară cu rolul de dădacă. Bunica plecase în tîrg și stătea acolo, în casa unui negustor bogat, lucrînd un giulgiu.

Mama, mută, uscată, abia își tîra picioarele, privind totul cu niște ochi îngrozitori. Copilul era scrofulos, cu răni pela coate, și era atît de slab, încît n'avea putere nici să plîngă tare, ci numai gemea într'un chip care te cutremura, dacă era flămînd; cînd era sătul, picota și ofta numai ciudat, miorlăind încet, ca un pisicuț.

După ce-l pipăi cu luareaminte, bunicul zise:

— Ar trebui hrănit bine, dar nu-mi ajunge hrana pentru voi toți...

Mama, zăcînd într'un colț, în așternut, oftă răgușit:

— Lui nu-i trebuie mult...

— Unuia puțin, altuia puțin, — ese mult...

Bunicul făcu din mînă și se întoarse către mine:

— Nicolai trebuie ținut afară, la soare, pe nisip...

Adusei cu sacul nisip curat și uscat, îl așezai grămadă, la soare, subt fereastră, și acolo îngropam copilul pînă în gît, cum spusese bunicul. Copilului îi plăcea să șadă în nisip, mijea dulce și mă lumina cu ochii lui oxtraordinari: niște ochi fără sclerotică, numai cu pupilele albastre, înconjurate de un inel luminos.

Mă legai deodată și puternic de fratele meu, și mi se părea că înțelege tot ce gîndesc eu, stînd alături de el, pe nisip, subt fereastră, de unde se auzea vocea scîrțiitoare a bunicului:

— Să mori — nu-i mare înțelepciune, mai bine să știi a trăi!

Mama tușește prelung...

Liberîndu-și mănuțele, băiețașul se trage spre mine, clătinînd din căpușorul alb. Părul depe capul

lui e rar, aduce a cărunție, iar obrăjelul e îmbătrînit, înțelepțit.

Cînd se apropie de noi vre-o găină, vr'o pisică, — Colea se uită la ele lung, apoi se uită la mine, și pe fața lui se arată o umbră de zimbet, care pe mine mă turbură: oare n'o fi simțind fratele meu că mi-i urît cu dînsul și că-mi vine să plec în stradă, lăsîndu-l singur?...

Curtea e mică, strîmtă și murdară. Dinspre poartă încep niște șurișoare construite din lătunoaie, lemnării și pivniți, care mai încolo formează o curbă, sfîrșindu-se cu o baie. Acoperișurile sînt încărcate în întregime cu fragmente de bărci, scînduri, lemne de ars, așchii umede: toate astea oamenii din mahala le-au prins pe Oca, la pornirea gheței și revărsarea apelor. Intreaga curte e urîtă și plină de lemnărie de tot felul, umflată de apă și încălzită de soare, răspîndind miros de putregaiu.

Alături e abatorul de vite mici. Aproape în fiecare dimineață acolo rag viței, behăie oi, miroasă așa de mult a sînge, încît uneori mi se părea că mirosul acesta plutește ca o rețea roșie și străvezie în aerul încărcat de praf.

Cînd răgeau animalele doborîte de lovitura toporului, — cu muchia între coarne, — Colea mijea din ochi și, umflîndu-și buzele, vroia probabil să repete sunetul, dar scotea numai aerul din gură:

— Ffu...

La amiază bunicul, scoțînd capul din fereastră, striga:

— La masă!

Bunicul singur hrănea copilul, ținîndu-l la el, pe genunchi: molfăiește un cartof, o bucățică de pîne, și cu degetul lui strîmb, o bagă copilului în gură, mînjindu-i buzele subțiri și bărbia ascuțită. După ce-l hrănea puțin, bunicul ridica copilului cămășuța, apăsa cu degetul pe pîntecul umflat și chibzuia în auz:

— Ajunge oare? Ori să-i mai dau?

Din colțul întunecos, de lîngă ușă, se auzea vocea mamei:

— Nu vezi? Se trage după pîne...

— Copilul e ființă proastă, nu știe cît trebuie să mănînce...

Și din nou bagă rumegătură în gura lui Colea. Numai privind acest fel de hrană, simțeam o rușine dureroasă; în fundul gîtului mă înăbușea greața.

— Ei, acuma e bine, — zicea în sfîrșit. — Na-ți-l, du-l la mama.

Luam pe Colea, dar el scîncea și se trăgea spre masă. In întîmpinarea mea se ridica mama, horcăind, întinzînd brațele slabe, fără carne pe ele, lungă, subțire ca un brad cu ramurile frînte.

Amuțise cu totul, rareori rostea o vorbă cu vocea ei aprinsă, sau zăcea toată ziua tăcută, în colț, și se stingea. Că murea, eu, se înțelege, simțeam, știam; apoi și bunicul vorbea prea adeseori despre moarte și într'un chip prea stăruitor, mai ales seara, cînd afară se întuneca și prin fereastră venea, cald, ca o piele de oaie, mirosul gras de putregaiu.

Patul bunicului era în colțul de dinainte, aproape subt icoane. Bunicul se culca cu capul spre ele și spre fereastră, se culca și bombănea prin întunerec:

— Iaca, a venit și timpul de a muri. Cu ce mutră o să ne înfățișăm dinaintea lui Dumnezeu? Ce-o să zicem? Și doar toată viața ne-am zbuciumat, parcă făceam ceva... Unde am ajuns?... Eu dormeam între sobă și fereastră, jos; locul îmi era scurt, picioarele le lungeam pînă în cotruță, unde mă gîdilau prusacii. Colțul acesta îmi aduse multe mulțumiri răutăcioase: gătind, bunicul mereu spărgea geamurile ferestrei cu capetele vătraiului și cociorvei. Era ceva caraghios și ciudat că un om atît de deștept, nu se pricepea să scurteze vătraiele...

Odată, pe cînd într'o oală fiersese ceva prea mult, bunicul se prea grăbi și dădu cu vătraiul așa

de tare, încît frînse o stinghie a cercevelei, sparse amîndouă geamurile, răstună oala și o sparse. Bătrînul fu atît de amărît de lucrul ăsta, încît se așeză jos și începu să plîngă.

— Doamne, Doamne...

Dimineața, după plecarea bunicului, luai cuțitul de tăiat pîne și scurtai vătraiele cu vre-un sfert, dar bunicul, observînd lucrarea mea, începu să mă înjure:

— Diavol afurisit, cu ferestrăul trebuia tăiat, cu ferestrăul! Din capete ar fi eșit vergele, se puteau vinde, sămință diavolească!

Dînd din mîni, eși în tindă, iar mama zise:

— Să nu te fi băgat...

Mama muri în august, Dumineca, pela amiază. Tatăl vitreg tocmai se întorsese din călătoria lui și din nou slujea undeva. Bunica și Colea s'au mutat la el într'o locuință curățică, lîngă gară. Tot acolo în cîteva zile se gîndeau să ducă și pe mama.

Dimineața, în ziua morții, mama îmi zise încet, dar cu o voce mai clară și mai ușoară, decît de obiceiu:

— Du-te după Evghenii Vasilievici, spune-i că-l rog să vie!

Se ridică în așternut, răzămîndu-se cu mînile de perete și se așeză, adăugînd:

Aleargă mai iute!

Mi se păru că zimbește, și ceva nou se lumină în ochii ei. Tatăl vitreg era la biserică, bunica mă trimisese după tabac la evreică. Tabac gata nu se găsea, a trebuit să aștept pînă ce evreica a frecat tabacul, ca să-l duc apoi bunicăi.

Cînd mă întorsei la bunic, mama ședea la masă, îmbrăcată într'o rochie curată, liliachie, pieptănată frumos, gravă, ca mai înainte.

— Ți-i mai bine? — o întrebai, sfiindu-mă, nu știu dece.

Privindu-mă cu un aer fioros, zise:

— Vino încoace! Pe unde ai rătăcit, a?

N'apucai să răspund, cînd ea, apucîndu-mă de păr, luă cu cealaltă mînă un cuțit lung și mlădios, făcut dintr'un ferestrău, și mă lovi cît putu, de cîteva ori cu lama. Cuțitul îi lunecă din mînă...

— Ridică-l.

Ridicai cuțitul, îl aruncai pe masă, mama mă îndepărtă cu mîna. Eu mă așezai pe treapta cuptorului, urmărind-o cu spaimă.

Sculîndu-se depe scaon, se mișcă încet spre colțul ei, se culcă pe așternut și începu să-și șteargă fața asudată cu o batistă. Mîna ei se mișca nesigură, de două ori căzu alături de obraz, atingînd perna.

— Dă-mi apă...

Luai din căldare cu o ceașcă. Ea, deabia ridicînd capul, gustă puțin, îmi îndepărtă mîna cu mîna sa rece, oftînd din adînc. Apoi aruncă o privire în colț, spre icoane, își trecu privirea pe mine, mișcă din buze, parcă ar fi zimbit, și lăsă încet peste ochi pleoapele lungi. Coatele i se adunară strîns lîngă coaste, iar mînile, deabia mișcînd din degete, se tîrîră pe piept, urcînd spre gît. Pe față-i luneca o umbră, care se mistuia în adîncul obrazului, întinzîndu-i pielea îngălbenită, ascuțîndu-i nasul. Cu mirare i se deschise gura, dar suflarea nu se auzea

Un timp nemăsurat de lung am stat cu ceașca în mînă lîngă așternutul mamei, privind cum i se răcește, i se înălbește fața.

Intră bunicul, eu îi zisei:

— A murit mama!

— Bunicul se uită la așternut.

— Ce îndrugi tu acolo?

Plecă la cuptor și începu să scoată un pirog, făcînd un zgomot asurzitor cu capacul cuptorului și cu tigaia. Eu mă uitam la el, știind că mama a murit, așteptînd cînd o să înțeleagă el lucrul ăsta.

Sosi tatăl vitreg, îmbrăcat într'o jachetă de dril, șapca albă. Fără zgomot luă un scaun, îl duse la

așternutul mamei și deodată, lovind cu scaunul de dușamea, strigă tare ca o trompetă de aramă:

— D'apoi ea a murit, priviți-o...

Bunicul, holbînd ochii, se apropie încet cu capacul în mînă, poticnindu-se ca un orb.

* * *

După ce sicriul mamei fu acoperit cu nisip uscat, bunica, pornind ca o oarbă printre morminte, se izbi de o cruce și-și stîlci fața. Iaz-tatăl o conduse la gheretă și, pînă se spălă ea, îmi spunea încet vorbe de mîngîiere.

— O, Doamne... Nu da, Doamne, nesomn... Dar tu... ce-i cu tine, a? Asta... ce să mai vorbim? Așa-i, bunico? Și bogatul și prostul — la cimitir le e drumul! Nu-i așa, bunico?

După ce privi în fereastră, sări deodată din gheretă, dar se întoarse îndată împreună cu Veahir, vesel, radios.

— Ia privește, — zise, — arătîndu-mi un pinten frînt, uite ce frumuseță! Ți-o dăruim ție, eu și cu Veahir. Ia privește rotița! Vre-un căzac: a purtat-o, a purtat-o — și a pierdut-o!... Vroiam s'o cumpăr dela Veahir, îi dădeam șeapte copeici...

— Ce minți? — zise Veahir, încet, dar serios, iar tatăl lui Iaz, jucînd pe dinaintea mea, făcea din ochii la el și zicea:

— Vezi cum — îi Veahir ăsta? Serios tare; nu eu, el ți-o dăruiește!

Bunica se spălă, își îmbodoli cu un șal fața umflată și vînătă și mă chemă acasă. Refuzai, știam că acolo, la praznic, au să bea rachiu, și cu siguranță au să se certe. Unchiul Michail ofta încă în biserică, vorbind cu Iacov:

— Bem pe ziua de azi, a?

Veahir căuta să mă facă să rîd: își atîrnă pintenul de bărbie și căuta să ajungă rotița cu limba, iar Iaz-tatăl rîdea cu hohote, strigînd:

— Uite, uite ce face! Dar văzînd că toate astea nu mă înveselesc, bătrînul zise serios: ei, destul, deşteaptă-te! Toţi o să murim, chiar paserea moare. Iată ce: am să acopăr mormîntul mamei cu brazde. Vrei? Iaca, mergem îndată la cîmp.

Mi-a plăcut propunerea asta, şi am plecat cu toţii la cîmp.

Peste cîteva zile după înmormîntarea mamei bunicul îmi zise:

— Ei, Lexei, tu nu eşti medalie, ca să atîrni de gîtul meu: nu-i aici locul tău; mai încearcă şi tu prin lume.

Şi am plecat în lume...

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI
VERIFICAT 1987